

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İSTANBUL TARİHİ BAHÇELERİ VE MİMARİ ELEMANLARININ KORUMA
SORUNLARI**

DRAHŞAN UĞURYOL

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RÖLÖVE RESTORASYON PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. CENGİZ CAN**

İSTANBUL, 2017

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL TARİHİ BAHÇELERİ VE MİMARİ ELEMANLARININ KORUMA
SORUNLARI**

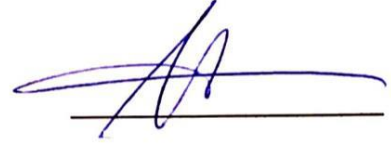
Drağsan UĞURYOL tarafından hazırlanan tez çalışması 26.12.2017 tarihinde ağığıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

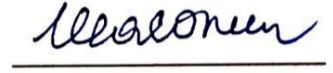
Prof. Dr. Cengiz CAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Cengiz CAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. İclal DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Yegan KAHYA
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Berrin ALPER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mevlüde KAPTI
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

ÖNSÖZ

İstanbul Tarihi Bahçeleri ve Mimari Elemanlarının Koruma Sorunları adlı bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve Restorasyon Programında doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Hazırlamış olduğum bu çalışmada danışmanlığımı üstlenip bu araştırmayı gerçekleştirme imkânı veren, desteğini ve ilgisini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Cengiz Can'a tesekkürlerimi ve derin saygılarımı sunarım.

Ayrıca tez çalışmam süresince bilgi ve deneyimleri ile beni yönlendiren hocalarım Prof. Dr. İclal Dinçer ve Prof. Dr. Yegan Kahya'ya, değerli katkılarıyla çalışmama destek veren Doç. Dr. Aynur Çiftçi'ye, tüm bu süreç boyunca hep yanımda olup destekleyen eşim Yrd. Doç. Dr. Mehmet Uğuryol'a ve çalışmanın veri elde etme aşamasında bana arşivlerini açarak bilgi paylaşımında bulunan TBMM Genel Sekreterliği'ne (Milli Saraylar) ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Aralık, 2017

Drahşan UĞURYOL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
ÇİZELGE LİSTESİ	xv
ÖZET	xvi
ABSTRACT.....	xviii
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti	2
1.2 Tezin Amacı	7
1.3 Orijinal Katkı.....	8
1.4 Tezin Yöntemi	9
BÖLÜM 2	
İSTANBUL'DAKİ TARİHİ BAHÇELERİ VE TASARIM ÖZELLİKLERİ	11
2.1 İstanbul'daki Tarihi Bahçelerinin Tarihsel Gelişimi	11
2.2 İstanbul'daki Tarihi Bahçelerin Sınıflandırılması ve Korunmuşluk Durumu .	14
2.2.1 Saray Bahçeleri	14
2.2.1.1 Topkapı Sarayı Bahçeleri	17
2.2.1.2 Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri.....	27
2.2.1.3 Çırağan Sarayı Bahçeleri.....	34
2.2.1.4 Dolmabahçe Sarayı Bahçeleri.....	41
2.2.1.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri.....	49
2.2.2 Kasır Bahçeleri	61
2.2.2.1 Aynalıkavak Kasrı Bahçeleri.....	62
2.2.2.2 Maslak Kasırları Bahçeleri ve Maslak Korusu	69
2.2.2.3 İhlamur Kasrı Bahçeleri ve İhlamur Mesiresi	78
2.2.2.4 Beykoz Kasrı Bahçeleri ve Beykoz Çayırı	85

2.2.2.5	Küçüksu Kasrı Bahçesi ve Küçüksu Mesiresi	94
2.2.2.6	Ayazağa Kasrı Bahçeleri ve Ayazağa Korusu	99
2.2.3	Köşk, Konak ve Yalı Bahçeleri	104
2.2.3.1	Atlı Köşk'ün Bahçesi	106
2.2.3.2	Rıdvan Paşa Köşkü Bahçesi	110
2.2.3.3	Sait Halim Paşa Yalısı Bahçeleri	116
2.2.3.4	Huber Köşkü Bahçeleri	120
2.2.4	Kamu Yapılarına Ait Bahçeler	125
2.2.4.1	Darülaceze Bahçesi	126
2.2.4.2	Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi Bahçesi	130
2.2.4.3	Bahriye Nezareti Bahçesi	133
2.2.5	Yabancı Kurum Yapılarına Ait Bahçeler	136
2.2.5.1	Fransız Sarayı Bahçeleri	138
2.2.5.2	İsveç Başkonsolosluğu Bahçeleri	143
2.2.5.3	Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri	146
2.2.5.4	Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri	151
2.2.5.5	Alman Hastanesi Bahçeleri	155
2.2.5.6	Saint Joseph Fransız Lisesi Bahçeleri	158
2.2.6	Dini Yapıların Bahçeleri	161
2.2.6.1	Bulgar Eksarhanesi Bahçesi	162
2.2.6.2	Şehzade Camisi Bahçesi	165
2.2.6.3	Fatih Camisi Bahçesi	168
2.2.7	Korular	172
2.2.7.1	Naile Sultan Korusu	173
2.2.7.2	Emirgan Korusu	177
2.2.7.3	Abraham Paşa Korusu	183
2.2.7.4	Çubuklu Korusu	187
2.2.7.5	Vahdettin Korusu	191
2.2.8	Mesireler ve Parklar	196
2.2.8.1	Kâğıthane Mesiresi	199
2.2.8.2	Fenerbahçe Parkı	206
2.2.8.3	Sultanahmet Parkı	210
2.2.8.4	Doğancılar Parkı	214
2.2.8.5	Kısıklı Millet Parkı	217
2.2.9	Diğer Bahçeler	220
2.3	İstanbul'daki Tarihi Bahçelerin Tasarım Özellikleri	220
2.3.1	Bahçe Bölümleri ve Mekânları	221
2.3.1.1	Taşlık	221
2.3.1.2	Avlular	224
2.3.1.3	Serdab	225
2.3.1.4	Hasbahçe	226
2.3.1.5	Asma Bahçe	227
2.3.1.6	Setli Bahçe	228
2.3.1.7	Meyve ve Sebze Bahçesi	230
2.3.1.8	Koru ve Av Alanı	231
2.3.2	Mimari Elemanlar	231

2.3.2.1	Sınırlayıcı Elemanlar	232
2.3.2.2	Oturma Mekânı ve Birimleri.....	237
2.3.2.3	Gezinti Elemanları	244
2.3.2.4	Su Elemanları.....	252
2.3.2.5	Aydınlatma Elemanları	267
2.3.2.6	Dekoratif Elemanlar	271
2.3.2.7	Diğer Elemanlar	276
2.4	Bölüm Sonu Değerlendirmesi	278
BÖLÜM 3		
İSTANBUL'DAKİ TARİHİ BAHÇELERİN KORUMA SORUNLARI		295
3.1	Şehirleşmenin Olumsuz Etkileri	295
3.2	Hatalı Müdahaleler ve Kullanımdan Kaynaklı Sorunlar	307
3.3	Bakımsızlık.....	321
3.4	Malzeme Bozulmaları	325
3.4.1	Taş, Tuğla, Harç ve Sıvalarda Görülen Bozulmalar	326
3.4.1.1	Çevresel Etkenlerden Kaynaklı Bozulmalar	327
3.4.1.2	Metal Bileşiklerinden Kaynaklanan Lekelenmeler	331
3.4.1.3	Biyolojik Hasar	332
3.4.2	Metallerde Görülen Bozulmalar	334
3.4.3	Ahşaplarda Görülen Bozulmalar	338
3.5	Bölüm Sonu Değerlendirmesi	339
BÖLÜM 4		
SONUÇ VE ÖNERİLER		354
KAYNAKLAR.....		363
EK-A		
TARİHİ BAHÇELER (FLORANSA TÜZÜĞÜ 1981)		374
ÖZGEÇMİŞ		381

KISALTMA LİSTESİ

H.	Hicri
m	Metre
M.	Miladi
MSA	Milli Saraylar Arşivi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	ve bunun gibi; ve benzeri

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Topkapı Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller	22
Şekil 2.2 Beylerbeyi Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller	30
Şekil 2.3 Çırağan Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller	37
Şekil 2.4 Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller	44
Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller	54
Şekil 2.6 Aynalıkavak Kasrı bahçeleri ile ilgili görseller	66
Şekil 2.7 Maslak Kasrı bahçeleri ve Maslak Korusu ile ilgili görseller	73
Şekil 2.8 İhlamur Kasrı bahçeleri ve İhlamur Mesiresi ile ilgili görseller	81
Şekil 2.9 Beykoz Kasrı bahçeleri ve Beykoz Çayırı ile ilgili görseller	89
Şekil 2.10 Küçüksu Kasrı Bahçesi ve Küçüksu Mesiresi ile ilgili görseller	96
Şekil 2.11 Ayazağa Kasrı bahçeleri ve Ayazağa Korusu ile ilgili görseller	101
Şekil 2.12 Atlı Köşk'ün bahçesi ile ilgili görseller	108
Şekil 2.13 Rıdvan Paşa Köşkü bahçesi ile ilgili görseller	112
Şekil 2.14 Sait Halim Paşa Yalısı bahçeleri ile ilgili görseller	118
Şekil 2.15 Huber Köşkü bahçeleri ile ilgili görseller	123
Şekil 2.16 Darülaceze bahçesi ile ilgili görseller	128
Şekil 2.17 Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi bahçesi ile ilgili görseller	131
Şekil 2.18 Bahriye Nezareti bahçesi ile ilgili görseller	134
Şekil 2.19 Fransız Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller	140
Şekil 2.20 İsviçre Başkonsolosluğu bahçeleri ile ilgili görseller	144
Şekil 2.21 Almanya Büyükelçiliği yazlık konutu bahçeleri ile ilgili görseller	148
Şekil 2.22 Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri ile ilgili görseller	153
Şekil 2.23 Alman Hastanesi bahçeleri ile ilgili görseller	156
Şekil 2.24 Saint Joseph Fransız Lisesi bahçeleri ile ilgili görseller	159
Şekil 2.25 Bulgar Eksarhanesi bahçesi ile ilgili görseller	163
Şekil 2.26 Şehzade Cami bahçesi ile ilgili görseller	166
Şekil 2.27 Fatih Cami bahçesi ile ilgili görseller	169
Şekil 2.28 Naile Sultan Korusu ile ilgili görseller	175
Şekil 2.29 Emirgan Korusu ile ilgili görseller	180
Şekil 2.30 Abraham Paşa Korusu ile ilgili görseller	185
Şekil 2.31 Çubuklu Korusu ile ilgili görseller	189
Şekil 2.32 Vahdettin Korusu ile ilgili görseller	194
Şekil 2.33 Kâğıthane Mesiresi ile ilgili görseller	202
Şekil 2.34 Fenerbahçe Parkı ile ilgili görseller	208
Şekil 2.35 Sultanahmet Parkı ile ilgili görseller	212

Şekil 2.36	Doğancılar Parkı ile ilgili görseller	215
Şekil 2.37	Kısıklı Millet Parkı ile ilgili görseller	218
Şekil 2.38	Solda Kadıköy Meydanı'nda bir bahçe, sağda Kabataş Meydanı'nda bir bahçe	220
Şekil 2.39	Solda 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Şişli Bomonti Bira Fabrikası'nda bulunan bahçe, sağda aynı haritalarda Kadıköy Caferağa'da bir çiçek bahçesi	220
Şekil 2.40	Solda Topkapı Sarayı Havuzlu Taşlık, sağda Havuzlu Taşlık'ta yer alan İftariye Kameriyesi	222
Şekil 2.41	III. Osman Taşlığı'nda yer alan çiçek parterleri ve havuz	223
Şekil 2.42	Solda Topkapı Sarayı harem bölümünde yer alan Gözdeler Taşlığı'ndaki çentiklenmiş zemin döşemeleri, sağda aynı yerde bulunan geometrik desenli zemin döşemesi	223
Şekil 2.43	Topkapı Sarayı yerleşim planında avlu bahçeleri	225
Şekil 2.44	Solda Serdab Köşkü, sağda Serdab Köşkü'nün avlusu	225
Şekil 2.45	Solda Topkapı Sarayı'ndan bir asma bahçe, sağda Topkapı Sarayı'nda asma bahçe olarak tasarlanan III. Osman Taşlığı	227
Şekil 2.46	Solda Aynalı Kavak Kasrı'nın, sağda İhlamur Kasrı'nın setli bahçeleri	228
Şekil 2.47	Beykoz Kasrı planı	229
Şekil 2.48	Huber Köşkü ve setli bahçelerinin 20. yüzyılın başındaki görünümü	230
Şekil 2.49	Solda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinin, sağda İhlamur Mesiresi'nin planı ..	230
Şekil 2.50	Solda Aynalıkavak Kasrı'nın, sağda Topkapı Sarayı'nın bahçe duvarları	232
Şekil 2.51	Solda Dolmabahçe Sarayı'nın kara tarafını çevreleyen bahçe duvarları, sağda Dolmabahçe Sarayı'nın denize bakan cephesini çevreleyen parmaklıklar	233
Şekil 2.52	Solda Aynalıkavak Kasrı'nın bahçe kapısı, sağda Yıldız Sarayı'nın Saltanat Kapısı	234
Şekil 2.53	Solda İsveç Konsolosluğu ön bahçe kapısı, sağda İhlamur Kasrı bahçe kapısı	234
Şekil 2.54	Dolmabahçe Sarayı bahçesinde solda Saltanat Kapısı, sağda deniz kapısı	235
Şekil 2.55	Solda Dolmabahçe Sarayı'nda bahçeleri ayıran duvarlarda kullanılan bir kapı, sağda Beylerbeyi Sarayı bahçeleri arasında bağlantı sağlayan bir kapı	235
Şekil 2.56	Solda Yıldız Sarayı'nın hasbahçesinde bulunan büyük havuzun eskiden etrafında yer alan metal çubuklarla desteklenmiş tel şeklinde çitler, sağda aynı çitlerin benzerinin eskiden büyük göletin çevresinde olduğunu gösteren fotoğraf	236
Şekil 2.57	Solda 1973 yılındaki çalışmasında Eldem tarafından Topkapı Sarayı III. Osman asma bahçesinde tespit edilen özgün kafes çerçeveleri, sağda aynı bahçede bu kafeslerin yeniden üretilmiş kopyaları	237
Şekil 2.58	Solda Maslak Kasrı Çadır Köşkü, sağda Yıldız Sarayı bahçe köşkü	238
Şekil 2.59	Solda tek mekândan oluşan Çadır Köşkü zemin kat planı, sağda birkaç mekândan oluşan Sait Halim Paşa Korusu'ndan bir köşk planı	239
Şekil 2.60	Solda Yıldız Sarayı bahçesinde bulunan limonluk, sağda Beylerbeyi Sarayı	

	bahçesinde bulunan limonluk.....	241
Şekil 2.61	Solda Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde bulunan metal kameriye, sağda Yıldız Sarayı'nın hasbahçesinde bulunan demir strüktürü çimentolu sıva ile ağaç dalı şeklinde biçimlendirilmiş kameriye.....	242
Şekil 2.62	Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nün bahçesinde günümüze ulaşamayan ahşap çardak, sağda aynı bahçeden günümüze ulaşamayan demir çardak.....	243
Şekil 2.63	Solda Yıldız Sarayı'nın hasbahçesinde bulunan seranın yanında duran bir bank, sağda aynı bahçede Ada Köşkü'nün önünde duran sandalyeler	243
Şekil 2.64	Solda Dolmabahçe Sarayı bahçesinde çakıl döşeli yol, ortada Topkapı Sarayı bahçesinde çeşitli büyüklükte taş kırıklarının bir harç içine yerleştirilmesi ile oluşturulan yol, sağda Rusya Konsolosluğu bahçesinde mozaik yer döşemesi.....	246
Şekil 2.65	Aynalıkavak Kasrı bahçelerindeki merdivenler	246
Şekil 2.66	Solda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinden arnavutkaldırımı rampa, ortada Topkapı Sarayı bahçelerinden kayrak taşı döşeli rampa, sağda Topkapı Sarayı bahçelerinden mozaik döşemeli rampa	247
Şekil 2.67	Solda Avusturya Başkonsolosluğu set bahçelerinin merdivenleri, sağda Beylerbeyi Sarayı set bahçelerinin merdivenleri	248
Şekil 2.68	Solda Yıldız Sarayı bahçelerinden sıvalı merdiven, sağda Topkapı Sarayı bahçelerinden mermer kaplı merdiven	248
Şekil 2.69	Solda Beylerbeyi Sarayı set bahçelerinin demir merdiven korkulukları, sağda Yıldız Sarayı'nda demir iskelet üzerindeki harcın şekillendirilmesi ile oluşturulan ağaç dalı görünümlü bahçe korkulukları	249
Şekil 2.70	Eskiden Kâğıthane Mesiresi'nde bulunan ahşap köprü	250
Şekil 2.71	Çırağan Sarayı'nı Yıldız Parkı'na bağlayan kâgir köprü.....	251
Şekil 2.72	Solda Maslak Kasırları bahçelerindeki demir köprü, sağda Yıldız Sarayı hasbahçesinde bulunan açılıp kapanabilen demir köprü	251
Şekil 2.73	Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan beton köprü.....	251
Şekil 2.74	Eskiden Yıldız Sarayı dış bahçesinde bulunan fakat günümüze ulaşamayan asma köprü	252
Şekil 2.75	Solda Aynalıkavak Kasrı bahçelerindeki dikdörtgen fiskiyeli havuz, sağda Topkapı Sarayı'nın 3. avlusunda bulunan altıgen şekilli fiskiyeli havuz.....	253
Şekil 2.76	Solda Dolmabahçe Sarayı bahçelerindeki oval formlu demir fiskiyeli havuz, sağda İhlamur Kasrı bahçelerindeki organik formlu havuz.....	254
Şekil 2.77	Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan kaskadlı havuz, sağda Dolmabahçe Sarayı bahçelerindeki ortasında yapay kaya bulunan havuz	255
Şekil 2.78	Solda Beylerbeyi Sarayı bahçelerindeki ortasında yapay kaya bulunan havuz, sağda Yıldız Sarayı bahçelerindeki Hamit Havuzu	256
Şekil 2.79	Solda Dolmabahçe Sarayı bahçelerinden üç parçalı çeşme, sağda Aynalıkavak Kasrı bahçelerinden iki parçalı çeşme.....	257
Şekil 2.80	Küçüksu Kasrı yakınında bulunan dört yüzlü çeşme	257
Şekil 2.81	Solda Soğukçeşme Sokak'ta bulunan bir köşkün bahçesindeki selsebil, sağda Topkapı Sarayı bahçelerinde bulunan selsebil	258
Şekil 2.82	Solda Kâğıthane Mesiresi'ndeki kaskadlı havuzun eski görünümü, sağda	

	aynı havuzun planı	259
Şekil 2.83	Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan kaskadlı havuz, sağda Cemile Sultan Korusu'nda bulunan kaskadlı havuz	260
Şekil 2.84	Solda Hidiv Kasrı'nda bulunan çağlayan, sağda Emirgan Korusu'nda yer alan grotto üzerinden suyu akan çağlayan	260
Şekil 2.85	Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan grotto, sağda Maslak Kasırları bahçelerindeki sera içinde yer alan grotto	262
Şekil 2.86	Beykoz Kasrı bahçelerindeki grotto ve grottoya ait su yolları	262
Şekil 2.87	Solda Fransız Başkonsolosluğu bahçesinde bulunan kuyu, sağda Topkapı Sarayı bahçelerindeki taş hazne ve kuyu	263
Şekil 2.88	Solda Emirgan Korusu'nda bulunan yağmur kanalı, ortada Yıldız Sarayı'nda bulunan yağmur kanalı, sağda Hidiv Kasrı'nda bulunan yağmur kanalı	264
Şekil 2.89	Kâğıthane Mesiresi'nin planı.....	265
Şekil 2.90	Solda Sultaniye Çayırı'ndan günümüze ulaşan Mehmed Bey Çeşmesi ve kanalı, sağda Topkapı Sarayı harem bölümünde yer alan Gözdeler Taşlığı'ndaki su kanalı.....	266
Şekil 2.91	Kuruçeşme'deki Muhsinzade Yalısı bahçesindeki su kompozisyonu.....	266
Şekil 2.92	Solda İhlamur Kasrı bahçesindeki taş su gideri, ortada Beylerbeyi Sarayı bahçelerindeki kurşun su gideri, sağda Topkapı Sarayı bahçelerindeki kurşun su gideri.....	266
Şekil 2.93	Solda İhlamur Kasrı bahçesinde bulunan su deposu, sağda Aynalıkavak Kasrı bahçelerinde bulunan su sarnıcı	267
Şekil 2.94	Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde bulunan tek kollu (solda) ve üç kollu (sağda) direkli fener	269
Şekil 2.95	Beylerbeyi Sarayı bahçe kapısında bulunan aplikler.....	270
Şekil 2.96	Dolmabahçe Sarayı rıhtımında yer alan fenerli babalar	270
Şekil 2.97	Beylerbeyi Sarayı bahçelerinde bulunan aslan heykelleri	272
Şekil 2.98	Solda Göztepe Rıdvan Paşa Köşkü'nde bulunan aslan heykeli, sağda Said Halim Paşa Yalısı'nda bulunan aslan heykelleri	272
Şekil 2.99	Beylerbeyi Sarayı bahçesinde bulunan, kaidesinde isim yazılı geyik heykeli	273
Şekil 2.100	Tarabya Alman Sefarethanesi bahçesinde bulunan heykel	273
Şekil 2.101	Solda Huber Korusu'ndaki köpekli heykeli, sağda aynı koruda bulunan insan figürlü çeşme.....	274
Şekil 2.102	Dolmabahçe Sarayı bahçesinde bulunan vazolara örnekler. Solda bronz döküm vazo, ortada taş vazo, sağda porselen vazo	274
Şekil 2.103	Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan yapay kaya	275
Şekil 2.104	Geçmişte Yıldız Sarayı bahçelerinde bulunan fakat günümüze ulaşamayan taş saksılar.....	276
Şekil 2.105	Göksu Çayırı'nda bir namazgâh ve namazgâhın planı.....	276
Şekil 2.106	Solda Dolmabahçe Sarayı Kuşluk Bahçesi'nde bulunan Kuşluk Köşkü, sağda Yıldız Sarayı dış bahçesinde bulunan kuşluk	277
Şekil 2.107	Yıldız Sarayı dış bahçesinde bulunan çiçeklik	277
Şekil 2.108	Solda Topkapı Sarayı bahçelerinde bulunan nişan taşı, sağda Aynalıkavak Kasrı bahçelerinde bulunan nişan taşı	278

Şekil 2.109	Bahçelerdeki bölümlerin ve mimari elemanların durumunu gösteren çizelgelerin lejandı	280
Şekil 3.1	Solda Boğaziçi Köprüsü yapılmadan önce Beylerbeyi Sarayı'nın havadan görünümü, sağda sarayın 2017 yılına ait hava fotoğrafı.....	298
Şekil 3.2	Solda Abraham Paşa Korusu'nun Karaburun Caddesi'nde kalan giriş kapısı ve yol ortasında kalan kıyıdaki bahçeye ait kapısının korunun içinden görünümü, sağda aynı kapının sahil tarafından görünümü	200
Şekil 3.3	Hidiv İsmail Paşa Yalısı ve yalının dış bahçesi olan Emirgan Korusu'nun 1930 yılı öncesindeki hali	301
Şekil 3.4	Solda Hidiv İsmail Paşa'ya ait korunun belediyece parka dönüştürülmesine ait harita, sağda aynı korunun sahile yakın arazisinde yapılaşmaya açılmış alanın planı	301
Şekil 3.5	Solda 1950'li yıllarda İhlamur Mesiresi'ndeki nişan taşlarının bulunduğu bölge ve çevresi, sağda aynı yerin günümüz hali	303
Şekil 3.6	Solda Eldem'in 1976'da yaptığı tespit esnasında İhlamur Mesiresi'nin durumu (fotoğrafta havuz ve set duvarlarının kalıntıları görülmektedir), sağda İhlamur Mesiresi'ndeki set duvarlarından günümüze ulaşan kalıntılar görülmektedir	303
Şekil 3.7	Solda 1865-1875 yılları arasında İhlamur Kasrı, sağda İhlamur Kasrı ve İhlamur Mesiresi'nin günümüz durumu	303
Şekil 3.8	Solda Küçüksu Kasrı ve Göksu Mesiresi'nin 1980 yılındaki görünümü, sağda günümüz hali	304
Şekil 3.9	Solda Kâğıthane Mesiresi'nin 19. yüzyıl sonundaki görünümü, sağda günümüz durumu	304
Şekil 3.10	Eldem'in 1976 yılına ait çalışmasında Beykoz Çayırı'nda görüntülediği ağaçlarla çevrili yollar (solda) ile İshak Ağa Çeşmesi ve çevresi (sağda)....	305
Şekil 3.11	1926 İstanbul-Anadolu Ciheti Haritaları'nda Kısıklı Millet Parkı planı	306
Şekil 3.12	Kısıklı Millet Parkı'nın 2014 yılına ait hava fotoğrafı.....	306
Şekil 3.13	Solda Fethi Paşa Korusu'ndaki grottonun geçmişteki özgün görünümü, sağda yanlış müdahale sonucu özgün görünümü değişen grottonun günümüz hali	308
Şekil 3.14	Yanlış müdahale sonucu özgün görünümü değişen Abraham Paşa Korusu'ndaki grotto	308
Şekil 3.15	Emirgan Korusu'nda içinden suların aktığı yapay kayanın solda onarım öncesi hali, sağda günümüz durumu	309
Şekil 3.16	Emirgan Korusu'ndaki havuzun çevresini süsleyen taş ve çimento ile yapılan kayaların solda onarım öncesi, sağda günümüz hali	309
Şekil 3.17	Solda Emirgan Korusu'ndaki büyük göletin çiçek dikim alanı olarak kullanıldığı dönemdeki görünümü, sağda göletin günümüz durumu.....	309
Şekil 3.18	Solda Emirgan Korusu'nda Beyaz Köşk'ün yanında bulunan dikdörtgen havuzun geçmişteki görünümü, sağda aynı havuz ve çevresinin müdahaleler sonrasındaki günümüz görünümü	310
Şekil 3.19	Solda Hidiv Korusu'nda asfalt kaplı yürüyüş yolları, sağda korunun iç kısımlarından kısmen korunmuş özgün zemin döşemesi örneği	311
Şekil 3.20	Solda Abraham Paşa Korusu'ndan özgün döşeme örneği, sağda değişen yürüyüş yollarının günümüz hali	311

Şekil 3.21	Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçelerindeki iri agregalar ile hazırlanmış yağmur oluklu yer döşemesinin özgün hali, sağda aynı yer döşemesinin onarım öncesi durumu	312
Şekil 3.22	Şekil 3.21’de verilen yer döşemesinin onarım sonrası durumu.....	312
Şekil 3.23	Solda Çubuklu Korusu’ndaki köşkün batı tarafına yapılan havuz, sağda Abraham Paşa Korusu’nun girişine yapılan havuz	313
Şekil 3.24	Yıldız Parkı peyzajına eklenen kanguru heykeli (solda), sepetli kız heykeli (ortada) ve dört yüzlü çeşme (sağda)	314
Şekil 3.25	Emirgan Korusu’nda bahçeye eklenen su elemanları.....	314
Şekil 3.26	Solda Mabeyn bahçesinin restorasyon öncesindeki hali, sağda aynı bahçenin restorasyon sonrasındaki hali	315
Şekil 3.27	Solda eskiden Mermer Köşk’ün (Beylerbeyi Sarayı) içerisinde bulunan fıskiye, sağda aynı fıskiyenin Mabeyn-i Hümayun’un deniz tarafında bulunan bahçesindeki havuza taşındıktan sonraki hali	315
Şekil 3.28	Çırağan Sarayı’ndan Dolmabahçe Sarayı’na getirilen aslan heykelleri.....	316
Şekil 3.29	Solda Beylerbeyi Sarayı Mermer Köşk ve yanına koyulan bronz vazo, sağda Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü ve yanına koyulan bronz vazo.....	316
Şekil 3.30	Sağda Saltanat Kapısı’nın her iki tarafında fenerlerin bulunduğu dönem, solda aynı kapının her iki tarafında fenerlerin yanına vazoların yerleştirildiği dönem	317
Şekil 3.31	Saltanat Kapısı’nın günümüz hali	317
Şekil 3.32	19. yüzyıl sonunda İhlamur Kasrı Merasim Köşkü önündeki bahçe düzeni.....	318
Şekil 3.33	Aynalıkavak Kasrı bahçelerine sonradan yerleştirilen nişan taşı	318
Şekil 3.34	Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde kontrolsüz gelişen bitkiler	322
Şekil 3.35	Solda Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn’in önünde bulunan bahçedeki fıskiyeli havuzun 20. yüzyılın başlarındaki görünümü, sağda fıskiyeli havuzun günümüz hali.....	322
Şekil 3.36	Beykoz Kasrı bahçesinde harap durumda bulunan grotto ve grottaya ait bakımsız haldeki su yolları	323
Şekil 3.37	Solda Yıldız Sarayı Has Ahır’ın çevresindeki bozulmuş yer döşemesi, sağda Yıldız Sarayı Şale Köşkü’nün bahçesindeki bozulmuş yer döşemesi.....	323
Şekil 3.38	Solda Dolmabahçe Sarayı Mabeyn bahçesinin 20. yüzyıl başındaki görünümü, sağda aynı bahçenin günümüz durumu	325
Şekil 3.39	Solda İhlamur Kasrı Merasim Köşkü önündeki bahçe düzeni (19. yüzyıl sonu), sağda aynı bahçenin günümüz durumu.....	325
Şekil 3.40	Solda yüzeyinde kir birikimleri bulunan Beylerbeyi Sarayı bahçesindeki aslan heykeli, sağda belirli noktalarda siyah kabuk şeklinde birikimler olan İhlamur Kasrı bahçesindeki aslan heykeli	328
Şekil 3.41	Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde rıhtım boyunca uzanan taş babalı demir parmaklıklar (taş babalar üzerinde kir birikimleri ve siyah kabuk oluşumları görülmektedir).	329
Şekil 3.42	Topkapı Sarayı İncirlik Bahçesi’ndeki heykel (heykelde form yumuşaması şeklinde yüzey bozulması görülmektedir).	329
Şekil 3.43	Beylerbeyi Sarayı birinci set bahçesinin duvarındaki tuz birikimleri	330

Şekil 3.44	Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde yüzey sıvası ve derz harcı bozulmuş bahçe duvarları	330
Şekil 3.45	Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde ciddi parça kaybına uğramış muhtemelen çimento bağlayıcılı merdiven sıvaları	331
Şekil 3.46	Dolmabahçe Sarayı'nda Mabeyn-i Hümayun'un önündeki bronz vazo (vazonun kaidesinde bakır bileşiklerinden kaynaklı yeşil renkli lekeler bulunmaktadır)	331
Şekil 3.47	Ihlamur Kasrı bahçesinde bulunan süslü taş eleman (elemanın yüzeyi su yosunları ile kaplıdır)	333
Şekil 3.48	Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde ağaç köklerinin zarar verdiği bahçe duvarları	333
Şekil 3.49	Solda Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde ağaç kökünün gelişmesi sonucu tahribata uğramış bahçe duvarı, sağda aynı bahçede ağaç köklerinin gelişmesi sonucu zarar gören yer döşemesi	334
Şekil 3.50	Solda Dolmabahçe Sarayı'nda Mabeyn-i Hümayun'un önünde duran üzerinde bakır klorür birikimleri bulunan bronz vazo, sağda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinden üzerinde bakır klorür birikimleri bulunan bronz heykel	336
Şekil 3.51	Solda Dolmabahçe Sarayı rıhtımında bulunan paslanmış demir parmaklıklar, ortada Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesindeki paslanmış demir vazo, sağda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinden direkli fener (fenerin kaidesinde yoğun paslanma söz konusudur)	337
Şekil 3.52	Solda Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde bulunan grotto (grottonun demir iskeleti korozyona uğramış ve parça kayıpları oluşmuştur), sağda aynı bahçede iskeleti korozyona uğrayan ağaç dalı şeklinde bahçe korkuluğu	337
Şekil 3.53	Yıldız Sarayı Ada Köşkü'nün solda restorasyon öncesi, sağda günümüz durumu.....	338
Şekil 3.54	Bahçelerdeki bölümlerin ve mimari elemanların korunmuşluk durumunu gösteren çizelgelerin lejandı	339

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2.1 Saray bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge.....	281
Çizelge 2.2 Kasır bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge.....	283
Çizelge 2.3 Yabancı kurumlara ait yapıların bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge	285
Çizelge 2.4 Korular içinde yar alan bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge.....	287
Çizelge 2.5 Konut bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge.....	289
Çizelge 2.6 Dini yapılar ve kamu yapılarına ait bahçelerdeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge	291
Çizelge 2.7 Mesire ve parklarda yer alan bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge.....	293
Çizelge 3.1 Saray bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge	340
Çizelge 3.2 Kasır bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge	342
Çizelge 3.3 Yabancı kurumlara ait yapıların bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge	344
Çizelge 3.4 Korulardaki koruma sorunlarını gösteren çizelge	346
Çizelge 3.5 Konut bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge	348
Çizelge 3.6 Dini yapılar ve kamu yapılarının bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge.....	350
Çizelge 3.7 Mesire ve parklardaki koruma sorunlarını gösteren çizelge.....	352

İSTANBUL TARİHİ BAHÇELERİ VE MİMARİ ELEMANLARININ KORUMA SORUNLARI

Draşan UĞURYOL

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cengiz CAN

İstanbul'daki tarihi bahçelerin sınıflandırılarak mimari elemanlarıyla birlikte incelendiği ve koruma sorunlarının ele alındığı bu çalışmanın birinci bölümünde literatür özeti, çalışmanın amacı, literatüre katkısı ve yöntemi yer almaktadır. İkinci bölüm dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda İstanbul'da Osmanlı Dönemi'nde gelişen bahçe tasarım anlayışı ve bahçelerin tasarım özelliklerinin belirlenmesinde etkili olan unsurlar incelenmiştir. İkinci kısımda İstanbul'daki tarihi bahçelerinin ilişkide oldukları yapılar ve kullanım amaçları göz önüne alınarak sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflara ait bahçelerden örnekler seçilerek, seçilen her bahçenin tarihsel gelişimi, tasarımına yön veren estetik anlayışı ve tasarım ilkeleri aktarılmış, bu bahçeler ile ilgili eski harita, plan ve fotoğraflar günümüze ait harita, plan ve fotoğraflar ile karşılaştırılmış ve alan incelemesi yapılarak bahçelerin tasarımının korunmuşluğu değerlendirilmiştir. Üçüncü kısımda ise çalışmaya dâhil edilen bahçelerde görülen tüm mimari elemanların kullanım amaçları göz önüne alınarak sınıflandırması yapılmış ve tasarım, malzeme özellikleri, yapım teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün sonunda, tespit edilen mimari elemanların, sınıflandırılan bahçelerin hangilerinde bulunduğunu gösteren bir çizelge yapılarak bahçelerin tasarım özellikleri ve malzeme çeşitliliği aktarılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, tarihi bahçelerin genel koruma sorunları, mimari elemanlarında görülen malzeme bozulmaları ve nedenleri irdelenmiştir. Ayrıca bu bölümde, tespit edilen koruma sorunlarının sınıflandırılan bahçelerdeki dağılımını göstermek amacıyla bölüm sonu çizelgesi oluşturulmuştur. Son bölüm olan dördüncü

bölümde ise bütün çalışma hakkında bir değerlendirme yapılarak elde edilen bulgular, sonuçlar ve korumaya yönelik öneriler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, tarihi bahçeler, bahçe elemanları, koruma sorunları, korunmuşluk durumu.

ABSTRACT

CONSERVATION PROBLEMS OF ISTANBUL’S HISTORIC GARDENS AND THEIR ARCHITECTURAL ELEMENTS

Drahşan UĞURYOL

Department of Architecture

PhD Thesis

Adviser: Prof. Dr. Cengiz CAN

In this study, the historic gardens in Istanbul were classified and investigated with their architectural elements, and their protection problems were discussed. The first chapter includes literature summary, research aims and methods, and literature contribution of the study. The second chapter consists of four sections. In the first section, the garden design concept that developed in the Ottoman Period in Istanbul, and the elements that determine the design characteristics of the gardens were examined. In the second section, the historical gardens in Istanbul were classified by taking into consideration of the structures related to them and their utilization purposes. Representative gardens belonging to each class were selected, and historical development, aesthetic understanding and design principles of each selected garden were specified. Moreover, old maps, plans and photographs related to the selected gardens were compared with the current maps, plans and photographs, and also the state of preservation of the gardens’ design were evaluated by field examination. In the third section, all of the architectural elements present in the gardens included in the study were classified with respect to their utilization, and also information about their design, material properties and construction techniques were given. In the last section of this chapter, the design features and material diversity of the gardens were tried to be presented through a table showing which architectural element determined within the scope of the study is located in which classified garden. In the third chapter, general conservation issues of historical gardens, and material degradation of their architectural elements were discussed. In addition, at the end of this section, a table is presented to show the distribution of detected conservation problems throughout the

classified gardens. In the fourth chapter, which is the last chapter, an evaluation was made about the whole study, the findings and results were presented, and suggestions about conservation are proposed.

Keywords: İstanbul, historic gardens, garden elements, conservation problems, state of preservation.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Yapısal ve bitkisel bir kompozisyon olan bahçeler belirli bir sınır ve düzende tasarlanmış ve uygulanmış peyzajı ifade etmektedir. Tarihi bahçeler oluşturuldukları dönemde yaşayan toplumların kültür ve refah düzeyini yansıtır. Tarihi bahçelerin biçimlendirilmesinde bulundukları bölgenin iklimi, coğrafyası, toprak özellikleri kadar toplumların kültür yapılarındaki çeşitlilikler ve ilişkide oldukları diğer toplumlar, dönemin ihtiyaçları ve modası etkili olmuştur. Yaşayan kültür varlıkları olan bahçeler zaman içinde yapılar gibi anıtsal değer kazanmakta, bir ülkenin tarihi kültür peyzajı ve mirasının bir parçası olmaktadır.

1981 yılında yayınlanan Floransa Tüzüğü'ne (Ek A) göre “tarihi bir bahçe, tarihi veya sanatsal bakış açısından kamuya faydalı mimari ve bahçıvanlıkla ilgili bir kompozisyonudur. Bu sıfatla bir anıt olarak değerlendirilir”. Bir devrin yaşantısını, kültürünü ve sanat anlayışını yansıtan, geçmişe ilişkin dış mekân yaşantısı hakkında bilgi veren, birçok bitki koleksiyonunu barındırarak çeşitli özellikteki mimari elemanları ile toplumlar ve uluslar için övünç kaynağı sayılan kültür değerleridir.

İstanbul kenti ölçeğinde düşündüğümüzde, kentin iklimi, bitki örtüsü, topoğrafyası, toplum yapısı ile büyük imparatorluklara başkent olması gibi özellikleri tarihi boyunca farklı fiziksel niteliklere sahip, estetik değeri yüksek olan bahçe örneklerinin meydana getirilmesi üzerinde etkili olmuştur. Bunların çoğu çeşitli yapıların birer parçası olarak düzenlenmişlerdir. Halka açık alanlar ise ilk olarak mesire ve çayır şeklinde düzenlenirken sonraları millet bahçeleri ve parklar oluşturulmuştur. Kurulduğu günden bu yana sosyal ve ekonomik gelişim ile birlikte sınırları da gelişen İstanbul, bahçelerinin çeşitliği ve biçim özellikleri ile bir cazibe merkezi haline gelmiş, şehri ziyaret eden yerli

ve yabancı gezginler İstanbul'un peyzajından ve bahçelerinden övgü ile söz etmiş ve İstanbul'u yeşil şehir olarak adlandırmışlardır.

Ne var ki bugün İstanbul'daki tarihi bahçelerin birçoğu yok olmuştur. Günümüze ulaşanların bazıları ise özgün biçim ve mimarisini kaybetmiştir ya da kaybetmektedir. Yok olan, özgün biçim ve mimarisini kaybeden bahçelerin tasarım özellikleri ve mimari elemanları hakkındaki bilgilere, günümüze ulaşan belgeler aracılığı ile ulaşılmaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Bu çalışma ile alakalı başlıca kaynaklar özetlenerek aşağıda tarih sırasına göre aktarılmıştır.

Erdoğan [1] "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri" başlıklı makalesinde, Klasik Dönem'deki Osmanlı bahçelerinin nitelik ve özellikleri hakkındaki eski arşiv belgelerini değerlendirmiş, dört köşe mermer havuzların, gölge oluşturan ve meyve veren ağaçların, sarmaşıklı çardakların, set ve merdivenlerin, fıskiye ve selsebillerin, çeşmelerin, gülistanların, laleazar ve çemenzarların bahçe kompozisyonunda yer alan başlıca elemanlar olduğunu aktarmıştır.

Evyapan [2] "Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle İstanbul Bahçeleri" başlıklı eserinde, İstanbul'daki saray, köşk, kasır, yalı bahçeleri ve mesire yerlerine ait bilgi ve belgeleri derleyerek Türk bahçelerine ait genel özellikleri ele almıştır.

Akdoğan [3] "Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi" adlı eserinde, ilk çağ uygarlıklarından İngiliz natüralist bahçelerinin ortaya çıkışına kadar geçen geniş zaman içinde görülen başlıca bahçe türlerinin genel özelliklerini aktarmıştır.

Evyapan [4] "Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri" başlıklı eserinde, Batılılaşmanın etkisi ile Klasik Dönem'e ait Osmanlı bahçelerinin geçirmiş olduğu değişimi ortaya koymuştur.

Eldem [5] "Türk Bahçeleri" başlıklı eserinde, Türk bahçelerini mesire yerleri ve çayırırlar ile ev, konak ve saray bahçeleri olmak üzere iki gruba ayırmış, her iki grup için İstanbul'un çeşitli yerlerinden örnekler seçerek bunların özelliklerini mimari çizimleriyle

belgeleyerek açıklamıştır. Ayrıca bahçelerde görülen elemanları, parterler, bahçe köşkleri, su elemanları olmak üzere sınıflandırarak ele almıştır.

Akdoğan [6] “Dünden Bugüne Bahçe Kültürümüz” başlıklı makalesinde, Türk bahçelerinin tasarım özelliklerinin dönemlere göre değişimini aktarmıştır. Bahçelerde temel prensibin yaşanabilirlik olduğunu vurgulamış, Türk toplumunun yaşam biçimi, sosyal yapısı nedeniyle bahçelerde Rönesans ve Barok formalizmi ile İngiliz natüralizminin geniş ölçüde yer bulamadığını öne sürmüştür.

Erdoğan [7] “Tarih İçinde Türk Bahçesi” adlı makalesinde, 16. yüzyıldan itibaren İstanbul’da Türk bahçe sanatının özgün örneklerinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Türk bahçelerini büyük ölçekli bahçeler, mesireler, çayır alanları ve halka açık doğal bahçeler ile saray, konak ve konut bahçeleri kapsamında irdeleyerek Türk bahçesinin genel özelliklerini ortaya koymuştur.

Tarhan [8] “Dolmabahçe Sarayı ve Aynalıkavak Kasrı'nın Türk Bahçe Sanatındaki Önemi ve Yeri” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Türk bahçe sanatını Orta Asya Türklerinden başlayarak günümüze kadar incelenmiş, Türk Bahçe sanatının genel planlama özelliklerini, bitkisel düzenlemesini, yapısal unsurlarını ele almış, Batı etkisinde en az kalan Aynalıkavak Kasrı bahçesi ile ileri Rönesans - Barok etkisiyle şekillenen Dolmabahçe Sarayı bahçelerini değerlendirmiştir.

Altınoluk [9] “Yıldız Sarayı Seraları ve Limonlukları” başlıklı makalesinde, Şale Köşkü Kuşhanesi’nin hemen yanında kalıntı halinde bulunan bir seraya ait dört eski fotoğraf yayınlayarak, bu seranın yapımından sonraki durumunu ve geçirdiği evreleri ortaya koymuştur.

Altınoluk [10] “Yıldız Sarayı Kameriyeleri” başlıklı makalesinde, Yıldız Sarayı bahçelerinde bulunan beş farklı kameriyeyi inceleyerek bunların tasarım ve malzeme özellikleri ile ilgili bilgi vermiştir.

Yaltırık ve arkadaşları [11] “Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe ve Koruları Egzotik Ağaç ve Çalıları” adlı eserde, İstanbul'un park ve bahçeleri ile korularında yetiştirilen egzotik bitki türlerini tespit ederek bir envanter çalışması yapmıştır.

Güloğlu [12] “İstanbul Tarihi Saray Bahçelerinin Restorasyon İlkelerinin Saptanması” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Osmanlı bahçe sanatının gelişimini İstanbul’daki saray bahçeleri kapsamında değerlendirmiş, saray bahçelerinin peyzaj mimarisini incelemiş ve karşılaşılan koruma sorunlarına değinmiştir.

Buğdaycıoğlu [13] “İstanbul - Emirgan Korusu Tarihi Köşk Bahçelerinin Restorasyonu Üzerine Araştırmalar” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Emirgan Korusu’nda bulunan tarihi bahçelerin restorasyonu üzerine öneriler getirmiş, bu amaçla Emirgan Korusu’nun kullanım alanını incelemiş, arazi çalışmasını fotoğraf ve çizimler ile desteklemiştir.

Mutlu [14] “XIX. Yüzyıl Osmanlı Saray Bahçelerinde Batılılaşmanın Tasarıma Etkilerinin Peyzaj Tasarım İlkeleri Açısından İrdelenmesi” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, 19. yüzyılda inşa edilen Çırağan, Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız Saraylarının bahçelerini peyzaj tasarım ilkeleri açısından değerlendirmiş, Batılılaşmanın tasarıma etkilerini araştırmıştır.

Wallace [15] “Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Ev Bahçesi Anlayışı Üzerine Araştırmalar” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Türk kültüründe ev bahçelerinin tasarım özellikleri üzerine yapılmış çalışmaları içeren bir araştırma gerçekleştirmiş, bu araştırma kapsamında bahçeleri değerlendirirken Türkiye Cumhuriyeti öncesi dönemleri temel almıştır.

Eyüpreisoğlu [16] “İstanbul - Boğaziçi Korularının Güncel Alan Kullanımı Açısından İrdelenmesi” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, İstanbul’daki koruların geçmiş durumlarını, günümüz durumlarını ve kullanımlarını, kent içerisinde üstlendikleri işlevleri incelemiş, ayrıca koruların tarihi ve doğal yapılarıyla korunması ve korumanın devamlılığının sağlanması için öneriler getirmiştir.

Altınar [17] “II. Abdülhamid Dönemi’nde İstanbul Bahçeleri (1876-1909)” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, II. Abdülhamid’in yaptırılmasında etkili olduğu bahçelerin tasarımlarını incelemiştir. Çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden bulunan belgeler temel kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışma kapsamında seçilen bahçelerin konumları, tasarım özellikleri, bitki çeşitleri ve günümüz durumu incelenmiştir.

Gürbüz [18] “Tarih İçerisinde İstanbul'daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kâğıthane Mesiresi Örneği Üzerinden İrdelenmesi” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, mesire alanlarının korunmasında yaşanan sorunları incelemiştir. Gürbüz, “İstanbul'daki tarihi mesirelerin birer kültürel miras bileşeni olarak algılanmamış ve mesire alanları orijinal nitelikleri korunarak sürdürülebilir bir anlayışla günümüze taşınamamıştır” hipotezini Kâğıthane mesiresi üzerinden değerlendirmiştir.

Kartal [19] “İstanbul'daki Tarihi Saray Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve Yıldız Sarayı bahçelerini araştırma alanları olarak seçerek saray bahçelerinin tasarım özelliklerini araştırmış, mevcut durumlarını ortaya koymuştur.

Kaşif [20] “Osmanlı Sarayları'nda Dış Mekân Tasarımı Üzerine Bir Değerlendirme: Dolmabahçe ve Yıldız Örnekleri” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Osmanlı tarihi boyunca Osmanlı saray bahçelerinde etkili olan peyzaj sanatları, Osmanlı sarayları ve dış mekan tasarımlarını inceleyerek Osmanlı'nın dış mekan tasarım anlayışındaki gelişimi ortaya koymuştur.

Seçen [21] “Dolmabahçe Sarayı ve Bayıldım Bahçeleri 19. Yüzyıl Tasarım İlkeleri ve Bitkisel Restitüsyonu” başlıklı doktora çalışmasında, Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ve Bayıldım Bahçesi'nin 19. yüzyıl tasarım anlayışını ortaya koyarak, farklı dönemlerde bu geçirdikleri değişiklikleri saptamış ve araştırma alanına ilişkin bitkisel restitüsyon çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamında araştırma alanına ait rölöveler, tarihi fotoğraflar, harita, plan ve yazılı belgelerden yararlanılmıştır.

Halturay [22] “Yıldız Sarayı Hasbahçesi Örneğinde Tarihi Bahçelerin Restorasyon İlkelerinin Belirlenmesi” başlıklı yüksek lisans çalışması kapsamında, Yıldız Sarayı Hasbahçesi ile ilgili eski belgeler ve literatür bilgilerini bir araya getirmek ve bahçenin mevcut durumunu incelemek suretiyle restorasyonuna yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur.

Sürer [23] “XIX. Yüzyıl İstanbul'unda Bahçe Köşkleri” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, 19. yüzyılda bahçeler için özel olarak inşa edilen, günün yalnızca belirli bir bölümünün

geçirildiği, bahçedeki diğer yapılara kıyasla daha küçük ölçülerde inşa edilen bahçe köşklerini inceleyerek dönemin mimarisine ışık tutmuştur.

Şalikoğlu [24] “Tarihi Peyzaj Restorasyonu: İstanbul’dan 2 Örnek” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, İstanbul’un Fatih ilçesinde yer alan Hüsrev Kethüda Dârülkurrâsı ve Hüsrev Paşa Türbesi’nin peyzaj restorasyonu kararları ve projelerine yer vermiştir. Uygulama çalışmalarına ait fotoğraflar ve bilgilerin aktarılmasıyla peyzaj restorasyonunun safhaları irdelenmiştir. Böylece tarihi peyzaj restorasyonuna başlanmadan önce yapılması gereken araştırmalar özetlenmiş ve peyzaj restorasyonu projesinin aşamaları hakkında sonuç ve öneriler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Över [25] “Mimar Sinan’ın İstanbul Camilerinde Açık Alanlar ve Sınırlayıcı Öğeler” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, klasik Osmanlı mimarisinin açık alan tasarımında bir düzen olup olmadığını belirlemek ve camilerin günümüzdeki durumlarını belgelemek amacıyla, Mimar Sinan’ın İstanbul’daki camilerini inceleyerek bu yapıların açık alanlarında genel bir düzen ortaya çıkarmıştır.

Çınar ve Kırca’nın [26] “Türk Kültüründe Bahçeyi Algılamak” başlıklı makalesinde, Türk toplumlarında tarihsel süreç içerisinde bahçeyi algılayış biçimlerindeki farklılıklar ile bu değişimlerin çeşitli sanat dallarında ve bahçelerde yansımaları incelenmiştir.

Ertürk [27] “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Sultanlarının Bir Eğlenme ve Dinlenme Mekânı Olarak Tersane Bahçesi” başlıklı makalesinde, Aynalıkavak Bahçesi olarak anılan Tersane Bahçesi’nin kurulduğu günden bu yana tarihsel gelişimini aktarmıştır.

Seçen [28] “Son Dönem Saray Bahçelerini Süsleyen Heykeller” başlıklı makalesinde, Beylerbeyi Sarayı bahçelerine koyulmak üzere sipariş edilen heykel ve vazoların biçim özelliklerini aktarmış, bunları yapan sanatçılar ile atölyeleri hakkında bilgi vermiş, bunlardan kaybolanları belirlemiş, günümüze ulaşanların ise hangi bahçelerde yer aldıklarını tespit etmiştir.

Acaralp [29] “Beylerbeyi Sarayı’nın Tarihi Bahçesi” adlı makalesinde, Beylerbeyi Sarayı’nın harem bahçesi, selamlık bahçesi ve set bahçesinin tasarım özellikleri hakkında bilgi vermiştir.

Ada ve Yener'in [30] "İstanbul Saray Bahçelerinin Kültürel Peyzaj Olarak Tanınırılığının Sağlanması: Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri" başlıklı çalışmasında, Beylerbeyi Sarayı bahçelerinin kültürel peyzaj olarak tanımlanabilecek kriterlere sahip olup olmadığı tartışılmıştır. Çalışmada bahçelerin tarihsel gelişimi incelenmiş, kültürel peyzaj özellikleri belirlenmiş, kültürel peyzaj olarak tanınırılığının sağlanması adına nasıl bir süreç izlenmesi gerektiği ve koruma, kullanım koşulları ile ilgili bir yaklaşım sunulmuştur.

Khabbazi ve Erdoğan [31] "Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri Restitüsyonu" başlıklı çalışmada, Beylerbeyi Sarayı bahçelerinin tarihsel süreç içindeki değişimini incelemiştir. Khabbazi ve Erdoğan bahçelerde yer alan yapısal ve bitkisel materyalin farklı dönemlerde geçirdiği değişimleri belirlemiş ve bahçelerin restitüsyon aşamalarını ortaya koymuştur.

Aydınlı ve Şahin'in [32] "Batılılaşma ve Sanayi Devriminin Osmanlı Dönemi Türk Bahçelerine Etkileri" başlıklı çalışmasında, tarihsel süreç içinde özellikle Lale Devri'nden sonraki dönemde Türk bahçelerinde meydana gelen değişimler tarihi belgeler ışığında, farklı örnekler üzerinden açıklanmış, farklı dönemlerdeki Türk bahçelerinin tasarım ilkeleri birbirleriyle karşılaştırılıp tartışılmış, Türk ve Batı kültür sentezinin Türk bahçelerine yansımaları üzerinde durulmuştur.

1.2 Tezin Amacı

Bu araştırmanın ana amacı; İstanbul'daki tarihi bahçelerin çeşitlerini tespit ederek sınıflandırmak, bahçelere ait mekânları ve mimari elemanları incelemek, bunların kullanım amaçları ve özelliklerini belirlemektir.

Bu temel amaç ile birlikte, bahçelerin tarihsel süreçte geçirdiği değişimlerin saptanması, tasarım özelliklerinin ve mimari elemanlarının korunmuşluk durumunun tespit edilerek günümüz durumunun değerlendirilmesi, bahçelerin ve mimari elemanlarının genel koruma sorunlarını belirleyerek bahçelerin korunması ve devamlılığının sağlanmasına yönelik öneriler getirilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca gerçekleştirilen döküm çalışması ile sınıflandırılan tarihi bahçeleri temsilen seçilen örneklerin mimari elemanlarını kayıt altına almak ve bunların günümüz durumlarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.3 Orijinal Katkı

İstanbul'da farklı tasarım özelliklerine ve kullanım amacına sahip bahçe türleri bulunmaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda İstanbul'un tarihi bahçelerinin tasarım özellikleri, etkilendikleri peyzaj tasarım anlayışı ve bu anlayışın Osmanlı İmparatorluğu'nda yorumlanması kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Ancak çalışmalar çoğunlukla saray ve kasır bahçeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Mesireler, korular ve konut bahçeleri ile ilgili çalışmalar yapılmış olmakla birlikte sayıca azdır. Ayrıca İstanbul'da bulunan tarihi bahçeler bahsedilen bu örnekler dışında da çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışma ile İstanbul'daki tarihi bahçelerin kapsamlı bir şekilde ele alınarak farklı türlerinin tespit edilip, sınıflandırılması gerçekleştirilerek literatüre katkı sağlamaya çalışılmıştır.

İstanbul'daki tarihi bahçelerde bulunan bahçe bölümleri ve mimari elemanlarda çeşitlilik olmakla beraber, dönemlere göre bunların malzeme özelliklerinde ve yapım tekniklerinde de değişiklikler görülmektedir. Literatürdeki araştırmalara bakıldığında bahçelerdeki bitkisel elemanların detaylı şekilde incelendiği, bitki türlerini içeren envanter çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Lakin bahçeleri oluşturan mimari elemanlar ile ilgili çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bu nedenle çalışma kapsamında incelenen tüm bahçelerde görülen mimari elemanlar, kullanım amaçları, malzeme özellikleri, tarihsel süreç içerisindeki değişimleri tespit edilerek kendi içlerinde sınıflandırılmıştır. Bu çalışma ile ayrıca tarihi bahçelerdeki günümüze ulaşamayan, hatalı uygulamalar sonucu özgün tasarımını ve malzeme özelliklerini kaybeden mimari elemanlar da belirlenmiştir. Böylelikle sınıflandırılan bahçelerde mevcut olan, eksilen, değişen mimari elemanları içeren ve bahçelerin özgün tasarımında meydana gelen değişimin takibinin yapılması açısından yarar sağlayan bir envanter çalışması literatüre kazandırılmıştır.

İstanbul'daki pek çok tarihi bahçe gereken koruma uygulamalarının hayata geçirilememesiyle yok olmuş, geriye kalanların çoğunun tasarım özellikleri değişmiş, mimari elemanları kaybolmuş, alansal kayıplar sonucunda özgün nitelikleri korunamamıştır. Çeşitli mertebelerde korunabilenler ise günümüzde ciddi tehdit altındadır. Ne var ki, geçmiş çalışmalarda tarihi bahçelerin koruma sorunları detaylı

olarak incelenmemiştir. Literatürdeki bu önemli eksikliği bir ölçüde giderebilmek için bahçeler yerinde tespit çalışması yapılarak incelenmiş, bahçelerin korunmasındaki zorluklar, bahçeleri tehdit eden etmenler ve bunların yansımaları tespit edilmiştir. Böylelikle tarihi bahçelerin koruma ve onarım çalışmalarına yönelik öneriler getirilmiştir.

1.4 Tezin Yöntemi

Bu çalışmada ilk olarak konuya ilişkin kaynaklar araştırılarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; İstanbul bahçeleri, Osmanlı bahçeleri, bahçe mimarisi, peyzaj sanatı konularını kapsayan kaynak taraması yapılmıştır. İncelenen kaynaklar tarihi yazılı belgeler, kitaplar, seyahatnameler, makaleler, doktora ve yüksek lisans tezleri, ansiklopediler, bildiri kitapları ve raporlardan oluşan yerli ve yabancı kaynaklardır. Kaynak araştırmasında devlet, üniversite, vakıf kütüphanelerinden ve elektronik veri tabanları gibi internet kaynaklarından yararlanılmıştır.

Görsel kaynaklar (harita, plan, çizim, gravür, fotoğraf vb.) ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı Arşivi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri (Osmanlı Arşivi), İstanbul Kültür Envanteri, TBMM Genel Sekreterliği (Milli Saraylar) Arşivi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Haritası Uygulaması internet sitesi, İstanbul haritaları hakkındaki kitaplar, Sedat Hakkı Eldem'in Türk Bahçeleri adlı eseri ve İstanbul'un eski halini yansıtan fotoğrafları içeren internet sitelerinden elde edilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında İstanbul'daki tarihi bahçelerin sınıflandırılması amacı doğrultusunda incelenecek bahçeler tespit edilmiştir. Bu amaçla eski haritalar, İstanbul'un farklı tarihlere ait hava fotoğrafları ve yazılı belgelerden yararlanılmıştır. Tespit edilen bahçeler kullanım amaçları ve ilişkide oldukları yapılar göz önüne alınarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma aşamasından sonra her bahçe türü için örnekler seçilerek bahçelerin tasarım özellikleri, kullanım amaçlarındaki değişiklikler, günümüzdeki işlevleri, sahip oldukları mimari elemanlar belirlenmiştir. Farklı tasarım özellikleri gösteren, tasarım özellikleri ve mimari elemanlarının çeşitliliği belirlenebilen, geçirdiği değişimlerin takibini yapmaya olanak sağlayan kaynaklara sahip, kısmen de olsa günümüze ulaşmış bahçeler örnek olarak seçilmiştir.

Üçüncü aşamada, örnek olarak seçilen bahçelerin günümüz durumunun tespit edilmesi amacıyla alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmaları esnasında seçilen bahçeler ziyaret edilmiştir. Bu bahçelerden kamuya açık olmayan ve giriş izni alınamayan bahçeler ise daha önce yapılan araştırmalardan yararlanılarak değerlendirilmiştir.

Alan çalışması kapsamında bu bahçelerin özgün stilinin korunma durumu incelenmiş, bahçelerde bulunan mimari elemanların kullanım amaçları, malzeme özellikleri, tarihsel süreç içinde farklılaşan kullanım şekilleri, tasarım ve üretimlerindeki değişiklikler belirlenerek sınıflandırılması yapılmıştır. Çalışmada ayrıca bahçelerde meydana gelen değişiklikler, bahçelerin ve mimari elemanlarının etkilendikleri olumsuz koşullar, mimari elemanlardaki malzeme problemleri ve nedenleri, bunların özgün konumlarında bulunup bulunmadıkları, özgün işlevlerini görüp görmedikleri araştırılmış, özgün olanların bakım ve koruma gereksinimleri belirlenmiş, yeni eklenenlerin ise tarihi bahçeye uygunluğu değerlendirilmiştir. Araştırmanın görsel olarak desteklenmesi amacı ile alanın güncel fotoğrafları çekilerek mevcut halleri aktarılmıştır.

Dördüncü aşamada literatür araştırması esnasında elde edilen bilgiler ile alan incelemesi sırasında tespit edilen veriler birleştirilerek tezin bölümlerine ilişkin yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır. Eski albümlerde bahçeleri gösteren fotoğraflar ile günümüzde çekilenler ve bahçelerin bulunduğu alanların farklı tarihlerdeki hava fotoğrafları karşılaştırılarak elde edilen bulgular desteklenmiştir.

Bu çalışmalar sırasında ayrıca Yıldız Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ile Aynalıkavak Kasrı, İhlamur Kasrı, Beykoz Kasrı ve Küçüksu Kasrı bahçelerinde yapılan restorasyon çalışmaları incelenmiş, bu amaçla TBMM Genel Sekreter Yardımcılığı (Milli Saraylar) ile iletişime geçilerek ilgili kişilerden sözlü bilgiler sağlanmış ve bu bahçelerin kurum arşivindeki fotoğrafları ve restorasyon projeleri incelenerek değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son aşamasında tüm veriler değerlendirilerek çeşitli sonuçlara varılmış, bahçelerin korunması ve devamlılığının sağlanmasına yönelik öneriler getirilmiştir.

İSTANBUL'DAKİ TARİHİ BAHÇELERİ VE TASARIM ÖZELLİKLERİ

2.1 İstanbul'daki Tarihi Bahçelerinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı bahçe anlayışının şekillenmesinde, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya ve İstanbul'a kadar uzanan yolculukları sırasında karşılaştıkları farklı kültürler ile İstanbul'da buldukları Bizans kültürünün etkileri bulunmaktadır [33]. Bizans Dönemi'nde bahçeler genellikle sarayların yaygın olarak bulunduğu sur içinde ve kara surlarının önünde yer almıştır. Boğaz bölgesinde ise yerleşim çok az olmakla beraber birkaç manastır ve bu manastırların kendi bahçeleri vardır. Osmanlı fethinden sonra İstanbul'da surların dışına yayılım başlamış, önceleri Eyüp ve kara surlarının bulunduğu alanda yeni bahçeler kurulmuş ya da eski Bizans bahçeleri yeniden düzenlenmiştir. Padişahların çoğu İstanbul'da havası ya da manzarasından hoşlandıkları alanlara yeni bahçelerin kurulmasını emretmiştir. Bu şekilde Boğaz'da kurulan ilk bahçe Tokad bahçesidir (1458). Bu tarihten sonra burada yapılan bahçe sayısı kısa sürede artmıştır [11].

İstanbul'un fethinden Lale Devri'ne kadar geçen zamanda içe dönük bir avlu sistemi ya da arazi şartlarına bağlı olarak doğaya açılan, daha çok informel ve sade bir düzenleme anlayışı bahçelerde ana karakterdir. Bahçelerdeki elemanların çoğu seyirlik bir etki yapmak amacıyla düşünülmemiş, bahçelerin düzenlemesinde çiçek tarhlarının yanı sıra sebze ve meyve yetiştirilen bölümlerle, serbest dolaşan av hayvanlarının varlığıyla, çınar ve servi gibi ağaçların gölgelediği alanlar ile oluşan işlevsel bir tasarım anlayışı etkili olmuştur [33]. Kadıköy ve Üsküdar arasındaki sahil şeridinde büyük bahçeli saray

ve köşklerin inşa edildiği bu devrin önemli eserleri Üsküdar ve Topkapı Saraylarının bahçeleridir.

Batı etkisinin görülmeye başladığı bir dönem olan Lale Devri'nde bahçe sanatında gelişmeler olmuş, saray erkânı İstanbul'da manzaraya hâkim güzel yerlerde bahçeli saray, köşk ve yalılar yaptırmışlardır. Beşiktaş'taki Çırağan Sarayı ile Kâğıthane Vadisi'ndeki Sadabat Sarayı bu döneme ait önemli örneklerdir [35]. Kâğıthane'deki Sadabad kompleksinin inşasında, Fransa'daki yazlık saray bahçelerinden etkilenerek, doğal çevrenin kullanıldığı büyük bahçelere çeşitli su elemanları eklenmiş, Karadeniz kıyılarında getirilen yetişkin ağaçlar dikilmiştir [34]. Batı etkisinin belirgin olarak hissedildiği III. Selim Devri'nde (1789-1807) Boğaziçi kıyılarında Batılı üslupta ilk büyük yapıların inşasına başlanmış, Beşiktaş Sarayı ve Çırağan Yalısı büyütülmüş, Deftardarburnu'nda padişahın kız kardeşi Hatice Sultan'a ait saray, mimar ve ressam Melling'e Batılı üslupta genişletirilmiştir. Melling elden geçirdiği bu yapıda tipik bir Barok bahçesi elemanı olan bir labirent yaptırmıştır. III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan, Melling'in saray ve hasbahçe mimarı olmasını sağlayarak Batı bahçe stillerinin yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Melling'in uyguladığı labirent, serdab denilen gömük yazlık avlu ve grotto, nimfeum gibi yabancı elemanlar İstanbul'daki bahçelerde görülmeye bu yüzyılda başlamıştır. Melling 18 yıl kaldığı İstanbul'da Batı zevki ve yaşamını saray çevresine tanıtan, saray yapılarında ve bahçelerinde Batılı üslupları uygulayan kişi olmuştur [4, 36]

19. yüzyıldan itibaren Avrupa etkisiyle gelen Barok ve Ampir üslupları bahçelerde belirgin bir değişim süreci başlatmış, saray bahçeleri için Avrupa'dan getirilen yabancı bahçıvanlar sayesinde bahçeler Batı tarzında düzenlenmiştir [5, 37]. Böylece, bahçenin binadan önce geldiği anlayış değişmeye, en belirgin özelliği yaşanırılık olan bahçe bu özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Bahçe artık, pencereden bakıldığında hoş bir görünüm sunan, binayı aksiyal bir düzen içinde tutan tasarımların etkisine girmiştir. Taş ve metalden yapılmış hayvan heykelleri ile vazolar, dökme demirden süslü bahçe kapıları, kameriye vb. oturma birimleri gibi Batı stilindeki bahçe elemanlarının kullanımında artış olmuştur. Bu dönemde bahçelerdeki suyun kullanım şekli de değişmiştir. İslam kültüründe durgun suyun kirli olarak görülmesi nedeniyle akan suyun tercih edildiği, bahçelerde suyun bir yalaktan ötekine aktığı selsebilller ve ortasındaki

fıskiye sayesinde suyun kademeli aktığı havuzlar gibi hareketli su elemanlarının yerlerini geniş durgun yüzeyli havuzlar almıştır. Yine de yapılan tüm bu düzenlemeler ile Batı formeli Osmanlı bahçelerinde çok katı şekilde uygulanmamıştır. Batı formelinin en belirgin uygulamalarında dahi mutlak aksiyalite sağlanmamış, tarhlar yalın bırakılmış, bahçeler yer yer ağaçlar ile gölgelenerek formel düzenlemelerde Osmanlıya özgü bir yorum oluşturulmuştur.

19. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz Doğal Bahçe tasarımı etkili olmuş, doğal tasarımlara geri dönüş yaşanarak formel düzene ait parter ve su elemanlarının yerlerini doğal biçimdeki düzenlemeler almıştır. Böylece bahçe, seyirlik bir tablo veya prestij sembolü olarak algılanmak yerine, içine girip değişik ölçeklerde farklı manzaralar görerek doğayı yaşattırmayı ve hissettirmeyi amaçlayan bir şekle dönüşmüştür [38].

20. yüzyıla gelindiğinde ise doğa kopya edilmeye başlanmış, böylece grotto, yapay kaya gibi elemanlar bahçelerde çok sık kullanılmış, natüralist olmak için bahçe içindeki su suni kayalıklardan akıtılmaya, köşkler ya grotesk ya da rustik olmaya başlamıştır. Buna rağmen klasik fıskiye terk edilmemiş, bu uygulamaların içinde kendine yer bulmuştur [5, 37].

Genel olarak değerlendirildiğinde, Osmanlı Dönemi'nde İstanbul bahçelerinde Doğu ve Batı bahçe mimarlığının kimi ilkelerinin özümzenerek ya da yeniden yorumlanarak Osmanlıya özgü bir moda oluşturduğunu söylemek mümkündür. İslam inancındaki suyu, meyvesi, serinliği, huzur verici özelliği ile tanımlanan Cennet Bahçesi kavramı, Osmanlı bahçelerinin düzenlenmesinde formel ve informel kurguların düzeyinin saptanmasında her zaman göz önünde bulundurulmuş bir ilke olmuştur. Bahçe güzellikle kullanışlılığı birleştirir niteliktedir. Bu durum halk konutu ile sınırlanmamış, saray bahçelerinde de görülmüştür. Batıda düzenlenen bahçelerde güzellikle kullanışlılığın birleşimi Ortaçağ'da görülürken, Rönesans, Barok, İngiliz bahçe düzenlerinde bu özellik kaybolmuştur. Buna rağmen Osmanlı bahçelerinde büyük ölçülerde bile kullanışlılık kavramı korunmuştur. Bahçelerde meyve, sebze ile çiçek yetiştirilen alanlar yer almıştır [2].

Osmanlı bahçelerinde Rönesans ve Barok formalizmi ile İngiliz natüralist bahçelerinin etkisi görülse bile biçim bakımından formel ve informel düzenlemeler tam etkin

olmamıştır. Bahçenin tümünde kesin bir aks yoktur. Aksa dayalı plan özelliğine genelde küçük ölçekli bahçelerde rastlanır ve çoğunlukla havuz çevresi ya da yapı çevresinde görülür. Bu formel yapı, bahçenin diğer kısımlarında tamamen yumuşayarak informel bir hale dönüşebilir. Formel kısımda genel olarak temel teşkil eden iki ana aks bulunur. Arazinin düz olduğu ve manzaranın olmadığı iç bahçelerde genellikle birbirine dik iki aks bulunur ve bunların kesiştiği noktada havuzlar inşa edilmiştir [8]. Öte yandan, bahçelerde İngiliz bahçe düzenlemesinde olduğu gibi geniş düzlükler ve açıklıklar da yer almamıştır. Bahçeler gezintiden çok oturma ve dinlenme amacıyla kullanılmıştır. Bu nedenle bahçelerin farklı köşelerinde çardak, kameriye, bahçe köşkü gibi çeşitli oturma birimleri oluşturulmuştur [4].

2.2 İstanbul'daki Tarihi Bahçelerin Sınıflandırılması ve Korunmuşluk Durumu

Bu çalışma kapsamında değerlendirilen İstanbul'daki tarihi bahçeler, çeşitli dönemlerin tasarım ilkelerine göre tasarlanmış ve uygulanmış bir peyzaja sahip olan, kısmen de olsa bitkisel ve mimari elemanları korunarak günümüze ulaşabilen bahçelerdir. Bahçelerin sınıflandırılmasında yapıldıkları dönemde veya sonradan verilen işlev, ilişkide oldukları yapılar, kullanım amaçları göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda bahçeler, Saray Bahçeleri, Kasır Bahçeleri, Kamu Yapılarının Bahçeleri, Yabancı Kurum Yapılarının Bahçeleri, Köşk, Konak ve Yalı Bahçeleri, Dini Yapıların Bahçeleri, Mesireler ve Parklar, Korular ve Diğer Bahçeler olarak sınıflandırılmıştır.

Sınıflandırılan bahçelerden örnekler seçilerek seçilen her bahçenin tarihsel gelişimi, tasarım özellikleri, mimari elemanları, günümüze kadar geçirdiği değişimler ve günümüz durumu aktarılmıştır. Bu doğrultuda seçilen her bahçe için şekiller hazırlanmıştır. Bu şekillerde bahçelerin geçmiş ve günümüz durumunu gösteren harita ve planlar, hava fotoğrafları ile bahçelerin içini gösteren fotoğraflara yer verilerek bahçelerdeki değişim ve korunmuşluk durumu ortaya koyulmuştur.

2.2.1 Saray Bahçeleri

Mutlakiyetçi devlet biçiminde politik gücün merkezi olan saraylar; hükümdarın ailesi, yakın çevresi ve hizmetlileri ile beraber yaşadığı, onu korumak amacı ile güvenlik gücü barındıran, devlet hazinesinin bulunduğu ve yönetim işlerinin yürütüldüğü yapı

gruplarıdır. Saray, mutlakiyetçi hükümdarlık kurumu olmanın yanı sıra dinsel bir kimliğe de sahip olduğundan çoğu kez kutsal bir nitelik de taşımıştır [39]. Sarayların sultanların sürekli ikamet ettikleri, devlet yönetiminin yapıldığı yapılar olmanın dışında başka kültürlerde olduğu gibi, büyük idarecilerin, asillerin, zenginlerin görkemli konutları olarak anlaşıldığı bir ikinci anlamı ve ona karşılık gelen bir yapı tipolojisi de vardır [40].

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık 600 yıllık hüküm süresinde saray birkaç kez yer değiştirmiştir. Önce Bursa'dan ikinci başkent Edirne'ye, sonra İstanbul'a taşınmış, daha sonra ise aralıklarla İstanbul'da belirli bir yerden başka bir yere aktarılmıştır. İstanbul başkent olduktan sonra bu kente kurulan ilk saray Saray-ı Atik-i Amire (Eski Saray 1453-1478)'dir. Bu ilk yönetim merkezini Saray-ı Cedid-i Amire (Topkapı Sarayı 1478-1856) izlemiş, sonrasında padişah Eski Çırağan, Beşiktaş Sahil Sarayı ve Eski Beylerbeyi Sarayı'nı aralıklarla kullanmış, 1856'da Dolmabahçe Sarayı'nın tamamlanmasıyla da yönetim bu yeni yapıya taşınmıştır. 1877 yılında yönetim bir kez daha yer değiştirmiş, 1877'den 1909'a kadar Yıldız Sarayı'nda kalınmıştır. 1922'de saltanatın kaldırılışına kadar Dolmabahçe Sarayı yönetim merkezi olarak kullanımda kalmıştır [41].

Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü süre boyunca saraylar, temsili niteliğinden, saltanat ve güç kavramlarından dolayı döneminin maddi olanaklarının, mimarlık düzeyi ve yapı teknolojisinin en üstün biçimde kullanıldığı gösteriş yapıları olmuşlardır [39]. Osmanlı saray yapılarında hissedilen bu ayrıcalık, dış mekâna verilen önemin göstergesi olarak saray bahçelerinde de etkisini göstermiştir. Bu anlamda Osmanlı'da belirli bahçe anlayışlarının doğduğu ve geliştiği yer de saray bahçeleri olmuştur. Saltanat süresince birbirini izleyen yenilik hareketleri saray ortamında kendine yer bulmuş ve yeniliğe açık sultanlar uygulamaya dönüştürmek istedikleri fikirlerini, düşüncelerini öncelikle saraylarında denemişlerdir. Bu yüzden Osmanlıda saray bahçeleri, kültürel peyzaj kriterlerini karşılayan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin sultanlarının bahçeye nasıl bir estetik kaygıyla yaklaştığının göstergesi olan bu alanlar, aynı zamanda Osmanlı'nın siyasal ilişkide oldukları diğer devletlerin kültürlerinden de etkiler taşımaktadır.

Osmanlı bahçelerinin en güzel örnekleri olan saray bahçelerinde doğa ile uyum, bahçe tasarımının ana kaynağını oluşturmuştur [4]. Türklerde göçebe yaşantısının bir kalıntısı

olarak dış mekânda yaşamaya büyük önem verilmiştir. Bahçeler dış ve iç bahçeler şeklinde düzenlenmiş, saray bahçelerinde bu iki düzen bir arada bulunmuştur [42].

Saray bahçelerinde son derece arzulanan dış mekân etkinlikleri, hükümet oturumları, yabancı elçilerin sultanın huzuruna kabul edilmeleri, ziyafet, müzik oturumları, alaylar, at yarışları, polo, güreş, atıcılık ve avcılık şeklinde gerçekleştirilmiştir. Dış mekândaki hayat önemli olduğundan genelde bahçe, yapıdan önce gelmiştir. Bahçe alanı havasının, manzarasının, suyunun ya da avlanma olanaklarının güzelliği için seçilmiş, saray veya ev sadece bir barınak olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, özellikle 19. yüzyılda bahçe tasarımıındaki Batılılaşmaya kadar sultanların sarayları “bahçe” olarak adlandırılmıştır [43].

En küçük konuttan saraylara kadar yapılan yer seçiminde, öncelikle arazinin genel konumuna, eğimine ve manzarasına dikkat edilmiştir. Bahçelerde işlevsellik güzellik kadar önemli olmuş, saray bahçelerinde de konut bahçelerinde olduğu gibi çiçek bahçelerinin yanında meyvelikler, bostanlar düzenlenmiştir [14].

Topkapı Sarayı dışında diğer saray bahçelerinin düzeninde Batı etkileri görülür. Bu etki genellikle formel düzen biçiminde kendini gösterir. Yıldız Sarayı bahçelerinde olduğu gibi, saray binası yanı başında formel düzen etkinken uzaklaştıkça informel düzenin hakim olduğu durumlara da rastlanır. Formel tutumun daha belirgin uygulandığı Dolmabahçe ve Beylerbeyi’nde ise bahçenin içinde yaşanır olmaktan çok pencereden seyredecek bir düzende olduğu görülür [44].

İmparatorluk süresince farklı peyzaj sanatlarından etkilenecek inşa edilen ya da zaman içinde moda olan tasarımların etkileri ile yeniden düzenlenen Osmanlı saray bahçeleri, peyzaj düzenleri, bitki çeşitleri ve mimari elemanları ile belirli ölçüde korunmuş olarak günümüze ulaşarak Osmanlı bahçe kültürünü iyi şekilde yansıtan bahçelerdir.

Bu bölümde Topkapı Sarayı bahçeleri, Beylerbeyi Sarayı bahçeleri, Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ile Yıldız Sarayı bahçeleri değerlendirilmiştir. Osmanlıya ait önemli bir saray olan fakat özgün haliyle günümüze ulaşamayan Çırağan Sarayı’nın bahçesinden geriye birkaç mimari eleman kalmıştır. Çırağan Sarayı’nın bahçesi yapıldığı dönemde Batı bahçe kültürünün Osmanlı bahçelerinde uygulanan ilk örneklerinden olması nedeniyle

önemlidir. Yapıyla ilgili arşiv belgelerinin bahçenin tasarımıyla ilgili yeterli bilgiler sağlıyor olması nedeniyle bu bahçe de değerlendirme kapsamına alınmıştır.

2.2.1.1 Topkapı Sarayı Bahçeleri

Topkapı Sarayı, Fatih Sultan Mehmed'in Haliç, Boğaziçi ve Marmara Denizi manzarasına sahip Sarayburnu'nda, eski antik akropolün bulunduğu yerde birkaç köşk yaptırması ile başlayıp, 16. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ortalarına kadar sürekli yeni yapıların eklenmesiyle gelişen bir süreç içinde biçimlenmiştir [22]. Saray, Fatih Sultan Mehmed'den Sultan Abdülmecid'e kadar hemen her padişahın zevkine ve yorumuna göre yeni üsluplarla ya da aynı üslupların farklı yorumlanmasıyla gelişmiş ve zenginleşmiştir. Sarayı bahçelerinin de saray yapıları gibi tek aşamada oluşmaması nedeni ile sanat açısından bütün halinde tek bir üslubun temsilcisi olamamıştır (Şekil 2.1 a, b, c, d, e) [45].

Topkapı Sarayı temelde Birun, Enderun ve Harem olmak üzere üç teşkilattan meydana gelmektedir. Sarayın oturum planı, merasimleri, mekânları bu teşkilatlanmaya göre düzenlenmiştir. Topkapı Sarayı; Bab-ı Hümayun, Babü's Selam ve Babü's Saade adlı üç ana kapı, dört avlu, Harem, Hasbahçe (Gülhane) ve diğer bahçelerden oluşur. Üç tarafı denizle çevrili olan saray 1400 metre uzunluğunda "Sur-ı Sultani" denilen yüksek duvarlar ile kuşatılmıştır [46]. Sarayın kapladığı yaklaşık 700.000 metrekare alanın yaklaşık 80.000 metrekaresini binalar kaplamakta, diğer kısımlarda ise bahçeler bulunmaktadır (Şekil 2.1 e) [47].

Saray surlarla kentten ayrılmış ve bu surların içinde kalan dış bahçeler ile yine surlarla çevrelenmiş olan ve duvarlarla birbirinden ayrılmış avlulara sahip iç saraydan oluşmuştur. Bugün Topkapı Sarayı ve bahçeleri, dış bahçelerden avlu konumundaki iç bahçelere geçişi en iyi şekilde örneklendirmiş olan saray bahçesi ve işlev yönünden çok belirgin farklılıklar gösteren avlu komplekslerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve kullanım amaçlarına uygun şekilde abartısız bir planlama özelliği göstermiştir. Bu özelliği ile saray birçok yönden Anadolu kültürünü özetleyen bir yapıdır [6]. Düzenlemelerinde yaşanabilirliğin ve işlevselliğin önem taşıdığı Topkapı Sarayı bahçelerinde bu özellikler hem bitkilendirme hem de mimari elemanların seçim sürecinde etkili olmuştur. Bahçelerden yemek, içmek, dinlenmek gibi faaliyetler için

yararlanmanın yanında çiçek, meyve ve sebze yetiştirmek gibi yararlar da sağlanmış ve böylelikle dalından meyve koparıp yemenin zevki de yaşanmıştır [4].

Dört avludan oluşan Topkapı Sarayı'nın ilk üç avlusu, yüksek duvarları ve revaklı yapılarıyla peristil tarzında düzenlenmiştir. İşlevsel düzenlenen bu avlularda sadelik ve doğallık esastır. Yol aksları iki noktayı en kolay şekilde birbirine bağlamak üzere oluşturulmuş ve genişlikleri kullanım şekline göre hesaplanmıştır (Şekil 2.1 e). Çınar, çitlembik, ıhlamur en çok kullanılan ağaç türleridir. Ağaçlar, yol kenarlarında, grup olarak veya tek başına kullanılmıştır. Tek başına kullanılan ağaçlar dört köşe ya da altıgen tarhların içinde yer alır. Zemin çimle kaplıdır ve tek renk etkisi hâkimdir (Şekil 2.1 m, n, o, ac, ad, ae) [20].

Dördüncü avlu olarak adlandırılan kısım Haliç'e, Boğaz'a, Marmara Denizi'ne, Asya ve Avrupa kıyılarına manzarası olan padişahın asma bahçesidir ve büyük bir duvarla koruma altına alınmıştır. Avlunun kuzeyden güneye güvenlik sınırını çizen bu yüksek dış duvarlar, Has Ahır'ı, Harem Dairesi'ni, Aslanhane'yi, Fil, İncirlik ve Şimşirlik adı verilen bahçeleri, Mecidiye Köşkü'nü ve Sofa Camisi'ni dıştan kuşatarak Fatih Köşkü'ne bağlanır. Padişahlar bu kısımda yer alan köşklerde yemek yiyerek, okuyup yazarak, müzik dinleyerek, asma bahçelerde oyunlar oynayarak ya da aşağıdaki bahçelerde gerçekleşen spor etkinliklerini ve hâkim oldukları geniş toprakları izleyerek vakit geçirmişlerdir [37, 48].

Sofa-i Hümayun dördüncü avlunun en yüksek yeridir. Boğaz ve Haliç manzarasına hâkim olabilmek için asma bahçeleri şeklinde düzenlenen bu yer dönemin en önemli örneğidir [5]. Mermerlik de denilen L biçimindeki bu terasta Revan Köşkü, vefat eden padişahların gasledildikleri tunç çeşme, Hırka-i Saadet Dairesi'nin dua penceresi, ortada fıskiye havuz (Şekil 2.1 p, ah), avlunun sol tarafında sünnet odası, ilerisinde İftariye Köşkü, Gülhane tarafında safanın alt kısmında İncirlik ve Fil bahçeleri (Şekil 2.1 aı, aj), safanın karşı köşesinde ise Bağdat Köşkü yer almaktadır. Revan Köşkü'nün Lale Bahçesi'ne bakan tarafında bir kameriye bulunmaktadır [46].

İftariye Köşkü'nün yaklaşık on beş metre kadar altında ve köşkün Gülhane'ye bakan tarafında bulunan Fil Bahçesi (Şekil 2.1 aj), adını sarayda beslendiği sanılan fillerden almıştır [46]. Fil Bahçesi ile İftariye Köşkü arasında İncirlik Bahçesi bulunmaktadır (Şekil

2.1 a). Bu ismin, sarayın 19. yüzyılda terk edilmesinin ardından burayı incir ağaçlarının sarmasından sonra koyulduğu düşünülmektedir. Revan ve Mustafa Paşa Köşkleri arasında uzanan bahçeye Lale Bahçesi denilmektedir (Şekil 2.1 al), Burada bulunan Başlala Dairesi'nden dolayı buraya Lala Bahçesi denilmiştir. Eski metinlerde burası "Lalezar" şeklinde geçtiği için Lale Bahçesi ifadesi doğrudur. Bilhassa Lale Devri'nde burada çok çeşitli cins ve renklerde, soğanları altın değerinde olan laleler yetiştirilmiştir. Bugün Lale Bahçesi'nde bulunan Vaftiz Havuzu da sarayın Bizans'tan kalan en eski eserlerinden biridir. Bahçede bulunan Mustafa Paşa Köşkü'nden sultanların bazı spor müsabakalarını seyrettiği bilinir. O dönemde yaygın olan sporlar tomak, labut aşırma gibi oyunlardır [46, 48].

Günümüzde "Aslanlı Bahçe" olarak bilinen iki havuzlu bahçe Şimşirlik Bahçesi'dir (Şekil 2.1 am, an). Döneminde bu mekân büyük boş bir bahçe halindedir ve burada cirit, labut, tüfenk ve tomak müsabakalarının yapıldığı bilinir. Daha sonra bahçe içine Mecidiye Köşkü gibi pek çok eserin yapılmış olması bahçenin şeklini değiştirmiştir. Burada bir zamanlar sevinçli hadiselerde selam toplarının atıldığı tabya, talim ve nişan taşları, namazgâhın bulunduğu bilinmekle beraber bu alandaki bütün eser ve mekânlar Gülhane Parkı'nın düzenlenmesi esnasında yok olmuştur [46].

Sarayda kadınların yaşamış oldukları harem kısmı, kendi içinde çok sayıda odaya ve Mabeyn Taşlığı (Şekil 1, af), Valide Sultan Taşlığı, Cariyeler Taşlığı ve Karaağalar Taşlığı olarak adlandırılan avlulara sahiptir. Ayrıca harem kısmında Büyük Havuz, Harem Bahçesi, Hastane Avlusu ve III. Osman Taşlığı adı verilen başka açık mekânlar da yer almaktadır [49]. Bu mekânlardan Büyük Havuz'un (Şekil 2.1 ag), padişahın ailesiyle birlikte toplanıp zaman geçirdiği bir yer olduğunu bilinmektedir. Haremdeki tüm bu açık mekânlar, mahremiyetin sağlanması için, sarayın diğer açık mekânlarıyla doğrudan ilişkili değildir.

Bir kısmı hasbahçe olan dış bahçeler, sarayın inşa edilmiş olduğu alanın üçgen biçimindeki dağlık burun kıyıları boyunca uzanmıştır (Şekil 2.1 a, b, c, d). İç sarayı çevreleyen bu bahçelerde, iç saraydaki servisleri destekleyici nitelikte kullanımlara yer verilmiştir. Bu alanda padişahın kullandığı köşkler ve gezinti yerleri, pehlivanların

güreştikleri, aslan terbiyecilerinin gösteri yaptıkları, içoğlanların atış eğitimi aldıkları alanlar ile fundalık sebze ve meyvelikler yer almıştır [50].

Gösteriştten uzak bir şekilde düzenlenen Topkapı Sarayı bahçelerinde diğer saray bahçelerine oranla daha az mimari elemanın kullanıldığı görülür. Diğer bahçelere kıyasla sade bir şekilde oluşturulan bu elemanların başlıcaları klasik bahçe çeşmeleri, fiskiyeli havuzlar, selsebiller, taş ve pişmiş toprak saksılar ve kameriyelerdir.

Topkapı Sarayı bahçeleri 18. yüzyıla kadar kimliğini muhafaza etmiştir. Ancak yabancı etkilerin en fazla olduğu III. Selim Dönemi'nde Topkapı Sarayı'nın Marmara Denizi tarafındaki bahçeleri yabancı uzmanlarca Barok tarzında düzenlenmiştir (Şekil 2.1 b). Ayrıca Mustafa Paşa Köşkü, Mecidiye Köşkü ve çevresi, Şimşirlik Bahçesi yine bu akıma göre düzenlenmiştir. Rönesans ve Barok etkileri bu bahçelerde bazı su elemanlarının detayları ile sınırlı kalmıştır. Su, dikdörtgen biçimindeki büyük havuzlarda İslam ve Barok bahçelerindeki gibi su aynası olarak kullanılmış, fiskiyelerle çok az hareket kazanmıştır. Topkapı Sarayı'nın hasbahçesi de 1840'larda bir Alman mimar tarafından formel Batı tarzında düzenlenmiştir [4].

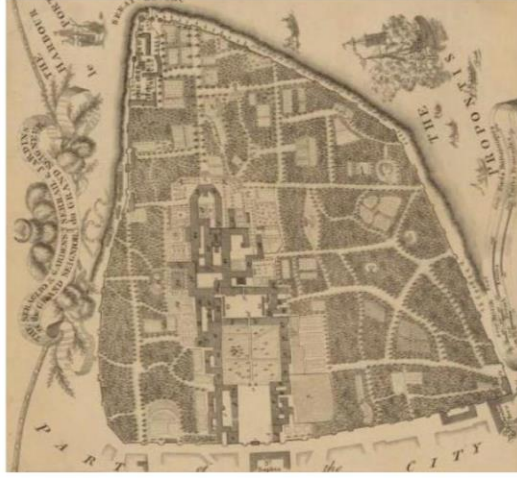
19. yüzyıla gelindiğinde Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinin düzenindeki sadelik iyice bozulmuş, Avrupalı bahçıvanların getirdiği yeni bahçe elemanları saray bahçesinde uygulanmıştır. 1839'da Mustafa Reşit Paşa'nın Tanzimat Fermanı'nı okuduğu Gülhane Parkı, 1853'te padişahın Dolmabahçe Sarayı'na taşınması ve 1860 yangını gibi etkenlerle ihmal edilmiş, kıyıya yakın köşkler yıkıma terk edilmiştir [51]. Rumeli Demiryolu Hattı'nın inşası ve işletilmesi imtiyazını alan Baran Hirsch'in demir yolunun başlangıç noktası olarak Sirkeci'yi seçmesiyle 19. yüzyılda Topkapı Sarayı bahçeleri büyük bir tahribat yaşamıştır. Demir yolu yapılırken sarayın sahil tarafında bulunan köşkları ve Batı tarzında inşa edilen bahçeleri kaldırılmıştır. 1890 yılında parkın içinden demiryolu geçmesi nedeniyle ilk bölünme gerçekleşmiş (Şekil 2.1 c, d), ana parktan ayrılan ve alan olarak daha küçük boyutlu olan Sarayburnu kısmı (Şekil 2.1 z, ab) bir köprüyle Gülhane Parkı'na bağlanmıştır [52].

1912 yılında Cemil Topuzlu, Topkapı Sarayı, Alay Köşkü ve Sarayburnu arasında yer alan araziyi, halkın temiz hava alabileceği ve gezebileceği bir parka dönüştürmek üzere Hazine-i Hassa'dan almış (Şekil 2.1 d, v, y), parkın tasarımını, o dönemde bahçe

tasarımı konusunda uzmanlaşmış olan Monsieur Deruvan'a yaptırmıştır. Topuzlu'nun, tasarımda yer alan ve parkın ana arteri olarak nitelendirilebilecek geniş yolun yapılması için asırlık 4 büyük ağacın kesilmesi üzerine İstanbul basınından büyük tepki almıştır. Park içindeki binalar yıktırılmış, bostanlar kaldırılmış ve Topuzlu'nun Fransa'dan getirttiği 20.000 ağaç alana dikilmiştir. Topuzlu'nun parkı güzelleştirme gerekçesiyle yaptığı yıkımlar, alandaki dört büyük kışlanın yıkılmasıyla devam etmiştir [53]. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, 3 Nisan 1924 yılında Topkapı Sarayı müze haline getirilmiştir.

TOPKAPI SARAYI BAHÇELERİ

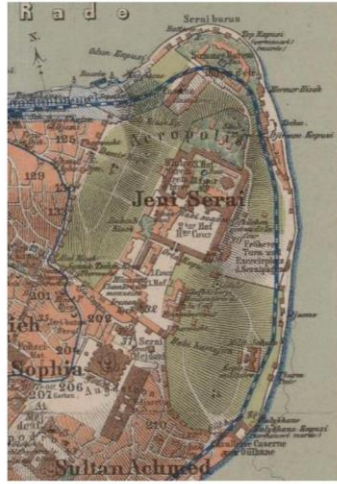
HARİTALAR- PLANLAR

a: 1752 tarihli Topkapı Sarayı planı [54]

b: 1800 tarihli Topkapı Sarayı planı [54]

c: 1882 tarihli Topkapı Sarayı planı [54]

d: 1913-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Hasbahçe (Gülhane Parkı) ve Sarayburnu Parkı [55]

e: Topkapı Sarayı'nın günümüz yerleşim planı [56]

Şekil 2.1 Topkapı Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller

f: 1970 yılı hava fotoğrafında Topkapı Sarayı [57]

g: 1982 yılı hava fotoğrafında Topkapı Sarayı [57]

h: 2006 yılı hava fotoğrafında Topkapı Sarayı [57]

ı: 2017 yılı hava fotoğrafında Topkapı Sarayı [57]

j: Ayasofya'dan Topkapı Sarayı'nın bahçeleri 1852 / Caspard Fossati [55]

Şekil 2.1 Topkapı Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

k: Topkapı Sarayı I. Avlu 1815/ Jean Nicolas Le Rouge ve Jean Baptiste Pillement [55]

l: I. Avlu, 20. yüzyıl başı [58]

m: II. Avlu, 20. yüzyıl başı [55]

n: II. Avlu, 20. yüzyıl başı [55]

o: II. Avlu, 20. yüzyıl başı [55]

p: Mermer Taşlık'ta bulunan fıskiye havuzu, 20. yüzyıl başı [55]

Şekil 2.1 Topkapı Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

r: Bağdat Köşkü ve çevresindeki bahçe, 1918 yılı

s: Bağdat Köşkü ve çevresindeki bahçe, 1918 yılı [55]

t: Revan Köşkü ve çevresindeki bahçe, 1918 yılı [55]

u: Mecidiye Köşkü ve çevresindeki bahçe, 1918 yılı [55]

v: Gülhane Parkı [58]

y: Gülhane Parkı [58]

z: Sarayburnu, 20. yüzyıl başı [58]

ab: Sarayburnu, 20. yüzyıl başı [58]

Şekil 2.1 Topkapı Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

ac: I. Avlu

ad: I. Avlu

ae: II. Avlu

af: Harem bölümünde yer alan
Mabeyn Taşlığı

ag: Harem bölümünde bulunan
büyük havuz

ah: Mermer Taşlık'ta bulunan fiskiyeli
havuz

ai: İncirlik Bahçesi

aj: Fil Bahçesi

ak: Mecidiye Köşkü önündeki bahçe

al: Lale Bahçesi

am: Şimşirlik Bahçesi

an: Şimşirlik Bahçesi

ao: Sarayburnu tarafında yer alan
dış bahçe

ap: Gülhane Parkı

ar: Gülhane Parkı

Şekil 2.1 Topkapı Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.1.2 Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri

Beylerbeyi Sarayı İstanbul'un Anadolu yakasında, Üsküdar İlçesi, Beylerbeyi semtinde bulunmaktadır. Saray ve bahçelerinin bulunduğu arazinin geçmişi, Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde İstavroz Bahçeleri olarak anılan bahçelere kadar uzanmaktadır. Bu bahçeler, Osmanlı Padişahları tarafından 17. yüzyıldan itibaren av ve mesire amaçlı kullanılmıştır. Yeni Beylerbeyi Sarayı'nın bulunduğu yerde 1826-1832 yılları arasında Sultan II. Mahmud tarafından Eski Beylerbeyi Sarayı inşa edilmiştir. Bu saray Sultan Abdülaziz tarafından yıktırılmış ve 1863-1865 yılları arasında bugüne ulaşan Yeni Beylerbeyi Sarayı yaptırılmıştır (Şekil 2.2 a, b, c). Beylerbeyi Sarayı, Osmanlı padişahlarının sayfiye mekânı ve yabancı devlet başkan ya da hükümdarlarının ağırlandığı bir devlet konukevi olarak tasarlanmıştır [59]. Günümüzde TBMM Milli Saraylar'a ait bir müze olarak hizmet vermektedir.

Yeni Beylerbeyi Sarayı, Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaşma sürecinde inşa edilmiştir. Batı kültürlerinden etkilenmiş olan Beylerbeyi Sarayı bahçeleri bu etkiyi bugün de yansıtan örneklerden biridir. Beylerbeyi Sarayı ve bahçeleri, Asya kıtasının kıyısında, Avrupa kıtasının sahillerini kapsayan görüş açısına sahip olan bir noktaya yerleştirilmiş olması nedeni ile istisnai evrensel değere sahip bir alan özelliği taşımaktadır [30]. Özellikle II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839) Beylerbeyi bölgesinin yamaçları üzerine, doğal arazi formundan yararlanarak manzaraya hâkim set bahçelerinin yaptırılmış olması, bu istisnai peyzajdan en iyi şekilde faydalanılmasını sağlamıştır. Sarayın çevresi, sahil kotundaki düzlükte yer alan bahçelerden başlayarak yamaç boyunca yedi set halinde yükselen bahçeler ile tepedeki koruluğa ulaşan bir bahçe kompleksi olarak düzenlenmiştir (Şekil 2.2 a, b, c, h). Set bahçelerinin konstrüksiyonu II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839) gerçekleştirilmiştir [60].

Beylerbeyi saray bahçeleri, sarayın girişinde karşılaşılan Harem Bahçesi, rıhtımın arka kısmında yer alan Sahil Ön Bahçesi, saray binasının selamlık tarafında bulunan Selamlık Bahçesi ve saray binasının arka tarafında yer alan arazinin topografyasına göre düzenlenmiş Set Bahçeleri şeklinde sıralanmıştır (Şekil 2.2 a, b, c). Bahçelerin son durumu üzerinde Abdülmecid Dönemi'nden (1839-1861) beri çalışan yabancı

bahçıvanlardan Alman Sester ile yardımcıları Fritz Vansel ve Koch Munika'nın büyük etkileri olmuştur [4].

Bahçeler, sahil kotundaki sarayın çevresinde kurulan Fransız Barok stilinde simetrik ve aksiyal düzenlenmiş formel iki ana bahçe ile başlayıp, setler halinde ileri Rönesans ve Barok stilinin özelliklerini anımsatan teras bahçeleri ile yükselerek koruluğa ulaşmaktadır (Şekil 2.2 h). Bahçelerin en belirgin özelliği, Avrupai tasarım kriterlerinin Osmanlı yaşam kültürüne göre uyarlanmış olmasıdır. Gerek ana bahçede yer alan Haremlik ve Selamlık bölümlerinin sarayın iki tarafında simetrik düzenlenmiş olması, gerekse set ve teraslara dikilmiş rastlantısal ağaçlar bu etkileşimi örneklemektedir. Bununla beraber, bahçe içerisinde bronz ve mermer heykellerin kullanımı (Şekil 2.2 k, n, y, z), fiskiyeli havuzlar (Şekil 2.2 j, s, v, ab) ile ayna etkisi yapan büyük havuzun (Şekil 2.2 d, m) varlığı, Barok ve ileri Rönesans stillerine gönderme olsa da özellikle havuzların balık, nilüfer ve kuğular ile kayık gezintisi amaçlı kullanımı yine Avrupa tasarımlarının Osmanlı ve Türk kültürünün ihtiyaçları ile birleştirilmesinin nadir bir örneğini sunmaktadır. Avrupa etkisindeki seyredilmek için tasarlanmış bahçe düşüncesi ile Osmanlı bahçelerinin yaşamak için tesis edilen zevk bahçeleri unsurlarını birleştiren Beylerbeyi Sarayı bahçeleri, ülkeler arası kültür alışverişine örnek oluşturmaktadır [30].

Beylerbeyi Sarayı bahçelerinin tasarlandığı dönemden günümüze dek bazı bitkisel ve yapısal elemanlarına ait özellikleri değişmiştir. 1970 yılında I. Boğaz Köprüsü'nün yapımına başlanması ile VII. set ve sonrasındaki koruluk ile güney arazilerinin bir kısmı istimlak edilmiştir. Boğaz Köprüsü'nün ayaklarının sarayın III. ve IV. set bahçelerine yapılması, geçmişte Geyiklik, Aslanhane ve seraların bulunduğu alana ise çevre yollarının katılması ile sarayın tarihi çevresi bozulmuş, bahçeleri zarar görmüştür (Şekil 2.2 d, e, f, g) [30]. Köprü'nün üzerinden geçen araçların yaydığı ağır metallerden bahçelerdeki bitkisel elemanlar olumsuz etkilenmekte, ayrıca köprüden kaynaklı titreşim set bahçelerine zarar vermektedir [21].

Bunların dışında, bahçe tasarımını gösteren harita ve fotoğraflardan Harem Bahçesi'nin bugünkünden daha büyük boyutta tasarlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Harem Bahçesi ile boyut açısından herhangi bir değişikliğe uğramayan Selamlık Bahçesi'nde başlangıçta daha geniş çim alanlara yer verilmiştir. Bitkiler ise simetrik bir düzende

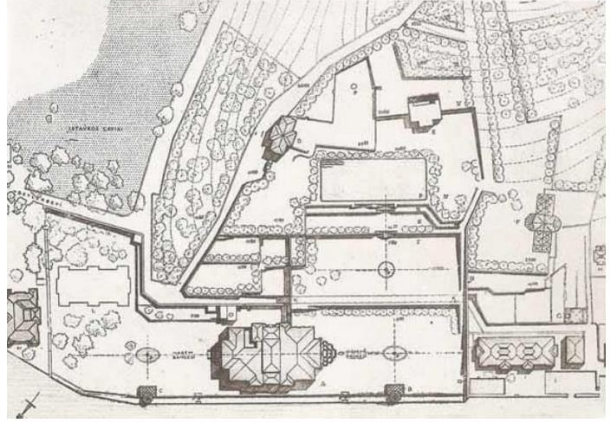
alçak boylu ağaclar ile kullanılmıştır. Bitki parterleri, bahçenin ortasında konumlandırılmış olan oval formlu havuzun etrafında oval katmanlar biçiminde tasarlanmıştır. Ancak 1980 yılında TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan restorasyon projesi uygulaması ile dörtgen forma dönüştürülmüştür (Şekil 2.2 a, c) [29].

BEYLERBEYİ SARAYI BAHÇELERİ

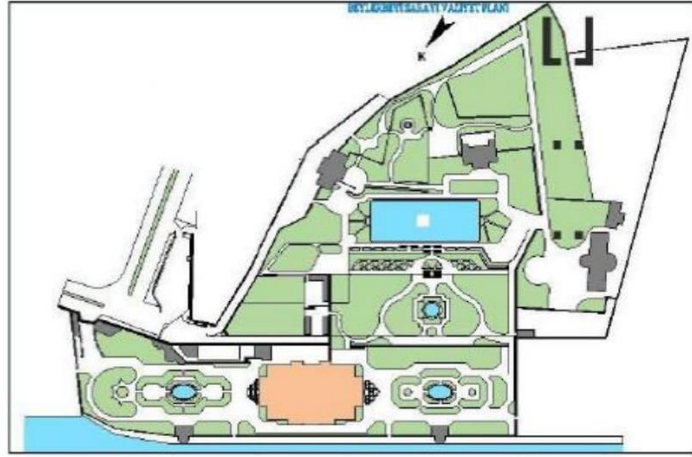
HARİTALAR- PLANLAR

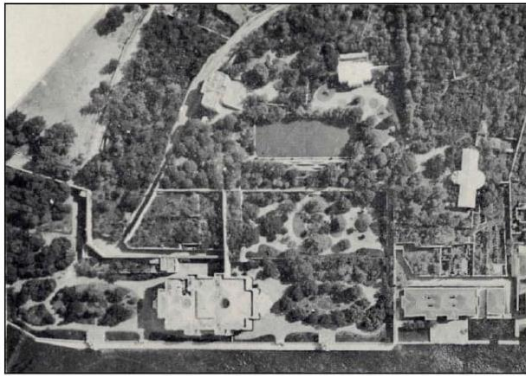
a: 1926 yılı Anadolu Ciheti Haritaları'nda Beylerbeyi Sarayı ve yakın çevresi [55]

b: Beylerbeyi Sarayı bahçelerinin planı [5]

c: Beylerbeyi Sarayı ve bahçelerinin günümüz durumunu gösteren plan [61]

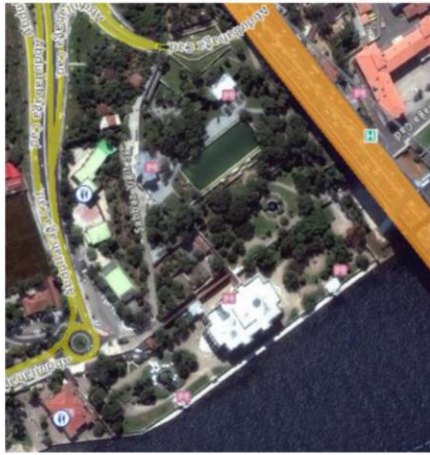
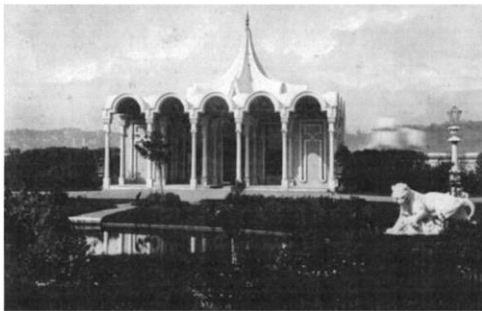

d: 1970'li yıllarda Beylerbeyi Sarayı'nın havadan görünümü [5]

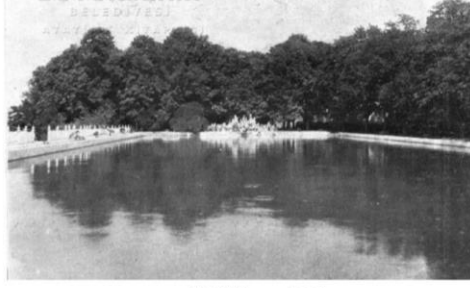

e: 1982 yılı hava fotoğrafında Beylerbeyi Sarayı [57]

Şekil 2.2 Beylerbeyi Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	 f: 2006 yılı hava fotoğrafında Beylerbeyi Sarayı [57] g: 2017 yılı hava fotoğrafında Beylerbeyi Sarayı [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	 h: Beylerbeyi Sarayı, 20. yüzyılın başı [55] ı: Selamlık Bahçesi, 1870 yılı [55] j: Selamlık Bahçesi'ndeki yapay kayalı havuz [55] k: Selamlık Bahçesi'ndeki Deniz Köşkü, 1875 yılı [55] l: Harem Bahçesi'ndeki Deniz Köşkü [55]

Şekil 2.2 Beylerbeyi Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

m: Büyük havuz [55]

n: I. set bahçesi [55]

o: II. set bahçesine ait demir parmaklıklar [55]

p: IV. sette yer alan büyük havuz ve çevresi [55]

r: III. set bahçesinde bulunan Mermer Köşk [55]

s: VI. sette bulunan büyük havuz ve havuz kenarındaki yapay kayalar[55]

t: Harem Bahçesi

u: Harem Bahçesi'nde bulunan sera

Şekil 2.2 Beylerbeyi Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

v: Harem Bahçesi'ndeki yapay kayalı havuz

y: Harem Bahçesi'nde bulunan bronz heykel

z: Selamlık Bahçesi'nde bulunan mermer heykel

ab: Selamlık Bahçesi'ndeki yapay kayalı havuz

ac: Selamlık Bahçesi'nden set bahçelerine ulaşımı sağlayan merdivenler

ad: Set bahçelerine ulaşımı sağlayan rampa

ae: II. set bahçesinden I. set bahçesinin görünümü

af: II. set bahçesine çıkan merdivenler

Şekil 2.2 Beylerbeyi Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.1.3 Çırağan Sarayı Bahçeleri

Çırağan Sarayı İstanbul Boğazı'nın Avrupa kıyısında, Beşiktaş ile Ortaköy arasında yer almaktadır. XVII. yüzyıl başlarında "Kazancıoğlu Bahçesi" olarak anılan bölgedeki ilk saltanat yapısı IV. Murad'ın kız kardeşi için yapılan Kaya Sultan Yalısı'dır. 18. yüzyıl başlarında III. Ahmed, Kaya Sultan Yalısı'nı damadı Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'ya vermiştir. Paşa burada, eşi Fatma Sultan için çağın modasına uygun olarak yeni bir kıyı sarayı inşa ettirmiştir. 1719 yılında tamamlanan yapıda III. Ahmed'in de katılımı ile ziyafet ve eğlenceler yapılmış, yakılan çırılar nedeniyle yalının ve bölgenin adı "Çerağan" olarak anılmaya başlanmıştır [62].

Sultan I. Mahmud (1730-1754) yalıyı resmi ziyaretler ve görüşmeler için kullanmış, yalının bahçesini genişleterek zaman zaman burada kalmıştır. Yalı daha sonra Sultan III. Selim'in kız kardeşi Beyhan Sultan'a geçmiş, o da burayı III. Selim'e satmıştır. Sadrazam Yusuf Paşa tarafından yalının yıktırılıp yerine yeni ve büyük bir sahil sarayı yapılması önerilmişse de, III. Selim tarafından sadece bir mabeyn dairesi yapılmasına karar verilmiştir [8]. Sultan II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839) ise Çırağan daha yoğun kullanmış ve bu dönemde tam bir saray kimliğini kazanmıştır. Sürekli kalınabilecek bir sarayın gerekliliği nedeni ile Mimarı Ebniye-i Hassa Müdürü olan Abdülhalim Bey eski Çırağan Sarayı'nın inşasına II. Mahmud'un saltanatının son yıllarında, 1834 yılında başlamıştır. Ancak sarayın inşası padişahın ölümünden sonra 1841 yılında tamamlanmıştır [63].

Abdülmecid 1859-1860 yılları arasında eski Çırağan Sarayı'ndan kalan bölümleri yıktırmıştır. Abdülmecid Çırağan Sarayı'nı yeniden yaptırmak istemiş fakat Dolmabahçe Sarayı'nın yapımındaki harcamalar nedeniyle Çırağan Sarayı'nın yapımında gecikme olmuştur [64]. Sarayın inşa çalışmaları Abdülmecid Dönemi'nde çok sayıda köşk, kasır ve saray yapımından dolayı durdurulmuştur. Sultan Abdülaziz'in 1861 yılında tahta çıkmasının ardından yeni Çırağan Sarayı'nın yapımına 1863 yılında yeniden başlanmıştır. Nigoğos Balyan'ın ölümü üzerine Serkis Balyan tarafından yürütülen sarayın yapımı gecikmelere rağmen Nigoğos Balyan tarafından tasarlanan plan ile 1871 yılında tamamlanmıştır [65]. Sürekli oturma sarayı olarak Dolmabahçe Sarayı mevcut

olduğundan, yeni Çırağan Sarayı yazlık saray olarak yapılmış ve ölçüleri eskisinden daha küçük tutulmuştur.

20 Ocak 1910 yılında Meclis-i Mebusan Salonu'nun üst bölümünde ve çatı katındaki kalorifer bacasından çıkan bir yangınla saray yanmıştır. Geriye sadece dış duvarları kalan saray, I. Dünya Savaşı sonunda İstanbul'un işgal altında bulunduğu dönem içerisinde Çırağan Sarayı harabeleri "Bizo Kışlası" ismiyle bir Fransız istihkâm kıtası tarafından kullanılmıştır. 1930'da sarayın bahçesi, Beşiktaş Futbol Kulübü tarafından büyük ağaçlar kesilerek Şeref Stadyumu adıyla bir futbol sahası haline getirilmiştir (Şekil 2.3 d, e, p, r). Saray'ın restore edilerek otel yapılması için 1987 yılında uluslararası bir ihale açılmıştır. Çırağan'ın harap kalıntısı otel haline getirilirken yanına da ilave bir bina yapılmıştır (Şekil 2.3 f, g) [63].

Saner'e göre [66] eski Çırağan Sarayı Osmanlı bahçe düzenlemelerinin Batılılaşma ile değişen çehresini sergilemesi açısından dikkat çekicidir. Bahçenin eski çınarları içerisinde suni olarak oluşturulan, ortasında adası olan büyük havuzu ve bu havuzun dört adet hareketli köprüsü bulunmaktaydı [46]. 1850-1858 yıllarında sarayda yapılan iç ve dış değişiklikleri anlatan şair Leyla Hanım eski Çırağan Sarayı'nın bahçelerinin bugünkü Mecidiye Camisi'nden başlayarak Yıldız Sarayı'na kadar devam ettiğini söyler. O devirde, büyük parkta asırlık ağaçlar, çiçek tarhları, sebze ve meyve bahçeleri, limonluklar, kuş kafesleri, suni ırmaklar ve korular yer aldığını anlatır (Şekil 2.3 h, ı, j) [67].

Yeni Çırağan Sarayı'nın yapımından sonra, ana yapıların yer aldığı alanda Batı tarzı peyzaj düzenlemeleri uygulanmıştır (Şekil 2.3 c, k, l, m, n, o). Yeni Çırağan Sarayı'nın arkasında bir pavyon ve çiçeklerle dolu, Versailles stilinde geniş bahçeleri, diğer yanda hizmet yapıları bulunmaktaydı. Bahçenin içinde büyük saray yapısından başka Kafesli Köşk, Küçük Başkadın Köşkü, Hünkâr Köşkü ve üç sofalı şadırvanlı Cerağan Köşkü bulunmaktaydı [4, 68]. Çırağan Sarayı'nın geniş bahçesi, kara tarafında zarif dantel görünümlü dökme demir Saltanat Kapısı ve Valide Sultan Kapısı, deniz tarafında ise iki koltuk kapısı ile dışa açılmaktadır. Kıyının hemen arkasında yer alan koru, burada tarih boyunca inşa edilen yapıların doğal bahçesi olma niteliğini de taşımıştır. Sultan II. Mahmud Dönemi'nde yapılan eski Çırağan Sarayı ile birlikte artık bu koru resmen

sarayın mabeyn bahçesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yeni Çırağan Sarayı yapılırken bu koruluk, Beşiktaş-Ortaköy arasında yer alan yol üzerine bir köprü yapılmak suretiyle saraya bağlanmıştır (Şekil 2.3 t). Bu köprü, birçok yalıda olduğu bilinen ve binaları yolun üst kısmındaki bahçelere bağlayan köprülerin günümüze ulaşabilmiş tek örneğidir [68, 69]. Çırağan Sarayı bahçesi, İngiltere’de yaptırılan limonluğu, beşi büyük birçok havuzu, Sultan Abdülaziz’in hayvan sevgisini yansıtan kuşlukları ve hayvanlar için özel yerleriyle devrinin tipik peyzaj özelliklerini taşımaktadır. Sultan Abdülaziz burada bir aslanhane yaptırmış ve çeşitli hayvanları getirterek küçük çapta bir hayvanat bahçesi oluşturmuştur. Padişahın aslan sevgisi için yapılan aslan heykelleri bahçenin çeşitli yerlerini süslemiştir. Ayrıca bahçe içinde 128 adet çınar ağacı mevcut olmuştur [68].

ÇİRAĞAN SARAYI BAHÇELERİ

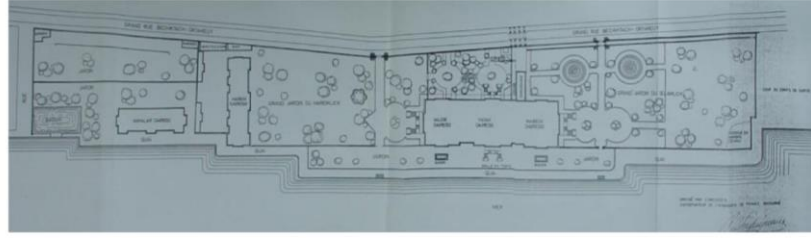
HARİTALAR- PLANLAR

a: 1882 yılına ait bir haritada Çırağan Sarayı ve çevresi [54]

b: 1881 yılına ait bir haritada Çırağan Sarayı ve çevresi [54]

c: Antuan Perpinyani'nin 1905 tarihli Çırağan Sarayı vaziyet planı [70]

HAVA FOTOĞRAFLARI

d: 1966 yılı hava fotoğrafında Çırağan Sarayı [57]

e: 1982 yılı hava fotoğrafında Çırağan Sarayı [57]

f: 2006 yılı hava fotoğrafında Çırağan Sarayı [57]

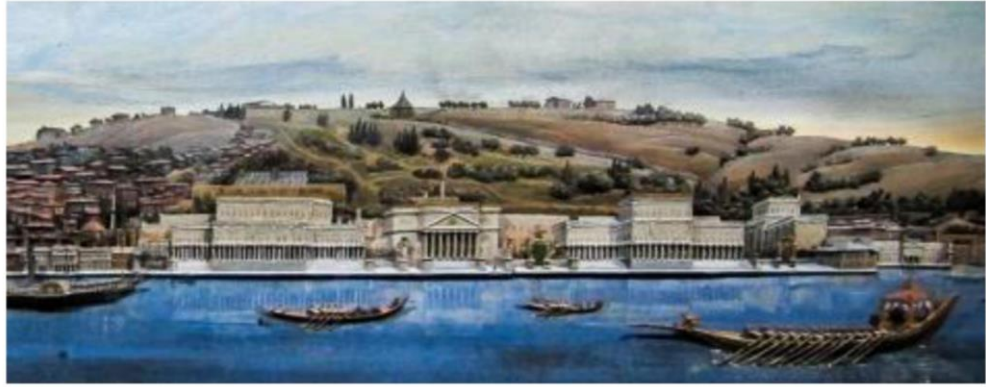

g: 2017 yılı hava fotoğrafında Çırağan Sarayı [57]

Şekil 2.3 Çırağan Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller

h: Çırağan Sarayı, 1840 yılı [71]

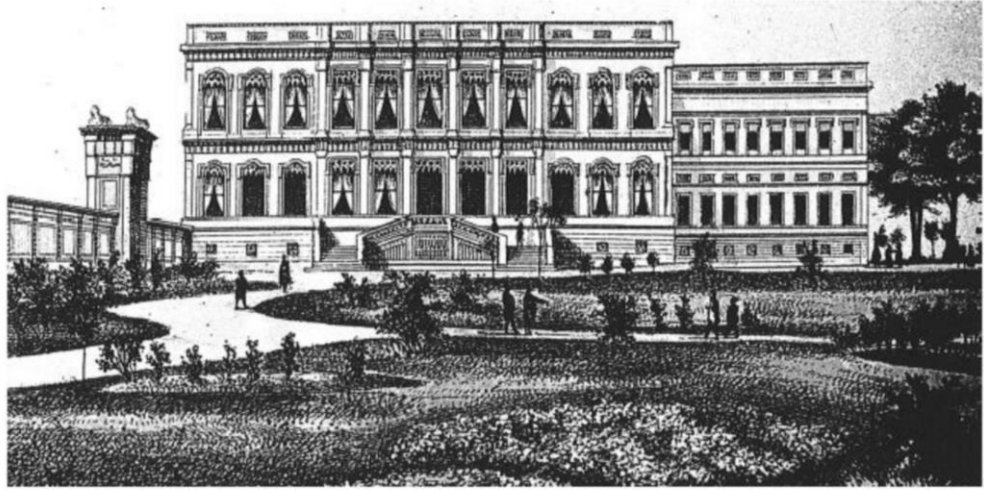

ı: Deniz Müzesi (İstanbul) koleksiyonunda bulunan, Mıgırdiç Melkon tarafından 1844 yılında yapılan yağlıboya resimde Çırağan Sarayı [72]

j: Carlo Bossoli tarafından yapılan yağlıboya resimde Çırağan Sarayı, 1840'lı yıllar [73]

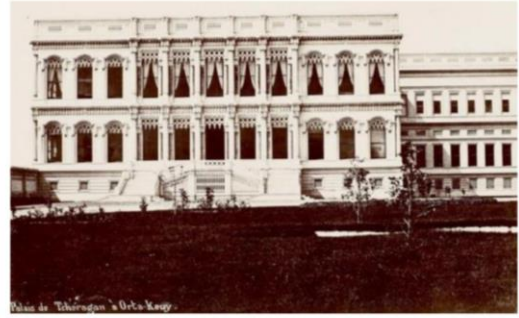
Şekil 2.3 Çırağan Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

k: Thamos Allom'un gravüründe Çırağan Sarayı [66]

l: Çırağan Sarayı ön bahçe [55]

m: Çırağan Sarayı ön bahçe [55]

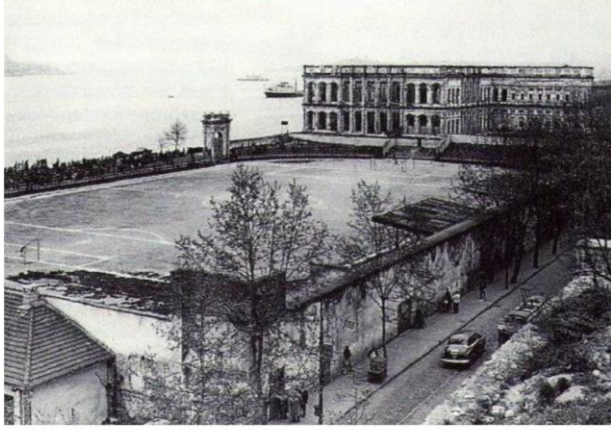

n: Çırağan Sarayı ön bahçe [55]

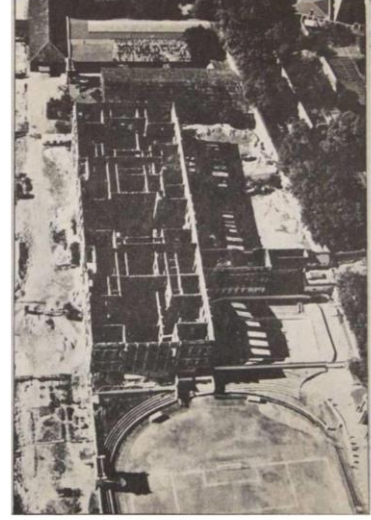

o: Çırağan Sarayı ön bahçe [55]

Şekil 2.3 Çırağan Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

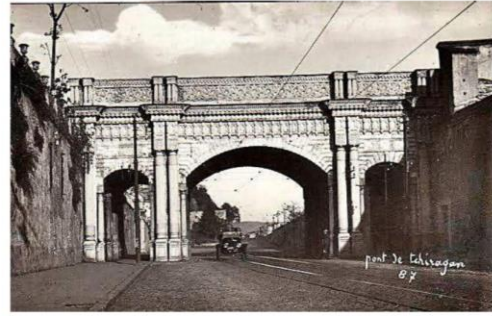
p: 1930 yılında stadyum haline getirildikten sonra Çırağan Sarayı bahçesi [58]

r: 1930 yılında stadyum haline getirildikten sonra Çırağan Sarayı bahçesi [58]

s: Çırağan Sarayı bahçesindeki havuz, 1960'lı yıllar [58]

t: Çırağan Sarayı'nı Yıldız Parkı'na bağlayan mermer köprü [58]

u: Çırağan Sarayı'nda inşa edilen otele ait bahçedeki tesislerin görünümü [74]

Şekil 2.3 Çırağan Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.1.4 Dolmabahçe Sarayı Bahçeleri

Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) tahta geçmesi ile ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda yıktırılan Beşiktaş Sarayı'nın yerine yaptırılan Dolmabahçe Sarayı, yüksek noktaları askeri yapılarla (Taksim, Gümüşsuyu, Taşkışla, Maçka Silahhanesi) çevrili olan Dolmabahçe vadisi ile kıyıda Bezm-i Âlem Valide Sultan (Dolmabahçe) Camisi'nin sınır oluşturduğu düzlükte, arkasındaki Bayıldım Bahçesi'ni de içine alan tepeler ve kıyı arasında bir gelişim göstermiştir (Şekil 2.4 a) [21].

Özgün sınırları 250.000 m²'lik alanı kapsayan saray, ana kitleden ve onunla bağlantılı olarak tasarlanmış yönetsel ve yaşamsal işlevlere sahip yapılar grubundan oluşmuştur. Bu yapılardan bazıları ana kitleyi çevreleyen bahçelerin yüksek duvarlarının içinde, bazıları ise dışında konumlandırılmıştır (Şekil 2.4 b, c). Dolmabahçe Sarayı 1984 yılından itibaren "müze-saray" olarak hizmet vermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun "Reformlar Dönemi"ni en iyi yansıtan saray olan Dolmabahçe Sarayı, Osmanlı ile Batı kültürünün bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Tasarımında Batı tarzı örnek alınarak yabancı bahçe mimarları tarafından düzenlenen Dolmabahçe Sarayı bahçesi, 19. yüzyılda İstanbul'daki formel Batı bahçesi uygulamalarının başlıca örneğidir [21].

Sarayın ana kitlesi Klasik Dönem Osmanlı saraylarından farklı olarak tek çatı altında toplanarak önündeki rıhtıma paralel olarak konumlandırılmıştır. Sarayın ana kütesine dik olarak yerleştirilen yüksek duvarlar ve taş babalara monte edilmiş demir parmaklıklar, farklı işlevlere sahip yapıları birbirinden ayırarak bahçelerin de bölümlere ayrılmasını sağlamıştır. Saray Mabeyn Bahçesi, Kuşluk Bahçesi, Harem Bahçesi, Velihaht Dairesi Bahçeleri olmak üzere dört ana bölüm ve giriş avlularından oluşmaktadır. Dolmabahçe Sarayı'nın hasbahçesi olan Bayıldım Bahçesi ise Dolmabahçe Sarayı'nın arkasındaki yamaçta bulunmaktadır (Şekil 2.4 b, c).

Mabeyn-i Hümayun, Muayede Salonu ve Harem-i Hümayun bölümlerinin çevresindeki bahçeler birbirlerinden kara yönünde yüksek duvarlar ile, deniz yönünde ise 1966-1970 yılları arasında yıkıldığı saptanan taş babalara monte edilmiş parmaklıklar ile ayrılmışlardır. Bu şekilde bahçelerin birbirine geçişi kara yönündeki duvarlara açılan mermer söveli kapılar, deniz yönünde ise parmaklıklı kapılar (Şekil 2.4 t, v, ac, aı) ile

sağlanmıştır [21]. Birbirine paralel simetrik tesisler ve geometrik şekiller bahçelerin tasarımının temelini oluşturmaktadır. Avrupa stilinde inşa edilen sarayda artık bahçe düzeni, en belirgin özelliği içinde yaşanırılık olan Osmanlı bahçesindeki gibi değildir. Amacı temelde pencereden hoş bir görünüm sağlamak olan bahçe, görkemli binayı ortalayan aksiyal bir düzen etrafında kurgulanmıştır [22]. Denize paralel uzanan bahçeler topluluğunun ana elemanını ortada bir havuz ve daire biçimli bir göbek oluşturmuştur (Şekil 2.4 b, c). Bahçede tarh düzenlemeleri, havuzlar, patikalar, duvarlar, parmaklıklar, merdivenler ve heykel, lamba, iskemle gibi bahçe eşyaları ile bazı ağaç türleri yabancı stil örnekleri olarak sergilenmiştir. Bahçe genel düzen olarak bir dereceye kadar formel parselasyon ve çizgisellik taşıyan açık mekanlar ile klasik Fransız Barok bahçe üslubunu yansıtmaktadır. Aydınlatma elemanları ile Selamlık girişindeki heykeller Avrupa örneklerinden farksızdır [4]. Buna rağmen tarhlar içinde ağaçların yer alması Türk bahçesinde aranan kuytuluk ve gölgelik koşulunun kalıntısıdır [4].

Dolmabahçe Sarayı'nın çevre duvarları içinde yer alan bahçeler ile arkasındaki yamaçta konumlanan Bayıldım Bahçesi ilk tasarlandığı dönemdeki özgün durumunu çeşitli sebeplerle koruyamamıştır. Seçen tarafından yapılan araştırmalarda Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde saray bahçelerinin genelinde büyük değişikliğe gidilmediği, Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde sarayın dış bahçesi, Veliahd Dairesi Bahçesi ve Musahiban Dairesi Bahçesi'nin yapısal elemanlarında, bitkisel düzenlemesinde ve bahçe çizgilerinde değişimler olduğu saptanmıştır [21]. Sultan Reşad Dönemi'nde de bahçeye yeni bitkiler eklenmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nın Mabeyn Bahçesi ve sarayın ana kitlesi ile rıhtımı arasında kalan bahçeleri gösteren tarihi fotoğraflar, saray bahçesinin 1940'lara ait vaziyet planı, 1946 ve 1954 yıllarına ait hava fotoğrafları değerlendirildiğinde, saray bahçesinin bitkisel parterlerinin bu yıllar arasında önemli değişikliklere uğramadığı saptanmıştır. Değişiklikler daha çok bitkisel çeşitlilikte, farklı köşk ve saraylardan getirtilen havuz fiskiyelerinde, heykellerde ve aydınlatma elemanlarında olmuştur (Şekil 2.4 g, h, ı, j, k, l, n, o) [21]. 1960'lara kadar orijinal çizgilerini koruyan Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde bu yıllardan itibaren daha ciddi değişimler söz konusu olmuştur. Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde yapılacak restorasyon çalışmaları için Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı

Anabilim Dalı'na restorasyon projesi hazırlanmıştır. Bu projenin uygulanması ile bahçelerin çizgileri değişmiş, bahçe ile yol sınırları bordürler ile çevrelenmiştir (Şekil 2.4 b, c, d, e, f, o, p, r- y, z) [21].

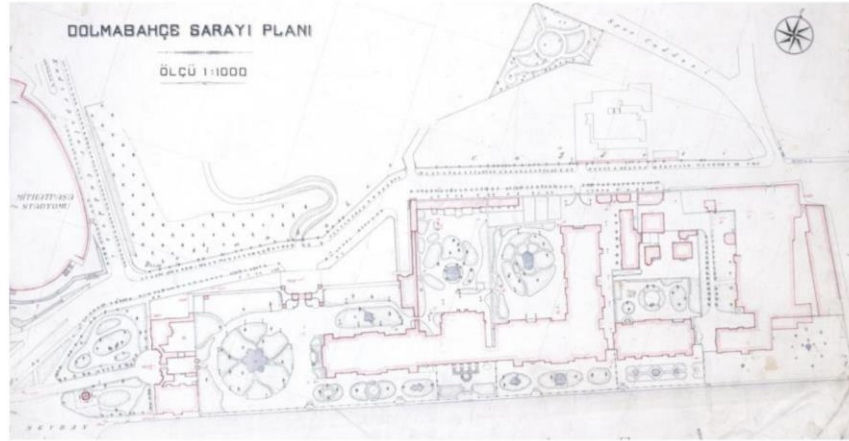
Bunların dışında sarayın hasbahçesine Swiss Otel inşa edilmiştir. Otelin yüzme havuzu ve çevresindeki tesislerin bir kısmı da Bayıldım Bahçesi'nin içine yapılmıştır. Otelin yapımı sırasında, Cumhuriyet Dönemi ulusal mimarlığının simgelerinden biri sayılan Taşlık Kahvesi 1990 yılında yıkılmış, otel kompleksi içinde yeri değiştirilerek daha küçük oranlarda yeniden inşa edilmiştir. (Şekil 2.4 d, e, f). Tarihi bir alan üzerinde ve Dolmabahçe Sarayı'nın arkasındaki tepede yer alan otel, hem sarayın ve Bayıldım Bahçesi'nin tarihi aksına, hem de kütlesi ile deniz yönünden sarayın görünümüne zarar vermektedir.

DOLMABAĞÇE SARAYI BAHÇELERİ

HARİTALAR- PLANLAR

a: 1882 yılına ait bir haritada Dolmabahçe Sarayı ve çevresi / C. Stolpe [54]

b: Garbis Simonyan tarafından 1:500'lük plandan küçültülerek çizilen, 1940'lara ait Dolmabahçe Sarayı planı [21]

c: Dolmabahçe Sarayı günümüz planı [61]

Şekil 2.4 Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller

d: 1966 yılı hava fotoğrafında Dolmabahçe Sarayı [57]

e: 1970 yılı hava fotoğrafında Dolmabahçe Sarayı [57]

f: 2017 yılı hava fotoğrafında Dolmabahçe Sarayı [57]

Şekil 2.4 Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

g: Saltanat Kapısı, 1880-1890 yılları [55]

h: Saltanat kapısı ve kapı kenarlarına koyulan bronz vazolar [58]

ı: Mabeyn Bahçesi, 1880-1890 yılları [55]

j: Mabeyn Bahçesi, 1970 yılı [55]

k: Mabeyn Bahçesi'ne Harem Bahçesi'nden getirilen havuz [55]

l: Mabeyn-i Hümayun'un deniz yönündeki bahçesi, 1880-1890 yılları [55]

m: Vezir İskeleyi Kapısı, 1880-1890 yılları [55]

n: Mabeyn Bahçesi'nin Hazine Kapı'sı yönünden 1950'lerde çekilen fotoğrafı [61]

Şekil 2.4 Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

o: Mabeyn Bahçesi, 1968 yılı [61]

p: Mabeyn-i Hümayûn'dan Mabeyn Bahçesi, 1968 yılı [61]

r: Hazine Kapısı yönünden Mabeyn Bahçesi, 1968 yılı [61]

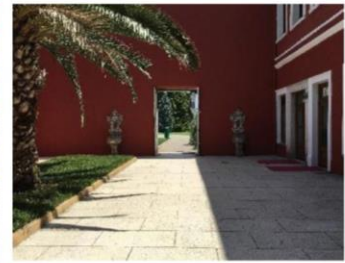
s: Mabeyn Bahçesi, 1968 yılı [61]

t: Hazine Kapısı ve önündeki taşlık

u: Mefruşat Dairesi avlusunda bulunan havuz

v: Hazine-i Hassa Dairesi avlusu

y: Mabeyn Bahçesi

z: Mabeyn Bahçesi

ab: Mabeyn-i Hümayûn'un kara yönünde yer alan bahçedeki heykel ve vazo

Şekil 2.4 Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

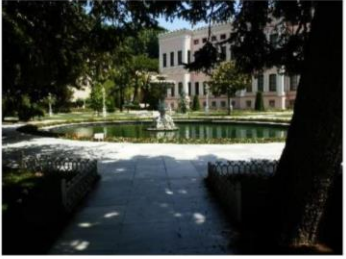
ac: Saltanat Kapısı

ad: Mabeyn-i Hümayûn'un kara yönünde yer alan bahçedeki havuz

ae: Kuşluk Bahçesi'ndeki havuz ve ortasındaki kaya formu fıskiye

af: Harem Bahçesi'nde bulunan havuz

ag: Mabeyn-i Hümayûn'un deniz yönünde yer alan bahçe

ah: Mabeyn-i Hümayûn'un deniz yönündeki fıskiye

ai: Dolmabahçe Sarayı, Saltanat Deniz Kapısı

aj: Harem Bahçesi'nde bulunan sera

ak: Harem Bahçesi içindeki sulama havuzu

al: Hareket Köşklerinin bahçesinde bulunan havuz

am: Mabeyn Bahçesi'ndeki ağaçlar

Şekil 2.4 Dolmabahçe Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.1.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri

Osmanlı saray komplekslerinin sonuncusu olan Yıldız Sarayı, Boğaziçi'ne hâkim bir tepeden başlayarak Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki yamaç üzerinde yayılan, yaklaşık 500.000 m² yüz ölçümüne sahip bir koruluk içine yerleşmiş köşkler, yönetim, hizmet yapıları, bahçe ve parklar bütünüdür. Bizans Dönemi'nde ormanlık bir alan olduğu bilinen Yıldız bölgesi bu niteliğini Osmanlı Dönemi'nde de korumuş ve Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde (1520-1566) padişahların avlanma ve mesire yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır [75]. Bir dönem Kazancıoğlu Bahçesi adıyla tanınan bu alan I. Ahmed Dönemi'nde (1603-1617) padişah mülkleri arasına katılmış ve buradaki ilk köşk yapısı bu dönemde inşa edilmiştir [76]. I. Ahmed'den sonra IV. Murad (1623-1640) bu araziye av ve gezinti alanı olarak kullanmıştır. 19. yüzyılın ortalarına kadar Çırağan Sarayı'nın arka koruluğu olarak kalan bu alan herhangi bir değişime uğramadan doğal bitki örtüsü ile korunmuştur [77].

19. yüzyıl başlarında III. Selim (1789-1807) burada annesi Mihrişah Valide Sultan için bir kasır, babası Sultan III. Mustafa anısına bir çeşme yaptırmıştır. III. Selim'in 1805 yılında yaptırdığı Yıldız Sarayı'nın Hasbahçe'sindeki bu çeşme sarayın günümüze ulaşan en eski yapısıdır [44]. II. Mahmud (1808-1839) ise 1810-1813 tarihleri arasında burada yaptırdığı köşke Yıldız adını vermiştir ve o zamandan bu yana saray ve tüm bölge Yıldız adıyla anılmaktadır. Yıldız Sarayı'nın gelişim süreci Sultan Abdülmecid'in hükümdarlığında (1839-1861) başlamış, saray asıl şeklini II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909) almıştır. Sarayın II. Abdülhamid Dönemi içinde edindiği yerleşme, çevre düzeni, bahçe ve yapılarına ait çizgiler büyük ölçüde korunarak günümüze ulaşmıştır [75, 77].

Saray, gezinme setleri ve nöbet kuleleri gibi savunma elemanları bulunmayan dış duvarlar ile korunmuştur. Sarayı çevreleyen dış duvarlar üzerinde bulunan beş kapı ile saray bahçesine giriş sağlanmıştır. İçeride, padişaha ve hareme ait yapıları ve Hasbahçe'yi çevreleyen bir duvar daha bulunmaktadır.

Yıldız Sarayı yapılandırılırken, topografya ve bitki örtüsünü zorlamayan bir arazi kullanımı tercih edilmiştir. Yıldız Sarayı yapılarını oluşturan köşk ve pavyon biçimindeki küçük müstakil binalar; çeşme, sera, kameriye vb. elemanlar bahçeye doğayla uyum

içinde yerleştirilmiştir. Binalar bir açı gözetilmeden konumlandırılmış, binaların arasında bağlantılar oluşturularak organik bir yerleşim bütünlüğü sağlanmıştır. Saraydaki yapıların üslup ve biçimlerinin çeşitliliği, bunların yapımında çok sayıda mimarın görev aldığını göstermektedir. Sarkis ve Agop Balyan'ın ardından Art Nouveau ustalarından Raimondo D'Aronco ve diğer mimarlar hem saray, hem de bahçelerde değişik yorum ve biçimlerde eserler ortaya koymuşlardır [75].

Yıldız korusundaki ilk çevre düzenlemeleri Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) gerçekleştirilmiştir ve bitkisel peyzajın düzenlenmesinde Abdülaziz işçilerle bizzat ilgilenmiştir [78]. İç bahçeler, özellikle de Hasbahçe, II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909) yapılmıştır. Bu dönemde saray için bazı yabancılara park ve bahçe planları çizdirilmiş ve Alman, Fransız, İtalyan bahçe uzmanları görevlendirilmiştir [78].

Bahçelerin düzenlenmesinde hâkim olan anlayış, doğa parçasına hem romantik hem de natüralist bir anlam verilmeye çalışılan İngiliz bahçe düzenleme sanatıdır (Şekil 2.5 a, b, c). Bu etkinin sonucu olarak Yıldız Sarayı'nda kullanılan kaskadlar, grottolar, yapay göller, kıvrımlı derecikler, köprüler ve bahçe mobilyaları (Şekil 2.5 ae, af, aj, ak al, am, at, au, av, ay, az, ba), 19. yüzyılda İstanbul'daki diğer bahçelerde de yer almaya başlamıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte 19. yüzyılda üretimi artan dökme demir ürünlerinin kullanımı, başta saray olmak üzere giderek yaygınlaşmıştır. Birçoğu Avrupa'dan sipariş edilerek getirtilen dökme demir ürünleri Yıldız Sarayı bahçelerinde vazo, çeşme, korkuluk, fener, kapı, oturma ve aydınlatma elemanı gibi donatılarda, ayrıca sera, limonluk ve kameriye gibi yapılarda kullanılmıştır (Şekil 2.5 u, y, ag, ai) [14].

Yıldız Sarayı bahçelerinde tasarımın ana çizgisi arazinin geniş ve eğimli olmasından da yararlanılarak oluşturulmak istenen doğala benzer pitoresk görünüm olsa da, Büyük Mabeyn'in ön bahçesinin örnek teşkil ettiği gibi, yer yer yapılara ilişkin formel bahçe adacıklarının kurulmasını öngören karma bir tutum da söz konusudur (Şekil 2.5 a, c) [11]. Bu tutumun bir sonucu olarak yapıların yakınındaki formel stildeki bahçeler giderek doğal stile dönüşmüştür. Ancak burada doğala dönüşme, formelin doğala dönüşmesi şeklinde değil, doğal düzen içinde formel stildeki bahçe adacıklarına yer verilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Bazen yapıların yanındaki formel düzenlemelerde bile yumuşamış çizgiler göze çarpmaktadır [78].

Yıldız Sarayı bahçesindeki yürüyüş yolları, arazinin tesviye eğrilerine uygun kavisler yapacak şekilde tasarlanmıştır. Yollarda yapılış amaçlarına göre farklı döşeme çeşitleri kullanılmıştır. Havuz ve göletlerin çevresindeki döşeme malzemesi sıkıştırılmış topraktır (Şekil 2.5 u, v,) ve havuzların üzerinde yer alan ağaç dalı şeklinde çimentolu sıvadan korkulukları bulunan küçük köprülerle yürüyüş yolları arasında bağlantı sağlanmıştır (Şekil 2.5 av). Yapı girişleri ve çevrelerine ise mermer veya kireçtaşı döşenmiştir. III. Selim Çeşmesi çevresindeki yollar podima taşı ile süslenmiş bordürlere sahiptir. Şale Köşkü ve dış bahçedeki yollarda ince agregalar ve çimento kullanılarak oluşturulmuş bir harç döşelidir. Bu yolların iki tarafında yağmur suyu için beyaz dere taşları kullanılarak oluk yapılmıştır. Saray içinde ince agregalar ve çimento kullanılarak işlemeli olarak hazırlanan döşemeler de bulunmaktadır. Üzerinde at nalı şeklinde desenleri olan Küçük Mabeyn binasının Hasbahçe'ye bakan girişindeki yer döşemesi bunlara örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, bazı yürüyüş yolları sıkıştırılmış toprak üzerine açık renkli yuvarlak çakıl taşlarının döşenmesiyle oluşturulmuştur [79].

Her ne kadar Yıldız Sarayı yapılandırılırken 19. yüzyılda İstanbul bahçelerinde de görülmeye başlanan İngiliz bahçe düzenleme sanatından etkilenilmişse de, Yıldız Sarayı bahçelerinde İngiliz bahçelerinde görülen geniş düzlükler ve açıklıklar yer almamaktadır. Bahçelerin her köşesinde gezintiden çok oturma, dinlenme amacıyla kullanılan alanlar ve farklı özelliklerde etkinlik alanları düzenlenmiştir [4]. Isıtma olanaklarına sahip seralar (Şekil 2.5 ag, bg) genellikle kış aylarıyla bahar ve güz aylarının soğuk günlerinde; kaskad ve kameriyeler (Şekil 2.5 at, au, av, b1) ise yaz mevsimleriyle bahar ve güz aylarının sıcak günlerinde kullanılmıştır. Böylelikle sarayda yıl boyunca bahçe kullanımı sağlanmıştır.

Saray bahçesinde 19. yüzyılda gündeme gelen dökme demirden yapılmış aydınlatma elemanlarına yer verilmiştir. Önceleri gaz sonradan elektrik kullanarak ışık sağlayan lambalar kapı girişlerini, binaların ön kısımlarını ve yürüyüş yollarını aydınlatacak şekilde düzenli olarak konumlandırılmış, havuzların çevresine ve ağaçların arasına ise serbest olarak yerleştirilmiştir.

Saray bahçesinde su, ya doğal formlar içinde bir incelik bir genişleyen akarsu halinde bahçeyi dolaşmaktadır ya da yapay bir göl halindedir. Havuzlara doğal görünüm

kazandırmak ve suyu hareketlendirmek amacıyla grotto ve kaskadlar eklenmiştir (Şekil 2.5 ae, af, am). Doğal formlarda oluşturulmuş bu su elemanları, tipik natüralistik İngiliz bahçesinin özelliklerini yansıtmaktadır [19].

Bahçelerde ayrıca farklı dönemlere ait ve farklı mimarı üsluplara sahip, bir yapıya bitişik ya da bağımsız olarak tasarlanmış çeşmeler bulunmaktadır. Bu çeşmelerden günümüze ulaşan en eski çeşme, 1805'te yapılan ve sarayın mevcut en eski yapısı olarak da bilinen III. Selim Çeşmesi'dir (Şekil 2.5 as) [44]. Hasbahçe'deki iki yapay gölün ortasındaki adacıkta bulunan bu mermer çeşmenin dört yüzü de altın yaldızlı motiflerle süslenmiş ve kütlesi geniş bir Barok saçakla sonlandırılmıştır. Çeşme, üzeri kurşun kaplı ahşap bir kubbe ile örtülmüştür. I. avluda yer alan ve 1894 yılına tarihlenen Raimondo D'Aronco'nun tasarladığı eklektik üsluptaki çeşme ise farklı üslup ve işleve sahip bir örnektir. Harem Kapısı ile bir bütün olarak tasarlanan, Neoklasik ve Ampir üsluplarının birlikte kullanıldığı, kademeli olarak su akıtan bu çeşme, Avrupa meydanları ve bahçelerindeki süs çeşmelerine benzer. Oysa Osmanlı çeşmelerinde öncelik işlevdedir, estetik daha sonra gelir. Fakat D'Aronco'nun çeşmesi için bu özellik geçerliliğini yitirmektedir çünkü işlevsel olarak kullanılması için inşa edilmemiştir [17].

Sarayın bulunduğu alanın ağaçlandırılması arazinin formuna uygun şekilde yapılmış ve özellikle gölge veren ağaçlar tercih edilmiştir [80]. Yıldız Sarayı bahçelerinin düzenlenmesi sırasında süs fidanlarının birçoğu başka ülkelerden getirilmiş, yerli fidanlar ise ülke içindeki ormanlardan söktürülerek kullanılmıştır [78]. Bu süreçte Hasbahçe ve diğer iç bahçelerde süs bitkilerinin ve diğer bitkilerin üretilmesi için seralar yaptırılmıştır [78].

İstanbul'daki en büyük, en geniş bitki ve mimari eleman çeşitliliğine sahip tarihi bahçeler olan Yıldız Sarayı bahçeleri, Cumhuriyet Dönemi'nde saray yapılarının farklı kamu kuruluşları tarafından kullanılması sebebiyle belirli koruma sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bugün çevresel etkilerle bahçedeki korkulukların bir kısmının ağaç dalı biçimli kaplama sıvaları dökülmüş ve demir iskeletleri paslanarak zarar görmüştür. Bahçedeki önemli su elemanı olan grottoların kendine has dokuya sahip dış kabuklarında parçalanarak dökülmüş kısımlar mevcuttur ve açıkta kalan demir donatılarının korozyona uğradığı görülmektedir. Bu bozulmaların yoğun olduğu

bölgelerde kayıplar da söz konusudur. Eski fotoğraflardan geçmişte bugünkülerden farklı biçimlere sahip özgün lambalar da bulunduğu, mevcut lambaların bazılarının yerlerinin yol düzenlemeleri ve diğer ihtiyaçlar doğrultusunda değiştirildiği görülebilmektedir. Yerinde olmayan lambaların bir kısmı da paslanan demir strüktürleri nedeniyle günümüze ulaşamamıştır. Benzer şekilde bahçedeki demir strüktüre sahip seralar ve kameriyeler de tahribata uğramış ve bu elemanlara ait bazı örnekler ise günümüze ulaşamamıştır.

Çevresel koşulların etkisi yaya yolları ve merdivenlerde meydana gelen yıpranmayı arttırmıştır. Zemin döşemelerinin yüzeylerinde aşınma ve çatlaklar oluşmuş, bazılarında parçalanma meydana gelmiş olup bazı kısımlarında özgün sıvaya nazaran daha iri agregalı çimento bağlayıcılı sıvalar ile tamiratlar yapılmıştır.

Bitkilerden kaynaklanan hasarlar da azımsanmayacak boyuttadır. Gelişen bitki kökleri bahçedeki zemin döşemesi ve bordürlerin bazı kısımlarını çatlatmış, yerinden oynatmıştır. Bahçe içindeki bazı havuz ve çeşmeler ise günümüzde işlevini yitirmiştir. Örneğin Hasbahçe'deki büyük havuzun su devri durmuştur.

YILDIZ SARAYI BAHÇELERİ

HARİTALAR- PLANLAR

a: 1913-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Yıldız Sarayı [55]

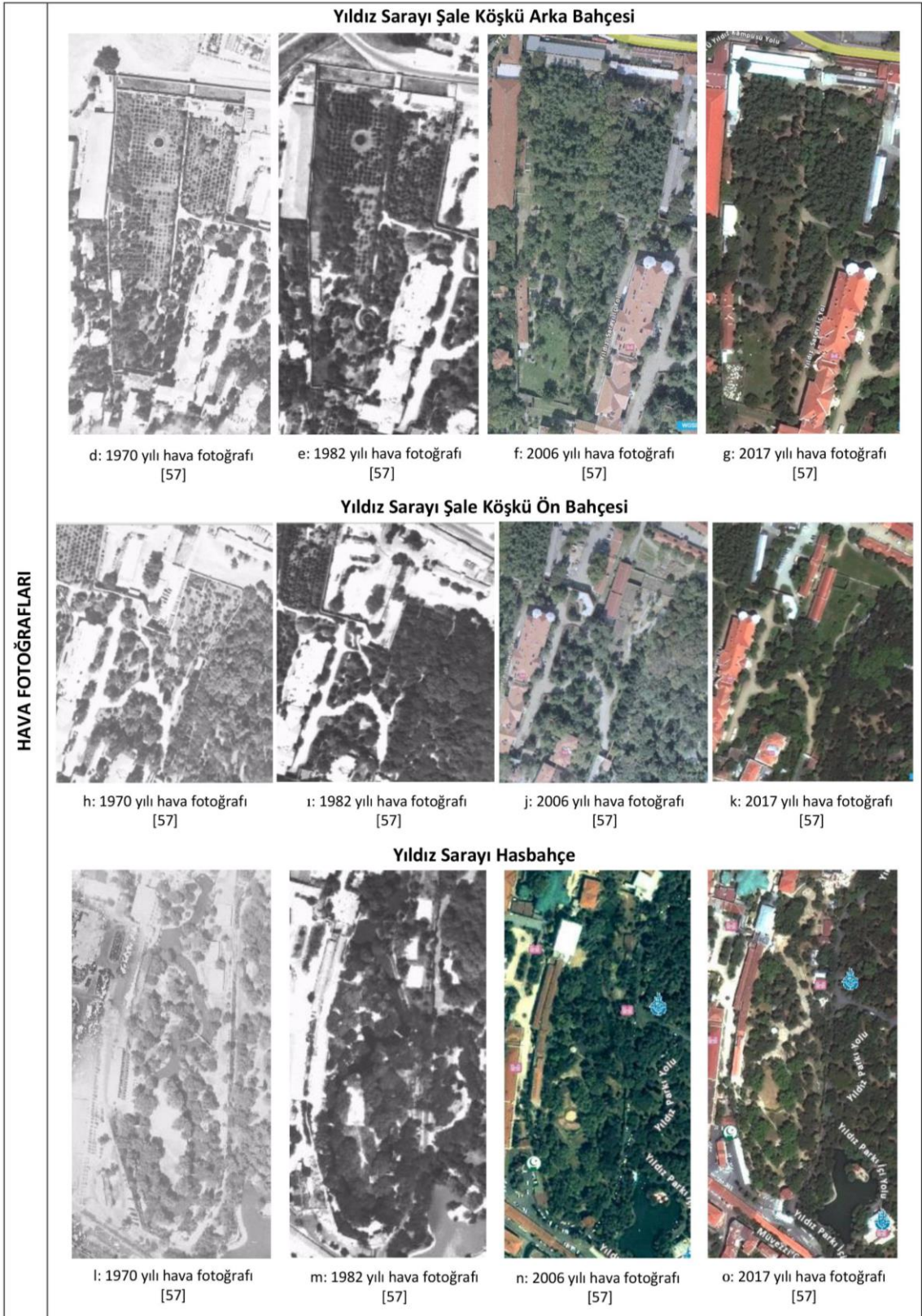

b: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Yıldız Sarayı [55]

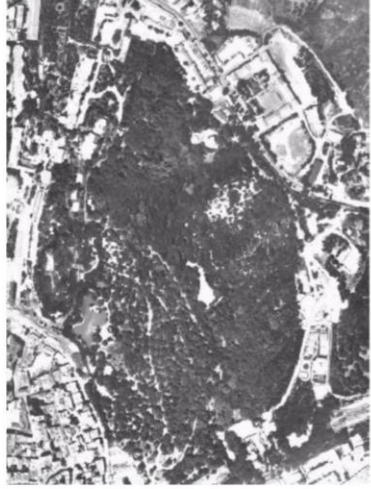

c: Yıldız Sarayı Hümayun bahçesinde inşası düşünülen bir demiryolu haritasının taslağı [87]

Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller

Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

HAVA FOTOĞRAFLARI	Yıldız Sarayı Yıldız Korusu (Yıldız Parkı) p: 1970 yılı hava fotoğrafı [57] r: 1982 yılı hava fotoğrafı [57] s: 2006 yılı hava fotoğrafı [57] t: 2017 yılı hava fotoğrafı [57]
	   u: Şale Köşkü arka bahçesi, 1905 yılı [55] v: Şale Köşkü arka bahçesi, 1905 yılı [55] y: Şale Köşkü arka bahçesinde yer alan fiskiyeli havuz, 1905 yılı [55]

Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

z: Şale Köşkü arka bahçesi, 1905 yılı [55]

ab: Şale Köşkü arka bahçesi, 1905 yılı [55]

ac: Şale Köşkü arka bahçesi, 1905 yılı [55]

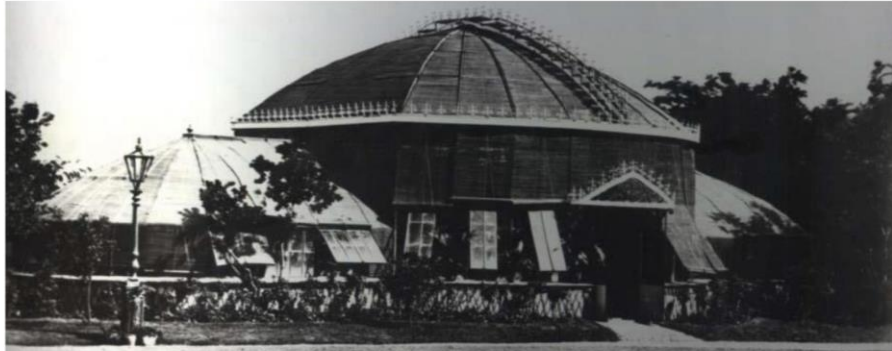
ad: Şale Köşkü ön bahçesi, 1905 yılı [55]

ae: Şale Köşkü ön bahçesi, 1905 yılı [55]

af: Şale Köşkü ön bahçesi, 1905 yılı [55]

ag: Hasbahçe'nin Yıldız Korusu'na açılan kapısının sağında yer alan ve bugüne ulaşamayan çiçek serası [55]

Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

ah: Hasbahçe'deki limonlukta bulunan Boğa Heykeli [55]

ai: Hasbahçe'deki limonlukta bulunan geyik heykelleri [55]

aj: Hasbahçe'de bulunan Hamid Havuzu, 1905 yılı [55]

ak: Hasbahçe'de bulunan Hamid Havuzu, 1905 yılı [55]

al: Hasbahçe'de bulunan Hamid Havuzu, 1905 yılı [55]

am: Hasbahçe, 1905 yılı [55]

an: Hasbahçe [55]

ao: Hasbahçe'de bir ahşap köprü, 1905 yılı [55]

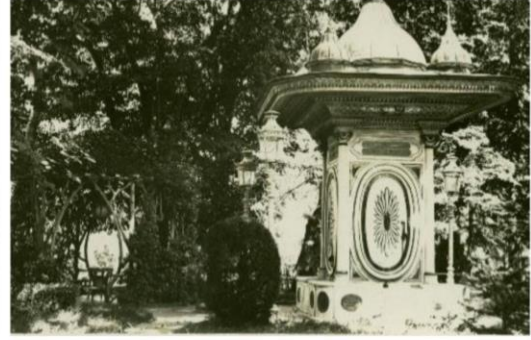

ap: Hasbahçe'de açılıp kapanabilen ahşap köprü, 1905 yılı [55]

Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

ar: Hasbahçe’de bulunan fiskiyeli havuz, 1905 yılı [55]

as: Hasbahçe’deki III. Selim Çeşmesi [55]

at: Yıldız Parkı’nda bir çardak, 1905 yılı [55]

au: Yıldız Parkı’nda bir köşk, 1905 yılı [55]

av: Yıldız Parkı’nda beton köprü, 1905 yılı [55]

ay: Yıldız Parkı, 1905 yılı [55]

az: Yıldız Parkı, 1905 yılı [55]

ba: Yıldız Parkı’ndaki yapay kaya şeklinde tasarımlar, 1905 yılı [55]

bb: Yıldız Parkı, 1905 yılı [55]

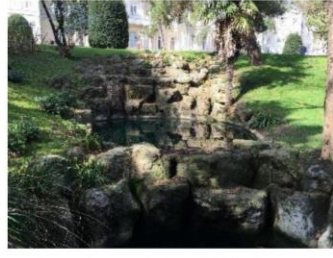

bc: Yıldız Parkı’ndaki yürüyüş yolları, 1905 yılı [55]

Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

bd: Şale Kasrı ön bahçesi

be: Şale Kasrı bahçesindeki kaskadlı havuz

bf: Şale Kasrı bahçesinde yıkılan seraya ait grotto

bg: Hasbahçe'de bulunan bir limonluk

bh: Hasbahçe'de bulunan III. Selim Çeşmesi

bi: Hasbahçe'de bulunan kameriye

bj: Şale Köşkü ön bahçesi

bk: Büyük Mabeyn'in ön bahçesi

bl: Yıldız Parkı'nda bulunan geyik heykeli

bm: Yıldız Parkı'nda bir ahşap köprü

bn: Yıldız Parkı'nda kaskadlı su kanalı

Şekil 2.5 Yıldız Sarayı Bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.2 Kasır Bahçeleri

Kasırlar, hanedan mensubu olan kişilerin mevsim geçirmek (yaz mevsimi ya da sıcak bahar ayları) amacıyla sezonluk veya dinlenmek ve avlanmak amacıyla kimi zaman birkaç saatliğine kullandıkları yapılardır. Kasır, büyüklük olarak saraydan küçük, köşkten büyük bir yapı anlamı taşır [5, 81]. Önceleri sıcak mevsimleri geçirmek için kullanılan kasırlar (örneğin Aynalıkavak Kasrı) imparatorluğun duraklama ve gerileme devrinde kısa süreli olarak hoş vakit geçirilen (örneğin İhlamur Kasrı) yerler olmuşlardır [5].

Kasırlar saraylardan daha küçük ölçülerde inşa edildikleri için her türlü gereksinimin karşılanamadığı kısa süreli konaklamaya uygun yerlerdir. Kasırlar şehirden uzak bahçelerde koruların içinde, deniz kıyısında ya da mesire yerlerinde bulunurlar. Bostancı Ocağı'na bağlı bostancıların koruyuculuğu altında olan yapılar sadece kullanım zamanında açılır, diğer günler ise kapalı tutulurdu. Bu yapılara yolculuk saray tabiriyle “biniş” olarak adlandırılır. Yolculuk öncesinde bostancılar kasrın açılması ve etrafındaki koruyucu perdelerin çekilmesi, uygun döşeme takımlarının yerlerine yerleştirilmesi, içerideki muhafaza bezleri ve perdelerinin açılması gibi düzenlemeleri yaparak kasrı kullanıma hazır hale getirirlerdi [2, 81].

Osmanlı'da bulunduğu dönemin en güzel inşaat tekniklerinin ve mimari düzenlemelerin örnekleri olan kasır yapıları gibi kasır bahçelerinin düzenlenmesine de önem verilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde kasır bahçelerinde göstermelik düzenden çok yaşanırılığın gözetildiği, arazinin şekline uygun düzenleme tercih edildiği, saray bahçeleri ile kıyaslandığında kasırların çevre düzenlemesinin sarayların aksine daha mütevazı bir özellik gösterdiği söylenebilir. Zaten padişahlar da kasırlara resmîyetten uzak rahatça dinlenmek için gelmişler ve orada kendilerini doğaya yakın hissetmişlerdir. Kasır bahçeleri padişahların atıcılık, avcılık, binicilik gibi sporları yapabilecekleri sakin yerler olmuşlardır. Kasır ve bahçelerinin bir bölümü mesire alanlarında yer almakta ve hem kasır bahçesi hem de çevresi düzenlenip kullanıldığı için mesire alanı özelliği göstermekte, bir bölümü ise koru içinde yer almaktadırlar. Bu şekilde kasır bahçeleri, etrafındaki mesire alanı ya da koru ile doğayla buluşulan, doğal bahçe tasarımının izlerini taşıyan, içinde yaşanılır türden bahçeler olmuşlardır. Bu

sebeple kasır bahçelerinde Batı formalizminin kuralcı plan öğeleri pek görülmez ya da sadece ana yapıya yakın bölümlerde görülür.

19. yüzyıldan itibaren kasır bahçelerinin düzenlenmesinde yabancı bahçıvanlar ve mimarlar görev almış, bahçeler için özel tasarımlar yapılmış, yurt dışından çeşitli bahçe elemanları getirilmiştir. Yabancı bahçe uzmanlarının etkisiyle gölet, grotto, nimfeum gibi su elemanlarının bahçelerde yer aldığı görülür [6].

Saray bahçelerinde olduğu gibi kasır bahçeleri de Osmanlı bahçe kültürünü yansıtan en güzel örneklerdir. Hanedan kullanımına mahsus olan bu yapıların peyzaj düzenlemeleri, bitki çeşitleri ve mimari elemanları ile özel bir konumda oldukları söylenebilir. Günümüze büyük ölçüde korunarak ulaşmaları nedeniyle kasırlarda bahçe sanatındaki değişimin, Osmanlılara has bahçe düzenleme sanatının izlerini görmek mümkündür.

Bu bölümde Aynalıkavak Kasrı, Maslak Kasırları, İhlamur Kasrı, Beykoz Kasrı, Küçüksu Kasrı ve Ayazağa Kasrı bahçeleri incelenmiştir. Bu kasırlardan İhlamur Kasrı ile Küçüksu Kasrı bulundukları mesire alanları, Beykoz Kasrı bağlantılı olduğu çayır, Maslak Kasırları ise içinde yer aldığı koru alanı ile birlikte değerlendirilmiştir.

2.2.2.1 Aynalıkavak Kasrı Bahçeleri

Aynalıkavak Kasrı, Kasımpaşa'da Hasköy'de bulunan, bir zamanlar Haliç sahilinin en büyük sahil sarayı olan Tersane Sarayı (Şekil 2.6 f, g), diğer adı ile Aynalıkavak Sarayı'ndan günümüze ulaşabilen tek yapıdır.

Fatih Sultan Mehmed'in (1444-1481) İstanbul'u fethinden sonra koruluk olan bu alan Osmanlı sultanlarının ilgisini çekmiş, bölgede kurulan Osmanlı Tersanesi'nden dolayı burada düzenlenen bahçeler "Tersane Hasbahçesi" adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu bölge aynı zamanda Osmanlı padişahlarının ok atışlarını yaptığı "Okmeydanı"na yakın oluşu nedeniyle de önemli bir yer haline gelmiştir [82].

Bu bölgede "Tersane Bahçesi" olarak yapılan ilk düzenlemeden "Tersane Sarayı"na giden süreci padişah I. Ahmed (1603-1617) başlatmıştır. Hasbahçe içinde bilinen ilk yapı, Kaptan-ı Derya Halil Paşa'nın Sultan I. Ahmed için 1613 yılı sonlarında yaptırdığı kasırdır. Daha sonraki dönemlerde yeni köşkler, kasırlar ve bunlara ait ilave yapılarla Tersane Sarayı son şekline kavuşmuştur. Sarayın setler halinde yükselen geniş

bahçesinde Haliç'e bakan yeni kasırlardan biri de, Sultan III. Ahmed'in (1703-1730) şehzadeleri için düzenlenen sünnet düğününe sahne olan Aynalıkavak Kasrı'dır. Zaman içinde tersanenin büyüyüp genişlemesiyle, saraya ait yapılar birer birer yok olmuştur. 1802-1803 yıllarında tamamen yıkılan saraydan geriye sadece Aynalıkavak Kasrı kalmıştır. Bu yapı bugünkü görünümüne Sultan III. Selim Dönemi'nde (1789-1807) kavuşmuş ve Sultan Abdülmecid Dönemi'nde (1839-1861) tekrar elden geçirilmiştir. Aynalıkavak Kasrı'nın yönetimi 1975'ten sonra Milli Saraylar'a geçmiş ve 5 Kasım 2010 tarihinde restorasyonu tamamlanarak ziyarete açılmıştır [83].

Tersane Bahçesi kurulduğu tarihten 19. yüzyılın başına kadar yaklaşık üç buçuk asır boyunca padişahlar tarafından en çok kullanılan bahçe olmuştur. Padişahların bazıları günübirlik gezilerle buraya uğramışken bazıları da haftalar, aylar hatta mevsimler geçirmek için bahçede konaklamışlardır. Bahçe düğünler, törenler, eğlenceler, müsabakalar gibi etkinlikler, tersanedeki işleri kontrol etmek, devlet meseleleriyle ilgili görüşmeler yapmak gibi değişik amaçlar için kullanılan bir mekân olmuştur [27].

Ertürk'e göre [27] Osmanlı Dönemi Türk bahçeciliğinin karakteristik özelliklerini yansıtan bahçelerden biri olan Tersane Sarayı'nın bahçesi, içindeki servi ağaçlarının çokluğuyla dikkat çekmiştir (Şekil 2.6 f, g). Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde kurulan bahçenin gelişiminde I. Selim, I. Süleyman, I. Ahmed, III. Ahmed ve III. Selim'in önemli katkıları olmuştur. Sahip olduğu bostancılar bakımından da en kalabalık bahçelerin başında gelen bahçenin bostancı sayısı 16-18. yüzyıllarda 21-73 kişi arasında değişmiştir.

Zaman içerisinde yapılan odalar, ahırlar, hamamlar, mutfaklar, koğuşlar, dehlizler, kilerler, çamaşırhaneler, çeşmeler, havuzlar, şadırvanlar gibi birçok yapıdan meydana gelen ve günümüze ulaşamayan bahçedeki kasırlar Silahdar Ağa, Balıkhane, Kasrı Cedid, Kasrı Hümayun ve Has Oda Kasrı'dır [27].

Eskiden geniş bir alana sahip olan Tersane Bahçesi Osmanlı Dönemi'nde tersanenin bu alanda kurulmasıyla ortaya çıkan ihtiyaçlar ve eski önemini kaybetmesi sonucu sahip olduğu mimari elemanların ve yapıların bir kısmını kaybetmiş, alansal olarak küçülerek deniz kıyısından uzaklaşmış ve günümüzdeki sınırlarına çekilmiştir (Şekil 2.6 n, o).

Evyapan [4], Tersane Sarayı'ndan günümüze ulaşan Aynalıkavak Kasrı'nın bahçesini, Batı etkisinin Türk bahçesine yabancı düşmeyen ölçüde uygulanarak ahenkli bir karışımın meydana getirildiği bir örnek olarak tanımlamıştır (Şekil 2.6 a).

Kasra giriş, Kasımpaşa'dan Hasköy tarafına ilerlerken sol tarafta yer alan kapıdan sağlanır. Kasır kapısından girildiğinde dış bahçeye ulaşılır. Otoparkın da yer aldığı bu bahçe üç set halinde tasarlanmıştır. Bununla birlikte, 1985 yılında yapılan araştırmalar sırasında aslında eğimli olan bu alanın sonradan set haline getirildiği bilgisinde ulaşılmıştır (Şekil 2.6 b, c, d, e, l) [84].

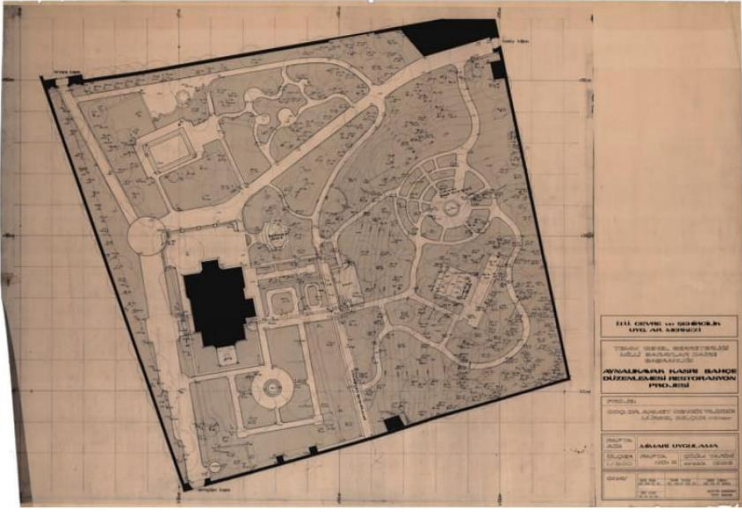
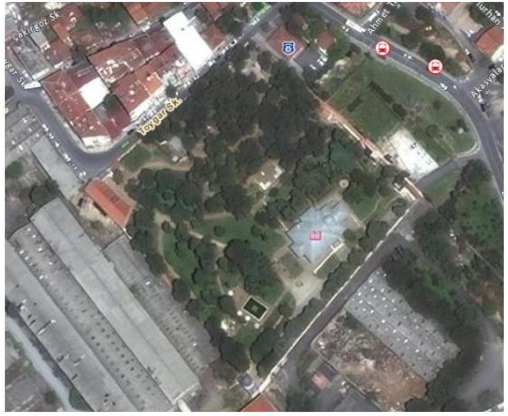
İç bahçe, dış bahçeden yüksek bir duvar ile ayrılır. Bahçeye giriş bu duvar üzerindeki kapılardan sağlanmaktadır. Bugün kasra giriş Okmeydanı adı verilen kapıdan yapılmaktadır. Bu kapıdan girildiğinde geniş arnavutkaldırımlı bir yol ile karşılaşılr (Şekil 2.6 r). Bu yol hemen karşısında bulunan tersane kapısına kadar hafif bir eğimle iner (Şekil 2.6 s). Tersane Kapısı kuleli yapısı ile diğer kapılardan farklıdır.

Bugün kasrın girişi olarak kullanılan sundurmalı girişinin altında fiskiyeli bir mermer havuz bulunmaktadır. Bu giriş kapısı ile kasrın yüksek bahçe duvarı arasında kalan bahçe kısmı düz bir yapıya sahiptir. Burada, kenarında iki kuş figürü bulunan bir havuz yer almaktadır (Şekil 2.6 ac). Evyapan'a göre bu havuzun yanında bir kuşluk bulunmaktadır (Şekil 2.6 h) [4]. Ancak bugün bu kuşluktan herhangi bir iz kalmamıştır. Bu bahçeden kasrın yanındaki basamaklarla aşağıya inildiğinde setli bir bahçe ile karşılaşılr. Bu bahçede çim alanlar ve ağaçlar bulunur. Bahçenin önemli bir elemanı ise ikinci sette bulunan mermer çeşmedir. Bu setli bahçenin bulunduğu alandan bir merdiven ile kasrın doğusunda yer alan dik bir yamaçtaki koruluğa ulaşılır (Şekil 2.6 z). Bu alanda yetişmiş farklı ağaç türleri yer almaktadır.

Bahçe içinde farklı tarihlerde çeşitli yapı malzemeleri kullanılarak inşa edilmiş set duvarları mevcuttur. Bu duvarlardan en eski olanı kasrın yanında bulunan ve teraslı bahçeye inen merdivenin yanındaki küfeki taşı ile örümüş duvardır. Teraslı bahçedeki set duvarları moloz taş duvardır. Koru alanına çıkarken görülen duvar ise 1984 yılı restorasyonu sırasında yapılmıştır [81].

Tersane Kapısı'nın bulunduğu alanda bahçenin önemli elemanlarından olan ve ortasında fiskiyesi bulunan dörtgen şeklinde mermer bir havuz yer alır (Şekil 2.6 t). Eski

fotoğraflardan bu havuzun demir parmaklıklarla çevrili olduğu anlaşılmıştır. Eğimli olan havuzun bulunduğu bu alan bir set duvarı ile desteklenmiştir. Havuzun altında, set duvarının içinde bir sarnıç yer alır (Şekil 2.6 y). Kasır çevresinde yollar kırmızı toprak ile döşelidir. Koru alandaki yollar da sıkıştırılmış topraktır. Bahçe restorasyonu öncesi döneme dair yapılan araştırmalardan bu yolların eskiden podima taşı döşeli olduğu anlaşılmıştır [84].

AYNALIKAVAK KASRI BAHÇELERİ	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: Aynalıkavak Kasrı bahçe düzenlemesi restorasyon projesi, 1988 yılı [61]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 b: 1966 yılı hava fotoğrafında Aynalıkavak Kasrı [57] c: 1970 yılı hava fotoğrafında Aynalıkavak Kasrı [57] d: 1982 yılı hava fotoğrafında Aynalıkavak Kasrı [57] e: 2017 yılı hava fotoğrafında Aynalıkavak Kasrı [57]

Şekil 2.6 Aynalıkavak Kasrı bahçeleri ile ilgili görseller

f: 1685 yılı Gazneli Mahmud Mecmuası'nda Tersane Sarayı [84]

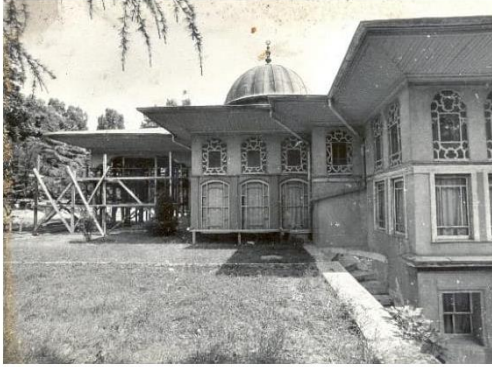
g: Aynalıkavak Kasrı / Ghoisseul Gouffier, 1822 [84]

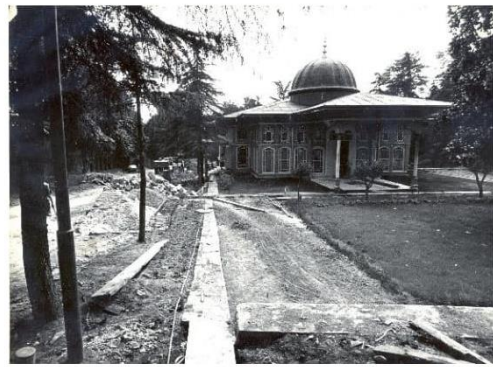
h: Bahçe içinde günümüze ulaşamayan kuşluk [61]

ı: Kasrın çevre düzenlemesi yapılırken [61]

j: Kasrın çevre düzenlemesi yapılırken [61]

k: Kasrın çevre düzenlemesi yapılırken [61]

l: Kasrın dış bahçesinin onarım öncesi durumu [61]

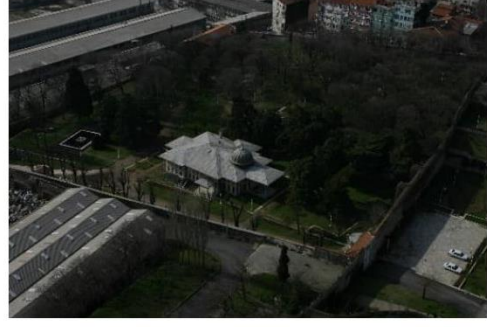

m: Bahçe içindeki yolların onarımı [61]

Şekil 2.6 Aynalıkavak Kasrı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

n: Kasir bahçelerinin havadan görünümü [61]

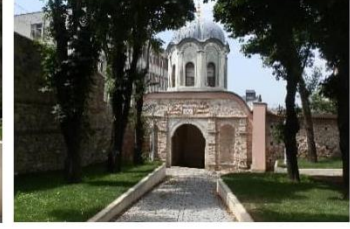
o: Kasir bahçelerinin havadan görünümü [61]

p: Giriş kapısından bahçenin görünümü

r: Kasir içindeki arnavutkaldırımı yol

s: Saltanat Kapısı

t: Bahçe içindeki fiskiyeli dikdörtgen havuz

u: Kasir bahçelerindeki yeşil alanlar

v: Kasir bahçelerindeki yeşil alanlar

y: Bahçe içindeki setler

z: Farklı yükseltilerdeki set bahçeleri

ab: Kasrın çevre duvarları

ac: Kasrın ön tarafında bulunan oval formlu havuz

ad: Aynalı Kavak Kasrı ve ön bahçesi

af: Kasir bahçelerindeki yeşil alanlar

Şekil 2.6 Aynalıkavak Kasrı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.2.2 Maslak Kasırları Bahçeleri ve Maslak Korusu

Maslak Kasırları İstanbul'un Sarıyer ilçesinde, Büyükdere Caddesi üzerinde Levent-Sarıyer istikametinde, caddenin batı kanadında kalmaktadır. Maslak Kasırları ve bahçeleri toplam alanı 17 hektar olan bir koru içerisinde yer almaktadır. Maslak Kasırlarının yer aldığı çevrede ilk yapılaşmalar II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839) başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde ise günümüzdeki haline ulaşmıştır. Maslak Kasırları Osmanlı hanedan mensuplarının yurt dışına çıkarılma kararı sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne devredilmiştir. 1937 yılında Yüksek Askerî Şura'nın vermiş olduğu karar doğrultusunda Maslak Askeri Prevantoryumu'na dönüştürülmüştür. Maslak Askeri Prevantoryumu olarak yıllarca hizmet veren mekânlar bu işlevini 1960 ihtilali sonrasında yitirmiştir. Bir süre boş kalan yapılar, bazı değişikliklere uğramış olarak 1981'de Devlet Başkanlığı'nın emriyle Milli Saraylar Müdürlüğü'ne devredilmiştir [86].

Kasırlar ve bahçeler yapılandırılırken, topografya ve bitki örtüsünü zorlamayan bir arazi kullanımı tercih edilmiştir. Arazinin en yüksek noktasına ana kasır (Kasr-ı Hümayûn) inşa edilmiş, diğer yapılar bu kasrın çevresinde yer almıştır. Binaların çevresindeki alanlarda bahçe düzenlemeleri yapılmış, diğer kısımlar ise doğal halleri ile bırakılmıştır. Bahçelerde klasik üslubu ve İngiliz doğal bahçe üslubunu bir arada görmek mümkündür (Şekil 2.7 a, b, c). Bahçe tasarımıdaki bu farklılıklar, Maslak Kasırları'ndaki farklı tarihlerdeki yapılaşmadan kaynaklanmaktadır.

Ana kasrın bulunduğu alana her iki tarafında ağaçların bulunduğu geniş bir yoldan ulaşılmaktadır. Bu yol üzerinde, Ağalar Dairesi'nin güneydoğusunda üçgen planlı peyzaj düzeni bulunmaktadır (Şekil 2.7 b, c). Peyzajın içinde, üç büyük ağacın ortasında denk gelen, yakın çevresinde kayrak taşlarının döşenmiş olduğu bir havuz yer almaktadır (Şekil 2.7 aj). İçi çimentolu harç sıvalı olan havuz form özellikleri itibarıyla doğal bahçe tasarımına ait bir elemandır. Bu düzenin ilerisinde Kasr-ı Hümayûn'un bulunduğu alana ulaşılmaktadır. Kasr-ı Hümayûn'un yakın çevresinde yer alan bölgelerde klasik bahçe üslubunun tasarım özellikleri görülmektedir (Şekil 2.7 b, c, ak, al, am). Kasrın ön bahçesi dikdörtgen şeklinde tasarlanmış yeşil alanlardan oluşmaktadır. Bu kısımda ağaçlar tek başlarına kullanılmış, çim ve mevsimlik çiçekler ile simetrik düzenlemeler

yapılmıştır. Bu alanda ayrıca Mabeyn-i Hümayûn'a bitişik olarak tasarlanan bir sera yapısı (Şekil 2.7 am), Kasr-ı Hümayûn'un güneybatısındaki bahçe duvarına konumlandırılmış bir grotto ve üzerinden iki adet demir köprünün geçtiği dere şeklinde tasarlanmış bir havuz bulunmaktadır (Şekil 2.7 ao). Yapay dere, grotto ve demir köprü doğal bahçe düzenlemesine ait elemanlardır. Bu durum bu kısımlarda yapılan söz konusu düzenlemenin sonradan eklendiğini düşündürmektedir.

Kasr-ı Hümayûn'un arka tarafında bulunan bahçeye kasrın doğusunda ve batısında bulunan merdivenlerden inilerek ulaşılır. Üst bahçeden yaklaşık 2 metre alçak bir seviyede bulunan bu bahçede mevsimlik çiçeklerin ekildiği yuvarlak planlı çiçek tarhları ve bunların ortalarında küçük yuvarlak bir havuz bulunmaktadır (Şekil 2.7 ap, ar).

Bahçedeki seranın kuzeyinde bir yapay gölet vardır. İngiliz doğal bahçe üslubuna ait elemanlardan olan göletin çevresi bu üsluba uygun olarak doğal hali ile bırakılmıştır (Şekil 2.7 at). Bu kısımda yüksek ağaçlar ve çeşitli çalı türleri bulunmaktadır. İstanbul'daki tarihi bahçelerin önemli elemanlarından olan sera yapısı ise demir ve camdan oluşmaktadır. Seranın içinde ortada bir havuz, havuzun kenarında ise girişin karşısındaki duvarda konumlandırılmış bir grotto bulunmaktadır (Şekil 2.7 an). Günümüzde de içinde egzotik ve ılıman bölge bitkileri yetiştirilen limonluk için II. Abdülhamid Dönemi'nde Fransa'dan kamelya ağaçları getirildiği bilinmektedir. Ayrıca yine bu dönemde getirilmiş asırlık sikas ağaçları burada bulunmaktadır [17].

Kasr-ı Hümayûn'un kuzeybatısında Çadır Köşkü yer almaktadır (Şekil 2.7 au). Sekizgen plan şemasına sahip Çadır Köşkü alt katta sonradan eklenmiş ocaklı bir mekân, üstte ise tek odadan oluşmaktadır. Konumu ve genel özelliklerine bakılarak dinlenme ve kahve içme amaçlı yapılmış olduğu düşünülmektedir [23].

Bahçedeki yollarda kullanım amacı ve bahçe tarzına göre farklı döşeme çeşitleri bulunmaktadır. Kasr-ı Hümayûn'un çevresindeki bahçelerde ana yollar küp şeklinde kesilmiş granit kaplama, ara yollar ise kum ve çakıl karışımıdır. Gölet çevresindeki yürüyüş yolları, arazinin tesviye eğrilerine uygun kavisler yapacak şekilde tasarlanmıştır. Bu yollarda döşeme malzemesi olarak kayrak taşı kullanılmıştır. Çadır Köşkü çevresinde olduğu gibi yollarda ayrıca yer yer ince agregalar ve çimento kullanılarak oluşturulmuş bir harç döşenmiştir.

Kasırların hastane olarak kullanıldığı dönemde yapılar ve çevrelerinde önemli değişiklikler olmuştur. Bahçeye sonradan çeşme ve havuz gibi elemanlar ile yangın ihtimaline karşı bir su deposu ve ön bahçede kanal şekilde uzanan su elemanının sonuna derin bir havuz ilave edilmiş, yapay gölet elden geçirilerek yenilenmiştir. Bunların dışında, bozulan özgün yürüyüş yollarında asfalt ve beton ile tamirat ve tamamlamalar yapılmıştır (Şekil 2.7 r, s, t). Bahçedeki önemli bir değişiklik ise ana yapı olan Kasr-ı Hümayûn Dairesi'nin ön cephesine paralel, Mabeyn-i Hümayûn Dairesi'ne dik açıyla uzanan, ön bahçeyi dış bahçeden ayıran duvarın yıktırılmasıdır. Böylelikle bir iç bahçe özelliği gösteren Kasr-Hümayun'un ön bahçesi bu özelliğini kaybetmiştir (Şekil 2.7 j, ah, aı).

Alanın Milli Saraylar'a devri sonrasında eldeki belge, bilgi ve fotoğraflar ışığında yürütülen geniş çaplı restorasyonlarla yapılar günümüzdeki halini almıştır. Bahçelere ait eski bir plan (Şekil 2.7 b) ile bahçenin restorasyon projesi (Şekil 2.7 c) karşılaştırıldığında, yenilemelerin biçimsel olarak bahçenin özgün çizgilerine sadık kalınarak yapıldığı görülmektedir. Ne var ki eski fotoğraflar değerlendirildiğinde bitki türlerinde değişiklikler olduğu, bahçe içindeki ağaçların bazılarının günümüze ulaşamadığı, bununla birlikte çalı ve fidan gibi bitki türlerinin büyük kısmının değiştiği tespit edilmiştir. Ağaçlara kıyasla daha kısa ömürleri olan bu bitkilerin yaşamlarını tamamlaması sonrasında bahçeye yeni türler eklenmiş ve tekrar eden süreçlerde bitki düzeninde değişiklikler olmuştur (Şekil 2.7 h, ı, m, n, o, ak, al, am). Bununla birlikte, yapıların Maslak Askeri Prevantoryumu olarak kullanıldıkları dönemde tutulan tutanaklar, bu dönemde kasırların çevresinde ve koru alanında ağaç dikimlerinin yapıldığını göstermektedir. Böylelikle günümüze ulaşan bitkisel dokunun büyük kısmının bu dönemden kaldığı anlaşılmaktadır.

Eski fotoğraflar ve eski planlar ile günümüzdeki durumun karşılaştırılması neticesinde limonluk, bahçe köşkü, amorf havuz ve yapay derenin büyük ölçüde form ve malzeme özelliklerini koruduğu anlaşılmıştır. Bugün onarımı yapıldığı anlaşılan göletin kasır bahçelerinin II. Abdülhamid Dönemi'ne (1876-1909) tarihlenen planındaki biçimi (Şekil 2.7 b), Milli Saraylar tarafından hazırlanmış olan planında görünen biçimi (Şekil 2.7 c) ile benzerlik göstermemektedir. Bununla birlikte, İstanbul'da İngiliz doğal bahçe

tasarımının uygulandığı diğer bahçelerde bulunan göletlerin formları incelendiğinde, bu göletin mevcut halinin özgün olmadığı izlenimi edinilmektedir.

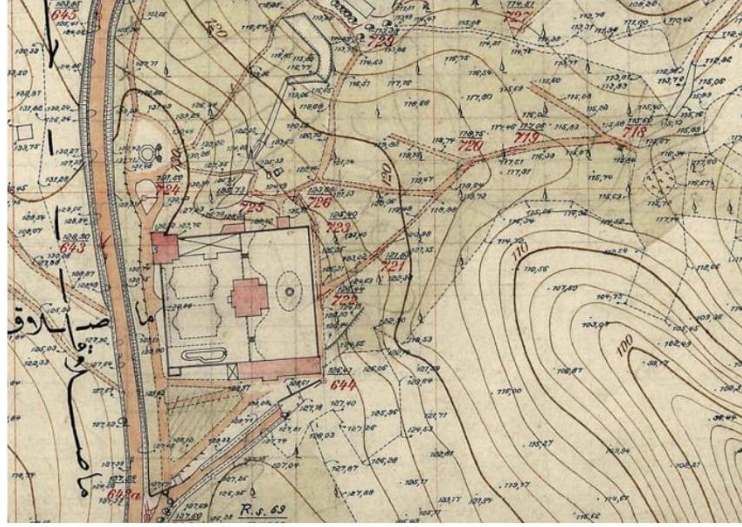
Ayrıca özgün tasarımında kum ve çakıl taşı, toprak zemine sahip olan yürüyüş yollarının özellikle ara yollar dışında kalan kısımlarının restorasyon esnasında arnavutkaldırımına, kayraktaşı kaplı ya da çimento sıvalı döşemeye dönüştürüldüğü, yine bu süreçte bahçelere aydınlatma elemanı olarak çok sayıda direkli fenerlerin eklendiği anlaşılmıştır. Bunlarla birlikte, kasırların müze haline getirilmesi üzerine, özgün bahçe giriş kapısının hemen yan tarafında müzeye ait bilet gişesi ve güvenlik kulübesinin yer aldığı yeni bir giriş açılmıştır. Bu girişten gidilen yolun önceden Ayazağa'ya ulaşımı sağlayan ana bir yol olduğu Şekil 2.7 p'de verilen eski fotoğraf, Şekil 2.7 a'da bulunan harita, Şekil 2.7 b'de yer alan plan ve Şekil 2.7 d, e ile gösterilen hava fotoğraflarından anlaşılmıştır. Yeni düzende bu yol kasırların bahçelerine dahil edilmiş, Kasr-ı Hümayûn'un ön bahçesine denk gelen bir noktada oluşturulan merdiven ile bağlantı sağlanmıştır (Şekil 2.7 av).

Yapılan incelemeler bahçedeki mimari elemanlarda malzeme bozulmalarının olduğunu göstermiştir. Demir aplik ve direkli fenerlerde, demir köprüde ve seranın demir konstrüksiyonunda paslanma göze çarpmaktadır. Kasr-ı Hümayûn'un güneybatısındaki bahçe duvarına doğru konumlandırılmış grottodan ve bağlantılı olduğu yapay dereden bugün su akmamaktadır. Harcı bozulmuş olan grottoda kısmi yıkılmalar meydana gelmiştir (Şekil 2.7 ao).

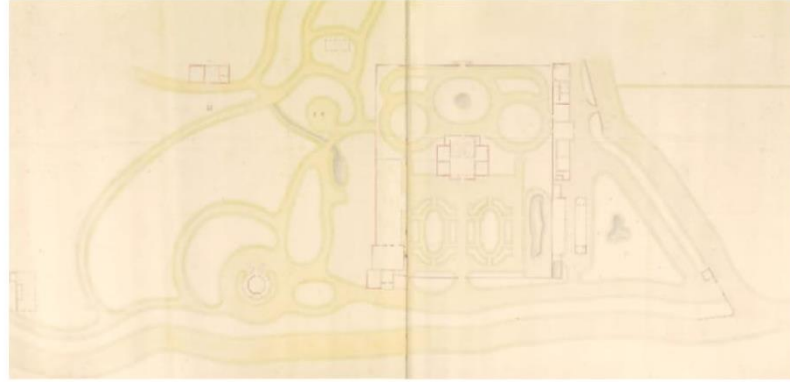
Maslak Kasırları bahçelerinin alansal büyüklüğünü gösteren Rumeli Ciheti Haritaları'ndaki plan (Şekil 2.7 a) ile farklı yıllara ait uydu görüntüleri (Şekil 2.7 d, e, f, g) değerlendirildiğinde, kasırların bahçelerinin ve koru alanının alansal büyüklüğünü koruduğu, yoğun yeşil dokusunu büyük ölçüde muhafaza ettiği görülmektedir. Bu görüntülerden 1970 yılı sonrasında kasır bahçelerinin kuzeydoğusunda askeriye ait yapılaşmaların gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Böylece koru alanında tahribat meydana gelmiştir.

MASLAK KASIRLARI BAHÇELERİ VE MASLAK KORUSU

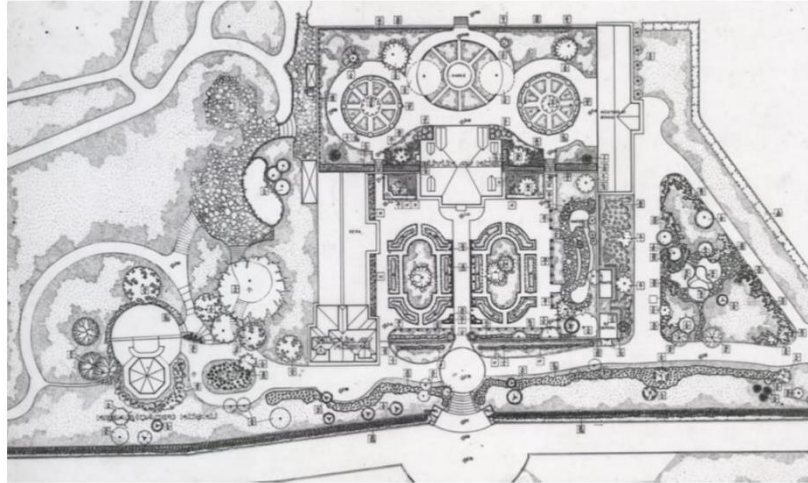
HARİTALAR- PLANLAR

a: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Maslak Kasırları [55]

b: Maslak Kasırları bahçe planı [87]

c: 1926 Maslak Kasırları günümüz planı [61]

Şekil 2.7 Maslak Kasırları bahçeleri ve Maslak Korusu ile ilgili görseller

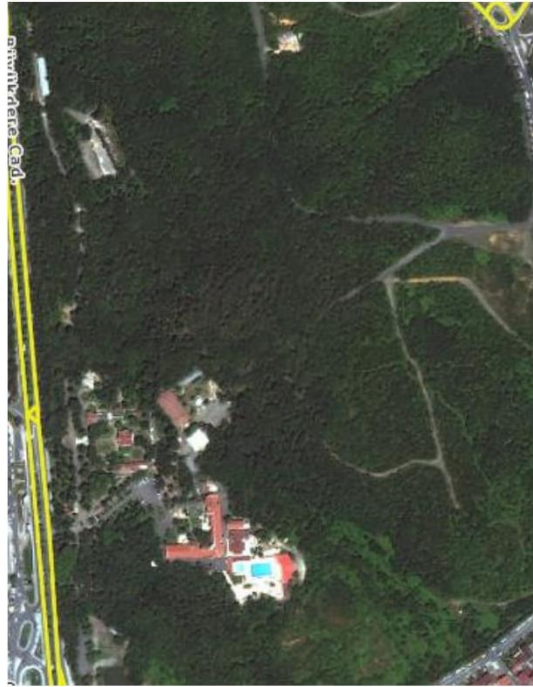
d: 1946 yılı hava fotoğrafında Maslak Kasırları ve korusu [54]

e: 1970 yılı hava fotoğrafında Maslak Kasırları ve korusu [57]

f: 2006 yılı hava fotoğrafında Maslak Kasırları ve korusu [57]

g: 2017 yılı hava fotoğrafında Maslak Kasırları ve korusu [57]

Şekil 2.7 Maslak Kasırları bahçeleri ve Maslak Korusu ile ilgili görseller (devamı)

h: Kasr-ı Hümayun ve ön bahçesi [55]

ı: Kasr-ı Hümayun ve ön bahçesi [55]

j: Mabeyn-i Hümayun ve bahçesi, 20. yüzyıl başı [55]

k: Mabeyn-i Hümayun ve bahçesi, 20. yüzyıl başı [55]

l: Çadır Köşkü, Yıldız Albümleri, 20. yüzyıl başı [55]

m: Kasr-ı Hümayun'un ön bahçesi, 20. yüzyıl başı [55]

n: 14 Kasr-ı Hümayun'un ön bahçesi, 20. yüzyıl başı [55]

o: Paşalar Dairesi bahçesi, 20. yüzyıl başı [55]

p: Maslak Kasırları giriş kapısı, 20. yüzyıl başı [55]

Şekil 2.7 Maslak Kasırları bahçeleri ve Maslak Korusu ile ilgili görseller (devamı)

r: Kasırların giriş yolunun onarımlar öncesindeki durumu, 1981 sonrası [61]

s: Ağalar Dairesi önünde bulunan bahçe, 1981 sonrası [61]

t: Kasr-ı Hümayûn'un arka bahçesi, 1981 sonrası [61]

u: Seranın içindeki bitkiler, 1981 sonrası [61]

v: Seranın içindeki grotto ve havuz, 1981 sonrası [61]

y: Seranın içindeki grotto ve havuz, 1981 sonrası [61]

z: Onarımlar sırasında seranın içindeki havuz, 1981 sonrası [61]

ab: Kuru içindeki büyük göletin onarımı, 1981 sonrası [61]

ac: Prevantoryum döneminde bahçede yapılan düzenleme, 1981 sonrası [61]

ad: Kasr-ı Hümayûn'un arka bahçesinin onarım öncesi durumu, 1981 sonrası [61]

ae: Çadır Köşkü'nün onarım öncesi durumu, 1981 sonrası [61]

af: Kasr-ı Hümayûn'un arka bahçesine inen merdivenler, 1981 sonrası [61]

ag: Kasr-ı Hümayûn, 1981 sonrası [61]

ah: Kasr-ı Hümayûn'un ön cephesine paralel bahçe giriş kapısı, 1981 sonrası [61]

ai: Mabeyn-i Hümayûn'a dik açıyla uzanan duvarın kısaltılmış hali, 1981 sonrası [61]

Şekil 2.7 Maslak Kasırları bahçeleri ve Maslak Korusu ile ilgili görseller (devamı)

aj: Ağalar Dairesi'nin güney doğusunda bulunan peyzaj düzeni ve havuz

ak: Kasr-ı Hümayûn'un ön bahçesi

al: Kasr-ı Hümayûn'un ön bahçesi

am: Sera yapısı ve ana kasır önündeki çim ve çiçek partelleri

an: Sera içindeki grotto

ao: Duvar yüzeyindeki grotto, yapay dere ve demir köprü

ap: Kasr-ı Hümayûn'un arka bahçesi

ar: Kasr-ı Hümayûn'un arka bahçesindeki havuz

as: Mabeyn-i Hümayûn'un yan tarafındaki bahçe duvarı

at: Yapay gölet

au: Çadır Köşkü

av: Maslak Kasırları'nın giriş kapısının günümüz durumu

Şekil 2.7 Maslak Kasırları bahçeleri ve Maslak Korusu ile ilgili görseller (devamı)

2.2.2.3 İhlamur Kasrı Bahçeleri ve İhlamur Mesiresi

İhlamur Kasrı Beşiktaş Semti'nde, batıda Teşvikiye-Nişantaşı, doğuda Balmumcu-Yıldız, kuzeyde Gayrettepe-Mecidiyeköy sırtları arasında kalan İhlamur Vadisi'nde yaklaşık 24.724 m²'lik ağaçlıklı bir alan içinde yer almaktadır (Şekil 2.8 a). Üç bölümden oluşan vadinin ilk bölümü, bugün kasırların da içinde yer aldığı Nişantaşı yamacıdır. Sultan III. Ahmed Dönemi'nde (1703-1736) tersane eminliği yapan Hacı Hüseyin Ağa'ya ait olduğu kayıtlarda geçen bu alandaki tarla ve bağlar, bu kişinin idam edilmesinden sonra devlet hazinesine katılmıştır [88]. İkinci bölüm kasırların doğusunda Yıldız'a doğru yükselen ve "İhlamur" olarak anılan yamaçtır. Sultan I. Abdülhamid Dönemi'nde (1774-1789) hiçbir yerleşimin bulunmadığı bu alanda sadrazam Seyyid Mehmed Paşa bir namazgâh yaptırmıştır [88]. Vadinin Sultan I. Abdülmecid Dönemi'nde (1839-1861) düzenlenen üçüncü bölümü ise "Muhabbet Bahçesi" denilen Mecidiyeköy yamaçlarıdır. Eylül 1857 tarihli bir arşiv belgesinden, bu arazinin Çobanoğlu Mardiros adlı bir kişiye ait olduğu ve satın alınarak "İhlamur"a katılmak üzere haritasının düzenlendiği öğrenilmektedir [88].

Üç bölümün bütünleşmesiyle daha geniş bir kullanım alanı kazanan mesirenin ağaçlandırma ve setli düzenlemesini yaptıran Sultan I. Abdülmecid, 1849–1855 yıllarında eski köşkün yerine Niğogos Balyan'a Merasim Köşkü ile Maiyet Köşkü'nü yaptırmıştır. Kasrın bahçe düzenlemesi, Dolmabahçe Sarayı'nın da bahçe düzenlemesini yapan Alman bahçıvanlardan Sester ile yardımcıları Fritz Vensel ve Koch Münika'ya aittir. İhlamur Kasrı'na büyük önem veren sultan, Yıldız'dan kasırlara inen yolun zeminini düzenletmiş, maiyetiyle veya haremiyle birlikte dinlenmek için zaman zaman buraya gelmiştir. Sultan ayrıca İhlamur'da ilk set ile üçüncü set yakınında, annesi Bezmialem Valide Sultan için bir çeşme de yaptırmıştır. 1950'li yılların başına kadar yerinde duran, ancak sonradan sökülerek izi yok edilen çeşmenin kitabesi H. 1272 (M. 1855–1856) tarihlidir [89].

Doğuda ve güneyde birer kapısı bulunan kasrın bugünkü bahçesi, yer yer yüksek çevre duvarları ve bazı kısımlarda dökme parmaklıklar ile sınırlandırılmıştır. Bahçede Uzakdoğu kökenli ağaçlar ile ıhlamur, çitlembik, çınar, manolya, servi, defne, at kestanesi gibi yerli ağaçlar küçük gölgelik alanlar oluşturmaktadır. Bazı ağaçların

çevresinde geometrik biçimli çitler yer alır. Bahçe içinde informel bir havuz, ayrıca Merasim Köşkü'nün kuzeybatı tarafında yamaca dayalı set üzerinde dairesel biçimli bir fıskiye havuz yer almaktadır. Bahçe içerisindeki çeşmeler, havuz kenarında karşılıklı duran aslan heykelleri, dairesel biçimde gelişen informel yollar, belirli aralıklarla yerleştirilen aydınlatma elemanları düzenlemedeki çeşitliliği göstermektedir [11].

Kasrın bahçesine güvenlik ya da lojman amaçlı kullanılan müstemilat yapıları sonradan eklenmiştir. İhlamur Kasrı'nın bahçesi, geçmişten günümüze kadar birçok değişikliğe uğramıştır. Fakat kasır bahçesinde yapıların çevresindeki bahçe alanları, ağaç dokusunun doğal görünümünü belirli ölçüde korumakta ve yapıldıkları dönemin bahçe düzenlemesini yansıtmaktadır. Fakat bir dönemin önemli mesirelerinden biri olan İhlamur Mesiresi, etrafındaki yapılaşma ve açılan yollar nedeniyle küçülmüş, apartmanlar ve sitelerle dolu yoğun bir yapılaşmanın kısılcı içinde kalmıştır (Şekil 2.8 f, g, h, ı, s, t) [89].

Kasrın bahçesi ve mesire alanını gösteren eski yağlıboya tablolar, fotoğraflar, gravürler ve haritalar incelendiğinde kasrın bahçesinde ve mesire alanında değişiklikler olduğu görülmektedir. Kasır bahçesinin etrafındaki yüksek duvarlar yerine günümüzde demir parmaklıklar bulunmaktadır (Şekil 2.8 j, o, y). Geçmişte havuz kenarında görülen bahçe fenerleri artık bahçe içerisinde yer almamaktadır. Bugün havuz kenarında görülen aslan heykelleri ise görsel kaynaklardan izlendiğine göre özgün değildir, sonradan yerleştirilmiştir (Şekil 2.8 k, z). Havuz çevresi doğal halde çim ile kaplı iken günümüzde taş ile kaplanmıştır. Yaya yollarının geçmişte kumlu çakıl taşından oluşmasına rağmen günümüzde parke ve kayrak taşlarından meydana geldiği görülmektedir (Şekil 2.8 k, u).

Yedi set halinde düzenlenmiş olan İhlamur Mesiresi (Şekil 2.8 c) günümüzde oldukça bakımsız durumdadır. Bu mesireye ait eski fotoğraflardan geçmişte yamacının birinci set olarak kabul edilen en alt düzlüğünde bugün var olmayan bir mermer fıskiye havuz olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2.8 l, r). Sultan III. Selim Dönemi'ne (1789-1807) ait bir günlükten, 1792 yılında havuz ile dikilen sütunlar için bir tören düzenlendiği ve atış yarışmaları yapıldığı bilgilerine ulaşılmıştır [90]. Alanda ayrıca Sultan III. Selim ile Sultan II. Mahmud (1808-1839) zamanlarından ok atışlarının mesafeleri, dereceleri ve tarihlerinin yazılı olduğu üç adet nişan taşı günümüze ulaşmıştır (Şekil 2.8 m, n, af).

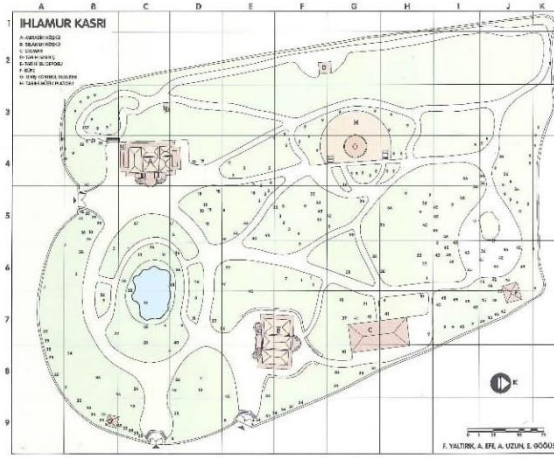
Kasır bahçesindeki bitki mevcudiyetinde eskiye göre değişimler görülmektedir. Bahçe içerisinde yer alan gl parterleri geçmişte bahçe alanının tamamını kaplarken günümüzde çok seyrek haldedir. Bahçelerin bitkisel tasarımında kullanılan ağaçlar arasında kasra adını veren ıhlamur ağacına kasır bahçesi içinde pek fazla rastlanmamaktadır [89].

İHLAMUR KASRI BAĞÇELERİ VE İHLAMUR MESİRESİ

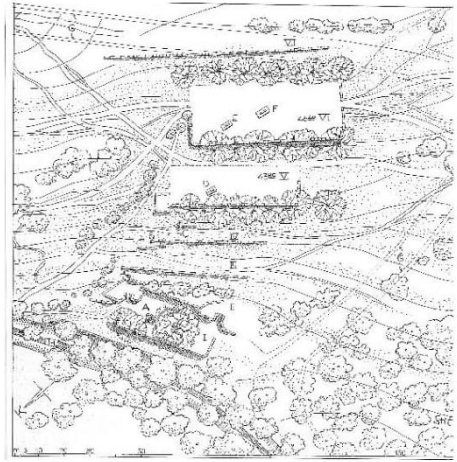
HARİTALAR- PLANLAR

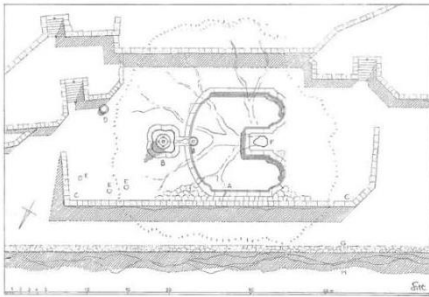
a: 1922 Plan Des Etudes De Constantinople haritasında Ihlamur Kasrı ve Ihlamur Mesiresi [55]

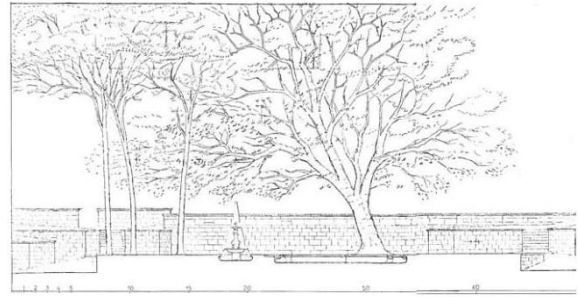
b: Ihlamur Kasrı bahçe planı [11]

c: Ihlamur Mesiresi setlerini gösteren çizim [5]

d: Ihlamur Mesiresi'nde bulunan fiskiyeli havuzu gösteren çizim [5]

e: Ihlamur Mesiresi'nde bulunan fiskiyeli havuzu gösteren çizim [5]

Şekil 2.8 Ihlamur Kasrı bahçeleri ve Ihlamur Mesiresi ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	 f: 1946 yılı hava fotoğrafında Ihlamur Kasrı ve çevresi [57] g: 1970 yılı hava fotoğrafında Ihlamur Kasrı ve çevresi [57] h: 1982 yılı hava fotoğrafında Ihlamur Kasrı ve çevresi [57] ı: 2017 yılı hava fotoğrafında Ihlamur Kasrı ve çevresi [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	 j: 1865-1875 yılları arasında Ihlamur Kasrı [55] k: Ihlamur Kasrı Merasim Köşkü ve önündeki havuz [55] l: Ihlamur Mesiresi'nde fiskiyeli havuzu gösteren gravür [5] m: Ihlamur Mesiresi'ndeki nişan taşlarından biri [58]

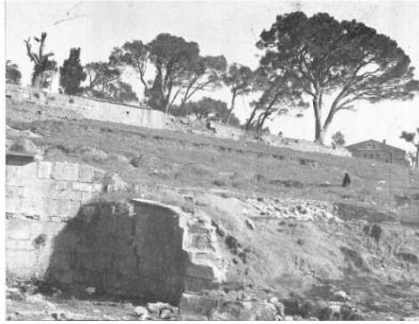
Şekil 2.8 Ihlamur Kasrı bahçeleri ve Ihlamur Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

n: Ihlamur Mesiresi'ndeki nişan taşları [58]

o: Kasırın çevre duvarları, 1970'li yıllar [61]

p: 1976 yılında Ihlamur Mesiresi'nin hali [5]

r: 1976 yılında Ihlamur Mesiresi'nde bulunan havuzun hali [5]

s: Kasır ve çevresinin günümüz durumu [92]

t: Kasır ve çevresinin günümüz durumu [92]

u: Mabeyn Köşkü ve bahçesinin bahçe kapısından görünümü

v: Kasır içindeki yeşil alanlar

Şekil 2.8 Ihlamur Kasrı bahçeleri ve Ihlamur Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

y: Demir bahçe parmaklıkları

z: Mabeyn Köşkü'nün önünde bulunan havuz

ab: Setli bahçe

ac: Setli bahçede bulunan havuz

ad: Bahçe içindeki fiskiyeli havuz

ae: Bahçe içindeki duvar çeşmesi

af: İhlamur Mesiresi'ndeki nişan taşları

ag: İhlamur Mesiresi'ne ait duvar kalıntısı

Şekil 2.8 İhlamur Kasrı bahçeleri ve İhlamur Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.2.4 Beykoz Kasrı Bahçeleri ve Beykoz Çayırı

Beykoz Kasrı, Beykoz ilçesinde Hünkâr İskeleyi'nin güneyinde, Beykoz Çayırı ile sahil arasında kalan tepede bir koru içerisinde yer almaktadır. Kasrın yapımı 1845 yılında Mısır valisi Mehmed Ali Paşa tarafından başlatılmış, paşanın ölümü üzerine kasır 1854'te oğlu tarafından tamamlanmış ve dönemin padişahı Sultan Abdülmecid'e (1839-1861) armağan edilmiştir [93]. Kasır ilk yıllarında sultan tarafından bir biniş kasrı olarak günlük konaklamalar, sonraki dönemlerde yabancı devlet erkânı ve elçi kabulü için kullanılmıştır. Bir saltanat yapısı olmakla birlikte daha Osmanlı Dönemi'nde kamu hizmetine tahsis edilmiş, Birinci Dünya Savaşı sırasında yetimler yurdu haline getirilmiştir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra bir süre prevantoryum olarak kullanılan yapı, 1953 yılında Sağlık Bakanlığı himayesine geçerek klinik olarak hizmet vermiştir. Daha sonra çocuk hastanesi olarak kullanılmıştır [94]. Beykoz Kasrı, 1999 yılında Milli Saraylar'a tahsis edilmiştir. Kapsamlı bir restorasyonun ardından günümüzde müze olarak hizmet vermektedir.

Beykoz Kasrı hem koru içinde yer alması, hem de hemen arkasında uzanan Beykoz Çayırı ile bağlantısı nedeniyle doğa ile buluşulan türden bir bahçe düzenine sahiptir (Şekil 2.9 a). Kasır Sultan Abdülmecid'e (1839-1861) armağan edildikten sonra ilk yıllarında sultan tarafından bir biniş kasrı olarak kullanılmıştır. Beykoz Çayırı ise padişahın av yeri olarak kullandığı özel bahçesi olmuştur. Zaten çayır bu özelliğinden dolayı Hünkâr Çayırı olarak da adlandırılmıştır [94].

Beykoz Çayırı, Tokat ve Küçük derelerinin kaynaklarına yakın bir noktada başladıktan sonra bu derelerin oluşturduğu vadi içerisinde, iki tarafı tepe yamaçları ile çevrilmiş olarak ve giderek genişleyerek boğaza doğru uzanmaktadır. Sahile yakın bir yerde iki kola ayrılan çayırın büyük kolu Hünkâr İskeleyi'ne, küçük kolu da Yalı Köyü'ne doğru yayılmaktadır. İki kol arasında kalan tepede ise Beykoz Kasrı yer almaktadır (Şekil 2.9 a) [5, 94]. Beykoz Kasrı denizden başlayarak teraslar halinde yükselen bir bahçe düzenine sahiptir. Beykoz Kasrı bahçeleri denize kadar uzanan büyük bir tepeyi kaplamaktadır. Tepenin çeşitli kademelerde yontulmasıyla farklı büyüklüklerde beş set halinde bahçeler meydana getirilmiştir. Böylece kasır kademeli bir piramit şeklinde gittikçe genişleyen bir teras kaidesi üzerine oturarak anıt şeklinde yükselmektedir (Şekil 2.9 b).

Bu setler arazinin topografyasına uyarak çeşitli istikametlere çevrilmiş ve düzensiz bir tarzda başlayarak kasrın altındaki dörtköşe platformlarda geometrik bir şekilde sonlanmıştır [4]. Platform biçimindeki son iki set birbirini kateden iki eksene göre gayet düzenli bir şekilde planlanmıştır. Kasır iki eksenin kesiştiği noktada ve kompozisyonun tam ortasında yer almıştır (Şekil 2.9 b).

Kasrın bahçelerinde çeşitli su elemanları bulunmaktadır. Kasrın bulunduğu en üst set bahçesinde, yapının her cephesine karşılıklı gelecek şekilde dikdörtgen havuzlar yer alır. Her havuzun çevresi çakıl taşı ve farklı geometrik şekillerde kesilmiş taşlar kullanılarak yapılmış birer mozaik döşemeye sahiptir (Şekil 2.9 ah, ai). Kasrın bulunduğu setin altındaki dördüncü set bahçesinde, yine kasrın her cephesine karşılık gelecek şekilde, üst bahçedeki havuzlar ile aynı düzlem üzerinde dikdörtgen havuzlar yer alır. Aynı düzlem üzerindeki set duvarlarında ise sade mermer çeşmeler bulunmaktadır (Şekil 2.9 aj). Bu havuzların dışında en alt bahçe olan birinci set bahçesinde amorf biçimli bir havuz bulunur. Ortasında bitki yetiştirmek için adası olan havuzun kenarları yapay kayalar ile hareketlendirilmiştir. Ayrıca havuz içinde dairesel forma sahip bir yapay kaya aracılığı ile su akıtılmaktadır (Şekil 2.9 ak).

Bahçeler içindeki bir diğer su yapısı ise üçüncü set içindeki ağaçlık alanda, yaz sıcaklarından korunmak için yapılmış olan grottodur (Şekil 2.9 am, an, ao). Bahçe içerisinde başka bir yapıya dayanmadan bağımsız olarak inşa edilen grotto Osmanlı bahçelerinde görülen en büyük örnektir. Dar ve dolambaçlı bir yol ile ulaşılan grottonun kubbeli iki küçük odası vardır (Şekil 2.9 ap, ar). Bir odanın duvarları ise istiridye kabukları ile süslenmiştir. Eskiden grottonun üzerinden devamlı dökülmekte olan sular serin hava akımı oluşturmakta ve sonrasında grottonun önünden başlayarak bahçe içinde devam eden kanallar yardımıyla akmaktaydı.

Kasır bahçeleri arasında geçişi sağlayan yollar, kullanım amaçlarına ve döşeme çeşitlerine göre farklılık göstermektedir. Kasır çevresindeki geniş çim alan içinde bulunan genişlikleri yarım metreyi geçmeyen yollar taş döşemedir. Taş plakaların arasında mavi renkli çakıl taşları kullanılarak döşemeler süslenmiştir (Şekil 2.9 at). Set bahçelerindeki çim alanlar daha büyüktür, çakıl taşı döşeli yollar bazen patika şeklindedir bazen de daha geniş alan kaplamaktadır (Şekil 2.9 au, av).

Bahçelerin bulunduğu arazinin eğimli olması dolaşımda merdiven ve rampa kullanımını zorunlu kılmıştır. Merdivenler öncelikli olarak dolaşımı sağlamak amacıyla kullanılmış elemanlardır. Estetik işlev ikinci plandadır. Sadece kasra ulaşılan beşinci set bahçesinde kullanılan merdivenin anıtsal bir özellik taşıdığı söylenebilir (Şekil 2.9 ay). Diğer set bahçelerindeki merdivenlerden farklı olarak basamaklarında mermer kullanılan bu merdiven kasra doğru iki koldan ulaşım sağlar. Kasır arazisine giriş kara tarafında bulunan bir kapıdan sağlanmaktadır. Kapıdan girildiğinde hafif eğimli bir rampa ile karşılaşılmaktadır (Şekil 2.9 as). Bu rampanın sonundan dördüncü set bahçesine ulaşılmaktadır. Bahçe içinde dolaşımı sağlayan bir diğer rampa birinci set bahçesini dördüncü set bahçesine bağlayan rampadır. Kasrın birinci set bahçesinde deniz ulaşımı için bir iskelesi, Yalıköy mahallesi tarafında sahile açılan bir kapısı vardır. Çayır tarafında ise kasrın kemerli başka bir kapısı bulunmaktadır.

Kasır bahçelerini ve çevresini gösteren Anadolu Ciheti Haritaları'ndaki ilgili pafta ile farklı tarihlere ait hava fotoğrafları değerlendirildiğinde, kasır bahçelerinin alansal büyüklüğünü muhafaza ettiği görülmektedir. Ne var ki, hava fotoğraflarına göre bitki örtüsünde azalma söz konusudur. Zamanla kasır bahçelerindeki sık dokulu alanlarda seyrelme meydana gelmiş, havadan kapalı ve sıkışık gözüken doku aralanmış, zemindeki bitki örtüsü algılanabilir duruma gelmiştir (Şekil 2.9 c, d, e, f).

Kasrın bağlantılı olduğu Beykoz Çayırı'nda ise ağır bir tahribat söz konusudur. Çayır eski güzelliğini kaybetmiştir (Şekil 2.9 c, d, e, f). Aslında çayır günümüzden yaklaşık 50 yıl öncesine kadar özgün niteliklerini koruyabilmiş fakat sonraki süreçte boyutsal özelliklerini yitirmiştir. Eldem 1976 yılındaki çalışmasında Beykoz Çayırı'nın doğal güzelliklerini koruduğunu, ağaçlarla çevrili yolların çayır içinde önemli bir yer tuttuğunu, çayırın ortasında ve derenin etrafında büyük ağaç gruplarının serbest bir şekilde dağıldığını, bazen taş kaldırımlı yolların iki tarafına dizildiğini ifade etmiştir [5]. Ancak günümüzde çayır içinde çeşitli resmi binalar ile spor alanları yer almaktadır ve eskisine göre dağınık bir hal almış olan yeşil doku önemli ölçüde kaybolmuştur. Özellikle çayırı çevreyen vadi tepelerindeki yerleşimler neticesinde günümüzde çayır yoğun yapılaşmanın kısılcı içinde kalmıştır (Şekil 2.9 c, d, e, f).

Arşiv fotoğraflarından geçmişte kasrın yer aldığı beşinci set bahçesinde üç adet aslan heykeli bulunduğu anlaşılmıştır (Şekil 2.9 m, n, o). Bu heykellerden top tutan aslan şeklinde tasvir edilen iki heykelin kasrın giriş merdivenlerine sağlı, sollu yerleştirildiği yine eski fotoğraflar aracılığı ile anlaşılmaktadır (Şekil 2.9 p, r). Ayağı ile yılan tutar şekilde tasvir edilen üçüncü heykelin (Şekil 2.9 m) ise bahçe içerisinde konumlandığı anlaşılmaktadır. Ancak bugün bu heykellerin hiçbiri kasır bahçesinde bulunmamaktadır.

Geçmiş dönemlerde farklı amaçlarla işlevlendirilen Beykoz Kasrı uzun yıllar Beykoz Çocuk Hastanesi olarak hizmet vermiştir. Bu esnada bahçelerin bakımları layığı ile yapılmamıştır. Bakımsızlık ile artan malzeme sorunları mimari elemanlarda ağır tahribat meydana getirmiştir.

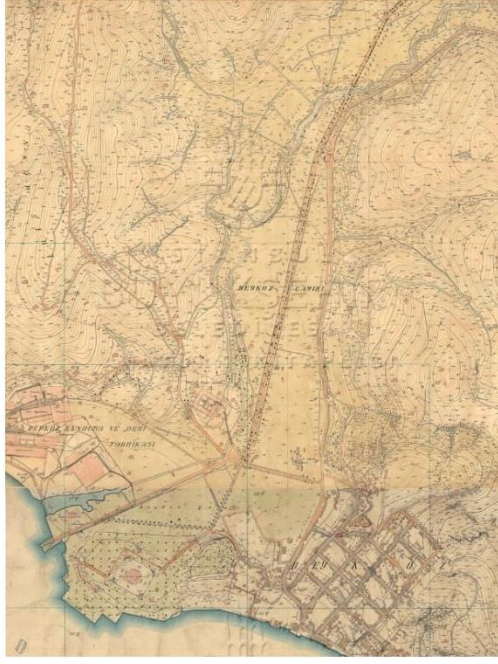
Uzun süre bakımsız kalan kasrın bahçeleri, kasrın kullanımının Milli Saraylar'a geçmesi ile düzenlenmiştir. Kasır etrafındaki mozaik döşemeli havuzların, set bahçelerinin duvarlarının koruma ve onarım çalışmaları yapılmış, alt bahçede kayalarla şekillendirilmiş büyük havuz onarılmıştır. Kasrın deniz tarafında taş babalara monte edilmiş demir parmaklıkları da yenilenmiştir (Şekil 2.9 v, y, z, ab, ac, ad, ae, af, ag).

Ne var ki üçüncü set bahçesinde bulunan grottoda ileri derecede bozulmalar görülmektedir. Önceki yıllara göre daha da ilerleyen malzeme bozulmaları nedeniyle grottonun bir bölümü yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bahçe içinde bu grottoya ait su yolları olduğu anlaşılmaktadır fakat günümüzde bu yollar oldukça kötü durumdadır.

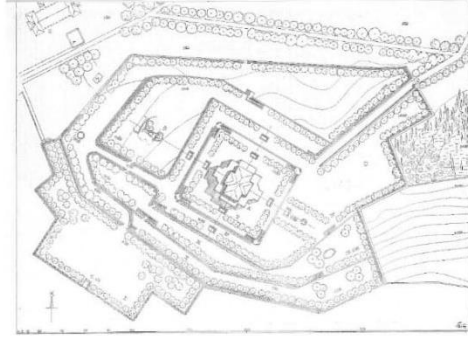
Kasrın birinci set bahçesinde onarımı yapılan havuzun özgün malzeme özelliğini kaybettiği onarım öncesinde çekilen fotoğrafından anlaşılmaktadır (Şekil 2.9 af). Onarımlar sırasında havuzun bozulan sıvaları özgün haline uygun olmayan pembe renkli muhtemelen tuğla kırıklı/tozlu kireç harcı ile yenilenmiştir (Şekil 2.9 ak). Benzer durum beşinci set bahçesinin duvarlarında da söz konusudur. Arşiv fotoğraflarında bu duvarların yüzeylerinin sıvalı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2.9 k, l, ad). Geçmiş yıllarda çok kez onarım gören duvarların özgün sıvası bozulmuştur. Son dönem onarımları sırasında tüm sıvalar kaldırılarak duvarlar taş dokusu gözükecek şekilde bırakılmıştır.

BEYKOZ KASRI BAHÇELERİ VE BEYKOZ ÇAYIRI

HARİTALAR- PLANLAR

a: 1926 İstanbul-Anadolu Ciheti Haritaları'nda Beykoz Kasrı ve Beykoz Çayırı [55]

b: Beykoz Kasrı set bahçelerinin çizimi [5]

HAVA FOTOĞRAFLARI

c: 1970 yılı hava fotoğrafında Beykoz Kasrı ve Beykoz Çayırı [57]

d: 1982 yılı hava fotoğrafında Beykoz Kasrı ve Beykoz Çayırı [57]

Şekil 2.9 Beykoz Kasrı bahçeleri ve Beykoz Çayırı ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	e: 2006 yılı hava fotoğrafında Beykoz Ksarı ve Beykoz ayırı [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Beykoz Ksarı ve Beykoz ayırı [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	g: Beykoz Ksarı [61] h: Beykoz Ksarı ve set bahçeleri [61] ı: Ksarın ve set bahçelerinin denizden görünümü [61] j: Birinci set bahçesinde bulunan iskele [61] k: Beşinci set bahçesinin duvarında bulunan eşme [61] l: Dördüncü set bahçesi [61] m: Eskiden bahçe içinde yer alan yılan tutan aslan heykeli [61] n: Top tutan aslan heykeli [61] o: Diğerk top tutan aslan heykeli [61]

Şekil 2.9 Beykoz Ksarı bahçeleri ve Beykoz ayırı ile ilgili görseller (devamı)

p: Eskiden kasrın girişinde yer alan top tutan aslan heykeli [61]

r: Eskiden kasrın girişinde yer alan diğer top tutan aslan heykeli [61]

s: Üçüncü set bahçesinde bulunan grotto [61]

t: Grottonun iç kısmı [61]

u: Grottonun ıstiridye kabukları ile süslenmiş kubbeli odası [61]

v: 2005 yılında set duvarlarının durumu [61]

y: yıkılan set duvarı, 2006 yılı [61]

z: 2005 yılında set bahçelerinin hali [61]

ab: 2010 yılında birinci set bahçesinde kaybolan mermer babalar ve demir parmaklıkların yerine koyulan çitler [61]

ac: 2005 yılında dördüncü set bahçesinde bulunan havuzun durumu [61]

ad: 2005 yılında beşinci set bahçesine ait duvarda bulunan çeşmenin hali [61]

ae: 2010 yılında etrafı mozaik döşeme ile süslü havuzun durumu [61]

af: 2005 yılında birinci set bahçesinde bulunan havuzun durumu [61]

ag: 2005 yılında grottonun durumu [61]

Şekil 2.9 Beykoz Kasrı bahçeleri ve Beykoz Çayırı ile ilgili görseller (devamı)

ah: Kasır çevresindeki süs havuzu

ai: Kasır çevresindeki diğer süs havuzu

aj: Birinci set bahçesinde bulunan havuz

ak: Onarım sonrasında birinci set bahçesindeki bahçedeki havuz

al: Onarım sonrası iskele kapısının hali

am: Kasır bahçesindeki grotto

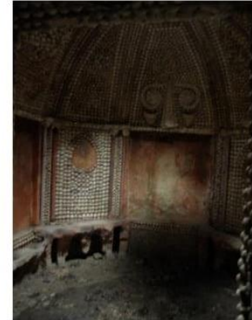
an: Kasır bahçesindeki grotto

ao: Grottonun önündeki su yollarına ait kalıntılar

ap: Grotto içindeki kubbeli oda

ar: İstiridye kabukları ile süslenmiş oda

Şekil 2.9 Beykoz Kasrı bahçeleri ve Beykoz Çayırı ile ilgili görseller (devamı)

as: Kasrın giriş kapısından üçüncü set bahçesine ulaşımı sağlayan rampa

at: Beşinci set bahçesinde, kasır çevresindeki yürüyüş yolları

au: Dördüncü set bahçesindeki yeşil alanlar ve çakıl taşı döşenmiş yürüyüş yolları

av: Üçüncü set bahçesindeki yeşil alanlar ve çakıl taşı döşenmiş yürüyüş yolları

ay: Kasra ulaşımı sağlayan, beşinci set bahçesine ait duvarda bulunan merdiven

az: Set bahçelerine ulaşımı sağlayan merdiven

Şekil 2.9 Beykoz Kasrı bahçeleri ve Beykoz Çayırı ile ilgili görseller (devamı)

2.2.2.5 Küçüksu Kasrı Bahçesi ve Küçüksu Mesiresi

Küçüksu Kasrı (Göksu Kasrı), Üsküdar-Beykoz sahil yolu üzerinde, Anadolu Hisarı'nın güneyinde, Göksu Deresi ile Küçüksu Deresi arasında yer alan kasırdır. Sultan Abdülmecid tarafından mimar Nigoğos Balyan'a yaptırılan kasrın inşaatı 1857'de tamamlanmıştır [93]. Küçüksu Kasrı, 1992 yılında başlatılan geniş çaplı bir restorasyon sonrasında 1996 yılında, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı bir müze olarak ziyarete açılmıştır.

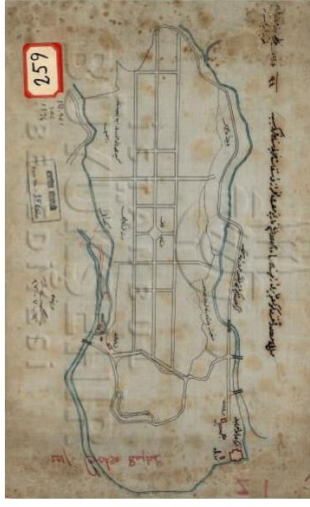
Kasrın bulunduğu alan; Alemdağ yamaçlarından inen sel yataklarının birleşmesiyle oluşan ve Anadolu Hisarı yakınında denize dökülen Göksu Deresi ile düzlüğün güney kenarından Boğaz'a ulaşan Küçüksu (Küçük Göksu) Deresi'nin adlarıyla anılan, üç tarafı tepelerle çevrili geniş düz çayırılık alandır (Şekil 2.10 a, b). Osmanlı Dönemi'nde çevresindeki ulu ağaçlarla büyük önem kazanan Göksu ve Küçüksu çayırları ile bunların arasında kalan alan, sultanların Boğaz'daki has bahçelerinden ve zamanla en gözde mesire yerlerinden biri olarak ün yapmıştır. Göksu'nun iç kesimlerinde gül bahçeleri, köşkler yer almaktadır. Ayrıca Göksu üzerinde bir ahşap köprü bulunur (Şekil 2.10 m, n). Geçmişte Göksu kıyısında deniz yoluyla getirilen buğdayı öğüten hazineye ait değirmenler de var olmuştur. Burada alüvyonlu toprağı sayesinde çanak-çömlek yapımı da gelişmiştir [90].

Sultan IV. Murad, Kandilli'ye kadar selvi ormanlarıyla kaplı Göksu çevresini düzenlettirmiş, dere boyunca uzayan sık selvi ağaçları nedeniyle de buraya "Gümüş Selvi" adını vermiştir [90]. Göksu, İstanbul'un en önemli mesire yerlerinden biri olarak varlığını 1909 yılındaki taşkına kadar korumuştur. Bu taşkının yarattığı tahribat ve ihmalin ardından savaş yıllarının etkisi ve İstanbul'un yaşam biçiminin değişmesiyle Göksu'ya rağbet azalmıştır.

Sedad Hakkı Eldem yaptığı araştırmada Sultan II. Mahmud'a ait bir nişan taşının Yenimahalle taraflarında olduğundan söz etmekte, ayrıca Göksu Deresi'nin kuzey kıyısında, su değirmeni önündeki alanda büyükçe bir sofa bulunduğu, bu setin Sultan II. Mahmud zamanında (1808-1839) yapımı düşünülen bir köşkün temeli olduğu, ancak sonradan köşkün yapımından vazgeçilmesi üzerine öylece kaldığı, yolun sol tarafında bir çeşme, sağ tarafında da bir namazgâh setinin yer aldığı bilgilerini vermektedir [5].

Batılılaşma Dönemi'ne ait kasrın çevresi dört yönde kapısı olan, döküm tekniğiyle yapılmış demir parmaklıklarla çevrilmiştir (Şekil 2.10 k, l, r, s). Bahçe aydınlatması da kasır bahçesini çevreleyen bu parmaklıkların üzerindeki fenerlerle sağlanmaktadır. Kasır bahçesine kara tarafındaki kapıdan girildiğinde, binayla aynı aks üzerinde bulunan giriş yolunun iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş oval formlu iki havuzla karşılaşılmaktadır (Şekil 2.10 s, t). Kasrın önü önceleri denize sıfır iken zeminde oluşan kayma problemi nedeniyle kasır bahçesinin deniz cephesine bir destek rıhtımı eklenmiştir. Kasır bahçesi ilk zamanlarda sadece yapının etrafını çevreleyen dökme demir parmaklıklarla sınırlıyken, günümüzde bahçe sınırı daha da genişletilmiştir. Yönetim binalarının bulunduğu alan, Valide Sultan Çeşmesi ve iskelenin bulunduğu alan bahçe sınırları içine sonradan dâhil edilmiştir.

Halkın kullanımına açılmış olan Küçüksu Mesiresi aynı zamanda Küçüksu Kasrı'nın dış bahçesidir. Kasrın hemen yanı başında bir iskele ve dört yüzlü bir anıtsal çeşme yer alır (Şekil 2.10 o, p). Osmanlı Dönemi'nde çeşme etrafı sık ziyaret edilen bir rekreasyon alanıdır. Çeşme meydanı ve dış bahçenin günümüze ulaşan kısmı, geçmişte olduğu gibi halkın eğlenip dinlenebildiği bir mesire kimliğine kavuşturulması amacıyla onarım geçirmiştir (Şekil 2.10 u).

KÜÇÜKSU KASRI BAHÇESİ VE KÜÇÜKSU MESİRESİ	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda, Küçüksu Kasrı ve Göksu Mesiresi [55] b: 1915 Küçüksu Mesiresi'nin istikamet haritası [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Mesiresi [57] d: 1970 hava fotoğrafında Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Mesiresi [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Mesiresi [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Mesiresi [57]

Şekil 2.10 Küçüksu Kasrı Bahçesi ve Küçüksu Mesiresi ile ilgili görseller

g: Küçüksu Kasrı ve çevresi [58]

h: Küçüksu Kasrı ve çeşmesi, 1870 [58]

ı: Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Mesiresi, 1980 yılı [58]

j: Küçüksu Kasrı, 1930 yılı [58]

k: Küçüksu Kasrı'nın deniz tarafındaki süslemeli demir kapı [55]

l: Küçüksu Kasrı'nın kara tarafındaki süslemeli demir kapısı [55]

m: Küçüksu Mesiresi, 1980 yılı [55]

n: Küçüksu Mesiresi [55]

Şekil 2.10 Küçüksu Kasrı Bahçesi ve Küçüksu Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

o: Küçüksu Çeşmesi, 1870 yılı [55]

p: Küçüksu Çeşmesi, 1855 yılı [55]

r: Küçüksu Kasrı ve bahçesi [61]

s: Küçüksu Kasrı ve bahçesi [61]

t: Kasır binasından arka bahçenin görünümü

u: Küçüksu Çeşmesi

v: Göksu Deresi

Şekil 2.10 Küçüksu Kasrı Bahçesi ve Küçüksu Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.2.6 Ayazağa Kasrı Bahçeleri ve Ayazağa Korusu

Ayazağa Kasrı, Maslak'ta Ayazağa Köyü yakınındaki koru içerisinde yer almaktadır (Şekil 2.11 a, b, c). Kasır padişahın kısa süre kalması için yapılmış bir biniş kasrıdır. Kasrın bahçesinde bulunan Sultan II Mahmut'a ait 1831 tarihli bir nişan taşından ötürü buradaki ilk yapının Sultan II. Mahmud Devri'ne (1808-1839) ait olduğu tahmin edilmektedir. II. Mahmud Dönemi'nde inşa edilen kasır muhtemelen bir yangında harap olmuş ve günümüze ulaşan kasır Abdülaziz Dönemi'nde Sarkis Balyan tarafından yeniden inşa edilmiştir [96]. II. Abdülhamid Dönemi'nde fazla kullanılmadığından bakımsız kalan av köşkü ve kasır, I. Dünya Savaşı ve sonrasında askeri bölge içerisinde kalmıştır. Ayazağa 3. Kolordu Komutanlığı arazisinde bulunmakta iken özel bir firmaya 49 yıllığına kiralanmıştır. Firmanın kongre ve kültür merkezi uygulamasına ait Av Köşkü'nü de içinde bulunduran bir şantiye alanı uzunca yıllar devam etmiştir (Şekil 2.11 e, f, g, m, n). Günümüzde inşaat tamamlanmıştır ve alan kültür merkezi olarak kullanılmaktadır.

Arazi içinde Ayazağa Av Köşkü ya da Çinili Av Köşkü olarak adlandırılan yapı yer almaktadır (Şekil 2.11 d, ı, j). Önündeki havuzdan dolayı Havuz Köşkü olarak da bilinen bu köşkün de, bahçede yer alan nişan taşının üzerindeki kitabeye göre, 1831 tarihinde II. Mahmud Dönemi'nde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Fakat günümüze ulaşan yapı da Ayazağa Kasrı gibi Sultan Abdülaziz Dönemi'ne aittir ve mimarının Sarkis Balyan olduğu bilinmektedir [5, 68]. II. Mahmud'un en çok sevdiği yerlerden biri olan bu köşkte müzik dinletilerinin dönemin seçkin müzisyenlerinin katılımıyla havuz başında, hatta kayıklar üzerinde havuzda gezmek suretiyle yapıldığından da söz edilir [96].

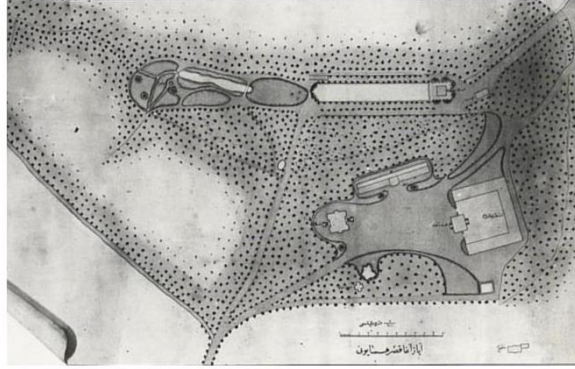
Çinili Av Köşkü, Ayazağa Kasrı'nın yanından inilen derin vadide, bir koru içinde, "Dertli Pınar" diye anılan bir pınarın yanında yer alır. Köşkün güney cephesinin önünde yaklaşık 100 metre uzunluğunda, 20 metre genişliğinde ve 2,5 metre derinliğinde, küfeki taşından yapılmış bir havuz bulunur (Şekil 2.11 d, k, l). Havuzun üç kenarı kesme taş ile örme olup, dördüncü kenarına ise büyük kaya parçaları yerleştirilmiştir. Dertli Pınar'dan gelen suyun bu kayaların üzerinden havuza akıtılmasıyla küçük bir çağlayan görüntüsü yaratılmıştır. Yapının çevre düzenlemesi XIX. yüzyıl Osmanlı bahçe köşkü olarak ayrı bir önem taşımaktadır [68, 96].

Ayazağa Kasrı'nın bahçesi koru içerisinde düzenlenen sade bir bahçe tasarımına örnektir (Şekil 2.11 a, b, c). Arazinin eğimine uygun olarak düzenlenen koruda yapıların çevresi alçak bitkilerin yer aldığı parterler ile bir açık alan şeklinde tasarlanırken, diğer kısımlar sık ağaçların yer aldığı koru biçimindedir. Bahçe elemanı olarak bahçe köşkü, köşk önünde su aynası şeklinde tasarlanmış havuz, kasır yakınlarında fiskiyeli başka bir havuz ve nişan taşı yer almaktadır (Şekil 2.11 o, p, r, s).

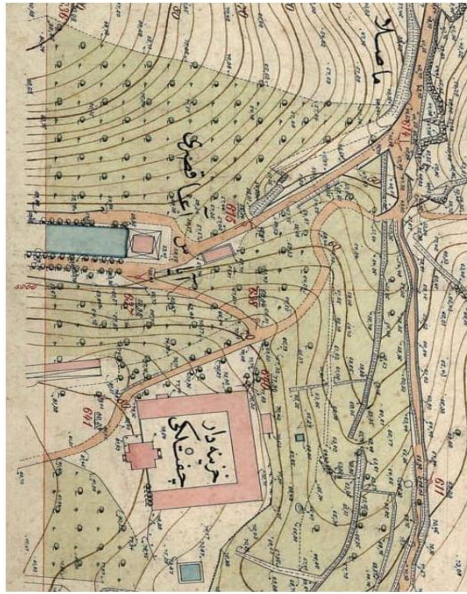
Günümüze gelene kadar Ayazağa Korusu ve bahçesi büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Kasır bahçesindeki yeşil alanlarda ve koru alanının bir kısmında kültür merkezine ait yapılar bulunmaktadır (Şekil 2.11 h). Havuzlu köşkün ve havuzun restorasyonu yapılmıştır ama bu çalışma ile havuzun kenarındaki kayaların kaldırılması sonucunda havuzun özgün görünümü kaybolmuştur. Çinili av köşkünü ve yakın çevresini gösteren iki eski fotoğraftan (Şekil 2.11 ı, j) bahçede çakıl döşeme şeklinde zemin ile sıkıştırılmış çakıl taşı ile yapılmış yağmur oluklarının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak her iki eleman da günümüze ulaşamamıştır.

AYAZAĞA KASRI BAHÇELERİ VE AYAZAĞA KORUSU

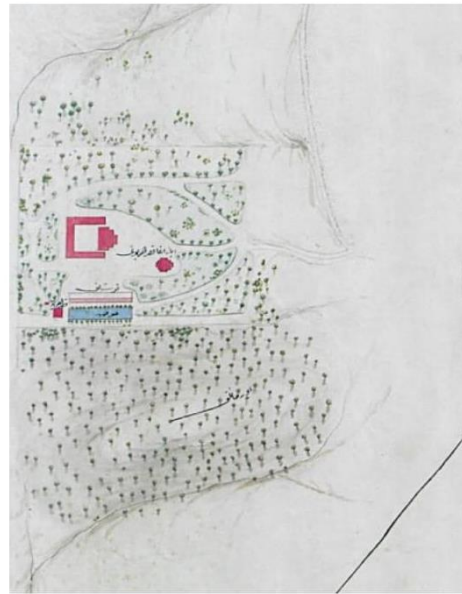
HARİTALAR- PLANLAR

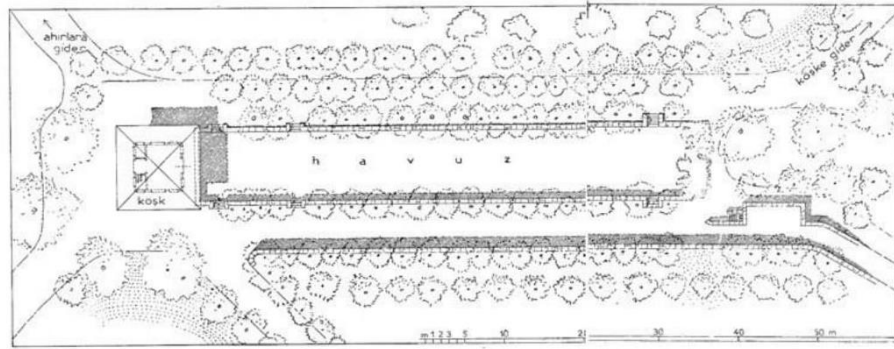
a: 19. yüzyıl haritasında Ayazağa Kasrı ve Ayazağa Korusu'nun planı [97]

b: 1926 İstanbul-Anadolu Ciheti Haritaları'nda Ayazağa Kasrı ve Ayazağa Korusu [55]

c: 19. Yüzyıla tarihlenen bir haritada Ayazağa Kasrı ve Ayazağa Korusu [87]

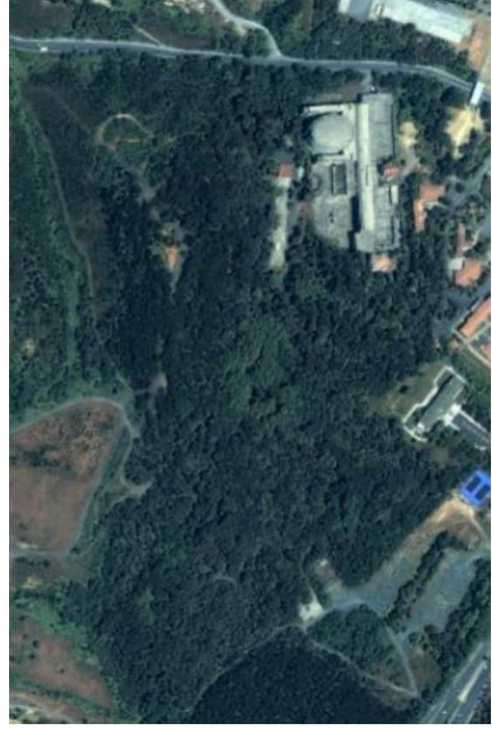

d: Çinili Av Köşkü ve havuzun planı [5]

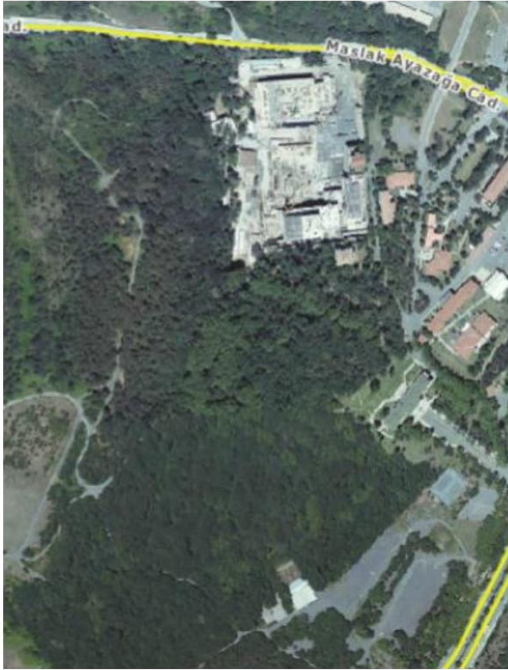
Şekil 2.11 Ayazağa Kasrı bahçeleri ve Ayazağa Korusu ile ilgili görseller

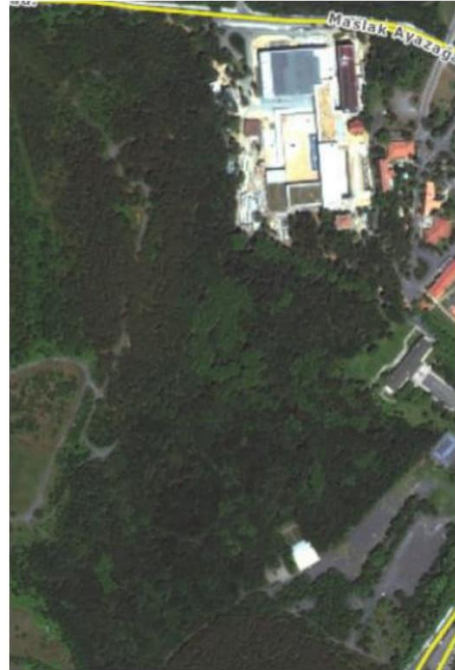
e: 1970 yılı hava fotoğrafında Ayazağa Kasrı ve Ayazağa Korusu [57]

f: 1982 yılı hava fotoğrafında Ayazağa Kasrı ve Ayazağa Korusu [57]

g: 2006 yılı hava fotoğrafında Ayazağa Kasrı ve Ayazağa Korusu [57]

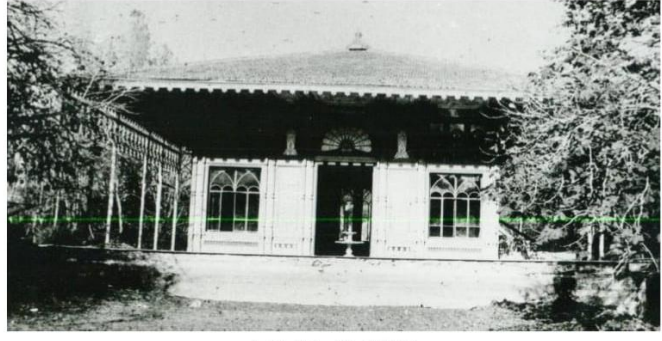

h: 2017 yılı hava fotoğrafında Ayazağa Kasrı ve Ayazağa Korusu [57]

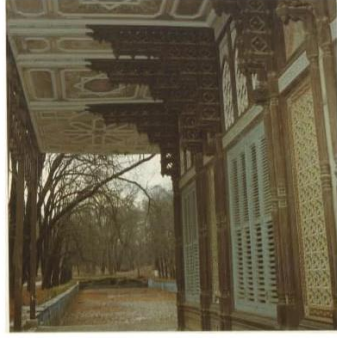
Şekil 2.11 Ayazağa Kasrı bahçeleri ve Ayazağa Korusu ile ilgili görseller (devamı)

i: Çinili Av Köşkü [97]

j: Çinili Av Köşkü [97]

k: Çinili Av Köşkü ve havuz [97]

l: Çinili Av Köşkü ve havuz [97]

m: Ayazağa Korusu'nda yapılan kongre merkezinin inşaatı, 1995 yılı [98]

n: Ayazağa Korusu'nda yapılan kongre merkezinin inşaatı, 1995 yılı [98]

o: Bahçe içindeki nişan taşı [70]

p: Bahçe içindeki su deposu [70]

r: Kasrın arka bahçesinde bulunan fiskiyeli havuz [70]

s: Kasrın bahçesindeki köşk [70]

Şekil 2.11 Ayazağa Kasrı bahçeleri ve Ayazağa Korusu ile ilgili görseller (devamı)

2.2.3 Köşk, Konak ve Yalı Bahçeleri

İstanbul yaşamında yaz kış her daim oturulan kent içindeki büyük konutlar olan konaklar, saraydan küçük, normal evden büyük olan, geleneksel Osmanlı aile yapısının ortaya çıkardığı gösterişli mesken tiplerindendir. Köşk ve yalı ise konak kültürünün sayfiye semtlerinde ve su kenarlarında şekillenmiş halleridir. Sayfiyede yazlık konutları tanımlamak için köşk, su kıyılarındaki büyük konutları tanımlamak için ise yalı sözcükleri kullanılmıştır.

Sadece yazları ya da bahar mevsimlerinde kullanılan köşklerin koru ya da bahçeler içinde bulunan türleri de vardır. Bahçe köşkleri denilen bu mekânlar kısa süreli vakit geçirilen bahçelere bağlı birimlerdir. Bunlardan başka özellikle 19. yüzyıldan itibaren şehir içinde sürekli oturmak için kullanılan özel evler de güzel ve özenli niteliklerini vurgulamak için köşk adıyla anılmaya başlanmıştır.

Osmanlı konut tipolojileri içinde değerlendirdiğimiz konaklar büyük bahçelerden çok, taş veya sıkıştırılmış toprak döşeli avlularla çevrili olan şehir içi binalarıdır. Köşkler yeşilin hâkim olduğu orman, koru gibi yerlerde doğal ortamı bozmayacak şekilde inşa edilen ahşap yapılardır. Boğazın her iki yakasında inşa edilen yalılar ise geniş bahçeler içerisinde yer almış, Boğaz'ın topografyasına bağlı olarak arkalarında geniş korulara sahip olmuşlardır.

Konutların bahçe düzeninin şekillenmesinde konut tipi, ailenin sosyal yapısı ile ekonomik durumu, bahçenin büyüklüğü ve arazinin yapısı belirleyici unsurlar olmuştur.

Ailenin sosyal durumu bağlamında İslam dininin gerekleri ile ailenin geleneksel yaşam tarzı en önemli etkenler olarak görülebilir. Bu nedenle Osmanlı'da ev ve bahçenin içe dönük gizli bir birlikteliği vardır. Hemen hemen her yapı tipinde evlerin ön bahçesi (hayat) ya da avlusu bulunmaktadır. Bu kısım etrafı duvarlar ile çevrili, ağaçlı, çiçekli bir mekândır. Özellikle mahremiyet düşüncesi ile duvarlar ile çevrilerek kapatılmış, gölgeli ağacı ve çiçeği ile hoş görünümlü bahçe avluları benimsenerek uygulanmıştır [43, 99].

Ailenin ekonomik düzeyi bahçenin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bahçenin düzenlenmesinde amatör bir bahçıvanın ya da dönemin popüler peyzaj düzenini uygulayan bahçe tasarımcısının uygulama yapmasında, bahçedeki basit bir kare havuzdan çokgen havuz biçimine, su dolu bir yalaktan süslü bahçe çeşmesine ve

çardak, kameriye gibi oturma birimlerinden ısıtma olanaklarına sahip limonluk, sera gibi oturma mekânlarına varan mimari elemanların çeşitliliğinde belirleyici unsur ekonomik düzey olmuştur.

Osmanlı'da köşk, konak, yalı gibi konut bahçelerinde iç ve dış mekânın kaynaşması dikkat çeken bir özelliktir. Konut ile bahçe bir bütün olarak görülmekte, avlu ya da bahçe konutun dışa uzantısı sayılmaktadır. Bu amaçla yapının bir kısmının direklikler üzerinde bahçeye taşırılarak taşlık denilen yarı açık mekân ile bahçe ve bina arasında bir bağlantı oluşturulmuş ya da konut ve bahçenin birleştikleri kısım saçak veya çardak ile kapatılarak yarı açık bir mekân meydana getirilmiştir. Bu serin ve loş mekânlar hem evin hem bahçenin en çekici yeri konumunu almıştır [5]. Konut ve bahçenin birleştiği yarı açık bir geçit şeklinde oluşturulan mekânların zemini genellikle taş döşelidir. Taşlığın önünde fıskiyeli veya selsebilli havuz yer almış, çevresine saksılar içerisinde çiçekler dizilmiştir. Bahçe havuzdan çıkan arklarla sulanmıştır. Zemin eğimli olduğunda bahçe setlerle düzenlenmiştir. Her sette bir veya birkaç çiçek türüne yer verilmiştir. Çiçek tarhları genellikle yalıdır, tür ve renk karmaşıklığı göstermemektedir. Genellikle bir tarha yalnız ya gül ya da lale dikilmiştir. Bazı setlerde sebze de yetiştirilmiştir. Sebzelerle meyve ağaçları daima çiçek tarhlarının yanında yer almıştır. Ağaçlar genellikle bahçeyi çevreleyen duvarlar boyunca dikilmiş ve bu şekilde bahçenin dış gözlerden uzak oluşuna psikolojik de olsa bir katkıda bulunmuştur. Ayrıca gölge vermesi açısından büyük boylu ve geniş tepe yapısına sahip ağaçların yer yer tek başına dikildiği görülmektedir [2].

Saray ve köşk yapılarından sonra İstanbul'da nitelikli bahçe örneklerinin konut bahçelerinde oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Özellikle İstanbul Boğazı'nın her iki yakasında inşa edilen yalılar birbirinden güzel bahçelere sahip olmuştur. Tıpkı saray ve kasır bahçelerinde olduğu gibi limonluk, bahçe köşkü, heykel, grotto, kaskad gibi özel elemanlar bahçe tasarımında yer almışlardır. Hatta 19. yüzyıl sonrası Batı ile olan etkileşim ile bahçelerde kullanılmak üzere yurt dışından mimari elemanlar getirilmiştir. Yabancı veya yerli bahçıvanlar bahçelerin düzenlemesinde görev almış, bakımlarını yapmışlardır. 1976 yılında Eldem [5] Türk Bahçeleri adlı eserinde birçok konut bahçesi incelemiş, bu yapılarda havuzları birbirine bağlayan kanallar, süslü zarif çeşmeler, sebiller, dört köşesinde fıskiye olan havuzlar ve grottoların varlığını tespit etmiştir.

Ne var ki Osmanlı Dönemi'ne ait konak, köşk ve yalı bahçelerinden günümüze kadar bozulmamış bir şekilde ulaşanların sayısı azdır. Bazen yapının kendisi vardır ama bahçeye ait izler kalmamıştır, bazen de bahçeye ait duvar veya bir havuz kalıntısı mevcuttur fakat yapı günümüze ulaşmamıştır [5]. Yine de günümüze ulaşan köşk, konak ve yalı bahçelerinde Osmanlı bahçe kültürünün izlerini bulmak mümkündür. Aksiyal olmayan genel planları, birbirine birkaç basamak ile bağlanan setleri, selsebil, çeşme ve havuz detaylarındaki sadelik ve yaprağını döken ulu ağaçların servi, çam, sedir ve erguvan türleri ile birlikteliği Osmanlı bahçe zevkini temsil etmektedir [14].

2.2.3.1 Atlı Köşk'ün Bahçesi

On beş bin metrekarelik alana yayılan Atlı Köşk Boğaziçi'nde Emirgan'da yer almaktadır. 19. yüzyılda pek çok kez el değiştiren yapı ve bahçesinin günümüze ulaşan tasarımı 1923 yılında Hidiv İsmail Paşa'nın torunu Prens Mehmed Ali'nin köşkü satın alarak, mimar Edoardo De Nari'ye yeni bir proje tasarlatıp uygulamasını yaptırması ile gerçekleşir. De Nari'nin tasarımı ile yalı bahçenin üst kotlarında bir teras üzerinde konumlanır (şekil 2.12 a b). Bu bakımdan De Nari'nin tasarımı, Osmanlı'da genellikle karşılaşılan deniz kotuna yakın alanda yalının bulunduğu, teraslarla tepelere uzanan alanın ise bahçe olarak kullanıldığı plan şemasının dışında bir özellik göstermektedir [100].

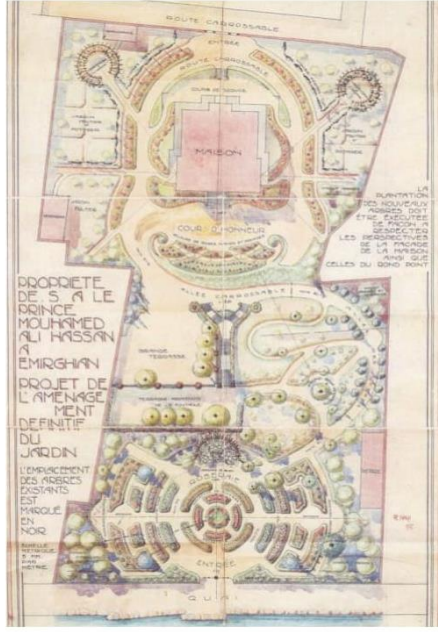
Bahçede özellikle 19. yüzyılda etkili olan doğal bahçe tasarımının izleri görülmektedir. Bahçenin tasarımını gösteren De Nari'ye ait bir plana bakıldığında rıhtıma açılan bahçe kapısından girilince, içerisine güllerin dikildiği çemberler şeklinde tasarlanmış bir merkez ile karşılaşılır. Bu plan kuzeyde teras bahçenin istinat duvarı ile sınırlandırılmıştır. Bu duvarın hemen önünde pergola ile örtülü bir oturma alanı yer alır. Bahçenin doğu ve batı kanadında gül plantasyonu ile yarım daire planlı pergolalar mevcuttur. Yalıya gül bahçesinin kuzeydoğusundan gidilen, topografyaya uyumlu, pitoresk kıvrımlı bir yoldan ulaşılır. Bu yol yer yer servi ağaçları, yer yer çiçekli bitkiler ile sınırlandırılmıştır. Yolun sol tarafında zarif bir bahçe çeşmesinin yer aldığı manzaralı terasa ulaşılır (Şekil 2.12 j). Bu terastan yukarı yönlendiren merdivenlerle bir üst kottaki terasa ulaşıldığında (Şekil 2.12 k) Boğaziçi manzarası ile karşılaşılır. De Nari'nin peyzaj tasarımında önemli yer tutan bu teraslar Boğaziçi'ne farklı bakış açıları sunmaktadır. Bu

terasın kuzeyinde yer alan yapıya terastan iki kola ayrılan bir merdivenle ulaşılmaktadır. Yapının her iki yanında çeşitli çiçekli bitkilerle sınırlandırılmış eğrisel formda oluşturulan parterler yer almaktadır [100].

1939 yılında Prost Planı dâhilinde Emirgan Caddesi'nin açılması ile köşkün denizle ilişkisi kesilmiştir. Sonrasında Atlı Köşk 1951 yılında Sabancı Ailesi tarafından satın alınmış ve uzun yıllar konut olarak kullanılmıştır. Bu süre boyunca aile bahçe ve yalıya çeşitli eklemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden en önemlileri köşke adını veren at heykelleridir. Bu heykellerden ilki, köşkün bahçe kapısının hemen girişinde yer alan şaha kalkmış at heykelidir (Şekil 2.12 ı). Bir diğer eşi Beylerbeyi Sarayı bahçesinde yer alan bu heykel, kamulaştırılarak Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilen Gazi Ahmed Muhtar Paşa Köşkü'nün içindeki eşyaların satışı için düzenlenen bir müzayede sırasında Hacı Ömer Sabancı tarafından alınmıştır (Şekil 2.12 h) [101]. 1957 yılında Hacı Ömer Sabancı tarafından köşkün giriş kapısının önüne getirilen bronz at heykeli ise, 1204 yılında Hipodrom'dan Venedik San Marco Kilisesi'ne taşınan dört bronz attan birinin kalıbından kopyalanarak yaptırılmıştır. Ömer Sabancı'nın 1966 yılında vefatının ardından köşk 1998'de Sabancı Üniversitesi'nin kullanımına verilmiştir. Bu süreçte Atlı Köşk'ün müzeye dönüştürülmesine yönelik girişimler başlamıştır [100, 101]. Sakıp Sabancı Müzesi'ne dönüştürülen yapı ve bahçesi müze işlevine yönelik olarak tekrar düzenlenmiştir. Bahçenin hava fotoğrafları incelendiğinde de 1966 ve 1970 yılına ait fotoğraflarda Nari'nin tasarımıındaki plan şemasına ait bazı izler görülebilmektedir (şekil 2.12 c, d). Bu fotoğraflardan, şaha kalkmış at heykelinin köşkün bahçe kapısının girişinde olan dairesel planlı formel gül bahçesine yerleştirildiği ve zamanla dairesel formlu bu bahçenin bozularak yeniden tasarlandığı anlaşılmaktadır (Şekil 2.12 e). Yapının konut olarak kullanımı ve sonrasında müzeye dönüşümü sırasında bahçeye yeni yapılar eklenmiş, bahçe içindeki yürüyüş yolları değişmiş, araç çıkışına uygun olarak asfalt kaplanmıştır (Şekil 2.12 l). Günümüzde bahçede at heykelinin dışında bir mermer kadın heykeli (Şekil 2.12 n), Sabancı aile bireylerine ait bronz büstler (Şekil 2.12 o) ve çeşitli dekoratif öğeler yer almaktadır (Şekil 2.12 m).

ATLI KÖŞKÜN BAHÇESİ

HARİTALAR- PLANLAR

a: Atli Köşk'ün bahçesini gösteren bir plan [55]

b: Atli Köşk'ün bahçesini ve bitki çeşitliliğini gösteren bir plan [11]

HAVA FOTOĞRAFLARI

c: 1966 hava fotoğrafında Atli Köşk [57]

d: 1970 hava fotoğrafında Atli Köşk [57]

e: 1982 hava fotoğrafında Atli Köşk [57]

f: 2017 hava fotoğrafında Atli Köşk [57]

Şekil 2.12 Atli Köşk'ün bahçesi ile ilgili görseller

g: Atlı Köşk yapılmadan önce aynı yerde bulunan yapı [55]

h: Mermer Köşk'ün bahçesindeki at heykeli [55]

ı: Atlı Köşk'e adını veren heykel

j: Birinci set bahçesindeki su ögesi ve çeşme

k: Köşk'ün bahçesinden ikinci set bahçesi

l: Bahçe içindeki yürüyüş yolları

m: Bahçe içindeki taş ögeler

n: Bahçe içindeki heykel ve oturma bankı

o: Bahçe içinde Sabancı ailesinin bronz büstleri

Şekil 2.12 Atlı Köşk'ün bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.3.2 Rıdvan Paşa Köşkü Bahçesi

Rıdvan İsmail Paşa Köşkü, İstanbul Şehremini olan Rıdvan İsmail Paşa tarafından 1890-1906 arasında Kadıköy Erenköy semtinde yaptırılmış üç katlı köşktür.

Bu köşk inşa edilmeden önce binanın arazisi ve üzerindeki iki köşk, Galatalı maliyeci Süleyman Suud Efendi'nin 1890'da ölümünden sonra varisleri tarafından Rıdvan İsmail Paşa'ya satılmıştır. Rıdvan Paşa araziyi satın aldıktan sonra buraya üç katlı büyük bir köşk yaptırmış, bahçeye de küçük bir köşk daha ilave ettirmiştir. Duvarları, boy aynaları, salonları heykeller tavanları rokoko tarzında nakışlı avizelerle süslü bir yapı olan köşk, Rıdvan Paşa'nın ölümünden sonra bakımsız kalmış ve arazi Mabeynci Faik Bey tarafından satın alınmıştır. 1911 yılında Maarif Vekâleti okul yapmak üzere binayı Faik Bey'den satın almış, okul 1916 yılında "Erenköy İnas Sultanisi" adını alarak eğitim ve öğretime başlamıştır [102].

1945 yılında çıkan yangında Rıdvan Paşa Köşkü yanmıştır. Okul, yangından korunan kısımlarda bir süre eğitime devam ettikten sonra yeni bina yapılıncaya kadar Göztepe Ortaokulu karşısındaki bir binaya taşınmıştır. Rıdvan Paşa Köşkü'nün arazisinde 1946'da temeli atılan yeni kâgir okul binası 1954'te tamamlanmıştır. Harabe durumundaki Rıdvan Paşa Köşkü'nün kalıntıları okulun bahçesinde bulunmaktadır [103].

Rıdvan Paşa Köşkü'nün bahçesi yapıldığı dönemde çok gösterişli ve süslüdür (Şekil 2.13 c). Eski fotoğraflar ve alan incelendiğinde bahçede çeşitli heykeller (Şekil 13 h, l), kamariye, çardak, limonluk (Şekil 2.13 b, o, r, s) gibi oturma elemanları, su elemanı olarak havuzlar (Şekil 13 g, ı, j) ve grotto, kenarı podima taşı ile süslenmiş yürüyüş yolları (Şekil 2.13 g, k), mozaik döşemeler, aydınlatma elemanı olarak üç kollu direkli fenerler (Şekil 2.13 p), yapay kayalar (Şekil 2.13 m) gibi süsleme elemanları bulunmaktadır. Köşk bahçesi yüksek duvarlar ile çevrilidir. Bahçeye ulaşım bu duvarlar üzerinde bulunan demir parmaklı kapılar ile sağlanmaktadır. Bahçede çeşitli çam ağaçları, leylaklar, iri manolya ağaçları, orta bahçede büyük bir çınar ağacı bulunmaktadır.

Rıdvan Paşa Köşkü'nün bulunduğu alan üç kademelenme ile bölünmüş durumdadır. Ana köşk, Selamlık Köşkü, hamam ile mutfak ve ahırların konumlandığı ön bahçe

yürüyüş yolları ile düzenlenmiş düz bir kotta oluşturulmuştur. Bir alt kotta yer alan Nuriye Hanım Davet Köşkü ve sera müştemilatları sık ağaçlık içinde, yapıların gerisinde taş duvarlarla çevrelenmiş durumdadır. Davet Köşkü'nün terasıyla ulaşılan son kot demiryolu ile arazi arasında kalan bir yeşil alandır.

Kolbay 2010 tarihli araştırmasında bahçe tasarımının Alexandre Vallaury'e ait olabileceğini söylemiştir [104]. Başka bir kaynakta ise Recep Efendi'nin bahçenin tasarımından ve bakımından sorumlu olduğu yazmaktadır [103]. Bahçenin tasarımı ve mimari elemanlarının zenginliği bahçenin tasarımında Alexandre Vallaury'nin etkisi olduğunu düşündürmektedir.

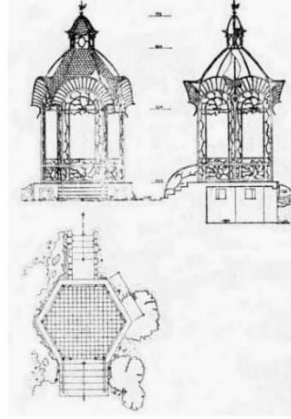
Bugün bahçede çeşitli ağaçlar bulunmaktadır. Bu ağaçların boylarından bahçenin özgün bitkileri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak eski fotoğraflarda tespit edilen hayvan heykelleri, aydınlatma elemanları, yürüyüş yolları, bahçe kapıları ve yapay kayalar günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan bahçe köşkü, altıgen ve dairesel formlu iki havuz, çardak, kameriye, sera ve su deposu (Şekil 2.13 r, s, t, u, v) ise harap durumdadır.

RİDVAN PAŞA KÖŞKÜ BAHÇESİ

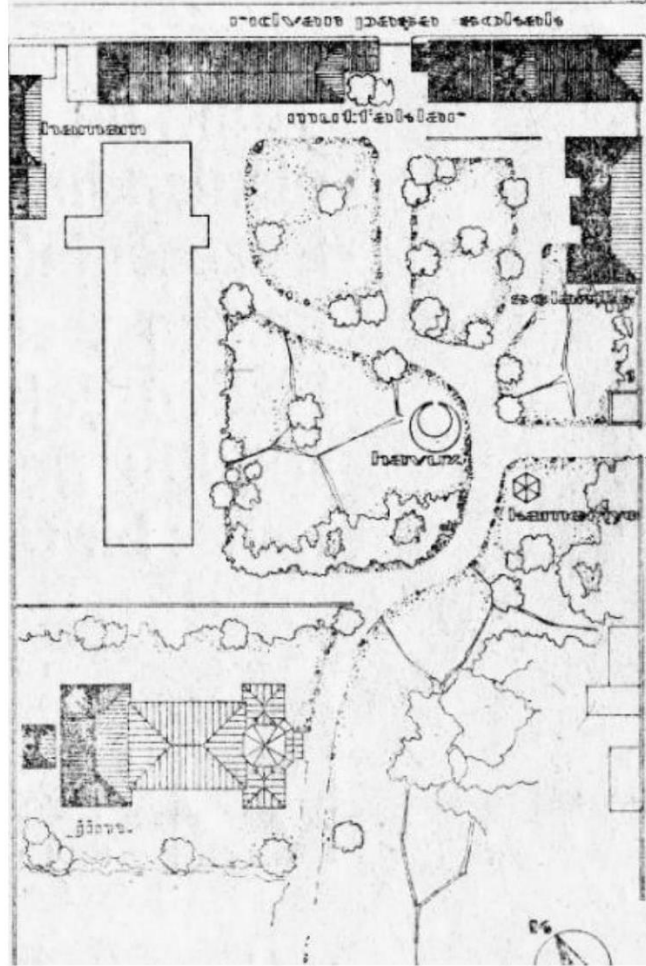
HARİTALAR- PLANLAR

a: 1912-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Ridvan Paşa Köşkü [55]

b: Ridvan Paşa Köşkü bahçesinde bulunan kameriye'nin planı [105]

c: Ridvan Paşa Köşkü'nün yerleşim planı [105]

Şekil 2.13 Ridvan Paşa Köşkü bahçesi ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	 d: 1966 yılı hava fotoğrafında Rıdvan Paşa Köşkü [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Rıdvan Paşa Köşkü [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Rıdvan Paşa Köşkü [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	 g: Rıdvan Paşa Köşkü'nün ön bahçesi [105] h: Rıdvan Paşa Köşkü'nün girişinde bulunan aslan heykeli [105] ı: Rıdvan Paşa Köşkü'nün ön bahçesindeki havuz [105] j: Rıdvan Paşa Köşkü'nün ön bahçesindeki havuz ve çakıl taşı ile yapılmış mozaik yer döşemesi [105]

Şekil 2.13 Rıdvan Paşa Köşkü bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

k: Bahçe içindeki yürüyüş yolları [105]

l: 1963-1983 yılları arasına tarihlenen bir fotoğraf. Bahçedeki geyik heykeli görünmekte [105]

m: Nuriye Hanım Köşkü yakınlarında yapay kaya şeklinde süsleme [105]

n: Nuriye Hanım Köşkü [105]

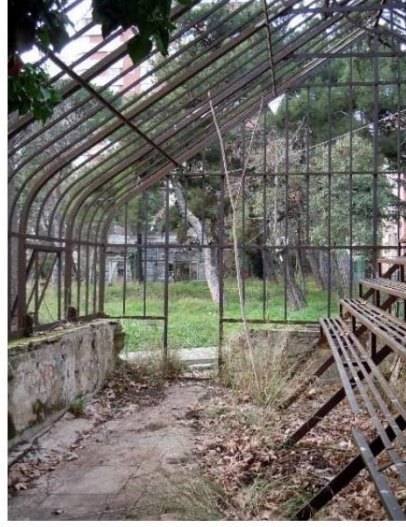

o: 1978 yılına ait bir fotoğrafta havuzlu çardak [105]

p: Davet Köşkü'ne ait set duvarı ve duvar üzerinde bulunan üç kollu aydınlanma direği [105]

Şekil 2.13 Rıdvan Paşa Köşkü bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

r: Günümüzde harap vaziyette olan limonluk [105]

s: Bahçe içindeki kameriyenin günümüz durumu [105]

t: Bahçe köşkünün arkasındaki grottonun günümüz durumu [105]

u: Ön bahçedeki havuzun günümüz durumu [104]

v: Bahçedeki diğer havuzdan günümüze ulaşan çanaklı havuz fiskiyesi [104]

Şekil 2.13 Rıdvan Paşa Köşkü bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.3.3 Sait Halim Paşa Yalısı Bahçeleri

Sait Halim Paşa Yalısı, Yeniköy’de Köybaşı Caddesi üzerinde, Yeniköy Vapur İskelesi’ne 100 metre uzaklıkta yer alır. Rıhtımındaki iki aslan heykelinden dolayı “Aslanlı Yalı” olarak da bilinir.

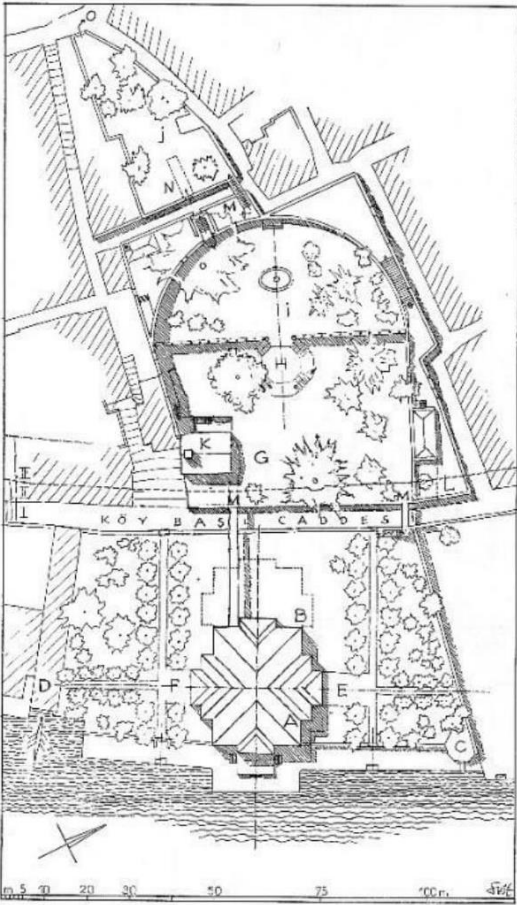
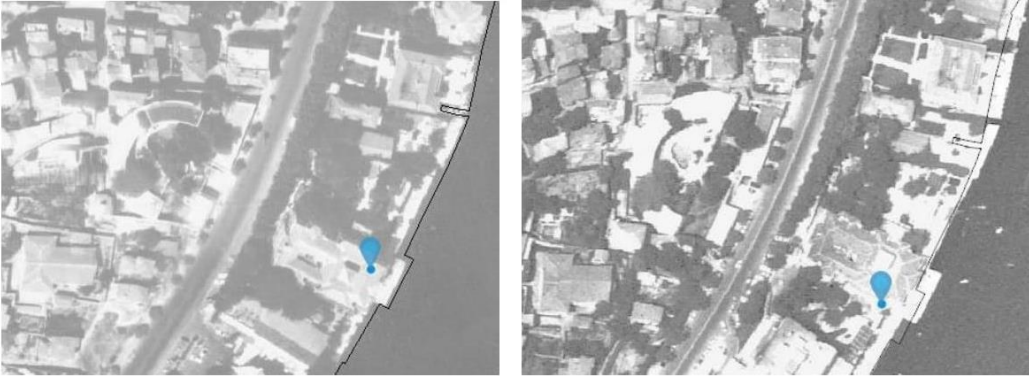
Sait Halim Paşa Yalısı’nın tespit edilebilen ilk sahipleri Düzoğulları ailesidir. Bilindiği kadarıyla Düzoğulların’dan kalan yalıyı Aristarhis Ailesi tamamen yıktırmış ve tahminen 1863 yılında yeniden inşa ettirmiştir. Yalı, 1876 yılında Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın oğlu Prens Abdülhalim Paşa’nın mülkiyetine geçmiştir. Ancak o dönemde yalının harap halde olması ve istenen büyüklükte olmaması nedeni ile Çanakkaleli mimar-kalfa Petraki Adamandidis’e bugünkü biçimiyle yeniden yaptırılmıştır. Abdülhalim Paşa’nın 1890 yılında vefatı ile yalı paşanın dokuz evladına kalmıştır. Sait Halim Paşa, kardeşlerine ait hisseleri satın alarak 1894 yılında yalının tamamına sahip olmuştur. Paşa’nın ölümünden sonra ise yalı varislerine kalmıştır [106].

Sait Halim Paşa Yalısı 1968’de Turizm Bankası’na satılmış ve bir müddet sadece yabancıların girebildiği kumarhane olarak kullanılmıştır. 1995 yılında, başbakanlık resmi konukevi olarak kullanıldığı sırada yangın geçirmiştir. Yangın sonrası başlatılan restorasyon 2002 yılında tamamlanmıştır. Prof. Dr. Doğan Kuban başkanlığında yedi danışmanın denetiminde gerçekleştirilen çalışmalar sırasında yapı, yangından önceki haline göre değil, inşa edildiği 1860’lı yıllardaki haline göre restore edilmiş ve 2005 yılında üst kullanım hakkı 49 yıllığına özel sektöre devredilmiştir [106].

Sait Halim Paşa Yalısı’nın bahçesi beş set üzerine inşa edilmiş olup birinci seti teşkil eden yalı bahçesi ortalama 90 yıl önce inşa edilen yeni yol ile bozulmuştur (Şekil 2.14 a). İkinci set, orijinal yapıya ait mutfak, çamaşırlık ve mahzen gibi bölümleri içine almaktadır ve iki köprü ile yalı bahçesine bağlanmıştır. Bu yapılar, 1958’de ikinci yol genişletmesi esnasında yıkılmıştır. Üçüncü set sonradan şekli değiştirilmiş olan bir merdivenle ikinci bahçeye bağlanmıştır. Yarım daire şeklindeki set duvarı bu set üzerinde bulunmaktadır. Bu duvar sadece istinat duvarı değildir, aynı zamanda üçüncü bahçenin ortasında eskiden bulunan büyük bir havuza uygun bir çerçeve teşkil etmektedir. Dördüncü set, geçit ve hizmet bahçesi durumundadır. Buradan Dirhem

Sokağı üzerine atılmış bir kemer köprüden geçilerek beşinci ve sonuncu bahçeye varılır [107].

Bugün yalı bahçesinin etrafı organizasyonlara ev sahibi yapmak için mermer ile kaplanarak sert zemin haline getirilmiştir. Bahçe içindeki kapılar, parmaklıklar eskiden kalmadır. Yalının arkasında uzanan set bahçeleri biçimini korumuştur ama bakımsız durumdadır (Şekil 2.14 b, c, d, e). Edinilen bilgiye göre set bahçelerinde bulunan havuz, çeşme gibi su elemanları günümüze ulaşmıştır.

	SAİT HALİM PAŞA YALISI BAHÇELERİ
HARİTALAR- PLANLAR	 a: Sait Halim Paşa Yalısı bahçelerin planı [5]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 b: 1966 yılı hava fotoğrafında Sait Halim Paşa Yalısı [57] c: 1970 yılı hava fotoğrafında Sait Halim Paşa Yalısı [57]

Şekil 2.14 Sait Halim Paşa Yalısı bahçeleri ile ilgili görseller

	d: 1982 yılı hava fotoğrafında Sait Halim Paşa Yalısı [57] e: 2017 yılı hava fotoğrafında Sait Halim Paşa Yalısı [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	f: Sait Halim Paşa Yalısı, 2005 yılı [108] g: Yalının ön bahçesindeki aslan heykelleri [108]

Şekil 2.14 Sait Halim Paşa Yalısı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.3.4 Huber Köşkü Bahçeleri

Huber Köşkü İstanbul'un Avrupa yakasında, Sarıyer ilçesinde, Tarabya sahilinde bulunmaktadır. Yeniköy-Tarabya yolu üzerinde, yoldan beş metre yükseltilmiş bir set üzerinde birbirine eklenmiş durumdaki bir ana bina (köşk) ile hizmetliler konutu, köşkün kuzeyinde eski Faytonhane binası, bu binanın batısındaki sette de Set Köşkü yer almaktadır. Batıda setler halinde yükselen yaklaşık 64 dönüm koruluk alan içinde av köşkü ve sera bulunmaktadır. Arazinin güneybatısındaki Cumhurbaşkanlığı Tarabya yerleşkesine ait yapılar ile beraber yerleşke toplam 64 dönümlük bir alanı kaplamaktadır [109, 110].

Ermeni kökenli Tıngıroğlu ve Düzoğlu ailelerinden, Alman Mauser ve Krupp firmalarının temsilciliğini yapan silah komisyoncusu Huber kardeşler tarafından satın alınan arazi üzerindeki yapılaşmanın, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başını kapsayan üç aşamada gerçekleştiği düşünülmektedir [109]. 19. yüzyılın sonunda gerçekleşen birinci aşamada köşkün ana yapısı inşa edilmiştir. Bu kısmın mimarı net olarak bilinmemektedir. 1900'lerin ilk yıllarına tarihlenen ikinci aşamada, İtalyan kökenli saray mimarı Raimondo D'Aronco tarafından yapının girişleri ve balkon açıklıklarının kapatılması gibi çalışmalar yürütülmüştür. 1905-1906 yıllarına tarihlenen üçüncü aşamada köşk ek yapısının inşası ve arka bahçelerin düzenlenmesi görevi yine mimar D'Aronco tarafından üstlenilmiştir [109]. Bu aşamaya ilişkin belgelerin tümü Udine Kent Müzeleri Arşivi'nde bulunmaktadır. Arşivdeki D'Aronco projeleri arasında "Casa Huber" adına kayıtlı 82 adet özgün çizim vardır. Çizimlerin büyük çoğunluğu ilk yapının güney tarafına inşa edilen ek yapıya, bir bölümü de çevre düzenlemesine, merdivenlere, korkuluk ve dekoratif ayrıntılara aittir [110]. Batur'a göre bazı bölümleri D'Aronco tarafından inşa edilen Huber Evi'nin bahçesinin de yine kendisi tarafından düzenlenmiş olması muhtemeldir. Koruluk içinde yer alan cam ve dökme demirden inşa edilmiş sera yapısının da kesin yapım tarihleri bilinmemektedir ancak seranın da bir D'Aronco yapısı olabileceği düşünülmektedir [110, 111].

Huber Ailesi'nin I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'u terk etmesinin ve Baron Huber'in ölümünün ardından, dönemin Maliye Nazırı Necmeddin Molla köşkü ve koruyu Huberlerden satın almıştır. Bundan sonra ev ve koruluk sırasıyla önce Mısır Prensesi

Kadriye Hanım'a, Prenses Kadriye Hanım Mısır'a dönerken Notre Dame de Sion sörlerine devrolmuştur. 1973'te Boğaziçi İnşaat A.Ş.'nin eline geçen yapı 1985'te kamulaştırılmıştır. Daha sonra onarılıp cumhurbaşkanlığı konutu olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Huber Korusu'nda doğal bahçe üslubunun tasarım özellikleri egemendir. Huber Evi'nin bahçesi teraslar halinde düzenlenmiş bir korudur. Teras halindeki koru, Boğaziçi'nin topografik özellikleri ile bağlantılı olarak Boğaziçi'ndeki diğer birçok yerleşimde de sıklıkla kullanılmış bir düzenlemedir [110]. Köşk ve diğer tarihi yapıların içinde konumlandığı koru batıda setler halinde yükselerek köşke bir perspektif kazandırmaktadır. Huber Köşkü konumu itibarıyla Boğaz manzarasına hâkim durumdadır (Şekil 2.15 g, h).

Huber Köşkü sahil yolunun gerisinde, yüksek bir bahçe duvarının sınırladığı set üzerinde, yamaçlarda yer alan büyük koruyu fon olarak almış bir yapı topluluğudur. 19. yüzyılın ikinci yarısında sahil şeridinin düzenlenmesiyle yapılar belirli ölçüde denizden geride kalmıştır. Huber Köşkü'nün, arazisinin hemen bitişiğinde yer alan Alman Elçiliği yazlık konutunda olduğu gibi, denizle arasına belli bir mesafe bulunmaktadır [109].

Batur'a göre Huber Köşkü anıtsal görünümünü ve perspektifini büyük ölçüde D'Aronco'nun düzenlemeleriyle kazanmıştır [110]. D'Aronco, binaların oturduğu zeminle yol arasındaki kot farkından yararlanarak yüksek bir set duvarı yapmıştır. Yaklaşık 150 m uzunluğundaki bu duvarı 4 metrelik aralıklarla yerleştirdiği pilastrlarla süslemiş, klasik biçimli taş korkuluklarla birlikte anıtsal etkili bir taban elde etmiştir. Bahçeye bu duvar üzerinde bulunan üç ayrı kapı ile girilebilmektedir. Denizden bakıldığında ortada bulunan giriş köşkün ana girişidir. Bahçe duvarının solunda bulunan diğer giriş servis girişidir. Duvarın sağ tarafındaki giriş ise faytonların giriş çıkışı içindir ve burada rampalı bir yol yapılmıştır [110].

Köşkün ana girişinden simetrik yerleşimli iki kollu merdivenlerle bahçe kotuna çıkılır. Bu merdiven korkulukları ek yapı ana girişi önündeki merdiven korkuluklarıyla aynıdır. Huber Köşkü ve Eski Faytonhane Binası çevresinde zemin kesme taşlarla kaplanmıştır. İki yapının arasında çok geniş olmayan bir avlu vardır. Bu kısım ve fayton girişinden

başlayıp Eski Faytonhane Binası'nın arkasını dolaşan yol arnavutkaldırımını döşelidir [109].

Huber Köşkü'nün arkasından merdivenle bahçenin yüksek bir noktasına ulaşılır. Merdivenin sonlandığı seviyede bahçenin en önemli elemanlarından olan köpekli heykel ve çeşme bulunmaktadır (Şekil 2.15 ı, j). Bu heykelde yedi tane köpek tasvir edilmiştir. Arka kısmında ağaç dalları bulunmaktadır ve iki bölümlü bir kaidesi vardır. Üstte yalın, altta yivli bir görüntüsü olan bu kaidenin denize bakan yüzünde bir kitabe vardır. Kaidenin iki yanında özenli taş korkuluklar bulunmaktadır (Şekil 2.15 l). Bu kaidenin altını girlandlar süsler. Girlandların altında büyük bir madalyon ve madalyonun iki yanında derzli yapay taşlı dikdörtgen bir bölüm vardır. Köpekli heykelin karşısında, rampanın başında bir çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmenin orta kısmında üstte bir kadın ve üç çocuk figürü yer alır. Altta büyük bir yalak taşı vardır. Yanlarda ise simetrik yerleşimli elemanlar ile altlarında küçük yalak taşları vardır. Çeşme tümüyle yapay taştan yapılmıştır [109]. Çeşme ve heykel için Art Nouveau üslubunun özelliklerini taşıdıkları söylenebilir [110]. Köşkün batısında bulunan Salve Kapısı girişindeki çeşme ve köpek heykelleri seraya göre iyi ölçüde korunmuş bahçe bileşenleridir. Geçmişte burada başka çeşme ve heykellerin de var olduğu kaynaklarda belirtilmektedir [110, 111].

Çeşmenin yanında uzanan rampa koruluk alana ulaşmaktadır (Şekil 2.15 m). Bu rampanın bitiminde iki tarafında heykel etkili küçük sütunlar bulunmaktadır (Şekil 2.15 k). Üzerinde vazoyu andıran yarım küre biçimli bir elemanla sonlanan bu sütunlar Art Nouveau üslupta motiflerle bezenmiştir. Üstteki geniş bahçe içerisinde Av Köşkü ile çok çeşitli ve değerli anıt ağaçlar bulunmaktadır. Bu bahçede teras duvarları üzerinde, Av Köşkü ve Huber Köşkü'nden önce yapılmış olduğu düşünülen yarım kubbeli büyüklü küçüklü nişler bulunmaktadır (Şekil 2.15 n) [111].

HUBER KÖŞKÜ BAHÇELERİ	
HARİTALAR- PLANLAR	a: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Huber Köşkü [55] b: Necib Bey Haritaları'nda Huber Köşkü ve çevresi [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	c: 1966 yılı hava fotoğrafında Huber Köşkü [57] d: 1982 yılı hava fotoğrafında Huber Köşkü [57] e: 2004 yılı hava fotoğrafında Huber Köşkü [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Huber Köşkü [57]

Şekil 2.15 Huber Köşkü bahçeleri ile ilgili görseller

g: Huber Köşkü ve set bahçeleri, 20. yüzyıl başı [58]

h: Huber Köşkü ve set bahçeleri [58]

ı: Huber Köşkü bahçelerinde bulunan köpekli heykel [92]

j: Huber Köşkü bahçelerinde bulunan çeşme [92]

k: Yürüyüş yolları çevresindeki korkuluklar [92]

l: Huber Köşkü'nden bahçe korkuluğu

m: Koru içerisinde dolaşımı sağlayan rampa şeklindeki yollardan biri [109]

n: Koru içerisinde bulunan nişlerden biri [109]

Şekil 2.15 Huber Köşkü bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.4 Kamu Yapılarına Ait Bahçeler

Osmanlı'da Tanzimat'ın ilanıyla birlikte değişen ve gelişen devlet yapısı ile sosyal ve ekonomik hayatın gereksinimlerini karşılayacak kamu yapılarının inşası büyük bir hız kazanmıştır. Bu süreçte daha önce Osmanlı mimarlık uygulamalarında yer almayan kamu yapıları şehir dokusu içerisinde yer bulmuş ve İstanbul mimari dokusu ile Batıya açılmış bir kent görüntüsü kazanmıştır. Özellikle bu süreç içerisinde vakıf sisteminin bozulması ve gelirlerinin azalması sonucu şehirde anıtsal külliye ve cami inşasında bir azalma olmuş, ortaya çıkan yeni yapı gereksinimleri vakıf sistemi içinden değil doğrudan devlet tarafından karşılanmaya başlamıştır. Devletin benimsediği yeni yönetim biçimi ve ekonomik ilişkiler yeni kent merkezlerinin, yeni bir alt yapının ve yeni kurumların tesis edilmesini gerektirmiştir. Kentin yeniden şekillenen yapısında okul, hükümet konağı, karakol, kışla, müze, postane, belediye gibi yeni kamu binaları yer almıştır. Devlet teşkilatının anıtlasmaya başladığı bir döneme girilmiş, şehrin dokusunda yükselmeye başlayan kamu binalarının yanı sıra, şehrin değişen ticari ilişkileri banka, istasyon binası, gümrük binası gibi yeni yapı türlerini de beraberinde getirmiştir.

Dönemin mimarlık akımları ve devletin kurumsal kimliği üzerindeki Batı etkisi, değişen yeni yapı teknolojilerini uygulayan Avrupalı ve Avrupa'da mimarlık eğitimi almış gayrimüslim mimarların tasarladıkları yeni kamu yapılarında egemen olan Batılı üslup ile kendini göstermiştir. Her ne kadar bu dönemde Avrupa kökenli üsluplar uygulanıyor olsa da geleneksel mimari ile sentezlenen bir mimarlık anlayışının ortaya çıktığı da bir gerçektir. Yeni dönemin gerekliliği olarak ortaya çıkan bu yapıların mimari tasarımlarının dışında çevre düzenlerinin de yapının mimarı ya da usta bir bahçıvan tarafından belirli bir üsluba göre yapıldığı anlaşılmaktadır. Arşiv kaynakları incelendiğinde düzenlenmiş bahçe örnekleri hastane, düşkün evi, askeriye, okul gibi kamu yapılarında görülmektedir. Bahçeler yapıların ya etrafını sarmış, ya ön bahçe ya da iç bahçe olarak tasarlanmıştır. Bu dönemde her ne kadar doğal bahçe tasarımı popüler olsa da kamu yapılarının bahçe düzeninde klasik bahçe tasarımının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bahçe düzeninde kare ya da oval formlu havuzlar, çardak, kamariye ve diğer oturma birimleri, bahçe tasarımı doğrultusunda geometrik parterler karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde kamu yapılarının bahçeleri değerlendirilirken farklı işleve sahip kamu yapılarından bahçeler seçilmiştir. Bu kapsamda incelenen kaynaklarda tasarımına dair detaylı ve önemli bilgiler bulunan, günümüzde uğradıkları değişimler tespit edilebilen örnekler olan Darülaceze, Şişli Etfal Hastanesi ve Bahriye Nezareti yapılarına ait bahçeler değerlendirilmiştir.

2.2.4.1 Darülaceze Bahçesi

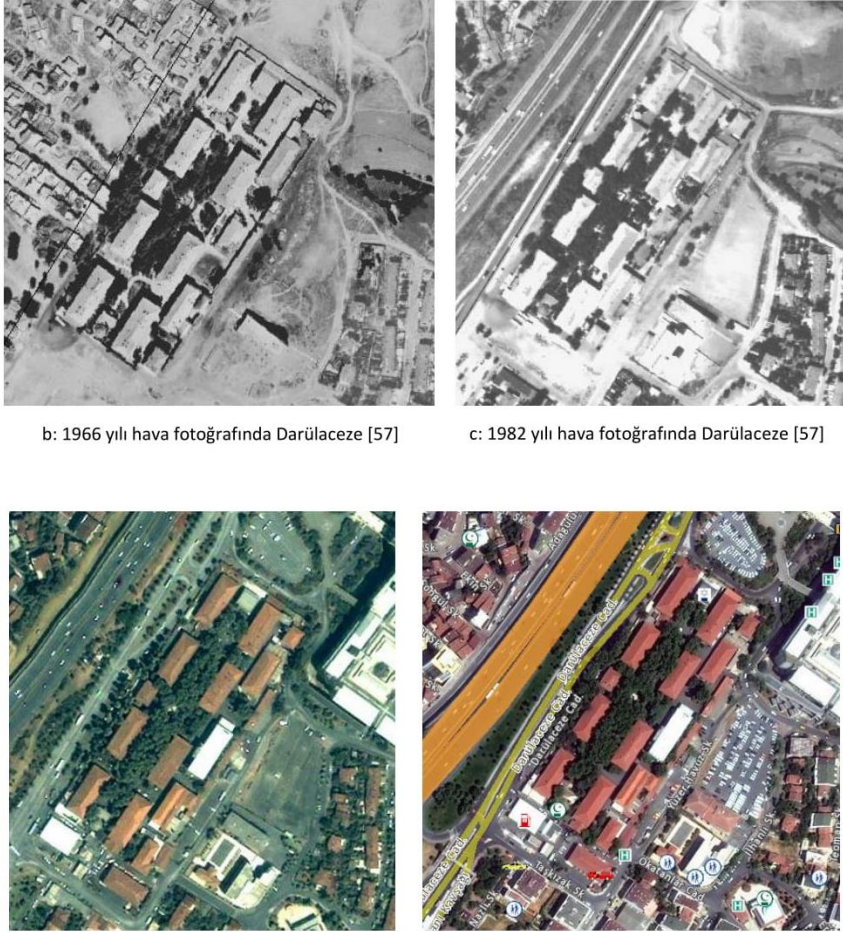
Darülaceze, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Rumeli bölgesinde kaybedilen yerlerden gelen göçler sonucu, Temmuz 1877-Eylül 1879 yılları arasında İstanbul'a gelen yaklaşık dört yüz bin göçmene yardım etmek amacıyla 1895 yılında II. Abdülhamid tarafından İstanbul'da kurulmuştur [112].

Darülaceze'yi oluşturan yapılar kuzey-güney doğrultusunda konumlandırılmış yaklaşık 52 dönümlük dikdörtgen bir alana yayılmaktadır. Arazide içe dönük olacak şekilde yerleştirildikleri için bu yapılar arasında geniş bir alan kalmıştır. Bu alan ortak kullanımlar için iç bahçe olarak ayrılmıştır (Şekil 2.16 a). Bahçe, yapıları dış dünyadan kopararak, kendi içinde bağımsız bir mekân oluşturmuştur [113].

Bahçe, bu dönemde Avrupa'daki hastane yerleşkelerinde genellikle görülen doğal İngiliz bahçesi anlayışının aksine, simetrik düzeni ile klasik bahçe üslubunun özelliklerini taşımaktadır. Bu yaklaşım, tarhların biçiminden de açıkça anlaşılmaktadır. Aynı yapıların yerleşiminde olduğu gibi bahçe düzenlemesi de iki ana eksen oluşmaktadır (Şekil 2.16 a). Bahçenin kuzey ucuna kilise ve sinagog, güney ucuna ise cami konumlandırılmıştır (Şekil 2.16 h, ı) [17].

Darülaceze yapılandırılırken havadar ve içe dönük hastane modeli esas alınmıştır. Bu simetrik düzende, iki ana eksenin kesiştiği noktada Sütun-ı Mefharet anıtı konumlandırılmıştır (Şekil 2.16 f). Anıtın önünde Halil Rıfat Paşa'nın bronzdan dökülmüş bir büstü yer almaktadır. Ayrıca anıt ile aynı eksen üzerinde kare formu bir süs havuzu bulunmaktadır [114]. Bu havuz, kare planı, pahlı köşeleri, mermer kaplaması, ortasına yerleştirilmiş iki mermer çanak ve fiskiyesi ile sade bir düzenlemedir (Şekil 2.16 j) [114].

Bugün Darülaceze'nin bahçesindeki parterler değişikliğe uğramış, bahçe içine başka yapılar eklenmiştir. Zemin asfalt kaplanmış, mermer kaplamalı kare havuz değiştirilerek kaya dokusu verilmiş bir görünüme bürünmüştür (Şekil 2.16 k, l, m). Bununla beraber anıt, heykel, çeşme gibi bahçeye ait diğer özgün elemanlar korunmuştur.

DARÜLACEZE BAHÇESİ	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1912-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Darülaceze [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 b: 1966 yılı hava fotoğrafında Darülaceze [57] c: 1982 yılı hava fotoğrafında Darülaceze [57] d: 2006 yılı hava fotoğrafında Darülaceze [57] e: 2017 yılı hava fotoğrafında Darülaceze [57]

Şekil 2.16 Darülaceze bahçesi ile ilgili görseller

f: Darülaceze bahçesindeki Sutun-ı Mefharet Anıtı [112]

g: Darülaceze bahçesindeki kare havuz [112]

h: İlk yıllarında Darülaceze bahçesi biçimlendirilirken cami ve çevresi [115]

ı: İlk yıllarında Darülaceze bahçesi biçimlendirilirken sinagog ve çevresi [115]

j: Darülaceze bahçesinde dikdörtgen havuz [112]

k: Darülaceze bahçesi yürüyüş yolları ve yeşil alanlar [112]

l: Darülaceze bahçesi yürüyüş yolları, yeşil alanlar ve Sutun-ı Mefharet Anıtı [115]

m: Bahçe içindeki cami ve çevresi [115]

Şekil 2.16 Darülaceze bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.4.2 Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi Bahçesi

Günümüzde hizmet vermeye devam eden Şişli Etfal Hastanesi'nin kuruluş fikri, II. Abdülhamid'in küçük kızı Hatice Sultan'ın difteriye yakalanarak ölmesi üzerine gelişmiştir. Hastanenin yapılma kararı 1897 tarihinde çıkmış ve hastane 1899 senesinde tamamlanarak resmi olarak faaliyete başlamıştır. Hastane, Alman Frans tarafından inşa edilmiştir. Arşivlerde Frans'ın mimar olmadığı fakat işçiliği II. Abdülhamid tarafından çok beğenildiği için hastane inşasının kendisine verildiği belirtilmektedir [116].

Hastane bahçesinin düzenlemesi, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden Hacı Ali Efendi ve adı belirtilmeyen bir Alman uzman tarafından gerçekleştirilmiştir. Bahçe içindeki çam ağaçları inşaat sırasında dikilmiştir. Bahçe düzenlemesi ve yapıların inşası eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir [116]. Eski harita ve planlar doğrultusunda bahçe tasarımı incelendiğinde, 19. yüzyıl sonlarında hâkim olan İngiliz doğal bahçe üslubunun aksine klasik üslubun tasarım özellikleri görülmektedir (Şekil 2.17 a). Geometrik düzenlemeler, aksiyal patikalar ve simetri tasarımda etkili unsurlardır.

Öte yandan, bahçeye ait eski fotoğraflar incelendiğinde bahçedeki mimari elemanların tasarımında İngiliz bahçe tasarımının etkisi hissedilmektedir. Bu etki ağaç dalı şeklinde korkuluklarda (Şekil 2.17 ı), yapay kayalarla kaskadlar şeklinde fıskiyeli havuzlarda (Şekil 2.17 j, k) kendini göstermektedir. Havuz, korkuluk gibi mimari elemanların dışında bahçede oturma birimi olarak kameriye, banklar, (Şekil 2.17 l) su elemanı olarak da dökme demirden üretilen Hamidiye Suyu'na bağlı bir çeşme (Şekil 2.17 m), saat kulesi (Şekil 2.17 n, o) ve direkli fenerler bulunmaktadır (Şekil 2.17 p, r).

Şişli Etfal Hastanesi yapıldığı günden bugüne kadar oldukça fazla değişiklik geçirmiş, bu süreçte hastanenin bahçesi özgün tasarımını kaybetmiştir (Şekil 2.17 c, d, e, f). Bugün özgün bahçeye ait mimari elemanlardan geriye bir saat kulesi, bir Hamidiye çeşmesi ve oldukça değişikliğe uğrayan taş babalara monte edilmiş demir parmaklıklar kalmıştır.

ŞİŞLİ HAMİDİYE ETFAL HASTANESİ BAHÇESİ	
HARİTALAR- PLANLAR	a: Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi planı [55] b: 1912-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	c: 1966 yılı hava fotoğrafında Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi [57] d: 1970 yılı hava fotoğrafında Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi [57]

Şekil 2.17 Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi bahçesi ile ilgili görseller

g: Bahçedeki yeşil alanlar [117]

h: Bahçedeki yeşil alanlar [117]

ı: Havuz çevresinde ağaç dalı şeklinde tasarlanmış korkuluklar [117]

j: Fiskiyeli ve kaskadlı havuz [117]

k: Kaskadlı havuz [117]

l: Ahşap kameriye [117]

m: Hastane girişinde bulunan Hamidiye çeşmesi [117]

n: Bahçe içindeki saat kulesi [117]

o: Bahçe giriş kapısı ve bahçe içindeki saat kulesi [117]

p: Bahçe içindeki yeşil alanlar [117]

r: Bahçe içindeki yeşil alanlar [117]

Şekil 2.17 Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.4.3 Bahriye Nezareti Bahçesi

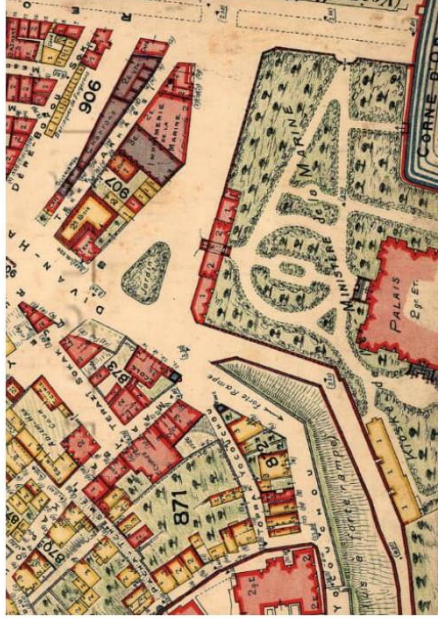
1865-1869 yılları arasında, Mimar Sarkis Balyan tarafından inşa edilen Bahriye Nezareti Binası ya da günümüz adıyla Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Binası, Kasımpaşa'da Turabi Baba Caddesi üzerinde, Cezayirli Hasan Paşa Parkı'nın sonunda yer alır. Bina 1953 yılından sonra T.C. Kuzey Deniz Saha Komutanlığı binası olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Kasımpaşa'da Haliç kıyısında yer alan divanhanelerin ilki Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Bugüne dek aynı yerde yaptırılan beş divanhanelen dördü zaman içinde kullanılmaz hale gelerek yıkılmıştır. Günümüze ulaşan bina, Sultan Abdülaziz Dönemi'nde yapımına karar verilen divanhane'dir. Binada padişahı ziyarete gelen elçiler ağırlanmış, Bahriye nazırları çalışmalarını hünkâr dairesinde yürütmüşlerdir. Denize çakılan kazıklar üzerine inşa edilen iki katlı bina dikdörtgen planlıdır [118].

Binayı gösteren eski haritalar ve fotoğraflardan yapının etrafının bahçe ile çevrili olduğu (Şekil 2.18 a, b), geometrik parterler ile süslenmiş bahçede fiskiyeli süs havuzu, direkli fenerler ve yerden aydınlatma elemanlarının kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 2.18 h, ı, j, k). Günümüzde yapının kara tarafında yer alan bahçesinin bir kısmı otopark haline getirilmiş ve bu alandaki özgün bahçenin yalnızca küçük bir kısmı korunmuştur. Bu kısım dışında diğer alanlardaki peyzaj elemanları kaldırılmış ve yollara asfalt döşenmiştir (Şekil 2.18 c, d, e, f).

BAHRİYE NEZARETİ BAHÇESİ

HARİTALAR- PLANLAR

a: 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Bahriye Nezareti [55]

b: 1912-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Bahriye Nezareti [55]

HAVA FOTOĞRAFLARI

c: 1966 yılı hava fotoğrafında Bahriye Nezareti [57]

d: 1972 yılı hava fotoğrafında Bahriye Nezareti [57]

e: 1984 yılı hava fotoğrafında Bahriye Nezareti [57]

f: 2017 yılı hava fotoğrafında Bahriye Nezareti [57]

Şekil 2.18 Bahriye Nezareti bahçesi ile ilgili görseller

g: Bahriye Nezareti [55]

h: Bahriye Nezareti bahçesinin karaya bakan tarafı [119]

ı: Bahriye Nezareti'nin denizden görünümü [58]

j: Bahriye Nezareti'nin denizden görünümü [119]

k: İşgal yılları sırasında Bahriye Nezareti [58]

Şekil 2.18 Bahriye Nezareti bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.5 Yabancı Kurum Yapılarına Ait Bahçeler

Kuruluşundan itibaren çok çeşitli bir millet yapısına sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, farklı din ve milliyetlere mensup olanlara karşı gösterdiği hoşgörüyü devletin yıkılışına kadar sürdürmüştür. Bu hoşgörü, farklı milletlerin bir arada ve barış içinde yaşamalarını, ülke içinde kültürel ve ekonomik faaliyetlerde bulunmalarını sağlamıştır. Tanzimat sonrasında, Osmanlı topraklarında yeni siyasi etki alanları oluşturmak ya da var olan etki alanlarını genişletmek isteyen emperyalist devletler, imparatorluğun çeşitli bölgelerindeki kurumlarının sayısını arttırarak hem kendi etkinliklerini yaymayı kolaylaştıran bir kültürel çevre oluşturmayı, hem de nüfuzlarının yayılmasında aracı olacak kişileri yetiştirmeyi amaçlamışlardır. Osmanlı Dönemi'nde yabancı devletler özellikle tespit ettikleri hedef kitle yararına okul, matbaa, hastane vb. modern kurumlar oluşturmuşlardır. Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla yabancı devletlere ait bu kurumlar ile Osmanlı Devleti tarafından kurulan kamu kurumları İstanbul'un şehir dokusunda yeni bir düzen oluşturmuşlardır.

Yabancı devletlere ait kurumlar incelendiğinde hastane ve okul gibi yapıların düzenlenmiş geniş bahçelerinin olduğu görülmektedir. Bu yapıların bahçeleri için özel tasarımlar yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı devletlere ait yapıların önemli bir kısmını da elçilik yapıları oluşturmaktadır. Elçilik yapıları, yabancı kurumlara ait yapıların bahçeleri içinde özel bir grubu oluşturmaktadır.

İstanbul Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olduğu 1453 yılından 1923 yılına kadar yabancı devletlerin diplomatik temsilciliklerine (sefarethanelerine) ev sahipliği yapmıştır. 16. yüzyılda önce Çemberlitaş'ta Elçi Hanı'nda, ardından Eminönü Yahudi Mahallesi'nde ikamet eden elçiler, 18. ve 19. yüzyıllarda Galata ve Pera Bölgesi'ne kalıcı olarak yerleşmişlerdir [120]. 16. yüzyılın başlarında bahçelik bir alan olan Pera, elçiliklerin buraya gelmesi ve Tanzimat Fermanı'nın etkisiyle birçok haklar kazanan azınlıkların da bölgedeki varlığı ile 19. yüzyılda en hareketli dönemini yaşamıştır. Elçilik saraylarının semtte yerleştiği bölge Dört Yol olarak bilinen Galata Mevlevihanesi ile Galatasaray arasındaki alan olmuştur [120].

Elçilikler kurulduğu günden itibaren sadece diplomatik alanda çalışmalar yürütmekle kalmamış, aynı zamanda şehircilik, mimarlık, kültür alanında ve sosyal alanlarda da

alışmalar yapmışlardır [121]. Batılılaşma Dönemi'nin de etkisiyle ülkeye davet edilen yabancı mimarların bir kısmı kendi ülkelerindeki mimari üslupları şehre uyarlamış, ayrıca eēitimini yurt dışında alan levanten mimarlar geleneksel mimari elemanlar ile Batı elemanlarını harmanlayarak tasarladıkları yapılarla Pera'yı kısa süre içerisinde Batıdaki şehirlerden farksız bir hale getirmişlerdir. Yaptırdıkları yapıların byklē, cephe ve plan özelliklerinin zenginliēi, geniş bahçe düzenlemeleri bir anlamda ülkelerinin gücünü ve byklēn simgeler nitelikte olmuştur. Sefarethanelerin cephe düzenleri, içlerinde yer alan balo salonlarının byklē, bezeme çeşitlilikleri ve bahçe düzenleri bu rekabette ne çıkan zenginlikleri olmuşlardır.

Beyoēlu'nda oluşan bu hızlı gelişim ve yerleşim dolayısıyla bölgenin artan nüfusu bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Başta veba olmak üzere özellikle yaz aylarında oluşan salgın hastalıklar, yeşil alanların azlıēı, semtin havasızlıēı Pera halkını bir arayışa itmiş ve bunun sonucunda 18. yüzyıldan itibaren yaz aylarında Pera'dan Boēazii köylerine doēru bir g başlamıştır. Elçiliklerin biroēu Boēaz köylerinde yalılar kiralamışlar, bir süre sonra da kendi yazlık saraylarını inşa etmeye başlamışlardır. Boēaz köylerindeki tercih aēırlıklı olarak Tarabya ve Büyükdere semtlerinde olmuştur. Tarabya'da İtalya, Fransa, İngiltere ve Almanya, Büyükdere'de Rusya ve İspanya sefarethanelerinin yazlık konutları inşa edilmiştir. Elçilikler Boēaz bölgesinde edindikleri yeni yerleşimlerinde Pera bölgesinde olduēu gibi geniş ve bakımlı bahçeler içinde oēunlukla yazlık konut olarak kullanılan yeni yapılar inşa ettirmişlerdir [120].

Yabancı kurum yapılarına ait olan bahçeler İstanbul'da Osmanlı Dönemi'nde düzenlenen bahçelerin önemli örneklerini oluşurmaktadır. Özellikle yabancı devletlerin güçlerini göstermesi için kullanılan bu yapıların mimari düzenlerine verilen önem bahçelerinde de kendini göstermiştir. Devrin etkin olan yabancı mimarları Boēaz bölgesinde elçiliklerin daha çok yazlık konut olarak kullanımı için yalı ve köşkler inşa ederken, bu yapıların bahçeleri için de dönemin modası olan bahçe düzenlerinin etkisinde projeler hazırlayıp uygulamışlardır. Mimari kadar bahçe düzeninin de önemli olduēu bu süreçte bahçe tasarımlarında çeşitli bitki türleri, mimari elemanların kullanıldıēı, diēer bahçelerden farklı olarak heykellere yer verildiēi görülmektedir.

Araştırma kapsamında elçiliklere ait yapılardan Beyoğlu bölgesinden Fransız Sarayı ile İsveç Başkonsolosluğu'nun bahçeleri; İstanbul'un Boğaziçi bölgesinden ise Almanya Büyükelçiliği yazlık konutu ile Avusturya Başkonsolosluğu'na ait bahçeler değerlendirilmiştir. Bu kamu yapılarının dışında diğer kamu yapılarından Alman Hastanesi'nin bahçesi ile Saint Joseph Fransız Lisesi'nin bahçesi değerlendirilmiştir.

2.2.5.1 Fransız Sarayı Bahçeleri

Pera bölgesindeki elçilik binaları içinde en eski ve en büyük yapılardan biri olan Fransız Sarayı Galatasaray'da, İstiklal Caddesi'nin doğu tarafında, Nuruziya, Tomtom Kaptan, Çukurbostan ve Seferbostan Sokaklarıyla sınırlanmış bir alanda yer almaktadır [122].

Galata Kulesi'ni, Topkapı Sarayı'nı, İstanbul'un Anadolu yakasını ve adaları kapsayan bir panoramaya sahip geniş ağaçlıklı sarayın arazisi, Sultan I. Ahmed zamanında Fransa Krallığı'nın 12. elçisi Savary de Brèves Dönemi'nde (1590-1606) IV. Henry tarafından satın alınmıştır [120]. Araziye yapılan bina kimi zaman Beyoğlu yangınları, kimi zaman bakımsızlık, kimi zaman mekân yetersizliği nedeniyle birkaç kez yıkılmış, büyük tadilat ve yenilemeler geçirmiştir [122]. Günümüze ulaşana kadar çeşitli değişimler geçiren yapının bahçeleri de bu süreçten etkilenmiştir.

Bu arazideki ilk yapı 1592 yılında Brèves tarafından yaptırılan ahşap bir binadır. 18. yüzyıl başında oldukça harap durumda olması üzerine dönemin büyükelçisi Bonnac, yeni bir yapı yapılması için 1721 yılında zamanın önemli mimarlarından olan Pierre Vigne de Vigny'i, Fransız elçilik binasının yeni projesini hazırlamak üzere İstanbul'a çağırmıştır. Vigny arazideki yeni projesine başlamadan önce mevcuttaki binaların rölövelerini detaylı bir şekilde hazırlamıştır (Şekil 2.19 a, b). Bu çizimlerden mevcuttaki arazinin eğimden dolayı cadde tarafından doğuya doğru dört teras şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Mevcut yapılar bu teraslar üzerinde konumlandırılmıştır [120]. Geniş bir arazi üzerine inşa edilen sarayın yapılar dışında kalan kısımlarında formel düzenin hâkim olduğu ve bu kısımların geniş bahçelerle kaplı olduğu bu çizimlerden anlaşılmaktadır.

1767 yılının Eylül ayında meydana gelen büyük Pera yangınında mevcut yapıda ciddi hasarlar meydana gelmiştir. Yangından bir yıl sonra göreve gelen büyükelçi Saint-Priest,

yapının yangına karşı dayanıklı olması için kesme taştan ve yoldan daha geride yapılması fikrini öne sürerek sarayın yeniden yapılma projesini hayata geçirmek için çalışma başlatmış ve yeni yapı 1774-1777 yılları arasında Neoklasik üslupta yapılmıştır [122]. Bu yapıyı gösteren planlardan (Şekil 2.19 c, d) ve gravürlerden (Şekil 2.19 n, o) yeni yapının bahçelerinde de formel tasarımın hakim olduğu görülmektedir. Yapıya ait gravürlerde yapının arka bahçesinden bir istinat duvarı ile ayrıldığı izlenebilmektedir. Formel stilde düzenlenen bahçenin kare, dikdörtgen şekilli çim parterlerinde alçak çalılar kullanıldığı, bahçede su elemanı olarak dairesel planlı havuzların yer aldığı görülmektedir.

1774-1777 yılları arasında inşa edilen yapının Ağustos 1831 yılında çıkan büyük Beyoğlu yangını sırasında tümüyle yanması üzerine Fransa kralı I. Louis Philippe'nin sefiri Baron Roussin günümüze ulaşan yapının temelini atmıştır. Projenin mimarı Paris'li mimar Laurécisque'dir. 1 Mayıs 1839 yılında başlayan inşaat 1847 yılında tamamlanabilmiştir. Bu yeni binaya ait iki adet gravür bulunmaktadır (Şekil 2.19 p, r).

Yeni sarayın inşası sırasında ön ve arka bahçeler yeniden düzenlenmiş ve mevcut ek yapılar (ahırlar, kapitülasyon mahkemeleri ve postane gibi) onarılmış ve yeniden işlevlendirilmiştir.

Bugün konsoloslüğün bahçesinde İtalyan bahçe tasarımının izleri görülmektedir. Bahçe, içinde iki adet Osmanlı çeşmesi, pagan sunağına oyulmuş bir mermer kuyu, Bizans kabartmaları, heykeller, Bizans sütunları, yapım döneminden kalma Marmara mermerinden bir küvet (bir eşi Arkeoloji Müzesi'nin açık hava büfesinde bulunmaktadır) gibi birçok sanat eseri bahçe içinde sergilenmektedir (Şekil 2.19 u, v, y, z, ab, ac). Ayrıca bahçe içinde 16. yüzyılda görev yapmış, Osmanlıda saygın bir yere sahip, sonradan Müslüman olan aristokrat Bonneval'in heykeli bulunmaktadır.

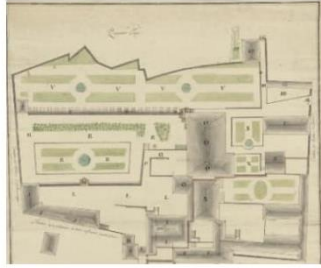
FRANSIZ SARAYI BAHÇELERİ

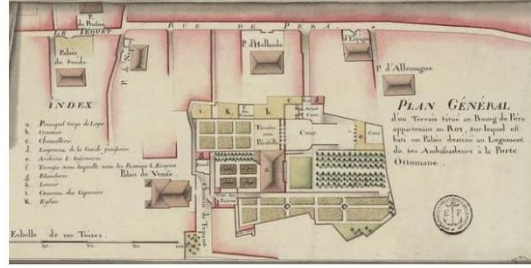
a: Pierre Vigne de Vigny'nin 1721 yılında hazırladığı rölöve çalışması: 1630 yılında inşa edilmiş, 1670-1679 yıllarında onarım görmüş yapının planı [17]

b: Pierre Vigne de Vigny'nin 1721 yılında hazırladığı rölöve çalışması: 1630 yılında inşa edilmiş, 1670-1679 yıllarında onarım görmüş yapının perspektifi [17]

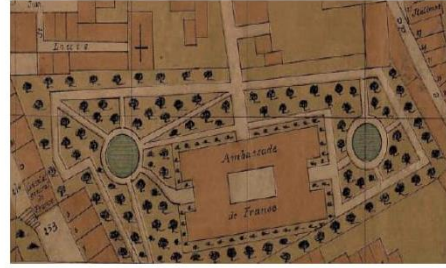
c: Fransız Sarayı'nın Planı, 1769 yılı [54]

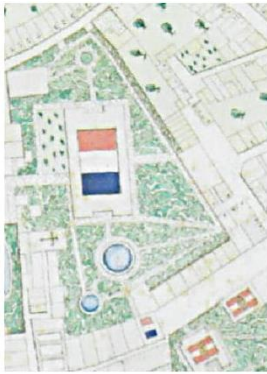
d: Fransız Sarayı geometrik detay, 1784 yılı [54]

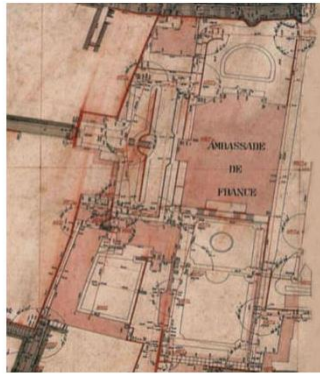
e: 1858-1860 Galata, Pera ve Pangaltı haritasında Fransız Sarayı [55]

f: 1887-1891 Galata, Pera, Taksim, Pangaltı ve Feriköy haritasında Fransız Sarayı [55]

g: II Abdülhamid Dönemi (1976-1909) Galata, Beyoğlu, Taksim ve Pangaltı haritasında Fransız Sarayı [55]

h: 1913-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Fransız Sarayı [55]

i: 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Fransız Sarayı [55]

Şekil 2.19 Fransız Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	j: 1966 yılı hava fotoğrafında Fransız Sarayı [57] k: 1970 yılı hava fotoğrafında Fransız Sarayı [57] l: 1982 yılı hava fotoğrafında Fransız Sarayı [57] m: 2017 yılı hava fotoğrafında Fransız Sarayı [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	n: 1774-1777 yılları arasında inşa edilen Fransız Sarayı-Gouffier, 1809 yılı [55] o: 1774-1777 yılları arasında inşa edilen Fransız Sarayı'nın Castellan tarafından 1820 yılında yapılan gravürü [55] p: Fransız Sarayı gravür, Brindisi 19. yüzyıl sonu. 1831 yılında çıkan büyük Beyoğlu yangını sonrasında tümüyle yanan yapı yerine, 1 Mayıs 1839 yılında inşaatı başlayan, 1847 yılında tamamlanarak günümüze ulaşan yapı inşa edilmiştir [55] r: Fransız Sarayı gravür- Tchihatcheff, 1886 yılı [55]

Şekil 2.19 Fransız Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

s: Fransız Sarayı'nın arka bahçesinde yer alan bahçe köşkü, Castellan [55]

t: Fransız Sarayı'nın arka bahçesi [55]

u: Fransız Sarayı'nın ön bahçesi [123]

v: Fransız Sarayı'nın ön bahçesi [123]

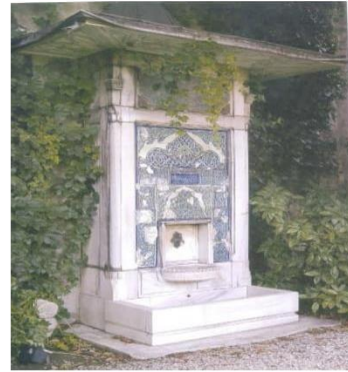
y: Fransız Sarayı'nın arka bahçesi [123]

z: Fransız Sarayı'nın arka bahçesinde bulunan fiskiyeli havuz [123]

ab: Fransız Sarayı'nın arka bahçesi [123]

ac: Fransız Sarayı'nın arka bahçesinde bulunan çeşme [124]

Şekil 2.19 Fransız Sarayı bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.5.2 İsveç Başkonsolosluğu Bahçeleri

İsveç Sarayı Beyoğlu semtinde, İstiklal Caddesi ile Şahkulu Bostanı Sokağı'nın köşesinde yer almaktadır. Saray, İsveç Devleti'nin yurt dışındaki en eski elçilik binası olması yanında aynı zamanda İsveç'e ait arazi üzerinde inşa edilmiş ilk İsveç elçiliği olma özelliğini de taşımaktadır [120].

10 Mayıs 1757 tarihinde dönemin İsveç misyonunun başı olan Gustav Celsing Pera'daki bugünkü araziyi satın almıştır. Arazi satın alındıktan sonra burada bulunan binadaki işlev yetersizliğinden birtakım tamiratlar geçirmiştir. Saray 18. yüzyıl ile 19. yüzyıl ortalarına kadar yangınlar geçirerek kullanılmaz hale gelmiştir. Günümüze ulaşan saray 1970 yılında hizmete açılmıştır.

Bugüne değin korunmuş olan İsveç Sarayı (İsveç Başkonsolosluğu), öndeki üst bahçe ve arka bahçe olmak üzere iki bahçeye sahiptir (Şekil 2.20 a, b, c, ı, l). Bahçelerin Pervititch Haritaları'ndaki hali (Şekil 2.20 c) ve farklı yıllara tarihlenen hava fotoğrafları (Şekil 2.20 d, e, f, g) değerlendirildiğinde bahçelerin tasarımını koruduğu anlaşılmaktadır. Bahçelerde kuyu, çeşme, havuz gibi su elemanları yer almaktadır (Şekil 2.20 l, m, n, o). Bu elemanlar oldukça iyi korunmuştur.

İSVEÇ BAŞKONSOLOSLUĞU BAHÇELERİ	
HARİTALAR- PLANLAR	a: 1858-1860 Galata, Pera ve Pangaltı haritasında İsveç Başkonsolosluğu [55] b: 1887-1891 Galata, Pera, Taksim, Pangaltı ve Feriköy haritasında İsveç Başkonsolosluğu [55] c: 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda İsveç Başkonsolosluğu [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	d: 1966 hava fotoğrafında İsveç Başkonsolosluğu [57] e: 1982 hava fotoğrafında İsveç Başkonsolosluğu [57] f: 2006 hava fotoğrafında İsveç Başkonsolosluğu [57] g: 2017 hava fotoğrafında İsveç Başkonsolosluğu [57]

Şekil 2.20 İsveç Başkonsolosluğu bahçeleri ile ilgili görseller

h: İsveç Başkonsolosluğu ön bahçe kapısı [125]

ı: İsveç Başkonsolosluğu ön bahçesi [125]

j: İsveç Başkonsolosluğu ön bahçesi [125]

k: İsveç Başkonsolosluğu ön bahçesi ve bahçe kapısı [125]

l: İsveç Başkonsolosluğu arka bahçesi [125]

m: İsveç Başkonsolosluğu ön bahçesinde bulunan kuyu [125]

n: İsveç Başkonsolosluğu arka bahçesindeki fiskiyeli havuz [125]

o: İsveç Başkonsolosluğu arka bahçesindeki duvar çeşmesi [124]

Şekil 2.20 İsveç Başkonsolosluğu bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.5.3 Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri

Almanya Büyükelçiliği yazlık binası Sarıyer İlçesi Tarabya Koyu'nda, Yeniköy-Tarabya Caddesi üzerinde 185 dönümlük geniş bir koru içinde yer almaktadır. 1880 yılında Sultan II. Abdülhamid bu araziyi Alman İmparatorluğu'na diplomatik amaçlı kullanmak üzere hediye etmiştir. I. Wilhelm burada yazlık sarayı inşa ettirmiştir. Günümüzde halen Alman devletine ait olan bu arazi İstanbul'daki en bakımlı ve güzel tarihi bahçelerden biri olma özelliğini korumakta, Türk-Alman diyaloguna hizmet vermektedir [124].

Elçiliğin arazisi eski Tarabya Kasrı'nın bulunduğu yerdir. "Matos", "Matas" ya da "Mavrokordatos" diye anılan bir Rum ailesine ait olan kasır, 1821 yılında Yunan isyanına karşılık olarak Babıali tarafından zorla el koyularak alınmıştır. Yapı 1828-1829 yılları arasında Osmanlı-Rus Harbi sırasında Osmanlı ordu karargâhı olarak hizmet vermiştir. Sultan bu kasrın yerine kâgir bir yapı yaptırmak üzerine yıktırılmış, fakat yerine yenisi inşa edilmemiştir. II. Abdülhamid, Almanya ile olan ilişkilerin geliştiği dönemde kasrın arazisini Alman sefaretine hediye olarak vermiştir [120].

Bugün kasrın yerinde Alman sefaretinin yazlık binaları bulunmaktadır. Kasır ana binası günümüze ulaşamamış olsa da bahçesinin büyük bir bölümü bozulmadan korunmuştur. Dış bahçe ile iç bahçeyi ayıran bir kapı üzerinde Abdülaziz'in tuğrası görülmektedir. Bahçede ayrıca eski Tarabya Kasrı'ndan kalmış, değiştirilmemiş ve halen depo olarak kullanılan bir de mutfak binası vardır [120]. Bahçe düzeninde ve yeni yapıların yerleştirilmesinde belirli bir geometri ve aksiyalite gözetilmek istenilse de muhtemelen eski yerleşme izlerine bağlı kalmaktan ötürü radikal bir geometri sağlanamamıştır (Şekil 2.21 a, b) [126]. Merkezdeki meydanda kesişen yollar, olması gerektiği gibi 90 derecelik bir açı yapmazlar. Elçilik konutundan başlayıp batıdaki parterlere ulaşan anayol düz bir doğru olarak uzanmak yerine hafif bir kırılma gösterir. Binaların yerleşimi de simetrik değildir. Örneğin ana bina merkezde görünmesine karşılık yeni elçilik evi ve müsteşar evinin konumları simetri dışıdır. Dolayısıyla Alman neoklasik yerleşme düzeninin bir hayli dışına düşen daha serbest bir yerleşme gözlenir [127].

Bahçelerin düzeninde 19. yüzyıldaki tipik bahçe tasarımlarında sıkça rastlanılan, yapıya yakın yerlerde mümkün olduğunca bodur bitki tipleri ve mevsimlik çiçeklerin

kullanıldığı, yapıdan uzaklaştıkça yükselen ve sıklaşan bir bitki örtüsünün hâkim kılındığı doğal bahçe anlayışı egemendir (Şekil 2.21 k, l, m, n, r, s). Zaten kendi içinde park ve koru barındırdığı için aslında herhangi bir müdahale gerektirmeden de bu tasarım anlayışına uygun bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Geniş gezinti ve dinlenme alanlarına sahip olan bahçelerde bir mekândan diğerine geçerken kullanılan bahçe kapıları (Şekil 2.21 t) ve duvarlar bölünmeler sağlanması için kullanılmış elemanlardır [124].

Bahçelerdeki çeşmeler, çeşme duvarları ve kurnaların tümü bu büyük arazinin yıl boyunca sulanmasına olanak sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu çeşmelerin kimi çok basit ve sade bir tarzda yapılmış, kimi de heykeltıraş titizliğiyle işlenmiştir [120].

ALMANYA BÜYÜKELÇİLİĞİ YAZLIK KONUTU BAHÇELERİ	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [55] b: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu detay [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [57] d: 1982 yılı hava fotoğrafında Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [57] e: 2006 yılı hava fotoğrafında Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [57]

Şekil 2.21 Almanya Büyükelçiliği yazlık konutu bahçeleri ile ilgili görseller

g: Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [55]

h: Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu ön bahçesi [55]

ı: Bahçe içindeki şehitlik [55]

j: Bahçe içindeki şehitlik [55]

k: Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu
ön bahçesi [128]

l: Bahçedeki çim alanlar [128]

m: Bahçedeki çim alanlar [128]

n: Bahçedeki çim alanlar [128]

Şekil 2.21 Almanya Büyükelçiliği yazlık konutu bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

o: Bahçe içindeki şehitlik [128]

p: Bahçe içindeki şehitlik [128]

r: Koru içindeki köşk [128]

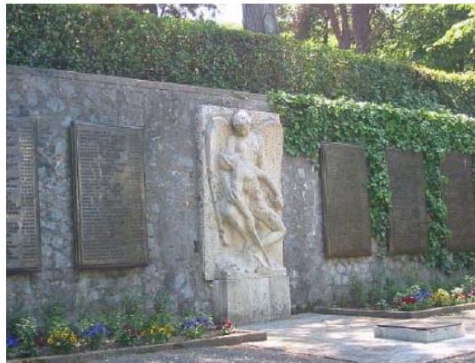
s: Koru içindeki yürüyüş yolu [128]

t: Bahçe kapısı [128]

u: Koru içinde bulunan bahçe köşkü [128]

v: Üst bahçedeki heykel [128]

y: Bahçedeki anıt [128]

Şekil 2.21 Almanya Büyükelçiliği yazlık konutu bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.5.4 Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri

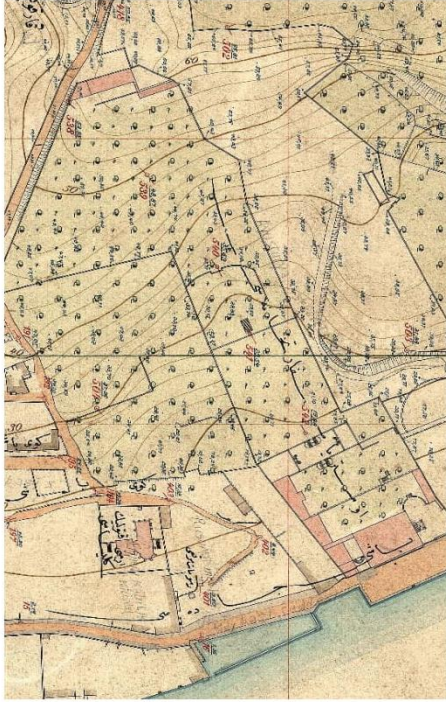
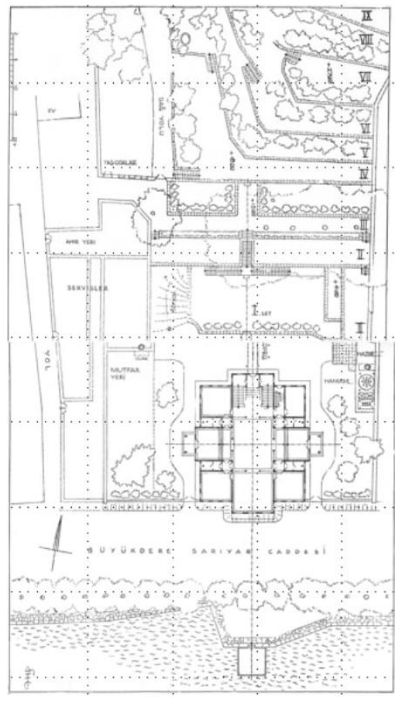
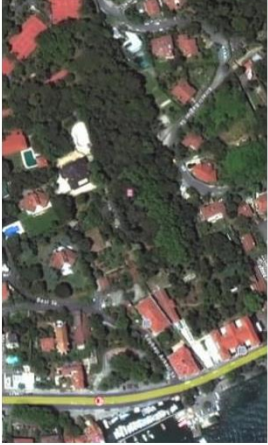
Sarıyer ilçesi Yeniköy mahallesinde, sahil yolu üzerinde, 36 dönümlük bir arazi içinde yer alan bu yapı grubu Yeniköy Sarayı olarak da bilinmektedir. Avusturya Sefareti 1898 yılında dönemin padişahı II. Abdülhamid'in emri ile hazine tarafından Avusturya-Macaristan İmparatoru II. Franz Joseph'e hediye edilmiştir. Yeniköy'de yer alan bu görkemli saray, hazine tarafından kamulaştırılmadan önce İstanbul'un tanınmış sarraflarından Cezarlıyan Mıgırdıç'a aittir. Sarayın Sultan II. Abdülhamid tarafından büyükelçilik binası olarak kullanılmak üzere Avusturyalılara verilmesi üzerine, 1894-1898 yılları arasında ana bina ve müstemilatında büyük çapta yenileme çalışmaları yapılmıştır [129].

Avusturya Büyükelçiliği yazlık binasının bahçesi ve korusu halen Avusturya devletine aittir. 1992-1994 yılları arasında 30.000 metrekarelik bahçenin restorasyonu için 50 milyon Avusturya Şilini bütçe tahsis edilmiştir. Bahçe günümüzde Avusturya Başkonsolosluğu ve Avusturya Kültür Ofisi'ne ait birçok kültürel ve sosyal etkinlik için kullanılmakta ve bazı etkinlikler için halka açılmaktadır [124].

36 dönümlük arazide ana bina dışında ahırlar, arabalık, seralar ve mutfak gibi küçük hizmet yapıları da bulunmaktadır. Arazide ana bina gerisindeki bahçe set halindedir (Şekil 2.22 a, b). Sahilhanenin inşasından kalma mermer hamam harap vaziyettedir. Sahilhane deniz üzerindeyken bahçeye yan taraftan girilmekte iken, 1930-1935 yılları arasında yapılan yol çalışmaları sonunda caddenin gerisinde kalmış ve kayıkhane kapatılmıştır. Ayrıca arazinin kuzey yönünde bir kilise mevcuttur. Birinci setteki servis binası Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Büyükelçiliği Dönemi'nde yazıhane olarak kullanılmıştır. II. Abdülhamid Dönemi'nde ise mescit olarak kullanıldığından Abdülhamid Camisi olarak anılmıştır. Saray arazisinin dört bir tarafı duvarlarla çevrilidir. Araziye sol bahçe kapısından girildiğinde bir avlu ile karşılaşmakta ve girişin hemen solunda kayıkhane girişi yer almaktadır. Bu avlunun karşısındaki bir platformdaki döşemeye, yenilemenin yapıldığı tarih olan 1898 siyah-beyaz çakıl taşları ile işlenmiştir [120].

Bahçede İtalyan bahçe tasarım üslubu ağır basmaktadır. Özellikle merdiven kullanımlarında bu etki görülmektedir (Şekil 2.22 h, ı). Bahçede topoğrafya nedeniyle

teraslar oluşturulmuş ve bu nedenle İstanbul'da en çok görülen teras bahçe düzenlemesinin uygulanmasındaki önemli tamamlayıcılar olan merdivenler kullanılmıştır. Merkezden uzaklaşmaya başlandığında İngiliz doğal bahçe tasarım üslubunun da kullanımı görülmektedir (Şekil 2.22 a). Yapıya yakın olan kısımlarda daha çok kısa boylu çalılar, süs bitkileri ve mevsimlik çiçeklerden oluşan düzenlemeler kullanılırken (Şekil 2.22 g), bahçenin iç kısımlarına doğru ilerlendikçe boylu ağaçların ve daha doğal bir düzenlemenin kullanıldığı görülmektedir. Bitki çeşitliliğini ön plana çıkarmak ve dolaşımı kolaylaştırmak amacıyla bahçe içindeki dolaşım alanlarının sayısı asgaride tutulmuştur. Bitkilerin Topiari tekniği ile şekillendirilmesi bahçenin genel tasarımında etkisini göstermektedir. Ayrıca bahçede günümüze kadar sağlıklı şekilde yetiştirilmiş ve korunmuş olan yaklaşık yüz senelik manolya ağaçları bulunmaktadır [124]. Bunun yanı sıra havuzlar da bahçe düzenlemesindeki önemli bileşenlerdendir.

AVUSTURYA BÜYÜKELÇİLİĞİ YAZLIK KONUTU BAHÇELERİ	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [55] b: Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu bahçeleri planı [5]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [57] d: 1982 yılı hava fotoğrafında Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [57] e: 2006 yılı hava fotoğrafında Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri [57]

Şekil 2.22 Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri ile ilgili görseller

g: Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu bahçelerindeki yeşil alanlar [124]

h: Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu bahçelerindeki merdivenler [124]

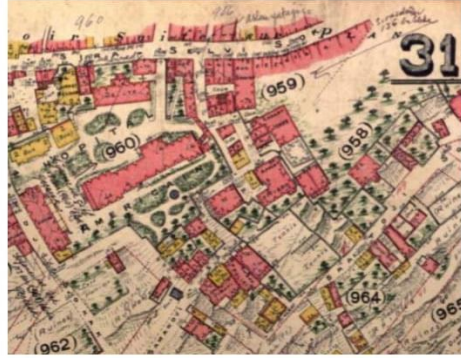
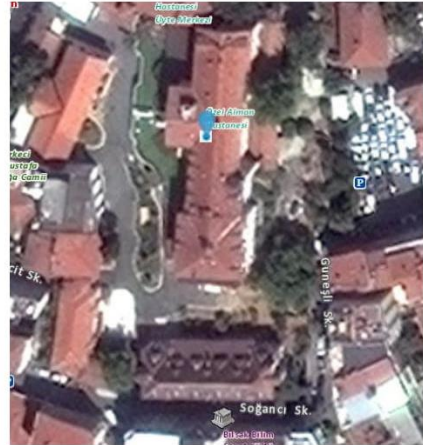
ı: Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu bahçelerindeki merdivenlerin detayı

Şekil 2.22 Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.5.5 Alman Hastanesi Bahçeleri

Alman Hastanesi Taksim Siraselviler Caddesi'nde yer almaktadır. Prusya Elçiliği hekimlerinden Dr. Georg Hermann Ritter von Mühling'in önerisi üzerine İstanbul'daki Alman Hayır Cemiyeti'nin katkılarıyla 6 Nisan 1846 tarihinde kurulmuştur. Hastane için gereken arsa ve bina Alman Protestan Kiliseleri Topluluğu tarafından sağlanmıştır. Siraselviler'de sadece 5 yatakla hizmete giren hastanenin kısa bir süre sonra ihtiyaçları karşılayamadığı görüldüğünden aynı yılın kasım ayında daha geniş bir ev kiralanmıştır. Hastane 1851'de Sakız Sokağı'na, 1853'te Telgraf Sokağı'na taşınmış ve içinde taş bir bina bulunan bir arsa da satın alınarak hastaneye eklenmiştir. Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında hasta sayısı artınca 1856'da Halil Paşa Arsası adı verilen bugünkü hastane sahasının içine ek bir bina yapılmıştır. Kaiserswerth Vakfı 1973'te dağılınca hastane Alman Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Eylül 1992'de Almanya ile Türkiye arasında imzalanan protokole göre Alman Federal Cumhuriyeti, Alman Hastanesi üzerindeki bütün haklarını ve kullanım imkânlarını İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı'na devretmiştir [130].

1913-1914 Alman Mavileri Haritaları ile 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Alman Hastanesi'ni gösteren paftalardan hastanenin doğal bahçe tasarımına sahip olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2.23 a, b). Yine bu haritalardan bahçede oval formlu bir havuz bulunduğu tespit edilmektedir. Hastanenin 19. yüzyıl sonundaki durumunu gösteren iki fotoğrafta göze çarpan kıvrımlı yürüyüş yolları ve informel parterler bahçenin doğal formlarda tasarlandığını göstermektedir (Şekil 2.23 g, h). Ancak yıllar içinde bahçenin tasarımı oldukça bozulmuştur. Eskiden çakıl taşı kaplı olan zemin günümüzde asfaltlanmıştır. Hava fotoğraflarından bahçenin yeşil dokusunun da azaldığı anlaşılmaktadır (Şekil 2.23 c, d, e, f).

ALMAN HASTANESİ BAHÇELERİ	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1912-1913 Alman Mavileri Haritaları'nda Alman Hastanesi [55] b: 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Alman Hastanesi [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Alman Hastanesi [57] d: 1982 yılı hava fotoğrafı Alman Hastanesi [57] e: 2006 yılı hava fotoğrafında Alman Hastanesi [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Alman Hastanesi [57]

Şekil 2.23 Alman Hastanesi bahçeleri ile ilgili görseller

g: 19. yüzyılın sonunda Alman Hastanesi [130]

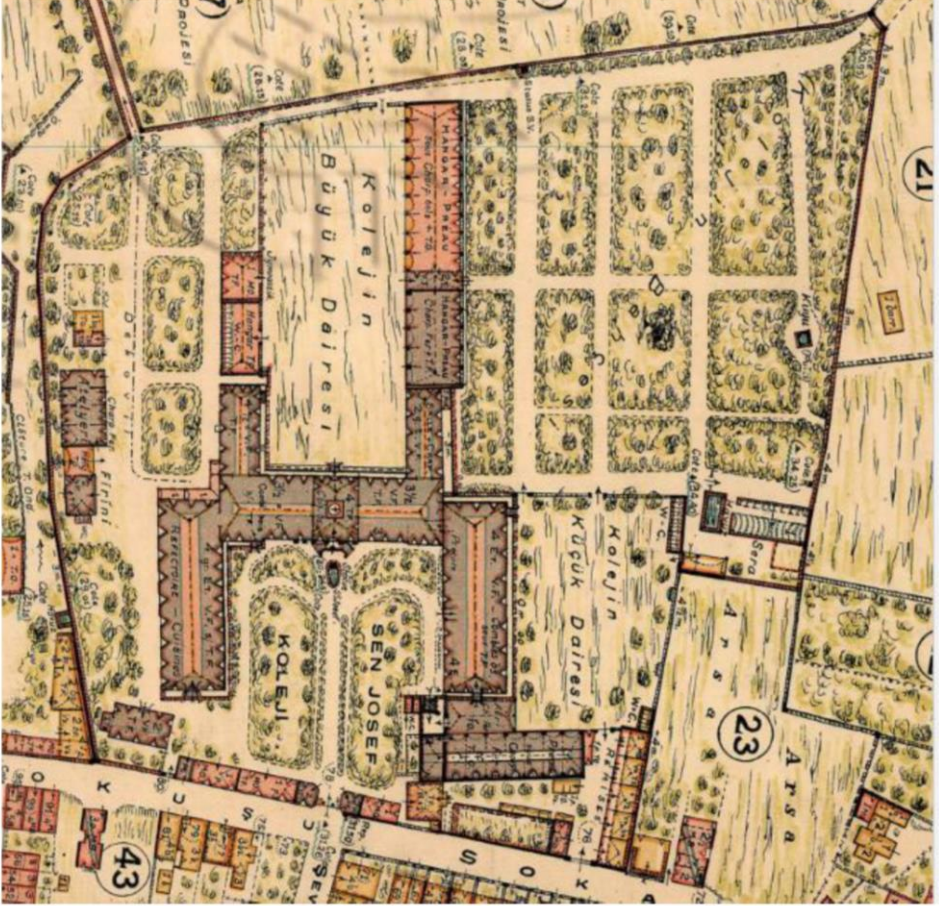
h: 19. yüzyılın sonunda Alman Hastanesi [130]

Şekil 2.23 Alman Hastanesi bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.5.6 Saint Joseph Fransız Lisesi Bahçeleri

1870 senesinde faaliyete başlayan Saint Joseph Lisesi halen Kadıköy ilçesinin Bahariye semtinde eğitim ve öğretime devam etmektedir. Okul 1894 İstanbul depreminde büyük hasara uğradıktan sonra Michellini tarafından restore edilmiş, yıkılan birçok kısım tekrar inşa edilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1903 tarihli plan 1906 senesinde tam olarak tamamlanmıştır. Lisenin mevcut iki avlusu bulunmaktadır. Bu avlular ve arazinin yapılar dışında kalan tüm alanları bahçe olarak bırakılmıştır. Pervititch Haritaları (Şekil 2.24 a) ve liseye ait eski kartpostallar bahçeler hakkında görsel kaynak sağlamaktadır (Şekil 2.24 f, g) [17]. Bu kaynaklar aracılığı ile ana binanın arkasında ve yanında dikdörtgen forma sahip parterlerin ağaç kaplı olduğu, ayrıca yapının ön bahçesinde bir havuz, arka bahçesinde bir başka havuz, kuyu ve seranın olduğu anlaşılmaktadır.

Okulun yapıları inşa edildikleri şekliyle korunmuştur. Hava fotoğrafları değerlendirildiğinde bahçedeki koruluk alanların rekreasyon ve spor alanlarına dönüştürülerek değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Yapının önünde bulunan bahçe bitkisel dokusunu kaybetmiştir (Şekil 2.24 b, c, d, e). Günümüzde koruluk alanların ve patikaların bir kısmı mevcuttur ancak diğer kısımlar sert zemin haline getirilmiştir. Eski haritada belirtilen sera, havuz, kuyu gibi elemanlar korunmuştur. Koruluk alan içindeki ağaçların büyüklüğü bunların okulun ilk inşa edildiği zaman dikilen ağaçlar olduğunu düşündürmektedir.

HARİTALAR- PLANLAR	SAINT JOSEPH LİSESİ BAHÇELERİ
	 a: 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Saint Joseph Lisesi [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 b: 1966 yılı hava fotoğrafında Saint Joseph Lisesi [57] c: 1970 yılı hava fotoğrafında Saint Joseph Lisesi [57]

Şekil 2.24 Saint Joseph Fransız Lisesi bahçeleri ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	d: 1982 yılı hava fotoğrafında Saint Joseph Lisesi [57] e: 2017 yılı hava fotoğrafında Saint Joseph Lisesi [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	f: Saint Joseph Lisesi'ni gösteren eski kartpostal [55] g: Saint Joseph Lisesi'ni gösteren eski kartpostal [55]

Şekil 2.24 Saint Joseph Fransız Lisesi bahçeleri ile ilgili görseller (devamı)

2.2.6 Dini Yapıların Bahçeleri

Çeşitli din, dil, ırk ve kültürlere mensup milletlerden oluşan Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet, imparatorluk sınırları içindeki bu milletleri belli hukuki statüler çerçevesinde yönetmiştir.

Osmanlı Devleti içinde büyük çoğunluğu Müslüman olan halk cami, mescit, tekke, medrese, türbe gibi dini yapıları ve kendilerine özel mezarlıkları kullanmışlardır. İslam dininin devlet yönetiminde etkili oluşu, bu gibi yapıların şehrin içerisinde artmasına neden olmuştur. Her padişah, padişah yakını, devletin ileri gelenleri Müslüman olan halkın kullanımına yönelik dini yapılar inşa ettirmiş, var olanların bakımlarını ya da yenilenmelerini üstlenmiştir.

İmparatorluk içinde gayrimüslimler de önemli bir yer tutmuştur. Osmanlı Devleti başlangıçtan itibaren gayrimüslimlerin ibadet ve ayin hürriyetlerine büyük bir önem vermiştir. Bütün gayrimüslim unsurlar, kendi mezheplerine göre dini ibadet ve ayinlerini serbestlik ve hoşgörü içinde yapabilmişlerdir. Statüleri fermanlarla belirlenen ibadet yerlerinin bütünüyle dokunulmazlığı olmuştur. Devlet bu ibadet yerlerinin iç teşkilatına ve idaresine karışmamış, ibadet yerlerinin idaresi ilgili cemaatlerin yönetim teşkilatlarına bırakılmıştır. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim topluluklara mahsus ibadet yerleri içinde en sık görülenler kilise, manastır ve havralardır. Gayrimüslimlerin kendilerine mahsus mezarlıkları vardır.

19. ve 20. yüzyıla ait haritalarda Müslüman topluma ait büyük külliyelerin, cami, medrese gibi yapıların, gayrimüslüm topluluklara ait kilise gibi yapıların etrafında bahçeler bulunmaktadır. Bu bahçelerden bazıları özel tasarımlara sahiptir.

Dini yapıların bahçe tasarımında bağlantılı oldukları yapı ile de alakalı olarak doğallık ve sadelik esas alınmıştır. Genellikle yürüyüş yollarının etrafında alçak, bahçe duvarına yakın bölgelerde yüksek bitki kullanımı sözkonusudur. Su elemanından fayda sağlamak tasarımın temelini oluşturmaktadır. Bahçelerde çeşme önemli bir su elemanıdır ve bazen basit formlu bir havuz ile birlikte yer almaktadır.

2.2.6.1 Bulgar Eksarhanesi Bahçesi

Bulgar Eksarhanesi binası Şişli’de Halaskargazi ve Abide-i Hürriyet Caddeleri arasında uzanan geniş bir bahçe içinde yer almaktadır. Yapı 19. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir. Eksarh I. Josef tarafından satın alınan yapı eksarhane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapı 1989 yılında ahşap bölümlerinin sağlıklılaştırılması için kapsamlı bir restorasyon uygulamasından geçmiştir [131].

1912-1913 Alman Mavileri Haritaları ve 1930’lu yıllara ait Şişli bölgesini gösteren Pervititch Haritaları’nda yapı ve bahçesi ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Şekil 2.25 a, b). Alman Mavileri Haritaları’nda klasik çizgilere sahip olan bahçe Pervititch Haritaları’nda doğal bahçe tasarımında gösterilmiştir. Günümüzde bahçe doğal tasarıma sahiptir. Her iki haritadan ana binanın sağ ve sol tarafında oval havuzların yer aldığı anlaşılmaktadır. Eski haritalarda gösterilen bu havuzlar hala bahçede mevcuttur. Alanın hava fotoğrafları incelendiğinde bahçe düzenini uzun yıllardır koruduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2.25 c, d, e, f). Bu haritalardan ayrıca, yapının bahçesinde sera gibi ek yapıların olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde seranın yerine inşa edilmiş ve esas yapıya bitişik olan, ibadete açık bir kilise yer almaktadır (Şekil 2.25 g).

BULGAR EKSARHANESİ BAHÇESİ	
HARİTALAR- PLANLAR	a: 1912-1913 Alman Mavileri Haritaları'nda Bulgar Eksarhanesi [55] b: 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Bulgar Eksarhanesi [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	c: 1966 yılı hava fotoğrafında Bulgar Eksarhanesi [57] d: 1970 yılı hava fotoğrafında Bulgar Eksarhanesi [57]

Şekil 2.25 Bulgar Eksarhanesi bahçesi ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	e: 2006 yılı hava fotoğrafında Bulgar Eksarhanesi [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Bulgar Eksarhanesi [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	g: Bulgar Eksarhanesi bahçesinin günümüz durumu [132]

Şekil 2.25 Bulgar Eksarhanesi bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.6.2 Şehzade Camisi Bahçesi

Şehzade Külliyesi Saraçhane Parkı'nın yan tarafında, Şehzadebaşı Caddesi üzerinde yer almaktadır. Külliye; cami, türbe, medrese, tabhane, imaret, sıbyan mektebi ve kervansaraydan oluşmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Haseki Hürrem Sultan'dan ilk erkek çocuğu Şehzade Mehmed'in ölümü üzerine yapılmıştır [133]. Külliye'ye ait ilk yapı 1543 yılında yapılan Şehzade Türbesi'dir. Külliyenin inşası ise 1544 yılında başlamış, 1548 yılında bitmiştir.

Caminin geniş bir bahçesi bulunmaktadır. Bahçe camiye kuzey, doğu ve batı yönlerinden sarmaktadır (Şekil 2.26 a, b). Etrafı küfeki taşından yapılmış bir duvar ile çevrilidir. Bahçeye ve camiye ulaşım için bu duvar üzerinde açılmış kapılar bulunmaktadır. Bahçenin genişliği nedeniyle bahçeyi çevreleyen sokaklara açılan birçok kapı bulunmaktadır.

Bahçede bahçe kapıları ile cami kapıları arasında, genişlikleri 150 cm ile 160 cm arasında değişen kayrak taşı kullanılarak yenilenmiş ışınsal yollar bulunmaktadır (Şekil 2.26 g, h, ı). Bu yolların arasında kalan alanlar yeşil alan olarak bırakılmıştır. Eski fotoğraflarda ışınsal yollar ve toprak zemin görülmektedir.

Bahçeyi gösteren farklı tarihteki hava fotoğrafları incelendiğinde (Şekil 2.26 c, d, e, f), bahçe kapıları ve cami kapıları arasında uzanan ışınsal yolların yıllar içinde bozulduğu ve tekrar yapıldıkları anlaşılmaktadır. Yolların günümüz durumu ile eski hali karşılaştırıldığında özgün çizgilerine ve malzemesine büyük ölçüde sadık kalınarak yenilendiği anlaşılmaktadır.

ŞEHZADE CAMİSİ BAHÇESİ	
HARİTALAR- PLANLAR	a: 1912-1913 Alman Mavileri Haritaları'nda Şehzade Camisi planı [55] b: Pervititch Haritaları'nda Şehzade Camisi planı [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	c: 1918 yılı hava fotoğrafında Şehzade Camisi [57] d: 1966 yılı hava fotoğrafında Şehzade Camisi [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Şehzade Camisi [57] f: 2006 yılı hava fotoğrafında Şehzade Camisi [57]

Şekil 2.26 Şehzade Camisi bahçesi ile ilgili görseller

g: 1888-1910 yıllarında Şehzade Camisi [58]

h: 1943 yılına ait bir fotoğrafta Şehzade Camisi [57]

ı: Eski bir fotoğrafta Şehzade Camisi [58]

Şekil 2.26 Şehzade Camisi bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.6.3 Fatih Camisi Bahçesi

Fatih Camisi ve Külliyesi, Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un Fatih ilçesinde yaptırılmıştır. Külliye 16 adet medrese, darüşşifa, tabhane, imarethane, kütüphane ve hamam bulunmaktadır. 1766 depreminde cami yıkılmış, 1771 yılına kadar süren onarımlar sonrasında bugünkü halini almıştır [134].

Fatih Camisi sahip olduğu yeşil alanı ile İstanbul'daki en büyük bahçeye sahip camilerden biridir. Bahçe camiye kuzey, doğu ve batı yönlerinde sarmaktadır. Caminin kible tarafında ise türbeler ve hazire yer almaktadır. Fatih Camisi'ni gösteren eski haritalardan bahçesinin tasarım özellikleri ile diğer cami bahçelerinden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Genelde cami bahçelerinde ınsal yollara ve geniş çim alanlara sahip sade bir düzenleme esastır. Fakat Fatih Camisi'nin bahçesinde birbirini dik kesen yürüyüş yollarının arasında kalan yeşil alanlarda peyzaj düzenlemesi yapıldığı görülmektedir (2.27 a). Bu bilgi eski bir fotoğraf aracılığı ile de doğrulanmaktadır (Şekil 2.27 h).

Cami bahçesinde ayrıca Sultan II. Mahmud tarafından 1825 yılında yaptırılmış bir yangın havuzu bulunmaktadır. Günümüzde Fatih Camisi bahçesine çevre düzenleme çalışmaları kapsamında dinlenme alanları, farklı ışık ve su oyunları ile farklı görsel güzellikler sunan dairesel ve kaskadlı süs havuzları eklenmiştir (2.27 k).

FATİH CAMİSİ BAHÇESİ	
HARİTALAR- PLANLAR	a: 1912-1913 Alman Mavileri Haritaları'nda Fatih Camisi planı [55] b: Pervitch Haritaları'nda Fatih Camisi planı [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	c: 1918 yılı hava fotoğrafında Fatih Camisi [58] d: 1970 yılı hava fotoğrafında Fatih Camisi [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Fatih Camisi [57] f: 2006 yılı hava fotoğrafında Fatih Camisi [57]

Şekil 2.27 Fatih Camisi bahçesi ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	 g: 2017 yılı hava fotoğrafında Fatih Camisi [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	 h: Eski bir fotoğrafta Fatih Camisi bahçesinde bulunan fiskiyeli süs havuzu [55]

Şekil 2.27 Fatih Camisi bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

ı: 1960'lı yıllarda Fatih Camisi'nin hava fotoğrafı [58]

j: Peyzaj düzenlemesi öncesi Fatih Camisi bahçesi [135]

k: Peyzaj düzenlemesi sonrası Fatih Camisi bahçesi [135]

Şekil 2.27 Fatih Camisi bahçesi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.7 Korular

İstanbul'da çeşitli semtlere dağılmış, yüzölçümleri 2 hektarla 47 hektar arasında değişen korular bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu İstanbul Boğazı'nın her iki yakasında, Boğaziçi'nin topografik yapısına bağlı olarak farklı yükselti ve bakılarda yer almaktadır [11].

Ormanlıktaki koru ormanı ile kent içindeki koru arasında önemli bir fark vardır. Koru ormanını oluşturan ağaçlar tohumdan gelişmişken, kent içi korularda ağaçların tohumdan veya sürgünden gelişmiş olması fark etmez. Uzun süre koruma altında tutulmuş olması, rekreasyonel açıdan kentliye hizmet vermesi koru olarak değerlendirilmesi için yeterlidir [11]. Bu anlamda İstanbul'daki koruların bir kısmı kent içinde kalmış olan doğal orman parçaları, diğerleri ise kişilerin özel çabalarıyla oluşturulan, dikim yoluyla sık yetiştirilmiş ağaç guruplarının meydana getirdiği, etrafı duvarlar ile çevrilerek kapatılmış yeşil alanlardır

Osmanlı Dönemi'nde padişaha ya da devlet adamları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun ileri gelenlerine ait olan koruların bazılarının geçmişi Bizans Dönemi'ne değin uzanmakta, içlerinde Bizans Dönemi'nden kalma yapı kalıntılarına rastlanmaktadır [11].

İstanbul'daki korular ilişkide oldukları yapılar ve kapladıkları alanın topografyası göz önüne alınarak iki grupta değerlendirilebilirler. Bunlardan ilki dış bahçe şeklinde tasarlanmış korulardır. Bu örnekte köşkler, kasırlar, yazlık saraylar, konaklar, yalılar, elçiliklerin yazlık konutları gibi yapıların çevresi iç bahçe şeklinde biçimlendirilirken, bunun devamında koru alanı dış bahçe olarak değerlendirilmiş ve doğaya geçiş sağlanmıştır. Dış bahçe şeklinde düzenlenen korularda geniş çim alanlara, çiçek tarhlarına, fıskiye su elemanlarına yer verilmiş ve korular serinlik, sadelik, doğallık ilkeleriyle biçimlendirilmiştir [16]. Diğer korular ise tek başlarına tasarlanmış veya düzenlenmiş alanlardır. Bu tip korularda tüm alan bahçe olarak değerlendirilmiş, farklı köşelerde farklı etkinlik alanları oluşturulmuş, içerisinde ikamet edilen ya da kısa süreli vakit geçirilen yapılar inşa edilmiştir.

Korular düzenlenirken genellikle etraflarının yüksek duvarlar ile çevrilmesi ve buralara ulaşımın engellenmesiyle, ayrıca özel yasa ve düzenlemeler getirilmesiyle günümüze korunarak ulaşmışlardır. Bu tip koruların içerisinde İstanbul'un en eski ağaçları

bulunmaktadır. Korularda Osmanlı İmparatorluğu'na dış ülkelerden armağan edilerek dikilmiş, Türkiye iklimine yabancı, Amerika ve Afrika kökenli anıt ağaçlar da bulunmaktadır [11].

Günümüzde büyük bir kısmı Osmanlı Dönemi'ndeki sahiplerinin adlarıyla anılan koruların mülkiyeti kişi, kamu kuruluşu ve vakıflarda olup büyük bir kısmı halka açık değildir. Belediyeye ait korular ise kent parkı olarak düzenlenerek halkın kullanımına açılmıştır. Boğaziçi silüetinin oluşumunda etkili olan, geçmişte Boğaz boyunca sıralanan fakat günümüze bir kısmı ulaşan korular İstanbul'un kültürel ve doğal mirası olmaları dışında, yapılar arasında kitle-boşluk ilişkisi kurarak şehirleşmeden kaynaklanan mimari yoğunluğu da yumuşatmaktadırlar [138].

Bu bölümde Avrupa yakasından Naile Sultan Korusu ve Emirgan Korusu, Anadolu yakasından ise Hidiv İsmail Paşa Korusu ve Vahdettin Korusu değerlendirilmiştir. Bu korular ikinci gruba giren koru türleridir. Yalnız Emirgan Korusu özel bir yere sahiptir. Başlangıçta geniş bir bahçe olarak tasarlanan alan daha sonra sahilde yapılan konut ile bağlantısı oluşturularak bir arka bahçe özelliği göstermiştir. Ancak sahildeki yapının yıkılmasıyla bu özellik kaybolmuştur. Önceki bölümlerde yer alan ve birinci tip koru türüne giren Almanya Büyükelçiliği Korusu ile Avusturya Büyükelçiliği Korusu "Yabancı Kurum Yapılarına Ait Bahçeler", Huber Köşkü Korusu "Konut Bahçeleri", Ayazağa Korusu ve Beykoz Kasrı Korusu ise "Kasır Bahçeleri" başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.2.7.1 Naile Sultan Korusu

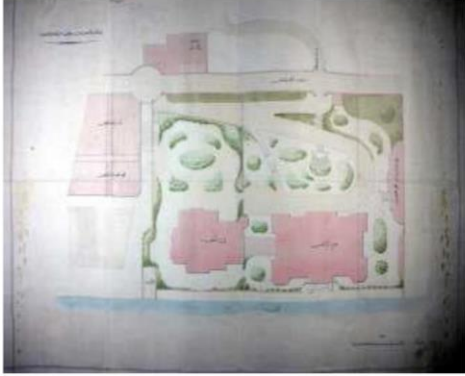
İstanbul'un Avrupa yakasında yaklaşık 4,9 hektar alana sahip Naile Sultan Korusu, Ortaköy ile Kuruçeşme sahilinden Ulus'a çıkan Portakal Yokuşu'nun ortalarına kadar devam eden sırta yayılmaktadır [17].

Koru geçmişte II. Abdülhamid'in kızı Naile Sultan'a tahsis edilmiştir. Haneden mensubu olan Naile Sultan 1924'te halifeliğin kaldırılması ve haneden üyelerinin yurt dışına çıkartılması kararı üzerine yurtdışına çıkmak zorunda kalmış ve bu tarihte koruyu kumaş tüccarı Namık Özsoy'a satmıştır. 1983 senesinde koru içinde üç katlı müstakil evler inşa edilmiş ve aynı tarihte Naile Sultan'a ait olan köşkün restorasyonu da yapılmıştır [11].

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden Naile Sultan Köşkü'ne ait bir harita ve Rumeli Ciheti Haritaları'ndan koru alanı gösteren bir paftadan, köşkün bahçesi ve korunun düzenlenmesinde doğal bahçe tasarımının kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 2.28 a, b). Elde edilen kaynaklar; yaya dolaşımını sağlamak amacıyla bahçe kapısının girişinden köşk girişine kadar geniş ve kıvrımlı bir yol, korunun üst kısımlarından aşağı doğru inen merdivenli bir yol olduğunu, bunlarla birlikte koruluk alanda ulaşımı sağlayan diğer yolların da arazinin topografyasına uygun biçimlendiğini göstermektedir.

Naile Sultan Köşkü bir istinat duvarı üzerine inşa edilmiştir. Köşkün hizasında, giriş kapısıyla karşılıklı olacak şekilde yerleştirilmiş küçük havuz ve merdiven kompozisyonu bulunmaktadır [17]. Köşkün yakın çevresinde geometrik forma sahip çimen, çiçek parterleri kullanılırken koru içinde ağaç ve diğer bitkiler olabildiğince doğal hatlı ve kendi haline bırakılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden ulaşılan 25 Ekim 1908 tarihli bir başka belgede ise köşk bahçesine kurulan havagazı tesisatı ile bahçeye aydınlatma için lambalar yerleştirildiği ve gereken tesisatın kurulduğu belirtilmektedir [136].

Naile Sultan Korusu, 1900'lü yıllardan günümüze kadar alansal büyüklüğünü korumuştur. Fakat 1983 yılında çıkarılmış olan 2980 sayılı kanunun 47. maddesinden faydalanılarak korunun imara açılması neticesinde başlayan inşaat çalışmaları korunun sahip olduğu bitki örtüsünün bir kısmını kaybetmesine, koru içindeki dolaşım yollarının değişmesine ve yeni bir peyzaj düzenlemesinin yapılmasına sebep olmuştur (Şekil 2.28 c, d, e, h).

NAİLE SULTAN KORUSU	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: Naile Sultan Korusu'nun genel planı [17] b: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Naile Sultan Korusu [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Naile Sultan Korusu [57] d: 1970 yılı hava fotoğrafında Naile Sultan Korusu [57] e: 2017 yılı hava fotoğrafında Naile Sultan Korusu [57]

Şekil 2.28 Naile Sultan Korusu ile ilgili görseller

f: Naile Sultan Korusu'nu çevreleyen duvarlar [16]

g: Naile Sultan Köşkü [137]

h: Naile Sultan Korusu'nda inşa edilen müstakil evler ve evlerin peyzaj düzenlemesi [137]

Şekil 2.28 Naile Sultan Korusu ile ilgili görseller (devamı)

2.2.7.2 Emirgan Korusu

Emirgan Korusu İstanbul'un Avrupa yakasında Sarıyer İlçesi'ne bağlı Emirgan Mahallesi'nde, İstanbul Boğazı'na hâkim konumda bir tepenin yamaçları ve sırtı üzerinde bulunan yaklaşık 47,2 hektarlık bir alanı kaplamaktadır (Şekil 2.29 a).

Bizans Dönemi'nde Baltalimanı'ndan İstinye Koyu'na kadar uzanan bölgenin büyük bir servi ormanı halinde olduğu bilinir. Osmanlı Dönemi'nde de el sürülmemiş boş bir miri arazi olan Emirgan çevresi Sultan III. Mehmed zamanında (1595-1603) Nişancı Feridun Paşa'ya verilmiş ve onun yazlık bahçesi olmuştur. Feridun Paşa burada yazlık bir köşk ve bir de av kasrı yaptırmış, ayrıca kuyular açtırarak bahçelerin suyunu temin etmiştir. O dönemde bu bölge Feridun Bey Bahçesi olarak anılmıştır. Sultan IV. Murat 1635'te Revan seferine çıktığı zaman bu bahçeyi kendisine Revan Kalesi'ni teslim eden Emirgüne oğlu Tahmasb Kulu Han'a vermiş ve bu dönemde deniz kenarına bir de saray yaptırmıştır. Bu tarihten sonra burası "Emirgüne Bahçesi", "Mirgün Bahçesi" veya sadece "Mirgün" diye anılmış ve giderek halk ağzında dilden dile değişikliğe uğrayarak "Emirgan"a dönüşmüştür. Padişahın ölümünden sonra Tahmasb Kulu Han 1641 yılında idam edilmiş ve bahçeleri ile yalısı Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya verilmiştir [11, 93].

19. yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülaziz koruyu Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya vermiştir. İsmail Paşa, sahildeki eski yapıyı yıktırıp, büyük bir ahşap saray yaptırmıştır. Bugünkü Emirgan Korusu alanını bir köprü ile yalıya bağlatıp genişleterek içerisine pavyonlar, köşkler ve birkaç şale yaptırmış, bahçeyi düzenletmiştir (Şekil 2.29 f, g) [60, 93]. Bahçe düzenlemesini Kaytona adlı bir mimarın yaptığı bilinmektedir [2]. Koru İsmail Paşa'nın ölümünden sonra mirasçısından Servet Lütfü Tozan'ın mülküne geçmiş, bir müddet sonra da İstanbul Belediyesi'nce satın alınmış ve 1943'te halka açılmıştır.

Koru içindeki parkların düzenlenmesinde sahibinin zevki ve zamanın modası olan doğal bahçe düzenleme anlayışı etkili olmuştur. Bu bahçe düzeninin elemanı olan göletler, kaskadlar, grottolar ve köprüler, küçük patika ile merdivenler bahçe düzeninde yer almıştır. Koru içindeki köşkların yakın çevresindeki düzenlemelerde Avrupa stili hâkimdir. Özellikle Sarı Köşk'ün çevresinde Romantik İngiliz bahçe anlayışı açıkça görülmekte, Beyaz ve Pembe Köşk'ün çevresi ise Sarı Köşk'e nazaran daha formel

hatlardan oluşmaktadır. Köşklerin çevresinde yapısal düzenlemelerin belirleyici olduğu, tür çeşitliliği açısından daha zengin ve daha bakımlı alanlar mevcuttur. Korunun diğer kısımlarında ise bitkisel elemanların ağırlıklı olduğu daha doğal bir düzenleme görülmektedir. Oldukça yoğun bitki örtüsüne ve çeşitliliğine sahip olan koru içinde yer yer pavyonlar bulunmaktadır ve ana eleman olarak kullanılan su motifi göletlerle, kaskadlı havuzlarla, grottolarla bezenerek yapısal düzenlemeleri yönlendirmiştir. Beyaz Köşk'ün bahçesinde formel havuzla başlayan su kullanımı, çeşitli informel havuzlar, kaskadlarla devam ederek Sarı Köşk'ün bahçesinde yer alan grottodan gölete ulaşmaktadır [11]. Otsu bitkilerle kaplı ada ve fiskiyelerle hareketlendirilmiş gölet çevresi, mevsimlik çiçek tarhlarıyla renkli bir hale getirilerek, oturma ve seyir mekânı olarak düzenlenmiştir [16].

Koru, barındırdığı bitki türlerinin çeşitliliği açısından önemli olduğu gibi, İstanbul'da nadir görülen türleri barındırması açısından da büyük önem taşımaktadır. Koru içerisinde köşklerin yakın çevresinde mümkün olduğunca görüşü ve mekânı kapatmayacak yoğunlukta alçak boylu türler kullanılmıştır [16]. Binaların ve göletlerin yakın çevresi ile koruya dikilen ağaç ve çalı türlerinin sayısı 120'den fazladır ve bir arboretum kadar zengindir [11].

Buğdaycıoğlu'nun yaptığı araştırma kapsamında incelediği eski Boğaziçi fotoğraflarından, Prof. Sedad Hakkı Eldem'in restitüsyon denemesinden, 1927 tarihli haritadan, 1940'lı yıllara ait hava fotoğrafı ve haritadan İsmail Paşa'nın bugünkü Emirgan Korusu'nda yaptırdığı şale, köşk ve diğer yapılardan çoğunun ortadan kalktığını tespit etmiştir [13].

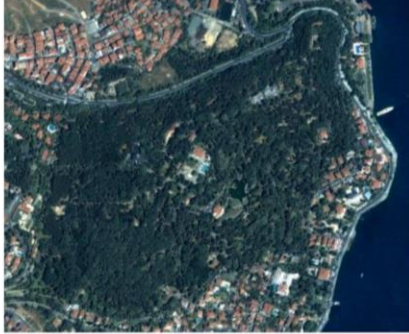
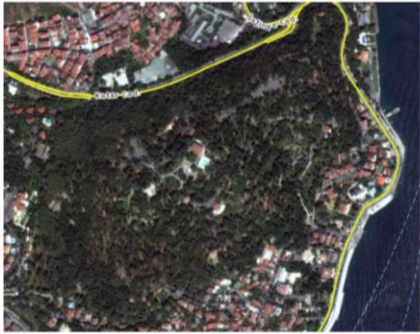
Buğdaycıoğlu'na göre kıyıdaki sahilhane 1930'lu yıllarda yıktırılmış ve arsası yola katılmıştır. Günümüze ulaşamayan bir başkaleman ise korunun yanındaki çilek tarlalarıdır. 1970'li yıllarda korunun içinde grottolardan, göletler ve havuzlardan başka heykelcikler, Japon lambaları ve vazoların mevcut olduğu anlatılmaktadır. Bu heykeller, Japon lambaları ve vazolardan günümüze ulaşan neredeyse hiçbir örnek kalmamıştır [13].

Bahçenin diğer kısımları kısmen korunmuştur. Günümüzde Park ve Bahçeler Müdürlüğü tarafından bakımları yapılan alan halka açıktır. Ne var ki koru içinde yapılan

düzenlemeler bahçenin tarihi kimliğine uygun düşmemektedir (Şekil 2.29 ı, j, k, l, r, s, u, v, y).

Beyaz Köşk'ün bahçesinde bulunan dikdörtgen biçimli havuz yenileme çalışmaları sonucu ışıklandırılmış ve havuzun suyu hareketlenmiştir. Ayrıca köşkün çevresi bazı organizasyonların yapılabilmesi için mermer kaplanmıştır (Şekil 2.29 k, l).

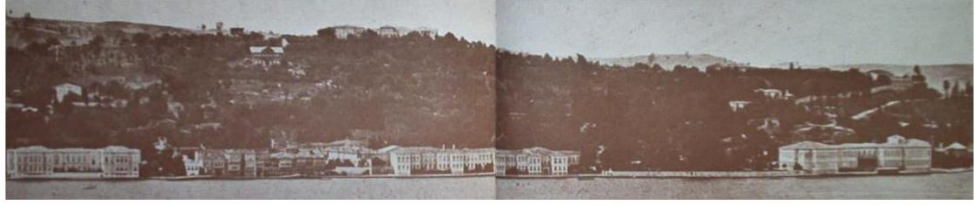
Bahçe içindeki kaskadlar yenilenmiştir fakat yeni düzenlemelerde bu elemanlarda form değişiklikleri olduğu anlaşılmaktadır. Koru içindeki bazı kaskadlar ve grottolar ise kötü durumda olup kapsamlı koruma ve onarım çalışmasına ihtiyaç duymaktadırlar (Şekil 2.29 o).

EMİRGAN KORUSU	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1926 İstanbul-Rumeli Ciheti Haritaları'nda Emirgan Korusu [58]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 b: 1966 yılı hava fotoğrafında Emirgan Korusu [57] c: 1982 yılı hava fotoğrafında Emirgan korusu [57] d: 2006 yılı hava fotoğrafında Emirgan Korusu [57] e: 2017 yılı hava fotoğrafında Emirgan Korusu [57]

Şekil 2.29 Emirgan Korusu ile ilgili görseller

f: İsmail Paşa Yalısı [13]

g: Emirgan Korusu'nu gösteren 1940 tarihli fotoğraf [13]

h: Kaskadlı havuz

ı: Gölet

j: Gölet detay

k: Beyaz Köşk ve dikdörtgen havuz

l: Beyaz Köşk'ün çevre düzeni

m: Koruyu çevreleyen duvarlar

n: Korunun kuzey tarafındaki giriş kapısı

o: Kori içindeki grotto

Şekil 2.29 Emirgan Korusu ile ilgili görseller (devamı)

p: Yürüyüş yollarının kenarındaki kanallar

r: Büyük göl içindeki kaskadlar

s: Koru içindeki yürüyüş yolları

t: Yeşil alanlar

u: Oyun parkı

v: Dekoratif öğeler

y: Koru içinde yeni düzenlenmiş etkinlik alanında bulunan özgün olmayan mozaik döşeme

Şekil 2.29 Emirgan Korusu ile ilgili görseller (devamı)

2.2.7.3 Abraham Paşa Korusu

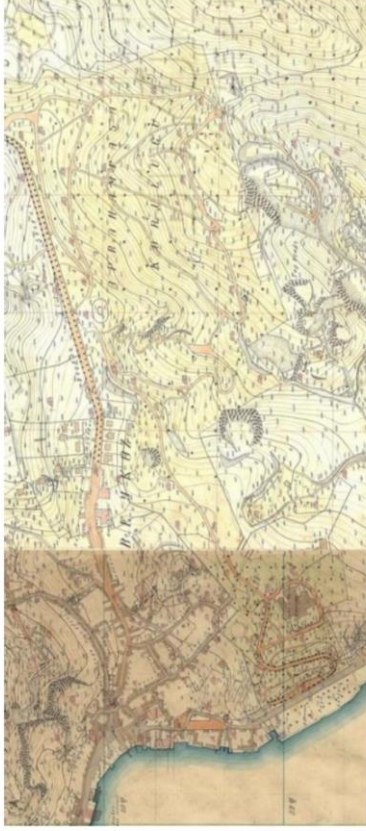
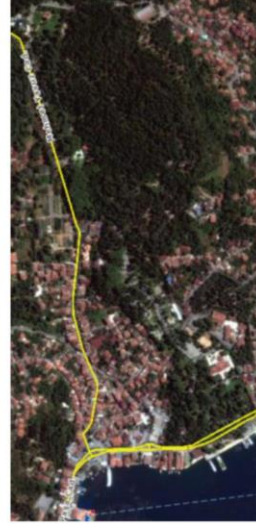
Abraham Paşa Korusu Beykoz ile Paşabahçe semtleri arasında geniş bir arazi üzerine yayılmıştır. Korunun yaklaşık yüzölçümü 27,9 hektardır. Boğaz'a bakan yamaçlardan başlayarak içlerde Riva'ya kadar uzanır (Şekil 2.30 a, b). Doğuda doğal ormanlarla bütünleşir. Koru adını Mısır Hıdivi Mehmed Ali Paşa'nın yakın adamlarından olan Ermeni kökenli Erem Amira'nın torunu Abraham Paşa'dan almaktadır. Abraham Paşa'nın bu geniş araziye padişahla tavla oynarken kazandığı söylenir [139]. Koru askeri önemi nedeniyle 1887'de kamulaştırılarak hazineye devredilmiş, II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra bir bölümü "Hürriyet Bahçesi" adı altında halkın ziyaretine açılmıştır. Günümüzde koru İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne ait park olarak kullanılmaktadır [11, 16].

Abraham Paşa'nın mülkiyetindeyken korunun Boğaziçi'ne bakan yamaçlarındaki 105 dönümlük parkı Fransız bahçe mimarı Füve tarafından düzenlenmiş, içine beyaz bir saray, köşkler, kuşhaneler ve havuzlar inşa edilmiştir [139]. Türkiye ikliminde doğal olarak yetişmeyen, yurtdışından getirilmiş egzotik bitki ve ağaçlar dikilmiştir. Buradaki bazı ağaçların, özellikle Huş ağaçlarının, bir başka örneği Türkiye'de yoktur. Abraham Paşa Korusu'nda ayrıca gezinti yolları, su kanalları, iki büyük yapay mağara, birinin içinde küçük bir yapay adacık olan beş havuz, kayalarla oluşturulmuş üç yapay çağlayan, (Şekil 2.30 g, h, ı, j, k, l) su kanalı, av yerleri, çiftlik hayvanları için ahırlar ve ağıllar bulunmaktadır [139].

Koru'daki Abraham Paşa'nın köşkü 1923 yılında çıkan yangından kurtarılamamıştır. Köşkün bulunduğu yerde günümüzde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Beykoz Korusu sosyal tesisleri yer almaktadır (Şekil 2.30 m). Köşkten günümüze herhangi bir eser ulaşmamıştır.

Abraham Paşa Korusu dört taraftan duvarlarla sınırlandırılmıştır ve içinde iki ana giriş kapısı mevcuttur. Korunun sahildeki ön bahçesi ile bağlantısı yol çalışmaları nedeniyle zarar görmüştür. Bugün sahil bahçesine ait orijinal giriş kapısı ve duvarları sahildeki yolun ortasında kalmıştır. Korunun girişine yakın bir konumda bulunan kayalarla yapılmış olan yapay çağlayan yakın zamanda onarım görmüş, özgün doku ve görünümünden uzaklaşmıştır (Şekil 2.30 ı). Diğer çağlayanların ise suyu akmamaktadır.

Parkin içindeki havuzlar günümüze ulaşmıştır fakat bakım gerektirmektedir. Günümüzde park haline getirilen koruda yeni yürüyüş yolları oluşturulmuş, özgün yer döşemesi kaybolmuştur.

ABRAHAM PAŞA KORUSU	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 19. yüzyıla tarihlenen bir haritada Abraham Paşa Korusu [87] b: 1926 İstanbul-Anadolu Ciheti Haritaları'nda Abraham Paşa Korusu [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Abraham Paşa Korusu [57] d: 1970 yılı hava fotoğrafında Abraham Paşa Korusu [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Abraham Paşa Korusu [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Abraham Paşa Korusu [57]

Şekil 2.30 Abraham Paşa Korusu ile ilgili görseller

g: Büyük havuz

h: Büyük havuz detay

ı: Koru içindeki grotto

j: Koru içindeki diğer grotto

k: Koru içindeki yürüyüş yolları ve grotto

l: Su kanalı

m: Koru içindeki köşk

n: Yeşil alanlar

Şekil 2.30 Abraham Paşa Korusu ile ilgili görseller (devamı)

2.2.7.4 Çubuklu Korusu

Çubuklu Korusu, Kanlıca'nın yaklaşık 1,5 km kuzeyindeki dik yamaçları ve sırtın büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Koru yaklaşık 17,2 hektarlık bir alana yayılmıştır. Buradaki ilk yerleşme Bizans Dönemi'ne kadar inmektedir. Zamanında burada "Akimitis" denilen uykusuz keşişlere mahsus bir manastır vardır. Manastırın kurucusu olan Aziz Alexandre 430 yılında ölmüş ve burada defnedilmiştir. Çubuklu Korusu içinde bugün Akimitis Manastırı'na ait sarnıç ve su yollarına rastlanır [93].

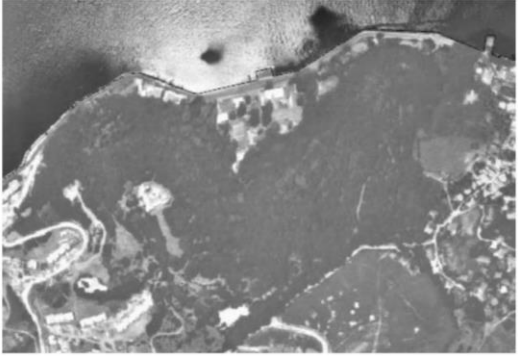
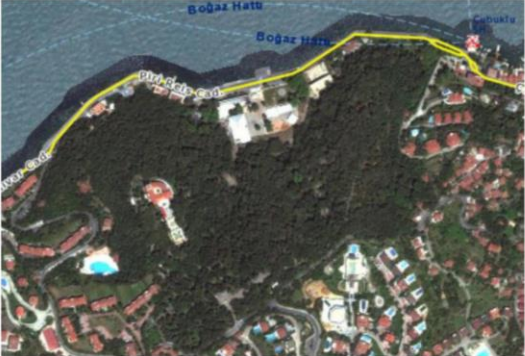
Kızılçık ağaçları, bostanları ve korusu ile ün yapan Çubuklu, Osmanlı padişahları tarafından ilk zamanlar av mahalli olarak kullanılmıştır. Buradaki bostanlardan sarayın ihtiyaçları karşılandığı gibi, saraya gelir de sağlanmıştır. 18. yüzyılın başlarında Çubuklu Mesiresi ve Korusu İstanbul'un başta gelen mesire yerlerinden biri olmuştur. Sultan III. Ahmed zamanında (1703-1736) Çubuklu hasbahçe olmaktan çıkarak halk tarafından iskân edilmiş ve köy haline getirilmiştir. Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından o zamanlar korunun altındaki çayıra bir havuz ile çeşme yaptırılmış, Çubuklu Deresi'nin kenarına da ağaçlar dikilmiştir. Bundan sonra Çubuklu Mesiresine "Feyzabat" ismi verilmiş ve bu havuz ile çınarların altı çok rağbet görmüştür [93].

19. yüzyılın ikinci yarısında Abdülaziz Çubuklu Mesire ve Korusu'nu Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya vermiştir. 1930'lu yıllara kadar Hidiv ailesi tarafından kullanılan kasır ve geniş koru 1937'de İstanbul Belediyesi'ne geçmiştir. Ancak uzun yıllar koruya pek bakılmamıştır. Korunun güney yamaçları zamanla satılmış, burası bir kooperatif tarafından inşa ve yerleşime acılmış, korunun doğal karakteri kaybolmuştur [11]. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1982'de İstanbul Belediyesi ile imzaladığı bir protokolle, Hidiv Kasrı'nın onarımını üstlenmiş ve 1,5 yıl süren kapsamlı bir çalışma ile bina restore edilmiş, yapının çevresi geniş çim alanları ve gül bahçeleri ile donatılmıştır.

Koru içindeki kasır, 1904-1907 yıllarında son Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa tarafından yaptırılmıştır (Şekil 2.31 e, f). Kasrın yapımı ile birlikte Çubuklu Korusu'nun büyük bir kısmı da park olarak tanzim edilmiştir. İsviçre ve Fransa'dan bu park için özel ağaçlar getirilmiştir. Bunun yanı sıra parkın tanzimine doğal bir görünüş verilmiş; havuzlar, kayalar, ağaç grupları ile kasrın etrafı çepeçevre kuşatılmıştır. Hidiv Kasrı'nın yakın çevresi formel hatlarda düzenlenmiştir. Kasrın bahçesi dikdörtgen formu olup

ortasında kaskadlı bir havuz yer almaktadır [16]. 1970, 1982 ve 2006 yılını gösteren hava fotoğraflarından bu havuzun 1982-2006 yılları arasında yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 2.31 a, b, c, d). Koru, güney yamacındaki yapılaşma dışında alansal yerleşimini korumayı başarmıştır.

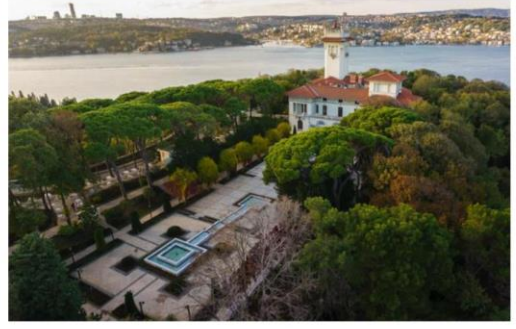
Korunun girişinden Hidiv Kasrı'na aksiyal yollarla ulaşılmaktadır. Kasrın yakın çevresi haricindeki alanlar ise arazi morfolojisine uygun olarak organik hatlarla devam etmektedir [16]. Koru içinde Park ve Bahçeler Müdürlüğü tarafından elden geçirilmiş bir şelale ve kayalarla suyun kademeli akacağı kaskadlar şeklinde su elemanları mevcuttur. Bu su elemanlarının özgünlüklerini ne ölçüde korudukları anlaşılamamıştır (Şekil 2.31 h).

ÇUBUKLU KORUSU	
HARİTALAR- PLANLAR	
HAVA FOTOĞRAFLARI	 a: 1970 yılı hava fotoğrafında Çubuklu Korusu [57] b: 1982 yılı hava fotoğrafında Çubuklu Korusu [57] c: 2006 yılı hava fotoğrafında Çubuklu Korusu [57] d: 2017 yılı hava fotoğrafında Çubuklu Korusu [57]

Şekil 2.31 Çubuklu Korusu ile ilgili görseller

e: Hidiv Kasrı [140]

f: Hidiv Kasrı [140]

g: Köşkün yanına sonradan yapılan kademeli havuz ve sert zemin şeklinde yapılan çevre düzeni

h: Koru içindeki şelale

ı: Koru içinde özgün yağmur oluğu

j: Koru içinde kayrak taşından yapılmış merdiven

k: Yeşil alanlar

l: Koru içinde asfaltlanmış yol

m: Seyir terası

n: Yeşil alanlar

Şekil 2.31 Çubuklu Korusu ile ilgili görseller (devamı)

2.2.7.5 Vahdettin Korusu

Yaklaşık 5 hektar yüz ölçümüne sahip olan Vahdettin Korusu İstanbul'un Anadolu yakasında Üsküdar ilçesi, Kuleli Mahallesi'ndedir. Korudaki ilk yapı 1800 yılında inşa edilen İstanbul'u ve Boğaz'ı panoramik olarak gören Köçeoğlu Köşkü'dür. Kırım Savaşı esnasında İtalyan yaralılarına hastane olarak tahsis edilen köşk ve bahçesi, daha sonra Sultan Abdülmecid tarafından satın alınarak oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi'ye tahsis edilmiştir. Burhaneddin Efendi'nin ölümü sonrası köşk ve bahçesi, Sultan II. Abdülhamid tarafından kardeşi Şehzade Mehmed Vahdeddin Efendi'ye (1861-1926) verilmiştir. Hükümdarlığına kadar burada oturan Vahdeddin Efendi burada yeni binalar inşa ettirmiştir. Öncelikle Vahdeddin Efendi, eski köşkü Fransız mimar Alexandre Vallaur'y'e yeniden düzenletmiş, yapıyı kuzeye doğru bir kanat ilave ettirerek genişletmiş, bahçeye büyük bir havuz yaptırmıştır. Kadın Efendileri'nden Şayeste Hanım tarafından büyütülen Vahdettin, anneliği olan bu hanım için de korulukta iki katlı bir köşk yaptırmış ve bu köşkü ona tahsis ettirmiştir. Köşk, soğan biçimindeki kubbesiyle bilinir [16, 142].

Sultan Vahdeddin, saltanatın kaldırılması sonrası yurt dışına çıkarken şahsi mülkü olan bu araziye Zehra isimli bir cariyesine bağışlamıştır. Zaman içinde giderek eskiyen yapı 1950-1960 tarihleri arasında kısım kısım yıkılmıştır. 1984 yılında, "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı" olarak tescillenen Vahdettin tarafından yaptırılan köşk, 2007 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı mülkiyetinden alınarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de köşkü başbakanlığa tahsis etmesinden sonra köşkün "Başbakanlık Anadolu Çalışma Ofisi" ve yabancı misafirler için "Devlet Konukevi" olarak yeniden restore edilmesi için karar verilmiş ve restorasyon projesi uygulaması 2014 yılında tamamlanmıştır.

Özgen'e göre koru zengin bitkisel örtüsü, dört tarihi köşkü ve koru içine yayılmış yapısal bahçe mimari elemanları ile peyzaj değerleri yüksek olan bir alandır [142]. Gerek mimari tarihi, gerekse yaşlanmış florası ile bir koruma alanı olan korunun topografik yapısı "setli veya kademeli bahçe" mimarisini ortaya çıkarmıştır. Koru içinde yer alan köşkler zeminin istinat duvarı ile sabitlenmesiyle elde edilen büyük bir teras üzerine kurulmuştur (Şekil 2.32 e). Zemin yapısının izin verdiği yerlerde bahçe doğaya uyan

serbest bir biçimde bırakılmıştır. Teraslar üzerinde Boğaziçi florasının doğal veya doğallaşmış vejetasyonu olan fıstıkçamları, at kestanesi, ıhlamur, çınar gibi uzun ömürlü ve boylu türler görülmektedir. Geçen zaman içinde değişen mimari zevklerle bahçenin biçiminde değişiklikler olmuşsa da Osmanlı bahçe düzeninin izleri görülebilmektedir [142].

Köçeoğlu Köşkü zamanında korunun Kuleli Askeri Lisesi tarafındaki yarım daire şeklindeki seyir terası çok meşhurdur. Bu teras korunun ilk sahipleri tarafından "Yüzük Kaşı" olarak isimlendirilmiştir. Kuru Vahdettin'in mülkiyetine geçtikten sonra, köşkün Boğaz tarafına bakan cephesi önüne İstanbul'daki büyük ölçekteki havuzların arasında sayılan 16x33 m ölçülerinde bir havuz inşa edilmiştir (Şekil 2.32 f). Havuz, klasik örneklerde olduğu gibi dört köşe ve çok sade bir biçimde yapılmıştır. Havuzun meydana getirdiği büyük su yüzeyi (su aynası) köşkün ve çevresindeki ağaçların görüntülerini aksettirerek, çeşitli ışık yansımaları sağlayarak zengin bir peyzaj görünümü meydana getirmiştir [143].

Bahçede, Osmanlı bahçe düzeninde görülen ağaçların geometrik bir çerçeve içine alınarak disipline edilmesi sistemi hâkimdir. Kurulan geometrik kompozisyonlarla mimari yeşil hacimler ve yaşam mekânları meydana getirilmiştir. Köçeoğlu Köşkü'nün arkasında ve önündeki dikdörtgen parterlerin etrafı gezinme yolları ve ağaçlarla çevrilidir. Vahideddin Köşkü'ne geçilen yan bahçelerde de aynı simetri görülür. Kuleli tarafındaki giriş ise at kestaneleri ile meydana gelen bir "alle" biçimindedir. Bu boylu, iri yapraklı ve derin gölgeli ağaçların iki tarafa dizilmesi ile meydana getirilen ana giriş aksı çok muhteşemdir [143].

Havuzların eski sade geleneksel şekillerinden çıkarak suni birer gölcük şeklinde yapılmalarının moda olduğu dönemde koruda grotto ve rokay motifi işlenmiştir. Doğalmış gibi gösterilmek istenen su, suni kayalıklardan çeşitli setlere çarparak akıtılmıştır. Böylece kayalar arasında toplanmış su birikintileri birtakım gölcükler meydana getirmiştir. Bu doğallığı kuvvetlendirmek üzere suyun iki sahili arasında ağaç gövdeleri ve odundan yapılmış hissini veren beton köprücükler, çiçeklikler, yeşillikler, sarkan kovuklar, oyuklar, kameriyeler, bahçe evcikleri yapılmıştır. Bahçedeki bu döneme ait korunmuş peyzaj elemanlarından biri Vahideddin Köşkü'nün arkasında

bulunan bir kameriyedir. Suni bir mağara üzerine oturtulmuş olan kameriyeye birkaç taş basamakla çıkılmaktadır. Mağaradan başlayan kayalar arasındaki su birikintisi Vahdeddin Köşkü'nü dolanmakta ve Kadın Efendi Köşkü'nü ayıran bahçe duvarı önünde son bulmaktadır. Bu duvarın üzerinde rustik olarak yaratılmış pek çok cep, çiçek ve sarkan bitkilerin dikilmesi için yapılmıştır. 2007 yılında Mine Eyüpreğisoğlu tarafından yapılan incelemede kameriyenin ve ağaç gövdesi hissi veren korkulukların belirli ölçüde korunarak günümüze ulaştığı tespit edilmiştir (Şekil 2.32 k) [16]. Bunların 2014 restorasyonu sonrası son durumu bilinmemektedir.

Alanın hava fototoğrafları değerlendirildiğinde, 2014 yılında korunun "Başbakanlık Anadolu Çalışma Ofisi" ve yabancı misafirler için "Devlet Konukevi" olarak yeniden düzenlenme çalışması sonrasında koru vasfını kaybettiği anlaşılmaktadır. 1970, 1982, 2006 yıllarına ait hava fotoğraflarında görülen ağaç grupları 2014 yılı hava fotoğrafında görülmemektedir (Şekil 2.32 a, b, c, d).

VAHDETTİN KORUSU	
HARİTALAR- PLANLAR	
HAVA FOTOĞRAFLARI	 a: 1970 yılı hava fotoğrafında Vahdettin Korusu [57] b: 1982 yılı hava fotoğrafında Vahdettin Korusu [57] c: 2006 yılı hava fotoğrafında Vahdettin Korusu [57] d: 2017 yılı hava fotoğrafında Vahdettin Korusu [57]
	 e: Vahdettin Köşkü ve Korusu'nun restorasyon öncesi hali f: Köşk bahçesinde bulunan dikdörtgen havuz

Şekil 2.32 Vahdettin Korusu ile ilgili görseller

g: Vahdettin Korusu'nun çevre duvarı [16]

h: Köşk bahçesindeki yeşil alanlar [16]

ı: Vahdettin Korusu içerisindeki tarihi köşk [16]

j: Vahdettin Korusu'nda köşkinin bahçesini ikiye ayıran duvar ve bahçe kapısı [16]

k: Vahdettin Korusu'nda rustik yapıda bahçe elemanları [16]

l: Vahdettin Korusu'nun restorasyon sonrası hali [144]

Şekil 2.32 Vahdettin Korusu ile ilgili görseller (devamı)

2.2.8 Mesireler ve Parklar

Mesire kelimesinin anlamı gezinti yeri, gezilecek yerdir. “Mesire yeri” söz grubu da sıkça kullanılmıģtır.

Doğada yer alan bir mekânının bileşenleri olan çayırklar, su kaynakları vb. ile bu yerin ortamı ya da panoraması gibi özgün değerlerinin kullanılarak veya bir mekânın yeniden düzenlenerek kente, kentliye mâl edilmesi yoluyla mesire nitelikli mekânlar ortaya çıkmıştır. Bu sıklıkla rastlanan bir mesire oluşum sürecidir [145]. Mesirelerin kullanımının değışmesi, aristokratik yaşama mâl edilmesi ve daha sonra devredilmesi, halk kullanımına bırakması gibi aşamalar söz konusu olabilmektedir [145].

İstanbul manzara, yeşil bitki örtüsü, su kaynakları gibi doğal bileşenlere sahip mesirelerin oluşturulması için birçok elverişli alana sahiptir. Bu tür alanlarda oluşturulan mesireler, Osmanlı tarihi boyunca değışken kullanım yoğunluğuna ve değışken arazi boyutlarına sahip olmuştur [18].

İstanbul’da Osmanlı’dan önce yerleşim kentteki surların içinde kalmış, Osmanlı Dönemi ile sur dışında da gelişim göstermeye başlamıştır. 18. yüzyılda Boğaziçi ulaşım zorluğu nedeniyle uzak olarak algılanmış ve daha kısıtlı olarak kullanılmış, ancak 18. yüzyıldan sonra daha geniş bir kitle tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda Şirket-i Hayriye’nin kurulması mesire alanlarına ulaşımı rahatlatmış ve mesirelerin kullanımını da önemli yönde etkilemiştir.

Son halinde İstanbul’da yer alan başlıca mesireleri dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlar adalar tarafı, Üsküdar ve Kadıköy tarafları, Boğaziçi’nin Anadolu tarafı, Boğaziçi’nin Rumeli tarafı ile İstanbul ve civarıdır [146].

Mesire alanları mevsimsel ve haftalık olmak üzere, farklı yoğunluklarda kullanım dönemlerine sahip olmuştur. Mesireler için hafta içinde ziyaret günleri belirlenmiştir. Farklı etnik gruplar, mesire alanlarını kendileri için belirlenmiş gün süresince kullanabilmişlerdir [18]. İstanbullular mesirelerdeki oturmaya mahsus alanlarda dinlenerek, piknik yaparak, gezinti kısımlarında yürüyüş yaparak ya da araba ile dolaşarak vakit geçirmişlerdir. Bu faaliyetlere ek olarak Kâğıthane ve Göksu gibi içerisinden dere geçen mesirelerde ise sandalla gezinti gibi etkinlikler de yapılmıştır. Bu eylemlerin dışında mesirelerin çayırklar düz alanları çeşitli eğlence, oyun ve sporlara

mahsus kısımlara ayrılmıştır. Bu alanlarda spor faaliyeti olarak cirit atma, çeşitli top ve at oyunları oynanmıştır. Mesirelerde ayrıca elverişli yerler ok atışları ve poligon olarak kullanılarak da halka yönelik hizmet vermişlerdir [5].

Geniş doğa parçası şeklinde doğal güzellikleri ve kaynakları ile değerlendirilen mesirelerde kapsamlı düzenlemelere genellikle gidilmemiştir. Zaten bu alanlar doğal güzellikleri nedeniyle gidilen, vakit geçirilen mekânlar olmuşlardır. Sadece gelen ziyaretçinin ihtiyacına yönelik mimari düzenlemeler uygulanmıştır.

Mesire alanlarında kullanıcı ihtiyacına yönelik yer verilen temel öğeler olarak sofalar ve setleri, havuzlar, kanallar ve çeşmeler gibi su elemanlarını, kitabe, mihrap sütunu, nişan taşı gibi tekil elemanları ve bitkisel elemanları sıralamak mümkündür [5].

Parklar ise bir yerleşme merkezinde halkın gezip hava alması için tasarlanarak düzenlenmiş ağaçlı ve çiçekli mekânlardır. Parkların mesirelerden farkı şehir içinde halkın günlük kullanımına hizmet verecek şekilde belirli bir tasarım doğrultusunda oluşturulmuş olmalarıdır.

Osmanlıda ilk modern park anlayışının ortaya çıktığı dönem Lale Devri'dir (1718-1730). Lale Devri'nin ilk önemli çevre düzenlemesi olan Kağıthane ya da Sadabad, yeni düzenlemelerin başlangıcı ve yeni bir kentsel tasarım düşüncesinin İstanbul'daki ilk uygulaması olarak düşünülebilir. Tasarımda ön plana alınan yapı ile bahçe ilişkisi, yerleşim planında padişah kasrı ile diğer konutların bir arada bulunması, su elemanlarının önemli ölçüde kullanılması, park içinde yer alan derenin düzenlenerek kanal haline getirilmesi ve köşkler, pavyonlar ile kaskadların bu kanal etrafında yerleşimi gibi özellikler Fransız saraylarında görülen planlama örnekleri ile benzerlik göstermektedir [147]. Lale Devri'nde (1718-1730) bir değişim başlamış, modern park ve bahçeler oluşturularak herkese açık gezinti yerleri düzenlenmiştir. Ancak dönemin kapanmasıyla bu durum bir yüzyıl sonraya kadar yeniden gözlenmemiştir.

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un bahçesiz bir evi hemen hemen yok gibidir. Kentliler bahçe içinde yer alan konutlar sayesinde doğal bir ortam içinde yaşamıştır. Yeşil olan şehrin pek çok yeri çayırlar, bağlar, bahçelerle kaplı olmuş, hemen hemen her mahallenin ortasında veya bir kenarında geniş bostanlar yer almıştır. Bu bostanlar mahalle halkının gidip bir ağaç altında oturmasına, istirahat etmesine ve hava almasına

yaramıştır [148]. Cami avluları, çeşme önleri buluşma ve toplanma alanları olarak hizmet görmüştür. Mesire olgusu ise daha bakir, hür alanlarda devam etmiştir. İstanbullular çayırlara, bahçelere giderek vakit geçirmişlerdir. Bu nedenle 19. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa'daki gibi modern parkların inşasına gereksinim duyulmamıştır.

19. yüzyılın sonlarında devlet örgütünü Batılılaştırmaya yönelik bir çabanın sonucunda "belediye bahçeleri", "belediye parkları" adları altında bakımı belediyenin sorumluluğunda olan mekânlar düzenlenmiştir [2]. Bu parklara ilk örnek 1854'te İstanbul'da Sultanahmet Meydanı'nda kurulmuş ve çok sonraları Yeni Millet Parkı adını almıştır. Bunu Kısıklı'da 1867-1870 arasında Çamlık Bahçesi adıyla İstanbul'un Anadolu yakasında halka açılan ilk belediye parkı izlemiştir. Belediye, halk, millet bahçeleri gibi adlarla anılan bu dönemin bahçeleri arasında Tepebaşı (1870-1871) ve Taksim Parkı (1882), Bakırköy ve Tophanelioğlu Millet bahçeleri vardır. Sultan Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) Çamlıca Parkı halka açılmıştır. II. Meşrutiyet'in (1908) ilanından sonra ise bazı köşk ve kasır bahçeleri halka açık parklara dönüştürülmüştür. Osmanlı sarayına bağlı Bebek Kasrı'nın bahçesi bu tarihte, Gülhane ve Doğancılar parkları 1912-1914 yılları arasında halka açılmıştır [2, 5, 6].

Cumhuriyet Dönemi'nde hızlı kentleşme, yapılaşma, sanayileşme ile çevre kirliliği yeşil alanların ve parkların oluşturulmasını kaçınılmaz kılmış, park konusunda çağdaş atılımlar gerçekleşmiştir. 1960'lı yıllarda yeni kent imar planlarının yapılması ve uygulanması nedeniyle tarihi mesire ve parklarda tahrip edici bir değişim süreci yaşamıştır. Bazı mesire alanları imara açılarak ortadan kalkmış ya da alansal daralma yaşamışlardır. Parkların bir kısmı günümüze ulaşamamış bazıları ise dönem dönem tasarım değişiklikleri yaşayarak farklı bir görünüme bürünmüştür. İstanbul'da farklı özelliklere ve kullanım alanlarına sahip parklardan Sultanahmet Parkı, Fener Parkı, Doğancılar Parkı, Kısıklı Millet Parkı; mesire alanlarından ise Kâğıthane Mesiresi, Göksu Mesiresi ve İhlamur Mesiresi çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Göksu Mesiresi ve İhlamur Mesiresi bağlantılı oldukları kasırlar nedeniyle 2.2.2 Kasır Bahçeleri başlığı altında incelenmiştir.

2.2.8.1 Kâğıthane Mesiresi

Kâğıthane, Sadabad bahçeleri düzenlenmeden önce de doğal özellikleri nedeniyle İstanbulluların ve hükümdarların doğa ile bir araya geldikleri yerlerin başında gelmiştir. Hükümdarlardan ilk defa Kanuni Sultan Süleyman'ın ilgisini çekmiş olan Kâğıthane, Lale Devri'nde III. Ahmed Dönemi'nde (1703-1730) yaptırılan Sadabad Kasrı ile imar edilmeye başlanmıştır. Nitekim Haliç'e doğru Kâğıthane ve Alibey dereleri kıyılarında devletçe parsellenerek hükümetin ileri gelenlerine verilen arazide yaptırılan, sayıları 170'i aşan birbirinden zarif köşk ve güzel bahçelerle Kâğıthane bir dinlenme yeri halinde gelişmiştir. Halkın kullandığı geniş mesire çayırılarıyla kuşatılan bu yapılar topluluğu, Sadabad Sarayı ve bahçesi ile birleşerek, Haliç'ten Kâğıthane Köyü'ne kadar birbirinden güzel bir dizi peyzajı içeren bir bahçe ve su bölgesi olmuştur. Böylece Osmanlı tarihi içinde şehrin belli bir kesiminin planlı bir biçimde ve kısa bir zaman sürecinde rekreasyon amacıyla geliştirilmesi gibi peyzaj mimarlığı açısından önemli bir olgu ile karşılaşmıştır. Bu gelişmenin olduğu Lale Devri'nde doğa ve bahçe tutkusu sınırlarını aşarak halka kadar ulaşmıştır [18].

Kâğıthane'de yapılan düzenlemelerin temelinde, Osmanlı veziri Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın 1720'de Paris'e, XV. Louis'nin sarayına yolladığı ilk Türk elçisi Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin önerileri yatmaktadır [149]. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Fransa'daki günlerini anlatırken Paris'in İstanbul'dan sonra en güzel kent olduğunu, özellikle düzenli bahçelerinin güzelliğinden, kanallardan, fiskiyelerden, havuzlardan, ağaç ve çeşmelerin birleşiminden etkilendiği Versailles, Marly ve Fontainebleau'ya yaptığı gezileri aktarmıştır. Yaklaşık bir yıl süren bu görevden döndükten sonra, Fransız elçisinden Fransız saray ve bahçelerinin planlarını ve çizimlerini istemiştir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Lale Devri'nde İstanbul'a taşıdığı izlenimler, mimari ve kentsel mekâna Osmanlı geleneklerinin dışında bir tablo sergileyen Kâğıthane düzenlemeleri ile yansımıştır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Pasarofça Antlaşmasını imzalamaya gelen elçilere hem harabe saraylar göstermemek, hem de şehri güzelleştirmek için, İstanbul'daki bakımsız sarayları hızlı bir biçimde tamir ettirmiş, bu planlardan ilham alarak Kâğıthane'de yeni kasırlar ve bahçeler inşa ettirmiştir [149].

Kâğıthane Mesiresi'nin Doğancılar Köprüsü'nden Kâğıthane Köyü'ne kadar olan kısmının doğu sahilini işgal eden Hünkâr Köşkü ve Hasbahçe bölümünde dere tanzim edilerek iki tarafı birbirine paralel rıhtım duvarları ile çevrilmiştir. Böylece Cetvel-i Sim olarak tanınan, Türkiye'de bahçe mimarisinde yapılmış en uzun kanal oluşturulmuştur (Şekil 2.33 a, b, c) [149]. Kâğıthane'de dere yatağına çeşitli noktalardan kanallar açılmış, bu kanallar Kuleli'nin bahçesinden getirilen mermerlerle döşenmiştir. Derenin önüne çeşitli yerlerde setler ve kaskadlar yapılarak küçük şelaleler oluşturulmuştur. Kanallardan gelen sular bu şelale ve kaskadlardan geçerek mermer havuzlarda toplanmıştır (Şekil 2.33 l, m, n, o) [5, 149].

Kâğıthane en yoğun ilgiyi Lale Devri'nde, özellikle III. Ahmed Dönemi'nde (1703-1730) görmüştür. Evliya Çelebi'nin ünlü Seyahatname adlı eserinde Kâğıthane'nin XVII. yüzyılda gördüğü bu ilgi anlatılmaktadır. III. Selim zamanında (1789-1807) bahçelik alanlar mesire yeri olarak kullanılmış, halkın ilgisi buraya çekilmiştir. Kâğıthane; Kanuni Sultan Süleyman, III. Murad, IV. Murad ve IV. Mehmed zamanlarında da şöhretini korumuştur. Bu zevk ve süs döneminde Kağıthane'de Sadabad, Hayrabad, Kasr-ı Cihan, Kasr-ı Nişad isimlerinde bir takım köşkler; Cesr-i Sürür, Çavanlıköprü adlarını taşıyan köprüler (Şekil 33 ı, j) yapılmıştır [18, 149]

Lale Devri on yılı aşmayan bir sürede İstanbul'da kent görünüşünü değiştiren özgün bir dönem olmuştur. Önceki imar dönemlerinde daha çok büyük ve orta boy cami külliyelerinin inşaatlarına ağırlık verilirken, Lale Devri'nde kentsel ölçekte sivil mimari örnekleri, saraylar, kamuya ait bahçeler ya da özel bahçeler ve halk çeşmeleri üzerinde yoğunlaşan bir yapı etkinliği bulunmaktadır. Lale Devri Kâğıthane'sinin en belirgin özelliği suyun yapay uygulamalarla mimari ile bütünleştirilmesidir [149, 5].

Kâğıthane, 28 Eylül 1730'da patlayan Patrona Halil Ayaklanması ile çok büyük bir yıkıma sahne olmuştur ve Lale Devri kanlı bir biçimde son bulmuştur. Patrona Halil İsyanı ile zarar gören Sadabad Kasırları ve bahçelerinin küçük bir bölümü III. Ahmed'den sonraki hükümdarlar ve özellikle I. Mahmud (1730-1754), III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) zamanında onarılmıştır. Fakat hiçbir zaman Lale Devri'ndeki yapı ve ruh olgunluğuna erişememiştir. II. Mahmud tarafından onarılarak

“Çağlayan Kasrı” olarak adlandırılan Sadabad 1940’larda yıkılarak yerine askeri bir okul inşa edilmiştir.

Gürbüz 2009’da yaptığı araştırmada; Kâğıthane Vadisi’nde yer alan mesirenin kapladığı yerde, vadinin taban kısmına yakın alanlarda sanayi kuruluşlarının, vadiyi çevreleyen tepelerde ise gecekondü mahallelerinin bulunduğunu belirtmiştir [18]. Söz konusu yapılaşma ve bu yapılaşmaya yönelik olarak yapılan çevre yollarına bağlantı yolları ile mesire alanının çevresi kalıcı şekilde değiştirmiştir. Bölgeyi kuşatan kentsel gelişmenin sit alanına çok yaklaşması, tarihi mesire alanının boyutlarını daraltarak biçimsel özelliklerinin değişmesine neden olmuştur. Mesire arazisinin içinden geçen viyadük ayakları mesirenin algısını değiştirmiştir (Şekil 33 r, s, t, u, v, y).

Tarihi mesire alanının Kâğıthane’nin merkezine doğru uzanan kısımlarında ve Cetvel-i Sim’in yerinde gerçekleştirilen su kanalının iki tarafında yer alan bölgelerde 1966-1984 yıllarına ait hava fotoğraflarında bir bitki yoğunluğu izlenmekle beraber, sonraki yıllarda bu bitki dokusunun seyrekleştiği ve niteliklerini kaybettiği görülmektedir (Şekil 2.33 d, e, f, g).

Günümüzde, ünlü bahçenin en önemli özelliklerinden olan mermer kaplı kanaldan ve mermer kaskadlardan geriye kalan parçalar açık alanda sergilenmektedir (Şekil 2.33 z, ab).

KÂĞITHANE MESİRESİ

a : 1764 tarihli bir haritada Kağıthane Mesiresi [54]

b : 1891 tarihli bir haritada Kağıthane Mesiresi [54]

c: 1912-1913 Alman Mavileri Haritaları'nda Kağıthane Mesiresi [55]

HARİTALAR - PLANLAR

Şekil 2.33 Kâğıthane Mesiresi ile ilgili görseller

d: 1966 yılı hava fotoğrafında Kağıthane Mesiresi [57]

e: 1982 yılı hava fotoğrafında Kağıthane Mesiresi [57]

f: 2006 yılı hava fotoğrafında Kağıthane Mesiresi [57]

g: 2017 yılı hava fotoğrafında Kağıthane Mesiresi [57]

h: Kağıthane Deresi, 19. yüzyıl [38]

ı: Kağıthane Deresi, 19. yüzyıl [38]

Şekil 2.33 Kâğıthane Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

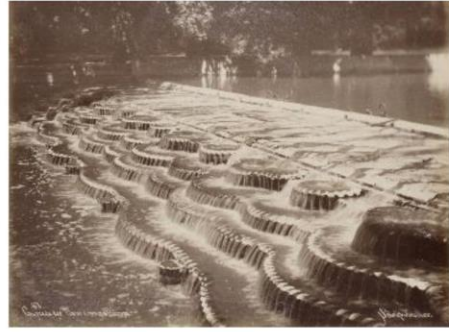
j: Kağıthane Deresi üzerinde bulunan ahşap köprü, 1875 yılı [38]

k: Mesire yerinde oturan kadınlar, 1875 yılı [38]

l: Mermer kaskadlar, 19. yüzyıl [38]

m: Mermer kaskadlar, 19. yüzyıl [38]

n: Büyük havuz, 19. yüzyıl [38]

o: Büyük havuz ve mermer kaskadlar, 19. yüzyıl [38]

p: Büyük havuz kalıntıları, 20. yüzyılın başı [38]

Şekil 2.33 Kâğıthane Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

r: Kağıthane Deresi'nin günümüz durumu [150]

s: Kağıthane sırtlarından dere ve park alanının görünümü [150]

t: Kağıthane Deresi ve yeşil alanlar [150]

u: Derenin içinden mesire çevresi [136]

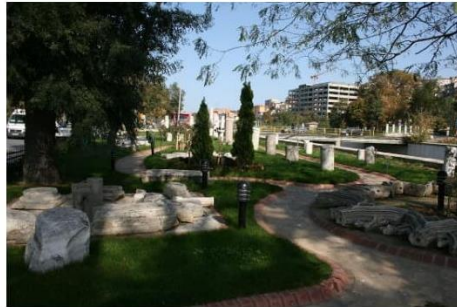
v: Mesire alanının havadan günümüz durumu [136]

y: Cetvel-i Sim'in havadan günümüz görünümü [150]

z: Günümüzde kaskad kalıntılarının sergilendiği park [150]

ab: Günümüzde kaskad ve diğer mimari elemanlara ait kalıntıların sergilendiği park [150]

Şekil 2.33 Kâğıthane Mesiresi ile ilgili görseller (devamı)

2.2.8.2 Fenerbahçe Parkı

Fenerbahçe Parkı, İstanbul'un Kadıköy ilçesinde Fenerbahçe'de bir adanın üzerinde bulunur ve Fenerbahçe Burnu'na bir köprüyle bağlanmaktadır. Adını Marmara Denizi'nde seyretmekte olan gemilere işaret veren kandilli bir fenerden almıştır ve “Fener Bahçesi”, “Fenerli Bahçe”, “Bağçe-i Fener” isimleriyle anılmıştır [53].

Parkin bulunduğu alan Bizans Dönemi'nde İstanbul'un önemli merkezlerinden biri olmuştur. İmparator Justinianos bu yarımada üzerinde karısı Theodora için bir yazlık saray, üç hamam ve bir kilise yaptırmıştır. İmparatoriçe Theodora yazlarını genelde burada geçirmiş, imparatorluk mensupları Ahırkapı'daki saraylar ile Fener Bahçesi arasında süslü kayıklarla yolculuk etmişlerdir. Ordu sefere çıkmadan önce burada toplanmış, İmparator Justinianos orduyu buradan uğurlamıştır (Şekil 2.34 a). Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed de bu alanı aynı amaçla kullanmıştır [151].

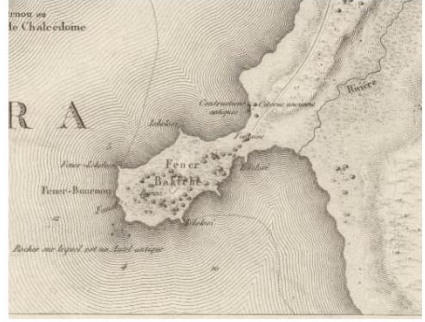
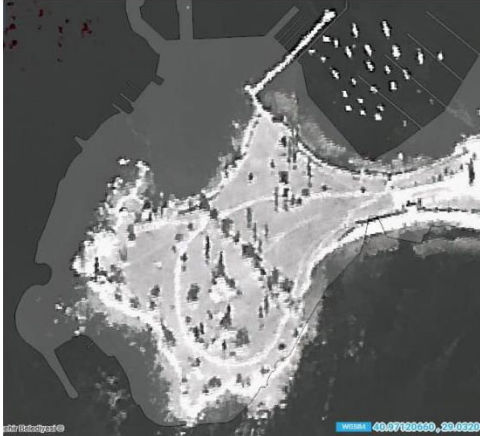
Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde (1451-1481) burada bahçe ve köşkler bulunmaktadır. 16. yüzyılda yapılan genel hasbahçe düzenlemelerinde alan Mimar Sinan tarafından yeniden düzenlenmiş ve fener Kanuni Sultan Süleyman zamanında yeniletilmiştir. 17. yüzyılın ortasında Eremya Çelebi, Kadıköy'den Fenerbahçe'ye kadar olan sahada bağların uzandığından, çınar ve servilerle kaplı hasbahçede bir padişah köşkü olduğundan bahsetmektedir [152]. Aynı yüzyılda burayı gezmiş olan Fransız Seyyah Guillaume Joseph Grelot, bahçe içindeki köşkün “Hünkar Köşkü” olarak anıldığını, burada düzgün patikalar ve bakımlı çiçek tarhları olduğunu aktarmıştır. Bu ifade bahçede formel bahçe düzenleme ilkelerinin uygulandığı izlenimini uyandırmaktadır. 1710'da bahçeyi görmüş olan Hollandalı gezgin Cornelius Loos, gravürlerinde formel bir bahçe düzenini betimlemiştir (Şekil 2.34 ı, j). Bu gravürlerde düzenli bahçe bir çit ile doğal bahçeden ayrılırken köşke uygun ve doğayla uyumlu bir geçiş sağlanmıştır. Köşkün iki tarafında birbirine paralel dizili servi ağaçlarından oluşan bir gölgelik bulunmaktadır, servilerin altı ise ikişer sıra çiçekli parter ve tarhlarla bezenmiştir [152].

Fener Bahçesi, Sultan I. Mahmud Dönemi'nde (1730-1754) önemini korur fakat sonraları bahçeye olan ilgi azalır. 18. yüzyılda İngiliz Elçiliği'nin papazı Dallaway, Fener Bahçesi'ne geldiğinde bir harabeyle karşılaştığından bahseder. Fener Bahçesi 19.

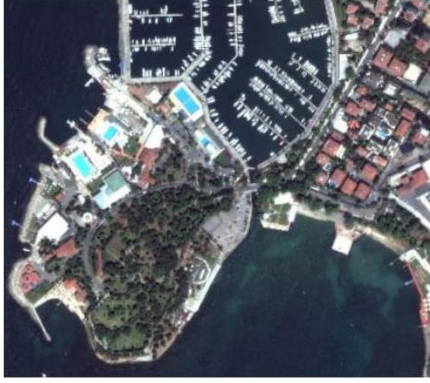
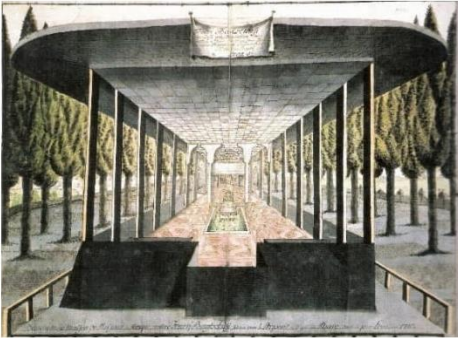
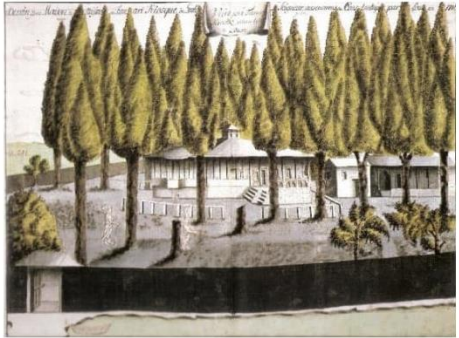
yüzyılda sığ denizi ve yeşilliğiyle beğenilen bir mesireye dönüşür (Şekil 2.34 k, l, m). Buraya yürüyerek veya arabalarla gelmek oldukça güç olduğundan Sultan Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) bu sorunu ortadan kaldırmak için Anadolu Demiryolları İdaresi'nce Fener Bahçesi İstasyonu yapılarak mesireye tren ile ulaşım sağlanmıştır (Şekil 2.34 n). 1909 yılında hazineye geçen Fener Bahçesi uzun yıllar bakımsız kaldıktan sonra parka dönüştürölmüştür. Günümüzde parkta Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nden kalma iki anıt servi ağacı ve İstanbul'daki iki anıt sakız ağacından biri bulunur [151].

Fener Bahçesi Bizans Dönemi'ne kadar uzanan geçmişı ile İstanbul'daki en eski bahçelerden biridir. Sırasıyla hanedan mensuplarına özel bir gezinti yeri ya da hasbahçe, halka açık bir mesire ve sonrasında park olarak düzenlenen bahçe değişik zamanlarda farklı guruplar tarafından, farklı amaçlar ile kullanılarak günümüze ulaşmıştır.

Günümüzde bu alanda anıt ağaclar ve eski tip aydınlatma direkleri haricinde geçmişe dair kalıntı kalmamıştır. Yeni ihtiyaçlar doğrultusunda park alanında çok kez değişiklikler yapılmış (Şekil 2.34 c, d), deniz doldurularak adanın alanı genişletilmiştir (Şekil 2.34 e, f, g, h).

FENERBAHÇE PARKI	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: La Ville Et Le Port De Constantinople Haritasi'nda Fener Bahçesi, 1680 yılı [54]
	 b: Plan de Constntinople Haritasi'nda Fener Bahçesi planı, 1800 yılı [54]
	 c: Fener Bahçesi tanzim planı, Herman Jansen, 1935 yılı [55]
	 d: Fener Bahçesi planı, Henri Prost , 1940 yılı [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 e: 1946 yılı hava fotoğrafında Fenerbahçe Parkı [57]
	 f: 1966 yılı hava fotoğrafında Fenerbahçe Parkı [57]

Şekil 2.34 Fenerbahçe Parkı ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	 g: 1982 yılı hava fotoğrafında Fenerbahçe Parkı [57] h: 2017 yılı hava fotoğrafında Fenerbahçe Parkı [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	 i: Cornelius Loos'un resminde Fener Bahçesi, 1710 yılı [68] j: Cornelius Loos'un resminde Fener Bahçesi, 1710 yılı [68] k: II. Abdülhamid Fotoğraf Albümleri'nde Fener Bahçesi [58] l: II. Abdülhamid Fotoğraf Albümleri'nde Fener Bahçesi [58] m: Fener Bahçesi, 1900'ler [58] n: Fener Bahçesi, 1900'ler [58]

Şekil 2.34 Fenerbahçe Parkı ile ilgili görseller (devamı)

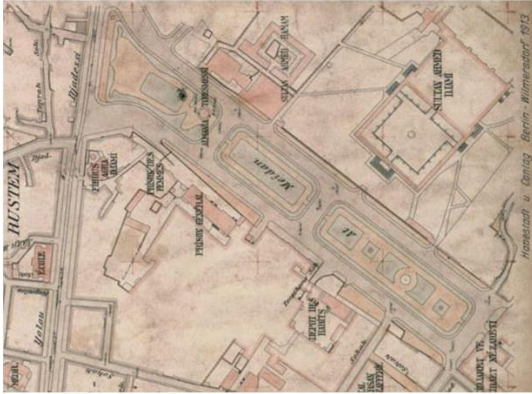
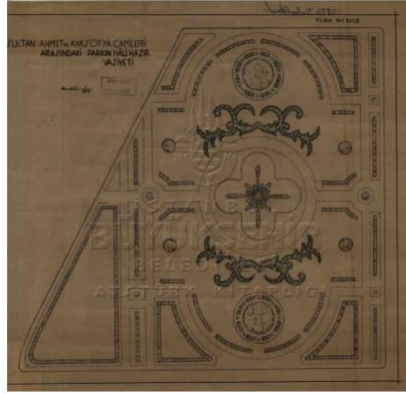
2.2.8.3 Sultanahmet Parkı

İstanbul'da Avrupa parklarına benzer olarak yapılmış ilk park, 1854'te yapılan ve geçmişte Yeni Millet Parkı adıyla anılan Sultanahmet Parkı'dır. Bu parka ait eski fotoğraflar (Şekil 2.35 g, h) parkın tasarımı hakkında bilgi vermektedir. Fotoğraflardan üçgen biçiminde olduğu anlaşılan parkın bir kenarı Divan Yolu'na yakın ve paralel uzanmakta, köşesi Firuzağa Camisi'nin duvarına dayanmaktadır. Park büyükçe bir köşk bahçesi görünümünde olup, içinde çatısı kiremit örtülü, verandalı, tek katlı bir kafe inşa edilmiştir. Parkın uygun yerlerine demir çubuklu pergolalar yerleştirilmiştir. Parkın çevresi ahşap malzeme ile çevrelenmiş, iç tarafına ligustrum ve yalancı akasya ağaçları dikilmiştir [5].

Sultanahmet Külliyesi ile Ayasofya arasında kalan bugünkü park ve gezinti alanı, o tarihlerde iki katlı, kiremit damlı çok sayıda ahşap evin oluşturduğu bir mahalledir. Alman Çeşmesi'nin bulunduğu yer ise toprak zeminli bir alandır. Daha sonra günümüzdeki Sultanahmet Parkı haline gelecek bu alanların düzenlenmesi, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898'de yaptığı ikinci ziyaretin anısına inşa edilen çeşme için yapılan çalışmalarla başlar. Önce Hipodrom alanının ve dikilitaşların çevresi düzenlenmiş (Şekil 2.35 a), ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. Bugün Atmeydanı'nın çevresindeki yollarda bulunan yaşlı at kestaneleri o günlerden kalmıştır. 1939'da Ayasofya'nın önü ve yakın çevresi park olarak tanzim edilmiştir. Bu alan günümüze dek birçok kez elden geçirilmiş ve büyütülmüştür (Şekil 2.35 b, j, k, m). 1963-1965 yılları arasında, Atmeydanı'nı koruma altına almak üzere çakılmış siyah demir parmaklıklar ve borular söktürülmüş, çiçek tarhları ve süs çalıları ile alan yeşillendirilmiştir. 1980'li yılların başında, Sultanahmet Külliyesi ile Ayasofya arasındaki 13.000 m²'lik alan yeniden tanzim edilmiştir [11].

Günümüzde Sultanahmet Parkı birbirine yakın dört ayrı parktan oluşmaktadır. Birinci park ortasında havuzu bulunan, Japon süs elemanları, kiraz, erguvan ve oya ağaçları, konik porsuk ve konik mazı ağaçlarının süslediği Sultanahmet Külliyesi ile Ayasofya arasındaki parktır. İkinci park Alman Çeşmesi ile dikilitaşların yer aldığı eski hipodrom alanıdır. Bu parkta çim alanlar, yer yer çiçek tarhları ve fazla boylanmayan çalılar yer almaktadır. Boyutları diğerlerine göre daha ufak olan üçüncü park Sultanahmet

K llyesi'ne yakındır. Büyük bir bölümüne ses ve  lık gösterilerini izleyenlerin oturması için arkalıksız banklar yerleştirilmiş, bodur ardı  ve porsuk ağaçları dikilmiştir. Dördüncü park ise Adliye Sarayı ile Firuza a Camisi arasındadır. Bu parkın köşesine mermer kaplamalı ve kaskadlı bir  eşme inşa edilmiştir [5]. Bugün bu dört park da oluşturuldukları dönemdeki alansal büyüklüklerini muhafaza etmektedir (şekil 2.35 c, d, e, f) fakat zaman zaman yapılan müdahaleler ile parklar içinde bulunan elemanlar değişikliğe uğramıştır.

SULTANAHMET PARKI	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1913-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Sultanahmet Atmeydanı [55] b: Sultanahmet Camisi ile Ayasofya arasındaki parkın planı [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Sultanahmet Parkı [57] d: 1970 yılı hava fotoğrafında Sultanahmet Parkı [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Sultanahmet Parkı [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Sultanahmet Parkı [57]

Şekil 2.35 Sultanahmet Parkı ile ilgili görseller

g: Sultanahmet'te 1854 yılında inşa edilen park [58]

h: Sultanahmet'te 1854 yılında inşa edilen park [58]

ı: Sultanahmet hava fotoğrafı, 1940 yılı [58]

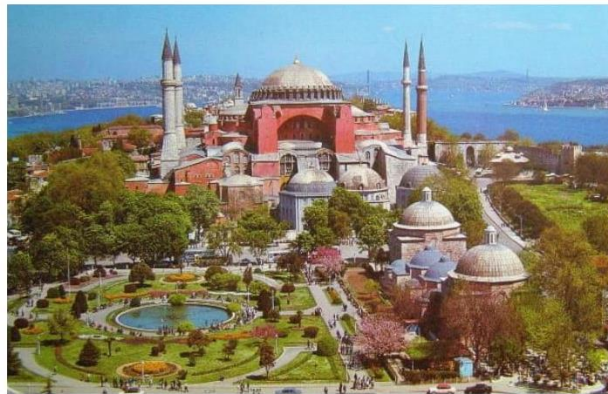
i: Sultanahmet Camisi ile Ayasofya arasındaki alanda düzenlenen park [58]

k: Sultanahmet Camisi ile Ayasofya arasındaki alanda düzenlenen park [58]

l: Atmeydanı [58]

m: Sultanahmet Parkı fiskiyeli havuz [58]

Şekil 2.35 Sultanahmet Parkı ile ilgili görseller (devamı)

2.2.8.4 Doğancılar Parkı

Üsküdar'ın batısında, kendisiyle aynı ismi taşıyan semtte bulunan bu park, II. Meşrutiyet'ten sonra kurulmuş olan İstanbul'un en eski parklarından biridir. Park dikdörtgen biçimli olup kapladığı alan 8000 m²'dir (Şekil 2.36 a, b). Parkın iki kenarı Halk ve Doğancılar Caddelerine, diğer iki kenarı Eski Belediye Önü Sokağı ile Şair Naili Sokağı'na paraleldir. Altı kapısı olan parkın orta yerinde iki küçük havuz vardır. Gezinti yolunun çevresi üç sıra halinde dikilmiş Londra çınarları ile gölgelendirilmiştir [5].

Batılılaşma heyecanının yaşandığı 1930'lu yıllarda bu parkta belediye bandosu pazar günleri ve özel günlerde marşlar ile caz müziği çalmış, gençler burada dans etmişlerdir [5].

Doğancılar Parkı, eski plan ve haritalarda bugünkü sınırları ile gösterilmiştir (Şekil 2.36 a, b). Alansal olarak herhangi bir değişikliğe uğramayan parkın bitki örtüsü de korunarak günümüze ulaşmıştır (Şekil 2.36 c, d, e, f). Söz konusu haritalar ile eski bir fotoğraftan, aksiyal olmayan yürüyüş yollarına sahip olan parkın bu özgün peyzaj düzeninin de korunmuş olduğu izlenebilmektedir (Şekil 2.36 a, b, g). Yalnızca ağaçların büyümesi sonucu daha sık bir bitki yoğunluğu görüntüsü oluşmuştur. Eski haritalarda parkın ortasında büyük bir havuzdan bir kanal yardımıyla diğer bir havuza suyun aktığı bir su elemanının bulunduğu görülmektedir (Şekil 2.36 a, b). Bu eleman günümüze ulaşmakla beraber zaman içinde geçirdiği tamiratlar sonucu malzeme değişikliğine uğramıştır. Formu ise geçmiş dönemdeki hali ile benzerlik göstermektedir (Şekil 2.36 ı, j). Bugün park içerisinde iki aslan ile bir kuş heykeli ve dört yüzlü bir çeşme yer almaktadır. Yapılan incelemelerde bu çeşmenin buraya sonradan yerleştirildiği anlaşılmıştır (Şekil 2.36 k). Zaman zaman düzenlenen parkta oyun ve spor alanları oluşturulmuştur (Şekil 2.36 m, n).

DOĞANCILAR PARKI	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1913-1914 Alman Mavileri Haritaları'nda Doğancılar Parkı [55] b: 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Doğancılar Parkı [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 c: 1966 yılı hava fotoğrafında Doğancılar Parkı [57] d: 1970 yılı hava fotoğrafında Doğancılar Parkı [57] e: 1982 yılı hava fotoğrafında Doğancılar Parkı [57] f: 2017 yılı hava fotoğrafında Doğancılar Parkı [57]

Şekil 2.36 Doğancılar Parkı ile ilgili görseller

g: Doğancılar Parkı, 1935 yılı [153]

h: Parkın kapısı, 1960'lı yıllar [153]

ı: Park içindeki süs havuzu [154]

j: Yapay dere [154]

k: Parka sonradan eklenen çeşme [154]

l: Park içindeki yürüyüş yolları ve yeşil alanlar [154]

m: Park içinde oluşturulan spor alanı [154]

n: Park içinde oluşturulan oyun alanı [154]

Şekil 2.36 Doğancılar Parkı ile ilgili görseller (devamı)

2.2.8.5 Kısıklı Millet Parkı

Üsküdar ilçesinde yer alan park, kuzeyden ve güneyden Ümraniye-Üsküdar yol güzergâhı ile sınırlandırılmış, yaklaşık 19.500 m²'lik bir alana sahip olarak bulunduğu semt ve çevresinin en büyük bahçelerinden biridir. 1867-1870 arasında bir belediye bahçesi olarak kurulan park, İstanbul'un Anadolu yakasındaki ilk halka açık bahçesi olmuş ve zamanla Millet Parkı olarak adlandırılmıştır (Şekil 2.37 a). Çamlıca Bahçesi diye de anılan bahçe zamanla bozulmuş, 1933-1935 yılları arasında yeniden düzenlenerek halka açılmıştır [11]. Yaltırık ve arkadaşları 1997 yılında yaptıkları çalışmada bahçede 522 adet ağaç ve çalı çeşidinin bulunduğunu tespit etmiştir [11]. Bahçede en çok ova akçaağacının dikimi yapılmıştır. Yaşlı çınarlar, defneler, at kestaneleri, bir adet Amerikan kökenli sahil sekoyası, gümüş ihlamurlar, yaşlı saplı meşeler, yalancı akasyalar, oya ağaçları Millet Bahçesi'ne dikilen ağaç ve çalılardan bazılarıdır [11].

Kısıklı Millet Parkı ilk yapıldığı dönemde sahip olduğu alansal büyüklüğü korumuştur (Şekil 2.37 a, b, c, d, e) fakat kentleşme nedeniyle bugün biri otoyol olan iki yol arasında sıkışmış durumdadır. Tasarlandığı dönemde informel bir düzene sahip olduğu eski bir haritadan (Şekil 2.37 a) anlaşılan parkın bugünkü peyzaj düzeni de benzer forma sahiptir (Şekil 2.37 a, e). Ancak parkta yer alan iki doğal formlu havuz, onarımlar sırasında malzeme değişikliğine uğrayarak özgün görünümelerini kaybetmişlerdir (Şekil 2.37 f, g). Ayrıca parkın içindeki yürüyüş yolları, aydınlatma elemanları, çevre duvarları ile demir parmaklıklar, ahşap köprü ve çeşme yenilenmiş ya da parkın kompozisyonuna yeni katılmış elemanlardır.

KISIKLI MİLLET PARKI	
HARİTALAR- PLANLAR	 a: 1926 İstanbul-Anadolu Ciheti Haritaları'nda Kısıklı Millet Parkı [55]
HAVA FOTOĞRAFLARI	 b: 1970 yılı hava fotoğrafında Kısıklı Millet Parkı [57]
	 c: 1982 yılı hava fotoğrafında Kısıklı Millet Parkı [57]
	 d: 2006 yılı hava fotoğrafında Kısıklı Millet Parkı [57]

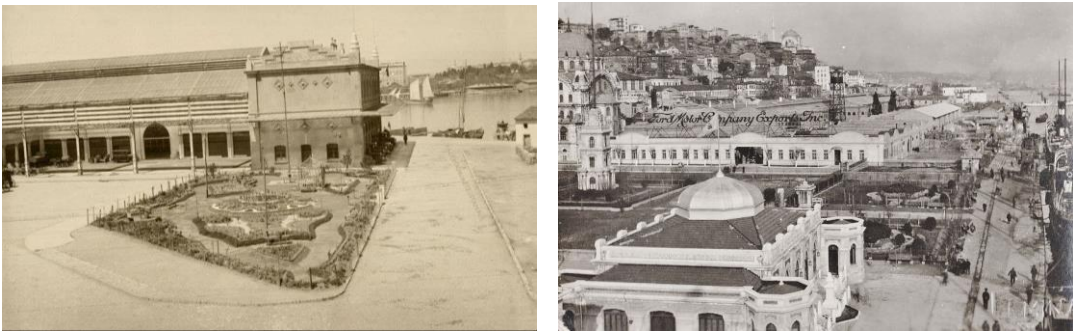
Şekil 2.37 Kısıklı Millet Parkı ile ilgili görseller

HAVA FOTOĞRAFLARI	 e: 2017 yılı hava fotoğrafında Kısıklı Millet Parkı [57]
GRAVÜRLER – RESİMLER- FOTOĞRAFLAR	 f: Park içindeki kaskadlı havuz [154] g: Park içindeki havuz [154] h: Parka konulan spor aletleri [154] ı: Park içindeki yürüyüş yolları, oturma birimleri ve aydınlatma elemanları [154]

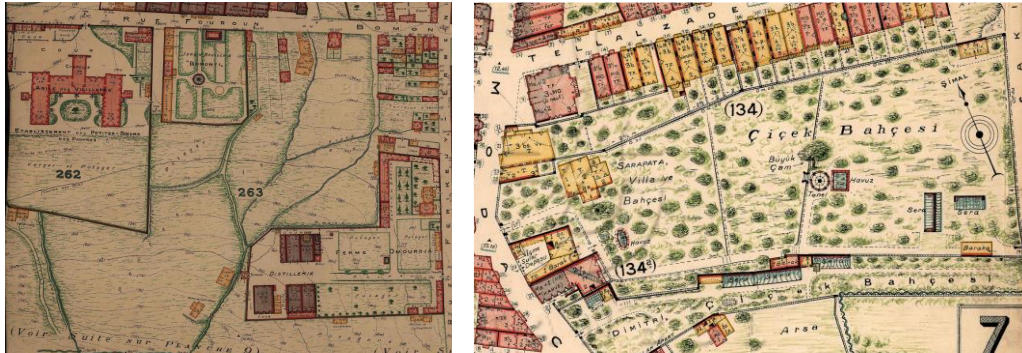
Şekil 2.37 Kısıklı Millet Parkı ile ilgili görseller (devamı)

2.2.9 Diğer Bahçeler

Osmanlı Dönemi'ni ait haritalar ve fotoğraflar incelendiğinde, yukarıda bahsedilen bahçelerin dışında farklı özellikte bahçeler de olduğu anlaşılmaktadır. Eski fotoğraflarda kent içinde meydan gibi alanlarda küçük boyutlu bahçelerin oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 2.38). Haritalar aracılığı ile kent içinde çiçek bahçesi olarak adlandırılan bahçelerin bulunduğu, örneğin bir endüstri yapısı olan Bomonti bira fabrikası'nın içinde de tasarlanmış bir bahçe olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2.39). Bunların dışında özel mülkiyette olup bir yapı ile bağlantılı olmadan zevk-süs bahçeleri şeklinde tasarlanmış bahçeler de bulunmaktaydı.

Şekil 2.38 Solda Kadıköy Meydanı'nda bir bahçe [55], sağda Kabataş Meydanı'nda bir bahçe [55]

Şekil 2.39 Solda 1922-1945 Pervititch Haritaları'nda Şişli Bomonti Bira Fabrikası'nda bulunan bahçe [55], sağda aynı haritalarda Kadıköy Caferağa'da bir çiçek bahçesi [55]

2.3 İstanbul'daki Tarihi Bahçelerin Tasarım Özellikleri

İstanbul'daki tarihi bahçelerin şekillenmesinde bulundukları dönemin siyasi ve sosyal yapıları, kültür ilişkileri ve ihtiyaçların etkisi olmuştur. Bahçeler genellikle yalın ama kavramca zengin bir tasarıma sahiptir. Bahçeler bazen bağ, av sahası veya korulukla bitişik olarak büyük olabildiği gibi, bazen de küçük ölçülerde fakat her zaman gölgeli ve

yaz sicağından korunmuş dinlenme yerleri şeklinde düzenlenmiştir [4]. Genel olarak bahçeler, güzel manzara, temiz hava, şifalı su, avlanma ortamı vb. doğal olanaklar dikkate alınarak planlanmışlardır. Osmanlıda çoğunlukla önce yapı daha sonra boş bırakılan alanda bahçe düzenlemesi yapılmıştır. Bahçe düzenlemesi kâğıt üzerindeki tasarımlardan çok arazide verilen kararlarla oluştuğundan, bahçelerin kullanışlılığının ön planda tutulduğu, katı olmayan formel bir yapıda ve doğa ile uyumlu olacak şekilde tesis edildikleri görülmektedir [4].

İstanbul'daki tarihi bahçelerde farklı kullanım amaçlarına ve ihtiyaçlara göre şekillenen bahçe bölümleri ve bu mekânlarda yer verilen mimari elemanlar bahçenin büyüklüğü ve konumu, ekolojik koşullar, bahçe sahibinin sosyo-ekonomik durumu, teknolojik değişiklikler, dönemin moda akımı gibi bahçe tasarımına yön veren etmenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

2.3.1 Bahçe Bölümleri ve Mekânları

Osmanlı Dönemi'nde bahçelerde kullanım amaçlarına göre tesis edilen çeşitli mekânlar aşağıda sıralanmaktadır.

2.3.1.1 Taşlık

Türk Dil Kurumu'na göre taşlık; taşla döşenmiş avlu, sofa, merdiven altı vb. yerlerdir [155]. Osmanlı bahçe düzenlemesinde taşlık, iç ve dış mekânın kaynaşmasını sağlamak amacıyla yapının bir kısmının direkler üzerinde bahçeye taşırılarak, bahçe ile bina arasında bir bağlantı tesis etmek amacıyla oluşturulan yarı açık mekânlardır. Bu şekilde yaratılan serin ve loş mekân hem evin hem de bahçenin en çekici yeri konumunu almıştır [5]. Osmanlı bahçelerinde genellikle gezintiden daha çok oturma amaçlı kullanımlarla yönelik düzenlemelerin olduğu görülür. Topkapı Sarayı avlularında yer alan, geniş manzaraya sahip, serin mekân sunan taşlıklar Osmanlı bahçelerinin oturmaya yönelik olan bu özelliğinin yansıtıcısı olmuşlardır. Bu mekânlarda yapılan revaklar ve bağlantılı köşkler zengin bakış açıları oluşturmuş, aynı zamanda bu mekânlarda farklı etkinlik yaratılmasını sağlamıştır [2].

Bu doğrultuda Topkapı Sarayı'nda III. Avlu'da bulunan Havuzlu Taşlık, Osmanlı bahçe karakteristiğinin tipik bir örneğini teşkil eden, su üzerine kurgulanmış bahçe tasarımını en güzel şekilde yansıtan örneklerden biridir (Şekil 2.40). Havuz elemanı ile zenginleştirilen bir mekânda ve Haliç manzarasına egemen bir noktada olan taşlığın orta kısmına konumlanan, üstünde tunçtan bir takı bulunan İftariye Kameriyesi ile mekâna hareketlilik getirilmiştir (Şekil 2.40). Padişahların iftarlarını açmak için bekledikleri mekân olarak kullandıkları İftariye Kameriyesi, tipik Osmanlı bahçe düzenleme ilkelerine uygun olarak, oturmak ve dinlenmek amacı ile en güzel manzaraya sahip noktaya kurulmuştur [156].

Şekil 2.40 Solda Topkapı Sarayı Havuzlu Taşlık, sağda Havuzlu Taşlık'ta yer alan iftariye Kameriyesi

Asma bahçe olarak da bilinen III. Osman Taşlığı ise taş ve tuğla ayak ve kemerler üzerine oturtulmuş bir asma bahçe olarak XVIII. yüzyılda yapılmıştır (Şekil 2.41). Kendi başına bir bahçe olan taşlık kapladığı alan büyük olduğundan formel olarak düzenlemiştir. Mualla Eyüboğlu'nun yaptığı kazılarda taşlıktaki düzenlemede büyük bir havuz kalıntısı bulunarak restore edilmiştir. Havuzun alt düzlemindeki bahçede vahşi hayvanların beslendiği bir alan yer almaktadır. Mermer döşemeli bu son avlu (Şekil 2.41), ortadaki fiskiyeli havuzu ile döşeme arasına yerleştirilmiş çiçek tarhlarıyla bezenmiştir [2].

Şekil 2.41 III. Osman Taşlığı'nda yer alan çiçek parterleri ve havuz

Taşlık adı verilen mekânlar oluşturulurken döşeme malzemesi olarak çoğunlukla mermer ya da kireç taşının tercih edildiği görülmektedir. Topkapı Sarayı'nda Havuzlu Taşlık adı verilen mekânda olduğu gibi döşeme olarak kullanılan mermerler cilalanıp parlatılarak mekânda hoş ve zengin bir görünüm elde edilmiştir. Diğer taşlıklarda ise döşeme olarak kullanılan taşların çentiklenerek pürüzlü bir doku sağlandığı ve zeminde kaymaya karşı önlem alındığı görülmektedir (Şekil 2.42). Bu örnekler dışında taşlık adı verilen mekânlarda renkli çakıl taşı kullanılarak yaklaşık 1-1,5 m genişliğinde taşlık boyunca uzanan mozaik şeklinde birer yürüyüş yolu olduğu görülmektedir. Bazı kaynaklarda bu yolun özellikle padişahın at ile geçişi için yapıldığı söylenmektedir. Genellikle tek tip taş kullanılarak oldukça sade biçimde oluşturulan taşlıklarda az da olsa renkli taşlar kullanılarak oluşturulan geometrik desenlerin zeminleri süslediği döşeme örnekleri de yer almaktadır (Şekil 2.42).

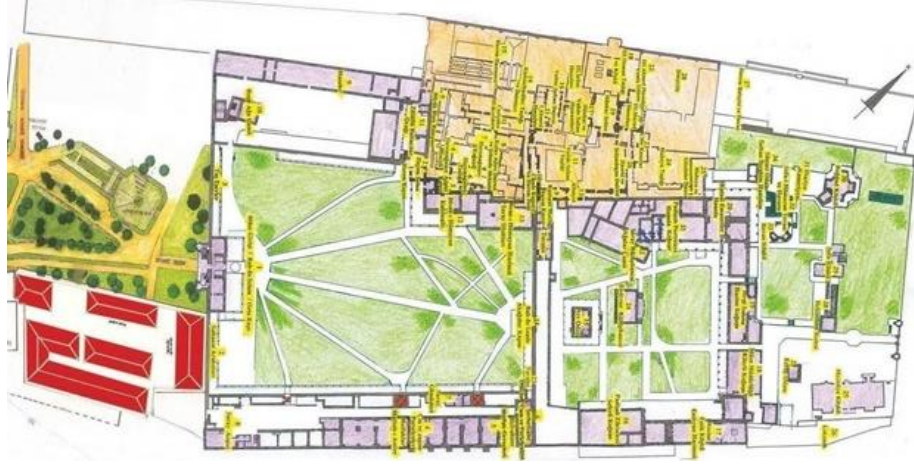
Şekil 2.42 Solda Topkapı Sarayı harem bölümünde yer alan Gözdeler Taşlığı'ndaki çentiklenmiş zemin döşemeleri, sağda aynı yerde bulunan geometrik desenli zemin döşemesi

2.3.1.2 Avlular

Avlu genellikle bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alandır. İç avlu harem, dış avlu ise harim olarak da adlandırılmaktadır. Avlu kapalı bir mekâna giriş öncesinde olabildiği gibi, kapalı mekânlar arasında ilişkilerin kurulması amacıyla yapı kütesinin içinde de yer alabilir. Kimi örneklerdeyse tüm yapı çevresini sarar. İklim koşulları ve işlev avlunun boyutlarının biçimlenişinde etkilidir [157].

Osmanlıda saray yapılarından en küçük konuta kadar her yapıda küçük ya da büyük bir avlu veya bahçe oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tür avlu veya bahçeler mahremiyeti ve güvenliği sağlamak için çoğunlukla yüksek duvarlarla çevrilidir. Zemini toprak, taş veya mozaik döşenmiş olan, birkaç ağacı, biraz çiçekliği veya saksıları bulunan ve havuz ya da çeşme gibi su elemanlarını barındıran mekânlar olan avlular parçası oldukları konutların serin ve havadar uzantılarıdır. Osmanlı halk konutlarında gerek avlu gerekse bahçe güzellekle kullanışlılığı birleştirir niteliktedir. Osmanlı bahçelerindeki bu bağdaştırma yalnızca halk konutu ölçeğinde kalmamış, saray bahçeleri ölçeğine de sokulmuştur [2].

17. yüzyıla kadar, kenarlarda yoğunlaşan ağaçlar, gölgelik alanlar, fiskiyeli havuzlar duvarlarla veya sütunlarla çevrili avlular Osmanlı bahçelerinin tasarımında etkindir [145]. Topkapı Sarayı, avlu bahçelerinin kullanımı açısından en güzel örneği oluşturmaktadır (Şekil 2.43). Birbirinden bağımsız iç bahçeler (avlu bahçeleri) şeklinde tasarlanan bahçelerde simetriye fazla önem verilmemiş, bina aralarında ve köşelerinde büyük boylu ağaçlara, sade bir çim alana, tek renkli çiçek düzenlemesine, fiskiyeli altıgen havuzlara yer verilmiş; yararlılık, serinlik, sadelik, huzur ve doğallık temel ilke olmuştur [11].

Şekil 2.43 Topkapı Sarayı yerleşim planında avlu bahçeleri [56]

2.3.1.3 Serdab

Serdablar grotto ve nimfeum odalarının yerini tutan, yer altı odalarına açılan derince kazılmış avlulardır. “Serdaba” adıyla da anılan, üstü açık olan bu derin avlular, havuz ve fıskiyele kullanılarak daha da serin hale getirilmiştir. III. Selim’in Topkapı Sarayı bahçelerinde “Serdab bahçesi” olarak anılan bu avlu tipinin bir örneğini yaptırdığı bilinmektedir. Beylerbeyi Sarayı bahçelerinde de ünlü yazar Miss Pardoe’nun “hava hamamı” diye adlandırdığı benzer bir mekândan söz edilmektedir [5]. Yeni saray yaptırılırken bu mekân yeniden düzenlenmiştir (Şekil 2.44). Bugün büyük mermer levha kaplama cepheleri nedeniyle Mermer Köşk olarak da anılan bu bina Beylerbeyi Sarayı’nda eski saraydan kalan tek yapıdır [158]. Serdab nemli ve karanlık olduğu için sevilmemiş ve Osmanlı bahçesinde çok geniş bir kullanım alanı bulamamıştır [5].

Şekil 2.44 Solda Serdab Köşkü, sağda Serdab Köşkü’nün avlusu

2.3.1.4 Hasbahçe

Hasbahçeler padişahın kullanımına özgü olan ancak belirli zamanlarda harem halkı tarafından kullanılan özel bahçe alanlarıdır. Genellikle padişaha ait saray, köşk, kasırların etrafında ya da padişahın sıklıkla uğradığı manzarası ve havasından hoşlandığı yerlerde kurulmuşlardır. Bu bahçeler ya bizzat padişahlar tarafından ya da başkaları tarafından kurulmuş olup el koyma, hediye etme ya da satın alma yoluyla sonradan padişah mülkü olmuştur. Bahçe kuran başlıca Osmanlı padişahları Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, IV. Murad ve III. Ahmed'dir. Bostancı Ocağı'nın denetiminde bulunan bahçelerden bizzat padişahlar tarafından kurulanlarla başkaları tarafından kurulmuş olup sonraları padişahların kullanımına tahsis edilmiş olanlara “bağçe-i hâssa”, “hadîka-i hâssa” veya “hadîka-i sultânî” denilmiştir [159].

Padişahın başka pek az kişinin girebildiği hasbahçeler, padişahların özel yaşamlarının bir parçası olduğundan, yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Bunların tasarımı ve düzenlemesi bizzat padişahın ilgisi ile bazen yerli bazen yabancı bahçıvanların denetiminde dönemin bahçe tasarım akımlarının etkisiyle (Yıldız Sarayı Hasbahçesi gibi) şekillendirilmiştir. Yurt dışından çeşitli mimari elemanlar, yurt içi ve yurt dışından farklı türlerde bitkiler getirilerek bahçe düzenlemesinde kullanılmıştır. Bu yaklaşım dışında bazı hasbahçeler avlanma ve sportif etkinlikler için ayrılarak geniş doğa parçası şeklinde tasarlanmış, bazılarında çiçek, meyve ve sebze bahçeleri oluşturularak üretim yapılmıştır. Topkapı Sarayı örneğinde görüldüğü gibi bazılarının içinde oluşturulan sanatın ve ilmin öğretildiği atölyeler devrin sanat ve ilim akademileri haline getirilmiş, bu atölyelerden Mimar Sinan ve Mimar Mehmed gibi sanatçılar yetişmiştir [1].

Bulundukları yerler ve büyüklükleri birbirlerinden farklı olan hasbahçeler dışında, devlet yöneticileri ve padişahın akrabalarına ait bahçelerin bakım işleri de yine Bostancı Ocağı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ocağın sorumluluğunda olan hasbahçe ile diğer üst düzey devlet görevlilerine ait bahçelerin daha çok bahçelik vasfı, padişahlara ait taşra bahçelerinin ise bostanlık vasfı ön plâna çıkmıştır. Bostancı Ocağı'nın sorumlu olduğu bahçeler içinde padişahlar tarafından yaptırılmış hasbahçeler haricinde sadrazam, vezir, kaptanpaşa, şeyhülislam gibi üst düzey idarecilerle padişahların anne, kız kardeş ve kızları gibi saltanat üyelerine ait bahçeler de vardır [159].

2.3.1.5 Asma Bahçe

Osmanlıda asma bahçeler, birbirine kademelerle bağlı ve amfi tiyatro şeklinde sıralanmış teraslardan oluşan bir düzene göre yapılmıştır. Kalın taş ayaklar üzerinde kemerler ve bunların üzerinde tonoz ve voltalar vardır. Bu tonozların sırtları, sızan suları akıtacak şekilde biçimlendirilmiş ve üzerleri toprakla doldurulmuştur. Sular, çörtenler ile sona eren kanallarla dışarıya akıtılmış veya künklerle aşağıya sevk edilmiştir. Bazen de bütün bahçe, böyle taş ayaklar üzerine inşa edilmiştir. Bahçelerin ayaklar üzerine alınmasındaki başlıca neden, belirli bir yükseklik seviyesini korumak ve öne eklenen yeni bahçeyi, eski bahçelere göre daha aşağıda ve dolayısıyla manzarasız yapmak mecburiyetinden kaçınmak olmuştur [5]. Bu çeşit bahçe ve terasların en önemlileri Topkapı Sarayı'ndadır (Şekil 2.45). Bunlar, sarayın Haliç cephesinin gelişmesi ve genişlemesi üzerine yer yer birbirinin önünde yapılmıştır.

Şekil 2.45 Solda Topkapı Sarayı'ndan bir asma bahçe, sağda Topkapı Sarayı'nda asma bahçe olarak tasarlanan III. Osman Taşlığı

Topkapı Sarayı'nda bütünüyle asma olarak yapılan bahçe Sultan III. Osman Taşlığı'dır (Şekil 2.41, 2.45). Bu bahçe, 18. yüzyılın ortalarında, Hünkâr sofası önüne taş ve tuğla ayak ve kemerler üzerine oturtulmak suretiyle yapılmıştır [5]. Bahçeyi, havuzu ve Şekil 2.41'de görülen yapıyı ortalayan bir aks vardır. Bahçe, yeni akımların etkisi ve diğer nedenlerle bir takım değişikliklere uğramış olmakla birlikte Osmanlı bahçe mimarisinin en değerli ve nadide örneklerinden biri sayılmaktadır. İstanbul'da III. Osman Taşlığı'ndaki parterlerden başka eski usulde parter kalmamıştır denilebilir. Eski Osmanlı usulünü az çok muhafaza eden geometrik parterler 19. yüzyılda natüralist akımların etkisinde kalmıştır [6, 5]. Bununla birlikte bahçenin planından anlaşıldığı üzere,

evresinde dörder iek yastığı (parter) bulunan alanın ortasındaki bir diğerk küçük havuz saray bahçesi havuzlar topluluğuna eşlik etmektedir (Şekil 2.41).

2.3.1.6 Setli Bahçe

İstanbul’da arazinin engebeli oluşu Osmanlı Dönemi’nde bahçelerin setli ve kademeli düzenlenmesine neden olmuştur. Setli bahçelerde eğimli arazide toprağın kaymasını önlemek için kalın bir duvar oluşturularak bulunulan yerden daha yüksekte kalan düz bir zemin elde edilmiştir. Bahçenin büyüklüğüne ve biçimine göre çeşitli set kompozisyonları oluşturarak mevcut engebeli araziden mümkün olduğunca yararlanılmıştır. Zeminin bir istinat duvarı ile en sade şekilde desteklenmesiyle tek setli bahçeler elde edilmiş (Şekil 2.46), bahçe olarak kullanılan arazinin meyle paralel büyümesi durumunda bu işlemin birkaç defa tekrarlanması neticesinde çok setli bahçeler meydana getirilmiştir. Bu setler birbirine birkaç basamak ile çıkılan ykseklilerden birkaç metreye varan boylarda olabilmektedir.

Şekil 2.46 Solda Aynalı Kavak Kasrı’nın, sağda İhlamur Kasrı’nın setli bahçeleri

Arazinin şekline, bahçenin büyüklüğüne göre bahçe kendi başına set şeklinde olabildiğigibi bazen setli bahçe daha büyük bir bahçenin parçası olarak da karşıımıza çıkmaktadır. İstanbul Boğazı’nda çeşitli örnekleri oluşturulan setli bahçelerde genellikle arazinin düz olan yerine konut inşa edilmiş, konutun arkasında yükselen yamaç ise bahçe olacak şekilde düzenlenmiştir. Bütün bir tepeye inşa edilen büyük bahçelerde ise tüm alanın setlere ayrılarak düzenlenmesi de söz konusudur. Beykoz Kasrı bahçeleri bu bahçe tipine bir örnektir ve denize kadar uzanan büyük bir tepeyi kaplamaktadır (Şekil 2.47).

Şekil 2.47 Beykoz Kasrı planı [55]

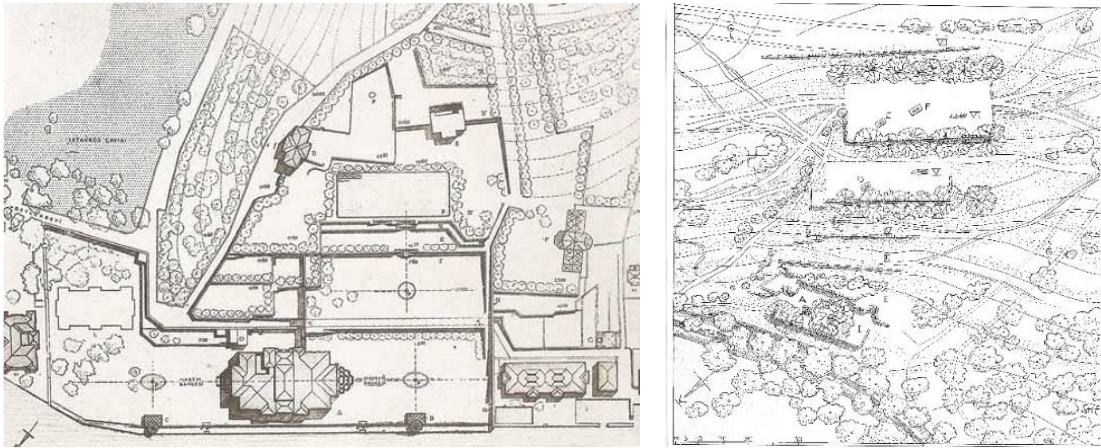
Setli bahçelerde bulunan istinat duvarları genellikle kaba yonu taş ve harç ile oluşturulmuştur. Statik açıdan en uygun olan duvar biçimi yarı yuvarlak ya da yarı altıgen biçimlidir. Bu şekilde elde edilen motif bahçenin önemli bir bölümünü teşkil eder ve ortaya çoğunlukla bir köşk dikilir. Genellikle köşkün önünde büyükçe bir alan elde edilmeye çalışılmış ve bahçenin en büyük çiçek parteri veya havuzuna yer ayrılmıştır. Bu yer, genellikle köşkün bulunduğu setten veya daha aşağıdaki bir setten kazanılır. Bunların altındaki set çok kez dışarıya doğru bir taşkınlık yapar. Böylelikle genel kompozisyon tamamlanmış ve birbirine paralel setlerin tekdüzeliği ortadan kaldırılarak esaslı bir bakış noktası ve eksen meydana getirilmiş olur [5].

Bazı örneklerde setlerin önüne burç şeklinde bölümlerin eklendiği görülür. Bunlar bir köşk ya da taş sofayı taşımak için yapılmıştır. Aynı şey istinat duvarının fazla yakınında mevcut bir ağacı korumak için de yapılır. Çok sevilen bir motif, istinat duvarı önüne eklenmiş balkon motifidir. Bu balkon duvarı canlandırarak sete havadar bir oturma yeri kazandırır. Balkon üzerine zarif bir kameriye veya parmaklıklı bir oturma yeri inşa etmekle mimari motif bir kat daha zenginleşir [5]. İstanbul'da arazinin engebeli oluşu bir dönem bahçelerin setli olarak inşa edilmesi ile sonuçlanmıştır. Özellikle İstanbul Boğazı'nın iki yakasında bahçeler bu şekilde inşa edilmiştir (Şekil 2.48).

Şekil 2.48 Huber Köşkü ve setli bahçelerinin 20. yüzyılın başındaki görünümü

Farklı büyüklükte olan bu bahçeler içinde Beylerbeyi Sarayı'nın bahçesi en güzel ve en büyük olandır. Bu bahçede yedi kat set bulunmaktadır. Setler ayrı ayrı bahçeler şeklinde işlenmiş ve birbirine merdivenler, rampalar ile bağlanmıştır (Şekil 2.49). Benzer şekilde İhlamur Mesiresi'nde setler altı kat halinde inşa edilmiştir (Şekil 2.49).

Şekil 2.49 Solda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinin, sağda İhlamur Mesiresi'nin planı [5].

2.3.1.7 Meyve ve Sebze Bahçesi

Doğanın sağladığı huzuru hissetmek amacı ile planlanmış Osmanlı bahçesinde işlevsellik görsellik kadar önemlidir. Bahçede bitki kullanımı günlük yaşantının tüm gereksinimlerini karşılayacak şekilde olmuştur. Bu nedenle Osmanlıda bahçeler oturmak, dinlenmek, yiyip içmek, gezinti yapmak gibi etkinlikler için kullanılan mekânlar olmalarının yanı sıra sebze ve meyvenin yetiştirildiği üretim alanları da olmuşturlar. Meyve ve sebze bahçesi, özellikle büyük bahçelerde, konutun ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile oluşturulmuştur. Genellikle sebze, meyve ve süs bitkileri bahçenin yeşil dokusunda bir araya getirilmiş ya da özel olarak ayrılan kısımlarda üretilmiştir.

Bahçedeki meyve ağaçlarının ekonomik yönden katkısının yanı sıra gölge ve gizlilik yaratmak, ağaçların çiçek açması ile mekâna canlı ve farklı renkler katmak gibi işlevleri de olmuştur.

Osmanlı bahçelerindeki bu işlevsel özellikler konut bahçesinden saray, kasır, köşk bahçelerine kadar yansımıştır. Örneğin saray bahçelerinde sefa bahçesi şeklinde düzenlenmiş alanlara ek olarak saray ihtiyaçlarını karşılamak için düzenlenmiş alanlar da yer almıştır. Saray bahçeleri, meyvelikleriyle kendine yeter nitelikte olmuşturlar [2].

Bu anlamda güzellik ve kullanışlılığın birleştirilmesi, Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinde en iyi şekilde uygulanmıştır. Bir kısmı hasbahçe olan Topkapı Sarayı bahçeleri arazinin topografyasına bağlı olarak setli yapılmıştır. Eğimli arazinin bir kısmı fundalık olarak değerlendirilmiştir. Diğer kısımlar çiçek, sebze, meyve bahçelerinden oluşmuştur. Bugünkü Gülhane Parkı'ndan inen yolun üzerinde ise geçmişte saray bağları yer almıştır [68, 1].

2.3.1.8 Koru ve Av Alanı

Büyük bahçelerin bir parçası olarak genelde yerel, iri ağaçların bir arada dikimi ile oluşturulan küçük ormanlık alana koru denir. Çeşitli av hayvanlarının mekâna salınması ile av alanı olma özelliği göstermektedir.

Osmanlıda korular öteden beri varlıklı kişilerin bahçelerinin, özellikle de saray bahçelerinin önemli bir parçası olmuştur. Edirne Sarayı bahçelerinin, İstanbul'un özellikle ilk bahçelerinin avlanılabilen koruları olduğu bilinir. Korular sadelik, doğallık ilkeleri ile büyük ölçülerde tasarlanmış, düzenlenmiş alanlar ve çiçek tarhları yalnızca yapıtın yanında ya da bir su elemanı ile bağdaştırılmış ve daha az alan kaplamıştır. Tarhlar geniş olmaları halinde aralarındaki ağaçlarla gölgelenmiş, bahçe tümüyle loş ve serin hale getirilmiştir [2].

2.3.2 Mimari Elemanlar

İstanbul'daki tarihi bahçelerin tasarımında kullanılan mimari elemanlar sınırlayıcı elemanlar, oturma mekânları ve birimleri, su elemanları, gezinti birimleri, aydınlatma elemanları ve dekoratif elemanlar olmak üzere sınıflandırılabilir. Zaman içinde gelişen

teknik imkânlar sonucunda bu elemanların malzeme ve yapım tekniği değişmiş, çeşitleri çoğalmıştır.

2.3.2.1 Sınırlayıcı Elemanlar

Osmanlı bahçelerinde bahçeyi çevreleyen, onun sınırlarını belirten ya da bahçe içinde bir elemanın, bir alanın etrafını çevirmek, özel, yalıtılmış bir alan oluşturmak amacıyla duvar, parmaklık, kafes, giriş kapısı ve çit gibi sınırlayıcı elemanlar kullanılmıştır. Bahçe içinde ise bir mekândan diğerine geçerken kullanılan bahçe kapıları ve duvarlar ile bahçe içinde bölünmelere ve bahçelerin birbirinden bağımsız olarak tasarlanmasına imkân sağlanmıştır.

Duvarlar-Parmaklıklar-Taş Babalar

İstanbul'da bahçeler, mahremiyeti sağlamak ve mülkiyetin sınırlarını belirlemek amacı ile yaklaşık 2-3 m yüksekliğindeki duvarlarla çevrilmişlerdir. Bu duvarlar sınırlayıcı eleman olmak dışında bir ses perdesi görevi de görmektedirler. Çok daha yüksek duvarlara saray bahçelerinde rastlanmaktadır (Şekil 2.50). Burada ana amaç mahremiyeti sağlamaktan çok güvenlidir. Saray bahçelerinde duvarların çok yüksek olmasının bir diğer amacı ise statü ve gücü daha belirgin hale getirmek ve halk ile sultan arasına simgesel bir sınır çekmektir.

Şekil 2.50 Solda Aynalıkavak Kasrı'nın, sağda Topkapı Sarayı'nın bahçe duvarları

Bu durum Topkapı Sarayı'nda sur kavramı ile özdeşleşen bir bahçe duvarı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılda denize ya da hoş bir manzaraya paralel gelişen bahçe planlamalarında yüksek duvarlar yerine, bahçe manzarasını engellemeyecek özellikle taş babalara monte edilmiş demir parmaklıklar kullanılmıştır. Bahçeler kara yönünde yüksek duvarlar, deniz yönünde ise parmaklıklar ile çevrilmiştir (Şekil 2.51).

Şekil 2.51 Solda Dolmabahçe Sarayı'nın kara tarafını çevreleyen bahçe duvarları, sağda Dolmabahçe Sarayı'nın denize bakan cephesini çevreleyen parmaklıklar

Yönetim, yaşam binaları ve ek yapılardan oluşan Dolmabahçe Sarayı denize paralel gelişen yapılanmasıyla bu anlamda iyi bir örnektir. Kara tarafında yüksek duvarlarla (Şekil 2.51), deniz yönünde boğaz manzarasını engellemeyecek özellikte demir parmaklıklarla çevrilmiştir (Şekil 2.51). Savunma amaçlı olmadığı açık olan bu sisteme göre, kara tarafında geleneksel Osmanlı mimarisinin kapalılık anlayışı devam ederken, deniz cephesi Batılı anlayışa göre biçimlenmiş ve görsel açıklık sağlanmıştır. Ayrıca boğaz bölgesindeki yalıların bahçelerinde benzer uygulamaların örneklerini görmek mümkündür.

Duvarlar zamanın malzeme olanaklarına da bağlı olarak değişim göstermektedir. Duvarın kabayonu doğal taştan örülmesi oldukça sık rastlanan bir biçimdir. Sıva ile kaplanarak daha hoş bir görünümün elde edildiği örnekler genellikle iç duvarlarda görülür. Kesme taş ve tuğla duvarlarda kullanılan diğer yapı malzemeleridir. Duvarların üzerinde genelde kiremitten, duvarın genişliğine bağlı olarak tek veya çift tarafa eğimli harpuşta yerleştirilmiş olduğu görülür.

Çoğunlukla boş bırakılan duvarların bir kısmına grotto, kaskad, çeşme ya da sera gibi yapıların eklenmesi Osmanlı bahçelerinin ortak özelliğidir. Seraların duvarlara bitişik inşa edilmesinin yapım ekonomisi açısından yarar sağladığı ve ısı kaybını azaltmak amacını taşıdığı fikri de savunulmaktadır [12].

Bahçe Kapıları

Yüksek duvarlara sahip bahçelerde mekâna giriş genelde yüksek, çift kanatlı ahşap kapılar veya dökme demir kapılar aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu bahçe kapıları ya

bahçe duvarı ile aynı yükseklikte olmaktadır ya da duvarın çok daha yüksek olduğu durumlarda çift kanatlı kapı üzerine taştan bir kiriş atılmakta ve bunun üzerine kiremitten küçük bir çatı oturtulmaktadır (Şekil 2.52).

Şekil 2.52 Solda Aynalıkavak Kasrı'nın bahçe kapısı, sağda Yıldız Sarayı'nın Saltanat Kapısı

Bahçe duvarlarının alçak olduğu ya da duvar yerine parmaklıkların kullanıldığı durumlarda ise bahçe kapıları, tek veya çift kanatlı olarak genelde yine bahçe duvarı ya da parmaklık ile aynı hizada veya biraz yükselerek bir vurgulayıcı özellik kazanacak şekilde oluşturulmuşlardır (Şekil 2.53).

Şekil 2.53 Solda İsveç Konsolosluğu ön bahçe kapısı, sağda Ihlamur Kasrı bahçe kapısı

Deniz kenarında yer alan bahçelerin kara tarafında yüksek duvarlar ile büyük kapılar (Şekil 2.54), deniz tarafında ise manzarayı engellemeyecek demir parmaklıklar ve aynı yükseklikte demir kapılar tercih edilmiştir (Şekil 2.54). Sarayların gerek deniz yönünde gerekse kara yönündeki kapıları saltanatın gücünü halka hissettiren mimari elemanlar olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde saray yapıları ikametgâh olarak görülmüştür. Bu görüş

çerçevesinde saraylar başlangıçta ihtiyaca yönelik yapılaşma anlayışı ile ele alınmıştır. Saray kompleksleri içerisinde yer alan bahçe kapıları da bu anlayıştan etkilenmiştir.

Şekil 2.54 Dolmabahçe Sarayı bahçesinde solda Saltanat Kapısı, sağda deniz kapısı. Bahçelerin yüksek bir duvar ile ayrıldığı iç kısımlarda bulunan örneklerde ise kapılar genelde daha küçük ölçülere sahiptir (Şekil 2.55).

Şekil 2.55 Solda Dolmabahçe Sarayı'nda bahçeleri ayıran duvarlarda kullanılan bir kapı, sağda Beylerbeyi Sarayı bahçeleri arasında bağlantı sağlayan bir kapı

Çitler

Bahçelerde belli mekânları ayırmak için hafif malzemeden yapılan, genellikle 1,5 metre yüksekliği aşmayan ayırıcı elemanlardır. Bahçelerde çoğunlukla ahşap, metal ve metal çubuklarla desteklenmiş tellerden meydana gelen çitler kullanılmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında incelenen bahçelerde hiçbir özgün çite rastlanmamıştır. Yıldız Sarayı'nı gösteren eski fotoğraflardan büyük havuz (Şekil 2.56), gölet (Şekil 2.56) çevresinde ve seraların etrafında çitlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu elemanlar ya geçmiş zamanda kaldırılmış ya da yıpranmaları nedeniyle günümüze ulaşamamıştır.

Şekil 2.56 Solda Yıldız Sarayı'nın hasbahçesinde bulunan büyük havuzun eskiden etrafında yer alan metal çubuklarla desteklenmiş tel örgü şeklinde çitler [61], sağda aynı çitlerin benzerinin eskiden büyük göletin çevresinde olduğunu gösteren fotoğraf [61]

Kafesler

Harem bahçelerinde, set bahçelerinin önünde, gerektiğinde duvarların üzerinde kafes ya da panjur biçiminde tahta bölmeler yapılmıştır. Panjur daha yeni olup, ancak 19. yüzyıl sonlarında uygulanmıştır [5]. Açık bahçelerde ise kafesten bölmeler yapılarak belirli alanlar sınırlandırılmıştır. Burada amaç mahremiyeti sağlamaktır. Harem halkı bu kafes ile ayrılan alanın arkasında vakit geçirmiş, bu alanın dışında gerçekleşen etkinlikleri gözükmeden seyredebilmiştir. Dışarıdan bakıldığında kafes arkasındaki silüetin gözükmemesi amacıyla kafesler sarmaşık gibi sarıcı bitkiler çiçekler ile birlikte kullanılmışlardır.

Kafesler tahta çerçeveler ve ayaklar arasına alınmıştır. Kafeslerin üstleri düz ya da taç biçiminde yapılmıştır. Yükseklikleri insan boyundan fazladır. Kafesler çok zarif ve ince bir mimari motif haline sokulmuşlardır. Bu çalışma kapsamında yapılan incelemelerde sadece Topkapı Sarayı'nda III. Osman asma bahçesindeki kafesler bir örnek oluşturmaktadır. Eldem 1976 yılındaki çalışmasında bu bahçede sadece kafes çerçevelerinin kaldığını belgelemiştir (Şekil 2.57) [5]. Günümüzde görülen örnek rekonstrüksiyondur. Bu elemanlarla ilgili daha fazla bilgi eski fotoğraflar ve gravürler aracılığı ile elde edilebilmektedir.

Şekil 2.57 Solda 1973 yılındaki çalışmasında Eldem tarafından Topkapı Sarayı III. Osman asma bahçesinde tespit edilen özgün kafes çerçeveleri [5], sağda aynı bahçede bu kafeslerin yeniden üretilmiş kopyaları

2.3.2.2 Oturma Mekânı ve Birimleri

Osmanlı bahçesi gezintiden ziyade oturma bahçesidir. Bunun için bahçenin uygun veya çekici bulunan yerinde oturma, dinlenme ve eğlenme olanakları sağlanmıştır. Bu yerlerin bahçeyi, manzarayı en iyi görececek şekilde seçilmesi ve serin olması amaçlanmıştır. Bu amaçlar her zaman bir arada elde edilemediği için, gerektiğinde bahçenin içindeki oturma yerlerinin sayısı arttırılmış ve her birine başka bir özellik verilmiştir. Oturma yerleri sade bir taş sofadan zengin bir köşke varan çeşitliliktedir [5].

Bahçe Köşkleri

Bahçe köşkleri, bahçenin bir parçası olarak, bahçedeki diğer yapılarla birlikte ya da sonradan inşa edilmiş, genellikle seyir ya da dinlenme amacıyla farklı ölçeklerde tasarlanmış olan yapılardır. Bahçedeki diğer ana yapı gruplarına kıyasla daha küçük ölçeklerde olan bahçe köşkleri, içinde ikamet edilmeyen, günün yalnızca bir bölümünde kullanılan, dinlenme ya da seyir amacıyla bahçe için özel olarak inşa edilmiş yapılardır.

Bahçe yapıları arasında önemli bir yeri olan bahçe köşkleri Osmanlıda en erken devirlerden itibaren doğayla doğrudan ilişki kurmak, bahçede daha çok vakit geçirmek, bahçe içinde çeşitli yaşam alanları yaratmak amacıyla inşa edilmiştir [23]. Osmanlı mimarisinde Batı etkilerinin görülmesinin ardından bahçe düzenlerinde de değişiklikler olmuştur. Havası, suyu ve manzarasının güzelliği nedeniyle Boğaziçi giderek önem kazanmış ve inşa edilen yazlık saraylar, geniş ve özenli bahçeleriyle padişahların en çok vakit geçirdikleri, dinlendikleri, atölyeler açtıkları, çok çeşitli bitki ve hayvan türleriyle ilgilendikleri, büyük şöenler ve eğlenceler düzenledikleri yerler durumuna gelmiştir. Bu

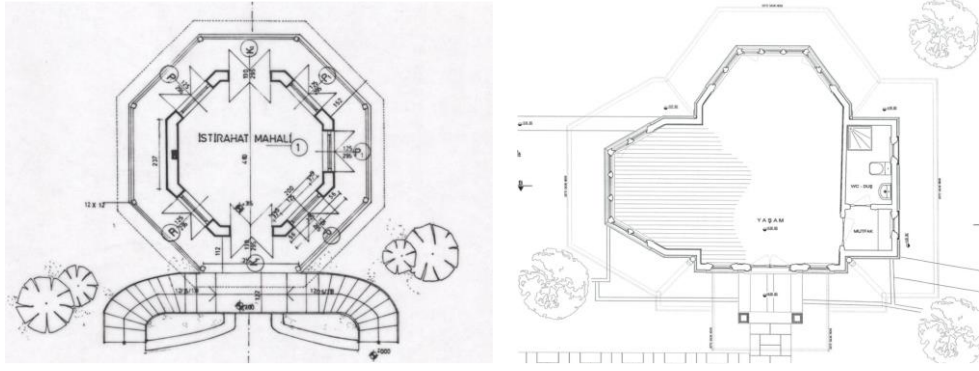
amaca hizmet etmek için, özellikle XIX. yüzyılda çoğu bahçede ya da koruda, içinde uzun süre yaşanmayan, yalnızca gün boyu oturulan, küçük, yalın bahçe köşkleri inşa edilmiştir [37]. Bahçe köşkleri, sadece saraylar, hanedana ait bahçe ve korularda değil, benzer amaçlarla kullanılması için köşk ve yalıların bahçelerinde de yapılmıştır.

Bahçe köşklarının ferah, havadar ve geniş bir görüş açısına sahip yapılar olması beklenir. Dolayısıyla bunlar çıkma şeklinde ya da direkler üzerinde inşa edilebildiği gibi, bir havuzun kenarında veya üzerinde de bulunabilir (Şekil 2.58). Ahşap ya da kâgir olan bu köşkler için olumsuz hava koşullarından korunmak amacıyla istenildiğinde kapanabilen kapaklar ve perdeler tasarlanmıştır. Bahçe köşkları ayrıca kışın bahçenin kullanılmadığı zamanlarda ve çok sıcak havalarda cephe tezyinatının zarar görmemesi için saçaklar veya zemine özel halkalara bağlanan çadır bezleri ile korunmuştur [5].

Şekil 2.58 Solda Maslak Kasrı Çadır Köşkü, sağda Yıldız Sarayı bahçe köşkü

Bahçe köşklarının plan şemaları boyutlarına göre değişkenlik gösterir. Küçük köşkler genellikle dörtgen, altıgen, sekizgen ya da dairesel planlı tek bir hacimden oluşurken, daha büyük köşklarda orta sahana bir ya da birkaç çıkma eklenir (Şekil 2.59). Bu sayede bakış yönleri çoğalır. Eldem, bu şekilde tek bir mekândan oluşan köşkları “tek elemanlı köşkler” olarak adlandırmaktadır [5]. İçinde sedirler, selsebiller, fıskiyele mermer havuzlar da bulunan bahçe köşklarının üzerleri kiremit ya da kurşundan geniş saçaklı çatılarla örtülüdür. Barok özelliklerin yaygınlaşması ile çatılar kıvrımlı ve eğrisel biçimlerde inşa edilmiştir [5].

Şekil 2.59 Solda tek mekândan oluşan Çadır Köşkü zemin kat planı, sağda birkaç mekândan oluşan Sait Halim Paşa Korusu’ndan bir köşk planı [23].

Plan bölümlenışı açısından bakıldığında, çay ve kahve köşkleri ile seyir köşkleri gün içinde daha kısa süreli kullanıldıklarından servis hacimlerine sıkça rastlanmaz; belirli bir süre oturmak için yerleştirilmiş sedirler ve bazen de bir kahve ocağı bulunur. Nispeten daha uzun vakit geçirilen, dinlenme amaçlı köşklere ise ana mekâna eklenen mutfak, tuvalet, depo gibi küçük hacimler de plan şemasına dâhil olmaktadır. Bazı köşkler inşa edilirken, bu tür küçük hacimleri içermemesine rağmen, ortaya çıkan ihtiyaçlara bağlı olarak bazı eklerin yapıldığı bilinmektedir [23]. Bazı bahçe köşklğinde bulunan ısıtma olanakları ise köşkün her mevsimde kullanılmasını sağlamıştır. Bu yaklaşımın temelinde, Osmanlı Devleti’nde çok eski dönemden beri süregelen “içinde yaşanan bahçe” anlayışının olması muhtemeldir [23].

Limonluk (Sera) Yapıları

Sıcak iklim bitkilerinin korunduğu ve yetiştirildiği, bir bölümü veya bütünü camlı, kapalı mekânlar olan seraların Osmanlı bahçelerindeki örnekleri “limonluk” olarak adlandırılmaktadır. Büyük bahçeler içindeki kimi limonluklar, sıcakta barınabilen süs bitkileri için özel biçimlendirilmiş ve peyzaj mimarlığının elemanı olarak tasarlanmıştır.

Arşivlerden ulaşılan belgeler doğrultusunda Avrupa’da 17. yüzyılda uygulanmaya başlayan sera yapılarının Osmanlı İmparatorluğu’nun saraylarında 18. yüzyıldan başlayarak inşa edildiği anlaşılmış, ancak Avrupa’daki gibi egzotik bitkileri yetiştirmek üzere tümüyle cam ve demirden oluşan seraların yapılmış olduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bunların yapımına ancak 19. yüzyılda başlanmıştır. Osmanlı bahçelerinde sebze, meyve ve egzotik bitki yetiştirmek üzere yapılan limonluk yapıları 18. yüzyılda kullanılmaya başlanırken, bu yapılar sarayın dışında 19. yüzyılda görülmeye

başlanmıştır [160]. Avrupa’da gelişen demir-cam strüktürlü yapı mühendisliğiyle ilgili bilgi ve deneyimin Osmanlı mimarlarında eksik olması, yapı bilgisi konusunda olduğu kadar malzemede de Avrupa’ya bağımlı olunması, bu malzemelerin yüksek maliyetinin saray dışındakiler tarafından temin edilmelerini zorlaştırması, seraların konut yapılarında görülmesindeki gecikmenin önemli sebeplerinden olmuştur. Konutlarda sera yapılarının görülmesindeki gecikmenin bir diğer sebebi ise saray dışındakilerin bu yapı tipolojisi hakkında bilgi sahibi olmamasıdır. 18. yüzyılda Avrupa’ya gönderilen elçilerin padişaha aktarımları, Avrupa’da eğitim almış mimarların saray için çalışması ve ayrıca Avrupa’daki sarayların mimari kurgusundan padişahların haberdar olması bu yapı tipolojisinin Osmanlı saraylarında uygulanmasını sağlamıştır. Fakat saray dışındakilerin bu yapılardan haberdar olmasında ve örneklerini görmesinde 19. yüzyıl sonlarında yayınlanan dergilerin etkisinin olduğu düşünülebilir [160]. 19. yüzyılda yazılan edebiyat eserlerinde “soba, billur köşk, ser, limonluk, sera” isimleriyle bahsedilen sera yapıları İstanbul’un üst sosyal tabakalarının konutlarında, özellikle yalı ve köşklarinin bahçelerinde karşımıza çıkmaktadırlar. Goad ve Pervititch haritalarını izleyerek bu yapı türlerinin bulundukları yer ve bahçeler içindeki konumlarına dair fikir edinmek mümkündür. Kosava [160], 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren saray dışında da hızlı bir yayılma gösteren sera kurulumunun giderek kolaylaştığını ve daha geniş bir kesimin ulaşabileceği bir yapı biçimine dönüştüğünü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan sera temini ve kurulumuna ait belgelere dayanarak aktarmıştır.

Arşiv belgelerine göre 19. yüzyılda tümüyle cam ve demirden yapılmış seralar İngiltere’den getirilmiş ve yine İngiliz mühendislere inşa ettirilmiştir. Bu süreç Abdülaziz Dönemi’nde Çırağan Sarayı’na limonluk siparişi verilmesiyle başlamıştır [161]. Sonrasında diğer saray, kasır bahçelerinde ve varlıklı kişilere ait köşk, konak, yalı gibi yapıların bahçelerinde yaygınlaşmıştır.

Sera yapıları bahçelerde önemli bir peyzaj elemanı olmakla birlikte Osmanlı yaşamına dair önemli ipuçları vermektedir (Şekil 2.60). İçerisinde ısıtma olanaklarına sahip olan bu yapılar kış aylarında, bahar ve güz aylarının soğuk günlerinde dahi içinde vakit geçirilen mekânlar olmuşlardır. Yaz aylarında ise cam güneş ısını içeriye aldığından beyaz kumaş perde gibi çatıda alınacak önlemlerle işlevlerini sürdürmüşlerdir [9]. Bazı seraların ısıtılması, külhanında yakılan odunlardan elde edilen sıcak dumanın,

kanallardan geçirilerek zeminden bu sıcaklığın verilmesi prensibine göre sağlanmıştır. Dolmabahçe Sarayı limonluğunda bu sistemi görmek mümkündür [9]. Bu sistem dışında son derece zarif çini sobalar bu mekânların ısıtılması için kullanılmıştır.

Limonlukların metal elemanlarının bazı bölümleri sipariş verilerek Batıdan getirilmiş, bir bölümü ise İstanbul Taşkızak Tersanesi'nde yaptırılmıştır. Limonlukların zemini renkli çini, küfeki taşı, mermer, desenli karo mozaik gibi malzemelerle kaplanmaktadır. Limonluklarda nem temin etmek için havuzlar yapılmaktadır. Yıldız limonluklarında havuzlar aynı zamanda süs elemanı olarak da ele alınmış, bunlar işlenerek taş duvarlarda kaskad biçiminde yapılmışlardır. Bu şekilde nem oranı da arttırılabilmektedir [9].

Şekil 2.60 Solda Yıldız Sarayı bahçesinde bulunan limonluk, sağda Beylerbeyi Sarayı bahçesinde bulunan limonluk

Kameriyeler

Bahçelerde yazın oturmak için yapılan, kafes biçiminde, kubbeli, üstü yeşilliklerle sarılan süslü çardaklar olan kameriyeler tasarım şekilleri ve boyutları ile yakın çevreleriyle bütünleşmiş haldedir. Bahçelerde dinlenme elemanı olarak kullanılan kameriyelere birer sanat yapıtı vasfına sahip peyzaj objesi gözü ile de bakılabilir [10].

Osmanlı bahçelerinde kullanılan kameriyeler çoğunlukla küçük boyutlarda inşa edilmiş hafif bir strüktüre sahiptirler. Bazen bir oturma yeri üzerinde şemsiye görevi yaparak bir çeşit taht ya da çadır gibidirler. Bunlar bahçenin birkaç yerine inşa edilebilir. Mermer seki, koltuk ve taht biçimindeki oturma yerleri, bazen ayaklar ya da konsollar üstünde ve havuz veya alt bahçeler üzerine taşkın bir şekilde yapılırlar [5].

Demir kameriyeler 19. yüzyıl sonlarına kadar gözden düşmemiştir. Metal kameriyeler (Şekil 2.61); formuna uygun olarak hazırlanan betondan yapılan zemin üzerine karkas olarak oluşturulan ve tepede taçlanan sisteme bütünleyici elemanlar, saçak ucu, saçak kenarları, çeşitli madalyonlar gibi süsleme elemanları monte edilmek suretiyle yapılmışlardır [9]. Birbirini saran ağaç dalları biçiminde yapılan metal bir strüktür üzerine kum, çimento, kireç ile hazırlanan bir harcın sıvanmasıyla ağaç dokusu verilen kameriye örnekleri de yine bu yüzyıla aittir (Şekil 2.61).

Şekil 2.61 Solda Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde bulunan metal kameriye, sağda Yıldız Sarayı'nın hasbahçesinde bulunan demir strüktürü çimentolu sıva ile ağaç dalı şeklinde biçimlendirilmiş kameriye

Çardaklar

Çoğunlukla üstüne sarmaşık türü bitkiler ya da tırmanıcı çiçekler sardırılan ve ahşaptan yapılan bir iskelet ile oluşturulan yarı açık gölgelik bir mekân olan çardak, bir kameriye olabileceği gibi asma, asma kabağı vb. bitkileri taşıyan bir strüktür ya da basit bir pergola da olabilir [162].

Çardaklar çoğunlukla ahşaptan, bazen demirden imal edilmiş olup genellikle 4 ya da 6 ayak üzerine oturtulmuş hafif yapılar şeklindedirler (Şekil 2.62). Çardaklar üzerlerini sarıcı ve tırmanıcı bitkilerin kaplaması ile hem estetik olarak hoş bir görünüm hem de bu bitkiler için yaşam ortamı sağlamışlardır. Son dönemde çardaklar İtalyan etkisi ile Latince "koruyucu saçak" anlamına gelen "pergola" ismiyle de anılmaya başlanmışlardır. Çardaklar hafif malzemedan yapılmaları nedeniyle çevresel

koşullardan çabuk etkilenmektedirler. Bu nedenle bahçelerdeki bu elemanların çoğu günümüze ulaşamamıştır.

Şekil 2.62 Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nün bahçesinde günümüze ulaşamayan ahşap çardak [61], sağda aynı bahçeden günümüze ulaşamayan demir çardak [61]

Bahçe Mobilyaları

Bahçe içinde kullanıma yönelik üretilmiş masa, sandalye, bank gibi mobilyalardan günümüze ulaşan özgün örneklerle rastlamak güçtür. Bunlara dair bilgiler fotoğraflarda tespit edilenler ile sınırlı kalmaktadır. Şekil 2.63'te Yıldız Sarayı'nda bahçelerde kullanılmış olan bir bank ve sandalyeler görülmektedir.

Şekil 2.63 Solda Yıldız Sarayı'nın hasbahçesinde bulunan seranın yanında duran bir bank [61], sağda aynı bahçede Ada Köşkü'nün önünde duran sandalyeler [61]

Sofalar

Sofalar bitkileri, bazen inşa edilen yapıları taşımak, oturmak için yüzey oluşturmak vb. amaçlar taşıyan bahçe elemanlarıdır. Sahip oldukları özel işlevlere göre taş sofa, çiçek sofa, çimen sofa, menzil gibi çeşitli isimler alırlar. Sofalar çeşme, köşk, çardak, havuz, tarh, mihrap ve nişan taşlarıyla süslenir. Sofalar toprağı çerçeveleyerek yükseltilmiş

teras yaratan setlerdir. Sofaya birkaç basamakla çıkılır. Etrafı olduğu gibi bırakılmış ya da parmaklık ile çevrilmiştir. Bu parmaklık taştan veya ahşaptandır. Taş parmaklık çok defa babalar arasına alınmış uzun ve som levhadan ibarettir [5].

2.3.2.3 Gezinti Elemanları

Osmanlı bahçelerinde gezinti eylemi bahçeyi yorulmadan rahatça dolaşacak şekilde düzenlenmiştir. Gezinti elemanları oluşturulurken bahçenin topografyasına sadık kalınmış, doğal eğimler yaratılmış, bahçe içindeki kot farkları birkaç basamaklı setlemeler ile aşılmıştır. Bahçelerde yol, rampa, merdiven, set, duvar gibi elemanlar doğaya en az müdahale olacak şekilde kullanılmıştır. Doğal eğimler, merdiven, rampa kullanımı bahçelerde algı zenginliği oluşturmuştur.

Zemin Döşemesi ve Bordürler

Bahçelerde önemli noktaları birbirine bağlayan ve gezinti imkânı sağlayan yolların döşeme çeşidi kullanım amaçlarına göre farklılık göstermektedir.

Bahçenin bir aksa veya akslara sahip olabilmesi için geniş bir mekâna yayılan pek çok kullanım alanının bulunması gerekmektedir. Osmanlı bahçelerinde bu durum saray, kasır gibi padişaha ya da devlet adamları ile zengin ailelere ait büyük bahçelerde karşımıza çıkar. Ancak yine de bahçenin tümünde kesin bir aks yoktur. Aksa dayalı plan özelliği genelde havuz çevresi ya da yapı çevresinde görülür. Bu formel yapı, bahçenin diğer kısımlarında yumuşayarak informel bir hale dönüşebilir. Formel kısımda genel olarak temel teşkil eden iki ana aks bulunur. Arazinin düz olduğu iç bahçelerde genellikle birbirine dik iki aks ve aksların kesiştiği noktada havuzlar inşa edilmiştir. Bu bir köşk veya çevresi havuzla çevrilmiş bir kameriye de olabilir [163].

Küçük ölçülere sahip konut bahçelerinde ise her şeyin el altında olması istenmiş, böylece oturma alanı, sebze bahçesi, su elemanı gibi kullanım alanları arasında fazla mesafe yaratılmadan organik bir bağ ile ilişkilendirilmeleri uygun görülmüştür. Mekânlar arasında amorf geçişler oluşturulmuş, keskin hatlardan, katı sınırlamalardan kaçınılmıştır. Bahçe içinde bulunan yürüyüş yolları ya da patikalar kullanım alanları arasında doğal olarak şekillenmişlerdir. Geniş ve sert yüzeyler kullanarak, katı kurallara bağlı bir yürüyüş eylemi gerçekleştirilecek mekânlar yaratılmak istenmemiştir. Takip

edilmesi gereken rota belirgin ama zorlayıcı değildir. Yumuşak geçişler var olan elemanlar etrafında, tıpkı doğal bir patikanın oluşumu gibi kendiliğinden ortaya çıkmıştır, ancak mümkün olan en kısa mesafenin yaratılması da ana esaslardandır. Çünkü bahçe rekreasyon amaçlı olduğu kadar çalışma merkezlidir, dolayısıyla böylece mekânlar veya eylemler arasında vakit kaybetmek istenilmemiştir [15].

Osmanlı bahçelerinde yollar genelde bordürle ayrılmış şekildedir. Döşeme olarak farklı ölçülerde kaba yonu ya da kesme doğal taş döşeme, çakıl, arnavutkaldırımı, harç veya sıkıştırılmış toprak kullanılmıştır. Genişlikleri genellikle 1,5-2 metredir. Yol kenarlarında çoğunlukla yağmur sularının tahliyesi için kanal bulunur.

Bahçelerde tali yollar, havuz kenarları genellikle sıkıştırılmış topraktır. Bu döşeme tipinde bordür olarak tuğla kullanımı görülür. Yapı girişleri taş döşeme kaplıdır. Mermer, kireç taşları, Malta taşı, Kandıra gresi kullanılan taş çeşitlerindendir. 19. yüzyılda çimentolu harçlar ile çeşitli şekillerde işlenmiş yürüyüş yolları oluşturulmuştur. Yer yer işlemeli olarak karşımıza çıkan döşeme elemanlarına Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn binasının Hasbahçe'ye bakan girişinde, üzerinde at nalı işlemeleri bulunan harç zemin örnek teşkil etmektedir. Tuğla dışında, tuğla üzerine çimentolu sıva kaplanarak şekillendirilmiş profilli bordür çeşitleri ve podima taşının çimentolu harca dizilmesi ile oluşan örnekler de vardır.

Büyük bahçelerde yürüyüş için kullanılan geniş alanlar genellikle, Dolmabahçe Sarayı örneğindeki gibi, çakıl ve kum karışımıdır (Şekil 2.64). Topkapı Sarayı örneğinde ise çeşitli büyüklükte taş kırıklarının bir harç içine yerleştirilmesi ile kaba bir mozaik döşeme elde edilmiştir. Bunun dışında bahçelerde çakıl taşları kullanılarak geometrik ya da bitkisel desenlerin oluşturulduğu mozaik döşemelerin de kullanımı söz konusudur (Şekil 2.64).

Şekil 2.64 Solda Dolmabahçe Sarayı bahçesinde çakıl döşeli yol, ortada Topkapı Sarayı bahçesinde çeşitli büyüklükte taş kırıklarının bir harç içine yerleştirilmesi ile oluşturulan yol, sağda Rusya Konsolosluğu bahçesinde mozaik yer döşemesi

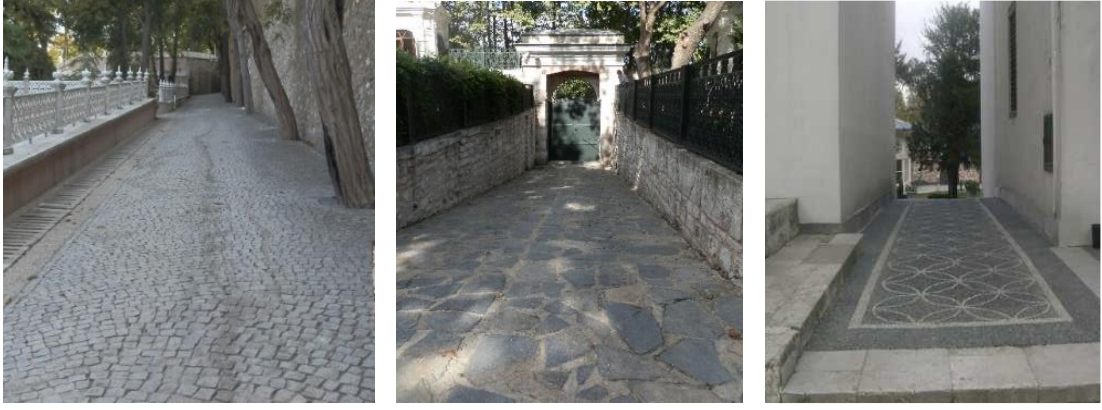
Bu örneklerin dışında Beylerbeyi Sarayı'nın set bahçelerinde ilk terastaki kiremit kırığı ile oluşturulan döşeme, Beykoz Kasrı bahçelerindeki kesme taşlarla çakıl taşlarını birlikte kullanılarak yapılan döşeme ve Abraham Paşa Korusu'ndaki küçük moloz taşlarının sıkıştırılması ile yapılan döşeme bahçelerde kullanılan farklı döşeme örnekleri olarak gösterilebilir.

Merdivenler ve Rampalar

İstanbul'da bahçelerin çoğunlukla eğimli bir alana sahip olması dolaşımda sıklıkla merdiven (Şekil 2.65) ve rampa (Şekil 2.66) kullanımını zorunlu kılmıştır. Merdivenler Osmanlı bahçelerinde öncelikli olarak dolaşımı sağlamak amacıyla kullanılmış elemanlardır, estetik bir işleve sahip değildirler. Bahçelerde rampa, merdiven gibi elemanlar doğaya en az müdahale ile bahçe içinde yorulmadan dolaşmayı sağlayacak şekilde kullanılmıştır.

Şekil 2.65 Aynalıkavak Kasrı bahçelerindeki merdivenler

Şekil 2.66 Solda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinden arnavutkaldırımı rampa, ortada Topkapı Sarayı bahçelerinden kayrak taşı döşeli rampa, sağda Topkapı Sarayı bahçelerinden mozaik döşemeli rampa

18. yüzyıldan itibaren Batı etkisi ile bahçelerde merdiven kullanımı estetik bir boyut kazanmıştır. İtalyan bahçe tasarım üslubunun ağır bastığı Avusturya Başkonsolosluğu'nun bahçesinde özellikle merdiven kullanımlarında bu etki görülmektedir (Şekil 2.65). Bahçede topoğrafya nedeniyle İstanbul'da en çok görülen bahçe düzenlemesi olan teras sistemi uygulanmış, teraslar oluşturulurken önemli tamamlayıcılar olan merdivenler kullanılmıştır. Beylerbeyi Sarayı set bahçeleri de birbirine merdivenler ve rampalarla bağlanmıştır (Şekil 2.67). Gerek setleme şekillerinin, gerekse merdivenlerinin konum ve biçimlerinin Avrupa stili bahçe etkisini taşıdığı görülen bu bahçelerde setler nitelikçe İtalyan Toskan karakterindeki Floransa Villaları Devri'nin bahçelerinde yer alan setlere benzemektedir [14]. Bahçede yer alan merdivenlerin biçim ve konumu ileri Rönesanas ve hatta Barok Dönemi Roma bahçelerinde görülen mimari üsluba ulaşma çabasının sonucudur. Oluşturulan setler ayrı ayrı bahçeler halinde işlenerek İtalyan Rönesans bahçelerinde görüldüğü gibi merdiven ve rampalarla bağlanmıştır [14].

Şekil 2.67 Solda Avusturya Başkonsolosluğu set bahçelerinin merdivenleri, sağda Beylerbeyi Sarayı set bahçelerinin merdivenleri

Bahçelerdeki rampalarda kaymazlığı sağlamak amacıyla arnavutkaldırımı ya da benzer küçük kesme taşlar ve kayrak taşı tercih edilmiştir. Dolmabahçe örneğinde zemin mozaik ile kaplıdır. Merdivenlerin basamakları çimento sıva kaplanmış tuğla (Şekil 2.68) ya da doğal taştır. Doğal taş kullanılan merdivenler mermer kaplama (Şekil 2.68) ya da birkaç basamak için kesme taş şeklinde olabilir.

Şekil 2.68 Solda Yıldız Sarayı bahçelerinden sıvalı merdiven, sağda Topkapı Sarayı bahçelerinden mermer kaplı merdiven

Korkuluklar

Korkuluk, düşme tehlikesi olan yerlere çekilen duvar veya parmaklık şeklinde güvenliğini sağlayan elemandır. Bahçelerde merdiven, köprü, havuz kenarlarında, set gibi yüksek alanların ön ve yan kısımlarında emniyet amacıyla kullanılmıştır. Bu amacının dışında korkuluk, bir yürüyüş yolunun kenarında, küçük bir köşkün giriş kısmında sınırlayıcı bir bahçe elemanı olarak da tercih edilmiştir.

Yükseklikleri genellikle 60 ile 80 cm arasında değişen korkulukların malzemesi çeşitlilik göstermiştir. Ahşap parmaklıklar çabuk harap olduğu için pek tercih edilmemiştir ya

ada basit, ucuz işlerde kullanılmıştır. Bu tip korkuluklar malzemenin dayanıksız oluşu nedeniyle günümüze ulaşamamıştır. Mermerden yapılan parmaklıklar şebeke şeklindedir. Bu korkuluklar büyük levhalar ve onları tutan bölümlerden oluşur [5].

Korkuluk üretiminde ağırlıklı olarak demir tercih edilmiştir (Şekil 2.69). Demir parmaklıklar genelde sade bir şekilde oluşturulmuş çubuk ve lama demirlerinden profilli örnekler kadar çeşitlilik göstermektedir. Demir parmaklıkların taş babalar arasında kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. 19. yüzyılda İngiliz bahçe tasarımının etkisi ile natüralist görünüme sahip bahçelerde demir iskelet üzerine koyulan çimentolu harcın şekillendirilmesi ile oluşturulan ve ağaç dallarından yapılmış hissi veren korkuluklar bahçe düzenlemesinde yer almıştır (Şekil 2.69).

Şekil 2.69 Solda Beylerbeyi Sarayı set bahçelerinin demir merdiven korkulukları, sağda Yıldız Sarayı'nda demir iskelet üzerindeki harcın şekillendirilmesi ile oluşturulan ağaç dalı görünümlü bahçe korkulukları

Köprüler

Osmanlı bahçelerinde köprüler, herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayarak dolaşımı sağlama işlevinin yanı sıra yerine göre dekoratif elemanlar olarak da kullanılmıştır.

İçlerinden derelerin geçtiği mesire yerlerinde köprü önemli bir dolaşım elemanıdır. Göksu, Kâğıthane mesirelerinde ahşap ve taş köprüler kullanılmıştır (Şekil 2.70).

Şekil 2.70 Eskiden Kâğıthane Mesiresi'nde bulunan ahşap köprü [58]

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul Boğazı'nda bulunan birçok yapının birer köprü ile arka bahçelere bağlandığı bilinmektedir. Boğaz içinde bazı köyler arasında karadan bağlantıyı sağlayan yollar açılmış, bu yollar sahilde bulunan yalıların bahçesini sınırlandırmıştır. Bu nedenle bahçeler sahilde konutun etrafında ve yolun öbür tarafında yamaçta olacak düzende yapılmışlardır. Genişlikleri 1-2 metreyi geçmeyen yolların üstüne atılan köprüler kâgir tonozlar ya da ahşap askılar üzerine oturtulmuştur. Köprüye çoğu zaman yalı tarafından merdiven veya rampalarla ulaşım sağlanmış, yamaç tarafı ise yüksekte olduğu için köprü bir set hizasına ulaşmış, böylelikle arka bahçenin birinci setine çıkılmıştır. Köprülerin bazıları açık, bazıları kapalı ya da kafesli yapılmıştır. Bazen yolun tonoz altına alınması ve bir çeşit tünel meydana getirilmesi de söz konusudur. Bunun en büyük örneğini Beylerbeyi Sarayı'nın altında görmek mümkündür [5].

Eskiden birçok yapıda olduğu bilinen köprülerin günümüze ulaşabilmiş tek örneği Çırağan Sarayı'na aittir (Şekil 2.71). Saray yapısı, arka yol üzerindeki, günümüzde de mevcut olan taş ve mermer işlemeli köprüyle sarayın arka koruluğu olan Yıldız Sarayı bahçelerine bağlanmaktadır.

Şekil 2.71 Çırağan Sarayı'nı Yıldız Parkı'na bağlayan kâgir köprü

18. ve özellikle 19. yüzyılda İstanbul bahçelerinde İngiliz bahçe etkisi ile hem işlevsel elemanlar hem de bahçe peyzajının önemli dekoratif elemanları olan küçük köprüler sıklıkla uygulanmıştır. Bu köprüler, dönemin etkilerini üzerinde en güzel taşıyan Yıldız Sarayı'nda örneklendirilmiştir. Havuzun daralan kısımlarında bulunan köprüler, doğal bahçe tasarımını bozmayacak şekilde uygulanmıştır (Şekil 2.72, 2.73).

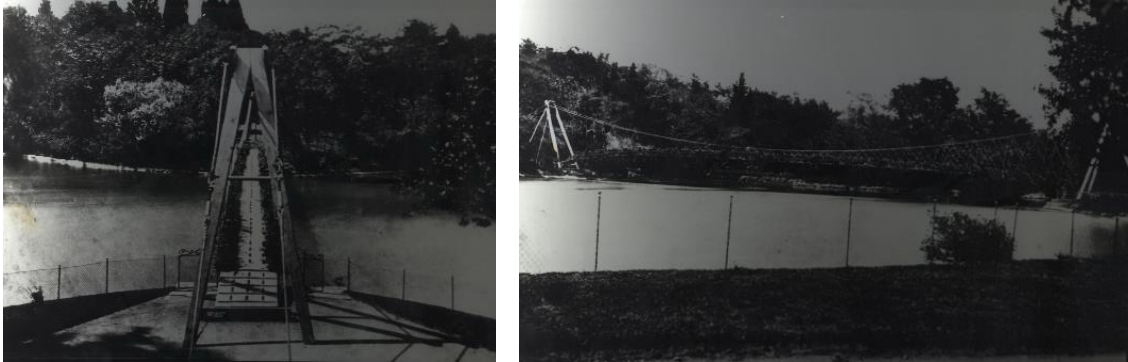

Şekil 2.72 Solda Maslak Kasırları bahçelerindeki demir köprü, sağda Yıldız Sarayı hasbahçesinde bulunan açılıp kapanabilen demir köprü

Şekil 2.73 Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan beton köprü

Bu örneklerin dışında, eski fotoğraflardan Yıldız Sarayı'nın dış bahçesinde ahşap bir asma köprü'nün kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bugün mevcut olmayan bu eleman hem ulaşım hem de seyir amacıyla kullanılmıştır (Şekil 2.74).

Şekil 2.74 Eskiden Yıldız Sarayı dış bahçesinde bulunan fakat günümüze ulaşamayan asma köprü [61]

2.3.2.4 Su Elemanları

Oturma mekân ve birimlerinden sonra Osmanlı bahçelerinin en vazgeçilmez elemanı su ile ilgili yapılardır. Su daima Osmanlı bahçe mimarisi içinde çeşitli formlarda yer almış, genellikle akar ya da hareketli su durgun suya tercih edilmiştir. Su elemanları iklime ve bahçe sahibinin sosyal, ekonomik durumuna göre, ortasında kaskadlı fıskiyesi olan mermer bir süs havuzundan, içi durgun su dolu taştan bir yalağa varan çeşitliliktedir.

Yararlılık, Osmanlı bahçesinde aranan bir ölçüt olmuştur. Buna bağlı olarak su elemanı sadece estetik değerleri ile karşımıza çıkmaz, aksine su elemanının fayda derecesi görselliğinden önce gelmektedir. Güzellik ise ekonomik refah yükseldikçe devreye giren bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır [15].

18. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa ile artan temastan dolayı Osmanlı bahçelerinde çok zengin bir şekilde var olan su elemanı çeşitliliğine yeni formlar eklenmeye veya var olan elemanlar dönüştürülmeye başlanmıştır. Böylece özellikle İstanbul'da varlıklı şahısların bahçelerinde nymphaeumların, grottoların, büyük havuzların ve doğal görünümlü yapay göllerin ortaya çıktığı görülmüştür.

Havuzlar

Havuz Osmanlı bahçelerinde eksik olmayan bir peyzaj elemanıdır. Bahçelerde bulunan havuzlar estetik fonksiyonları düşünülerek tasarlanmış, günümüze çeşitli evrimlerden geçerek ulaşmışlardır [164]. Havuzlar bazen fiskiyeli, selsebilli, bazen kaskadlı, grottolu olarak, bazen de şelaleler şeklinde yer alan ve yansıttığı akımın öncüsü olarak karşımıza çıkan önemli bahçe elemanlarıdır.

Havuzlar 18. yüzyıla kadar dikdörtgen ya da kare formlara sahiptir. Altıgen ve sekizgen gibi çokgen şekiller, işçiliği ve maliyeti daha yüksek olması sebebi ile varlıklı kişilerin bahçelerinde ve saray bahçelerinde kullanılmıştır (Şekil 2.75). Havuzların suları, fiskiyeler ve çağlayanlar ile harekete geçirilmiştir (Şekil 2.75). Bunlar estetik olarak hoş görünüm sağlamanın, Bir yaşam mekânı olan bahçede çekici odak noktaları oluşturmanın dışında, Osmanlı'da durgun su sevilmediğinden suya hareket kazandırmak, su sesinin dinlendirici etkisi ve konuşma esnasında sesleri perdeleme özelliğinden yararlanmak amacıyla kullanılmıştır. Bu yüzyılda bahsi geçen havuzlar küçük boyutlardadır, düşey ve yatay ölçülerde abartıdan kaçınılmıştır. Bunların kapladıkları alan ise 4-6 metrekare civarında olup derinlikleri genellikle 1 metre kadardır. Zaten yüzme eylemi Osmanlı bahçelerinde gerçekleştirilen bir etkinlik olarak kayıtlara geçmediğinden havuzun derin olması da gereksizdir. Havuzların kapladığı alanın küçük olmasının sebepleri havuzun yüzme değil görsel amaçlı kullanılıyor olması, normal bir bahçenin çok büyük olmamasına bağlı olarak toprak alana ihtiyaç duyulması ve tüketilen su miktarını arttırmamak istenmesidir [15].

Şekil 2.75 Solda Aynalıkavak Kasrı bahçelerindeki dikdörtgen fiskiyeli havuz, sağda Topkapı Sarayı'nın 3. avlusunda bulunan altıgen şekilli fiskiyeli havuz

Yuvarlak ya da oval forma sahip havuzlar 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıldan sonra devreye giren Rönesans etkileri ile İstanbul ve çevresinde inşa edilen havuzlar daha organik formlar kazanmaya ve genişlemeye başlamışlardır (Şekil 2.76) [5]. Döneminin Rönesans ve Barok bahçelerinin etkileri ile hareketlendirilmiş su elemanları yerine kullanılan geniş, durgun yüzeyli havuzlar suyun kullanım biçimine farklılık getirmiştir.

Şekil 2.76 Solda Dolmabahçe Sarayı bahçelerindeki oval formlu demir fiskiyeli havuz, sağda İhlamur Kasrı bahçelerindeki organik formlu havuz

19. yüzyılda büyük havuzların içi çeşitli biçimlerde canlandırılmalarına sahne olmuş, bu amaçla ortalarına adalar, yapay kayalardan oluşturulmuş fiskiyeler, şelaleler ve köprü biçiminde geçitler yapılmıştır (Şekil 2.77). 19. yüzyılın sonlarına doğru ise havuzların suni göl şeklinde yapılmaları moda olmuştur. 20. yüzyılın başlarında, Osmanlı bahçelerinde moda olan İngiliz bahçe tasarımının etkisi ile grotto ve kaskad gibi elemanların popülaritesi artmış, natüralist akımın etkisi ile bahçe içindeki su suni kayalıklardan akıtılarak ya da damlatılarak büyük havuz ya da yapay göl gibi yerlerde biriktirilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı bahçelerinde klasik fiskiye de hala terkedilmemiş, bazı bahçelerde mermer havuz ve ortasındaki çok katlıfiskiye'nin kullanımı devam etmiştir [165].

Şekil 2.77 Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan kaskadlı havuz, sağda Dolmabahçe Sarayı bahçelerindeki ortasında yapay kaya bulunan havuz

Kare, dikdörtgen ya da çokgen şekillere sahip fıskiye havuz yapımında kullanılan malzeme, pürüzsüzlüğü ile ön plana çıkan mermerdir. Genellikle fıskiye üretiminde de mermer tercih edilmiştir. Mermerin cinsi ise kullanıldığı bölgeye ve sağlanabilirlik durumuna göre değişmektedir.

Genellikle oval ya da organik formlara sahip havuzların çevre duvarları tuğla ile örülmüştür (Şekil 2.78). Zemin çoğu zaman horasan harcıyla sıvanmıştır. Havuz kenarlarında ise tuğla ve horasan harcı kullanımı ile birlikte mermer ya da küfeki kullanımı görülür. Bu havuzların fıskiyelerinde mermer dışında demir kullanımı da tercih edilmiştir. Zamanla, özellikle saray bahçelerinde havuzların büyümesi ile fıskiye sayıları da artmıştır. Fıskiyeler genellikle ortada olmakla birlikte zaman zaman dört köşede de kullanılmıştır [166].

Grotto ya da kaskad gibi elemanlarla süslenmiş büyük havuzların, yapay göllerin zemininde su sızdırmazlığı için kireç bağlayıcı ya da 19. yüzyıldan itibaren kullanımı başlamış olan çimento bağlayıcı harçlar kullanılmıştır (Şekil 2.78). Bazı örneklerde göl kenarları doğal kayalar ile şekillendirilerek kaskad veya grotto ile uyumlu hale getirilmiştir. Bazı örneklerde sünger taşı kullanılarak bir adacık oluşturulmuş, grottonun üzerinde ise içi boşalmış kütük benzeri oyuklar oluşturularak içinde bitkisel düzenlemeye imkân verilmiştir.

Şekil 2.78 Solda Beylerbeyi Sarayı bahçelerindeki ortasında yapay kaya bulunan havuz, sağda Yıldız Sarayı bahçelerindeki Hamit Havuzu

Çeşmeler

Bahçelerde su kullanımı ile ilgili bir diğer donatı elemanı olan çeşmeler, Osmanlı bahçelerinde peyzajın işlevsellik özelliğinin en önemli yansıtıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahçenin farklı noktalarında bulunan çeşmeler, sadece Avrupa'daki çeşmeler gibi estetik amaçlı değil aynı zamanda ihtiyaç halinde su içilebilmesi için yerleştirilmiş ve tasarlanmıştır. Böylelikle işlevsellik kazanan çeşmeler el-yüz yıkama, bitkileri sulama, serinleme amaçları ile de kullanılmışlardır.

Bahçe sahibinin sosyal ve ekonomik durumundan etkilenilmeksizin hemen her Osmanlı bahçesinde rastlanan donatı elemanı olan çeşmelerde dönemin sanat detayları işlenmiştir. Bahçelerde kullanılan çeşmeler süslü, zarif ve küçük boyutlara sahip elemanlardır. Çeşmeler oturma mekânının hemen yanına veya yapı girişine yakın, duvardan bağımsız ya da duvar kenarlarında olmak üzere farklı şekillerde konumlandırılabilir. Çeşmeler genellikle aynataşı, kurna ve ayak olmak üzere üç parçadan (Şekil 2.79), ya ayakla kurnanın birleşik olduğu bir parça ve ayna taşı ile birlikte toplamda iki parçadan (Şekil 2.79) oluşturulmuşlardır.

Şekil 2.79 Solda Dolmabahçe Sarayı bahçelerinden üç parçalı çeşme, sağda Aynalıkavak Kasrı bahçelerinden iki parçalı çeşme

Mesire, koru gibi yerlerde ise daha büyük boyutlarda tek yüzlü, dört yüzlü (Şekil 2.80), sofa ile bütünleşik olarak düzenlenen çeşme örneklerini görmek mümkündür. Çeşmelerin çevresindeki zemin çamurlaşmayı engellemek amacıyla doğal taşlarla kaplanmıştır.

Şekil 2.80 Küçüksu Kasrı yakınında bulunan dört yüzlü çeşme

Selsebiller

Selsebil kelimesi cennetin pınarlarından birinin ismi veya sıfatı anlamındadır [167]. İslâm mimarlığında ve bahçe geleneğinde su şırıltısı ve serinlik yayan, estetik görünümlü su elemanlarına selsebil denmektedir [168]. Selsebil, düşey yüzeyine yatay olarak yerleştirilmiş olan çeşitli çanakların en tepesiden dökülen suyun yerçekiminin

etkisi ile aşağıdaki yalağa doğru çağlayarak akıtılması prensibine dayanılarak tasarlanmış bir peyzaj elemanıdır. Bu şekilde en üst çanakta bulunan su, çanak dolduktan sonra taşıp dökülerek önce daha aşağıdaki çanaklara, sonra da en altta bulunan yalağa kadar ulaşabilir (Şekil 2.81). Selsebillerde sıklıkla istiridye kabuğu veya yaprak şeklindeki yuvarlak formlara sahip çanaklar kullanılmıştır. Yerleştirilen çanak sayıları ile İslam Tasavvuf felsefesine göndermeler yapıldığı görülmüştür. Ancak her elemenda olduğu gibi bu çanakların da işlevleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, suyun çok miktarlarda akıtılmasıyla çağlayan sesi yaratılmasıdır. Su kenarında yapılan özel konuşmalar ise yine suyun sesi yardımı ile bastırılmakta ve istenmeyen kulak misafirlerine engel oluşturulmaktadır. Ayrıca süzülen su hem rahatlatıcı bir etkiye sahiptir, hem de mekâna bir ısıltı katmaya yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan selsebilde bulunan çanaklar, yörede bulunan kuşların yıkanma ve su içme ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olarak doğal hayatın korunmasına da katkıda bulunurlar. Çanakların bir başka işlevi, suyun dağılarak aşağıya doğru süzülmesi ile buharlaşma yüzeyinin genişlemeine bağlı olarak mekânda serinlik yaratmaktır.

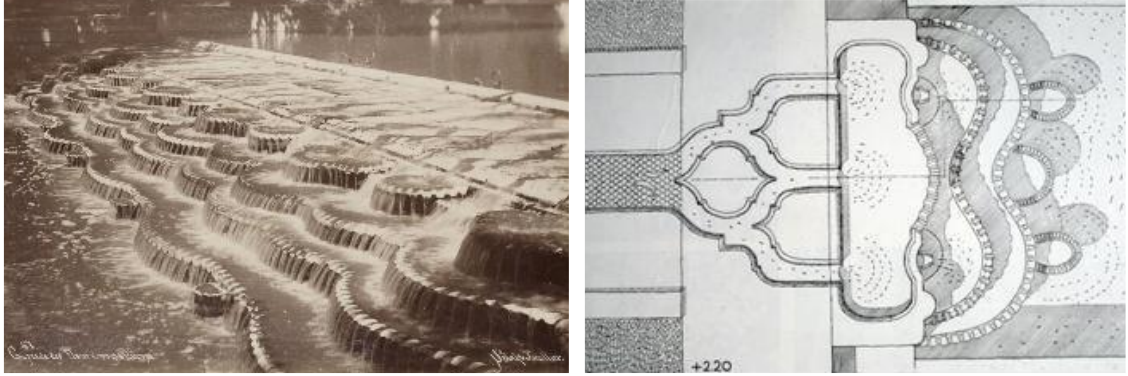
Şekil 2.81 Solda Soğukçeşme Sokak'ta bulunan bir köşkün bahçesindeki selsebil, sağda Topkapı Sarayı bahçelerinde bulunan selsebil

Bahçe duvarlarında yer alan bu elemanların bazıları havuza ince bir kanalla bağlıdır ve su bu kanaldan havuza akar. Selsebillerin ve kanalların malzemesi mermerdir.

Kaskadlar

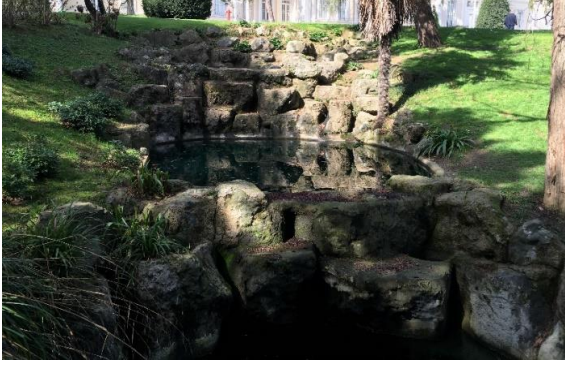
Kaskad özellikle Rönesans ve Barok Dönemi peyzaj mimarlığında büyük bahçeleri bezemek amacıyla yapay olarak birbirine bağlı, birlikte seri oluşturan elemandır. Kaskad, genellikle doğal bir su kaynağı bulunan eğimli arazilerde kullanılmıştır. Bazı örneklerde ise su özel araçlarla yapay olarak düzenlenmiş basamakların ya da arazide doğal olarak bulunan kayaların üzerine pompalanmıştır [169].

İstanbul'da Lale Devri'nin ünlü Sadabad Mesiresi'nde Kağıthane Deresi üzerinde kurulmuş olan Çağlayan Köşkü yakınındaki bugün harap durumda olan kaskadlar dönemin çok meşhur peyzaj elemanlarıydı. Suyun mermerler üzerinde oyulmuş yollardan çeşitli şekillerde akması için büyük bir havuz, suyu birinden diğerine döken mermer çanaklarla kaskadlı şekilde düzenlenmişti (Şekil 2.82) [5].

Şekil 2.82 Solda Kâğıthane Mesiresi'ndeki kaskadlı havuzun eski görünümü, sağda aynı havuzun planı [5].

19. yüzyılın sonlarında İngiliz bahçe tasarımı etkisi ile kaskadlar kaya taklidi formlarda oluşturulmuştur (Şekil 2.83). Bahçenin oluşumu sırasında havuz inşa edilirken, suyu hareketlendirmek ve havuza doğal bir görünüm kazandırmak düşüncesi ile havuzun ve bahçelerin çeşitli yerlerinde kaskadlar inşa edilmiştir. Kaskadlar taş üzerine çimentolu harç takviyesi ve taşların birbirine lama demirleriyle bağlanması suretiyle oluşturulmuş, yer yer çiçeklik için boşluklar bırakılmıştır.

Şekil 2.83 Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan kaskadlı havuz, sağda Cemile Sultan Korusu'nda bulunan kaskadlı havuz

Çağlayanlar

Küçük akarsuların çok yüksek olmayan seviyelerden dökülüp aktığı yerler olan çağlayanlara küçük şelaleler de denebilir. İstanbul'daki tarihi bahçelerde çağlayanlar doğal bir su kaynağının ya da şebeke suyunun uygun bir yükselti üzerine yönlendirilerek akıtılması, suyun düşüşünden sonra çeşitli şekillerde hareketlendirilerek akıtılması ya da bir yerde toplanması şeklinde oluşturulmuştur. Hidiv Kasrı örneğinde suyun yolu üzerine, yüksek bir noktadan düştükten sonra akarken çağlaması amacıyla, farklı ebatlarda kayalar yerleştirilerek hareketlenmesi sağlanmıştır (Şekil 2.84). Emirgan Korusu'ndaki çağlayanda suyun yapay bir mağara (grotto) üzerinden kademeli olarak düşmesi ve mağaranın önünde doğal bir görünüm elde etmek amacıyla kaya dokusu verilen bir havuz içinde toplanması sağlanmıştır (Şekil 2.84). Grotto üzerinden akıtılan bir diğer çağlayan örneği ise Abraham Paşa Korusu'nda yer almaktadır. Yalnız buradaki örnek Emirgan Korusu'nda bulunan örneğe kıyasla küçük boyutlardadır.

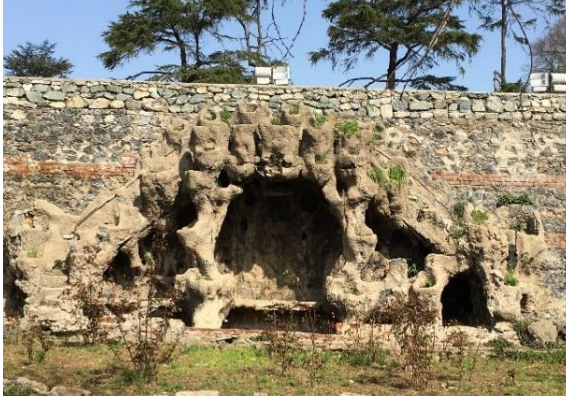
Şekil 2.84 Solda Hidiv Kasrı'nda bulunan çağlayan, sağda Emirgan Korusu'nda yer alan grotto üzerinden suyu akan çağlayan

Grottolar

Grottolar özellikle Rönesans ve Barok Dönemi peyzaj mimarlığında büyük bahçelerin tasarımında kullanılmış yapay mağaralardır. Kayalarla bütünleştirilen bu tür mağaralar genellikle deniz kabuklarıyla bezeli çeşme ya da havuzlarla bir arada kullanılmıştır. Doğal mağaraların düzenlenerek kullanılması ilk kez Roma'da Cumhuriyet Dönemi'nin son yıllarında başlamış ve İmparatorluk Dönemi'nde büyük villa bahçelerinde yaygınlaşmıştır. Rönesans Dönemi'nde ise yapay olarak kurulan ve genellikle bir bahçe bezeme elemanı olan grottolar ortaya çıkmıştır.

Osmanlı'nın Batılılaşma Dönemi'nde İstanbul'un büyük bahçelerinde de grottolar yapılmıştır. Bunların en ünlüleri II'Abdülhamid'in (1876-1909) saray mimarlığını yapan İtalyan mimar D'Aranco'nun Yıldız Sarayı'nın bahçesinde gerçekleştirdiği örneklerdir [5]. Bazı örneklerde grottoların içinde sarkıt şeklinde düzenlemeler de oluşturulmuştur.

Grottolar bahçe duvarına (Şekil 2.85), eğer sera içinde yer alıyorsa yine seranın bağlantılı olduğu duvara bitişik olarak tasarlanmışlardır (Şekil 2.85). Yükseklikleri 2 metre ile 6 metre arasında olup farklı genişliklerde inşa edilen grottoların üretimi, bir demir taşıyıcı iskelet etrafına yapılmak istenen grottonun büyüklüğü ve şekline uygun kaya parçalarının hem yatay hem de düşeyde demir lamalar ve bir harç yardımıyla sabitlenmesi esasına dayanır. Kullanılan kayalar genellikle kayrak taşı ya da sünger taşıdır. Yapılmak istenen grottonun büyüklüğüne göre kullanılan iskelet farklılık gösterir. İskelet malzemesi farklı ölçü ve kalınlıktaki demir çubuklardan kalın çelik putrellere kadar çeşitlilik göstermektedir. Bazı grottolar merdiven ile çıkılan, üzerinde hareket edilebilecek bir alana sahiptirler. Bu alan taşıyıcı demir üzerine ya kiremit ya da taş dizilerek oluşturulmuştur. Yıldız Sarayı'ndaki Hamit Havuzu'nda bulunan örnekte ise bu alan putrel kullanımı ile sağlanmıştır. Bazı grottolar şekillendirilirken belli kısımları bitkilerin dikilebileceği şekilde hazırlanmış (Şekil 2.85), bu kısımlara dikilen bitkiler ile doğal görünüm elde edilmiştir.

Şekil 2.85 Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan grotto, sağda Maslak Kasırları bahçelerindeki sera içinde yer alan grotto

Osmanlı bahçelerinde İngiliz bahçe tasarımının popüler olması ile grotto kullanımı artmıştır. Bugün bu öğelere saray, kasır bahçeleri ile önemli devlet adamlarına ait köşk, konak gibi konutların bahçelerinde rastlamaktayız. Genellikle grottolar bahçe duvarına bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Ancak Beykoz Kasrı bahçelerindeki Dağ Hamamı olarak adlandırılan grotto dönemin grottolarından farklı bir örnektir. Bahçe içerisinde başka bir yapıya dayanmadan bağımsız olarak inşa edilen grottonun içerisinde hamama ait bölümler bulunmaktadır (Şekil 2.86). Bugün suyu kesik olan grottonun, üzerinden akan suların bahçe içinde akmasını sağlayan su yollarının olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 2.86 Beykoz Kasrı bahçelerindeki grotto ve grottoya ait su yolları

Grotto harcında kullanılan agregalar çeşitli taşlara ait toz ve kırıklar, kum ve tuğla kırıklarıdır. Harçlarda bağlayıcı kireç veya o dönemde ilk örnekleri kullanılmaya başlanan çimentodur. Grottoların rengi harca katılan bağlayıcı ve agregaların renklerinden ileri gelmektedir. Maslak Kasırları bahçelerinde sera yapısı içinde yer alan grottonun rengi, muhtemelen harç içinde kullanılan tuğla kırıkları ve tozlarının diğer

agregalara göre oranının fazla olmasından ötürü pembesidir (Şekil 2.85). Yıldız Sarayı bahçelerinde yapılmış grottolar ise ağırlıklı olarak bej ve gri tonlarındadır (Şekil 2.85).

Grotto harcına uygulama şekline göre farklı dokular verilebilmektedir. Daha pürüzlü yüzeylerde iri agregalardan oluşan bir harcın püskürtülmesi ya da akıtılması suretiyle kaya dokusu oluşturulmuştur. Harçlar yakından incelendiğinde, daha az pürüzlü yüzeylerde kayalar üzerine sıvayan harca sünger vb. malzemeyle ya da yüzeyi şekillendirecek bir kalıp yardımıyla istenilen şekil ve dokuların verildiği anlaşılmaktadır.

Kuyular

Kuyu, su katmanına varıncaya kadar derinlemesine kazılan, genellikle silindirik biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan derin çukurdur. Bazı kuyu örneklerinde yağmur suyu da toplanmış ve depolanmıştır. Kuyular suyun kış mevsiminde ılık, yaz mevsiminde serin olmasını sağlamaktadır.

Suya ulaşınca dek zemine metrelerce derinlikte açılan çukurların etrafına kaba yonu doğal taşların bir harç ile sabitlenmesiyle dairesel formda duvarlar örülmüş, bu duvarların zemin üstünde kalan kısmı “kuyu bileziği” adı ile de anılmıştır. Bazı örneklerde kuyu bileziği mermer yontu ya da mermer kaplamadır (Şekil 2.87). Bu duvarların yüksekliği suyu çıkarırken içine düşme tehlikesine karşı bel hizasında tutulmuştur.

Şekil 2.87 Solda Fransız Başkonsolosluğu bahçesinde bulunan kuyu, sağda Topkapı Sarayı bahçelerindeki taş hazne ve kuyu

Kuyu elemanının önemli bir düzeneği ise çıkırıklardır. Ucunda bir kovanın bulunduğu ipi veya urganı bir silindir etrafına sarmaya yarayan çıkırıklar insan gücü ile çalıştırılan

araçlardır. Kuyu üzerindeki açıklık ya doğrudan tahta bir kapakla örtülmüş ya da ayaklar üzerine yerleştirilmiş küçük bir çatı ile örülerek yine güvenlik ve temizlik ön plana çıkarılmıştır.

Kanallar

Kanallar bahçeyi sulamak, fazla suyu tahliye etmek, büyük havuzlar arasında su akışını sağlamak, suyun geniş bir yüzey oluşturarak akmasına imkân vermek ya da bir su elemanından gelen suyu bahçe zemininden akıtmak yoluyla dekoratif bir özellik kazandırmak amacıyla oluşturulmuştur. Osmanlı bahçelerinde kanallar kullanım amacı ve ihtiyaca göre farklı genişlik ve uzunlukta oluşturulmuşlardır.

Yağmur suyunun tahliyesi için yapılmış kanallar bahçelerde yürüyüş yollarının kenarında yer almaktadır. Kanallarda su sızdırmazlığını sağlamak için harç kullanılmıştır. Kullanılan harç dönemin olanaklarına göre kireç ya da çimento bağlayıcıdır. Harçla birlikte dere taşlarının dizildiği kanal örnekleri bulunmaktadır. Ayrıca, içine biçimli ya da biçimsiz taşların belirli bir düzende yerleştirildiği kanallara da rastlanmaktadır (Şekil 2.88).

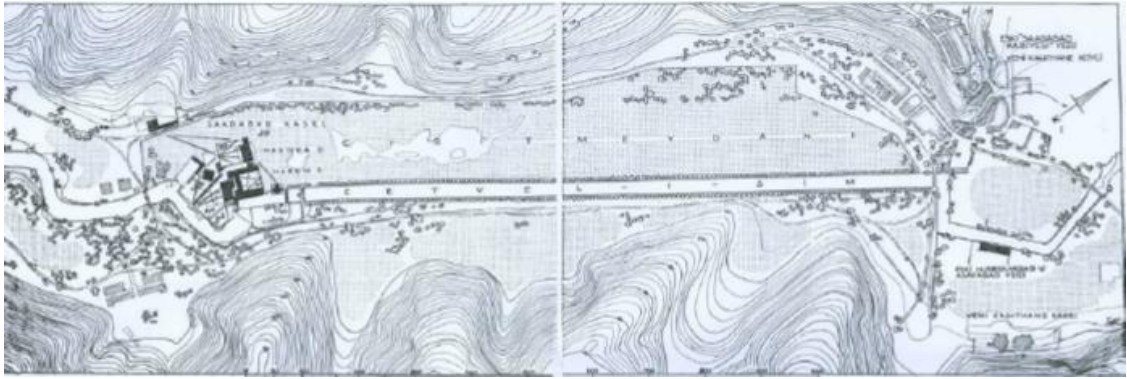

Şekil 2.88 Solda Emirgan Korusu’nda bulunan yağmur kanalı, ortada Yıldız Sarayı’nda bulunan yağmur kanalı, sağda Hidiv Kasrı’nda bulunan yağmur kanalı

Kanallar Osmanlı bahçelerinde su tahliyesi amacının dışında özellikle zengin bahçe düzenlemelerinde bir süsleyici peyzaj elemanı olarak da kullanılmıştır. Bu amaçla kanal büyük miktarda suyun aktığı geniş bir su yüzeyi şeklini almaktadır. Bu anlamda en dikkat çekici örnek, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin 1720-1721 yıllarında Osmanlı elçisi olarak gerçekleştirdiği Fransa ziyareti sırasında Versailles Sarayı’nın Barok stilindeki bahçesinin ihtişamı karşısında etkilenmesi ve ülkesine döner dönmez

gördüklerini Sultan III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya anlatması üzerine Paris'ten birçok saray ve bahçe planı ile resimler getirtilerek Kâğıthane peyzaj düzenlemesinin gerçekleşmesiyle oluşmuştur [149].

Yeni düzenlemeyle birlikte Kâğıthane Deresi eski yatağından alınarak iki tarafı mermer rıhtımlarla kaplanmış ve Barok stilini yansıtan bir kanal olarak tasarlanmıştır (Şekil 2.89). Cetvel-i Sim (gümüş kanal) adı verilen bu kanal çevre düzenlemesine aksiyal bir görüntü getirmiştir. Kanalın suyu iki set üzerinden kaskadlar şeklinde akıtılmış, 1100 metrelik düz bölümünden sonra büyük bir havuzda toplanarak su aynası oluşturulmuştur. Kanal, Fransız bahçelerinde olduğu gibi inşa edilmiş bir havuz değil, bir derenin düzeltilmiş bir bölümüdür. Çağlayanlar ve doğal çizgisini koruyan havuzdan sonra suyun kendi akışına bırakılması, doğaya gayet ölçülü müdahale edildiğini göstermektedir [5].

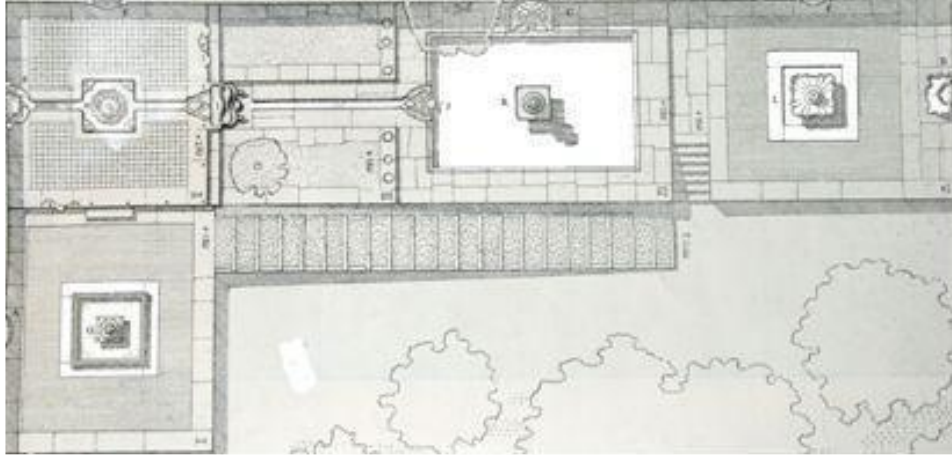

Şekil 2.89 Kâğıthane Mesiresi'nin planı [5]

Bunların dışında kanallar çeşme, sebil ya da havuz gibi bahçe elemanlarından gelen suların bahçe zemininde açılan oyuklar aracılığı ile akıtıldığı dekoratif bir su elemanı (şekil 2.90) olarak ya da iki su elemanı arasında dekoratif bir su akışı sağlamak amacıyla kullanılmıştır (Şekil 2.91). Bu özelliği ile kanallar; havuzlar, fıskiyele, selsebiller, çeşmelerle birlikte suyun huzur verici, dinlendirici, serinletici ve musikili bir özellik kazandığı su öğeleri olarak Osmanlı peyzaj sanatında yerini almıştır.

Şekil 2.90 Solda Sultaniye Çayırı'ndan günümüze ulaşan Mehmed Bey Çeşmesi ve kanalı, sağda Topkapı Sarayı harem bölümünde yer alan Gözdeler Taşlığı'ndaki su kanalı

Şekil 2.91 Kuruçeşme'deki Muhsinzade Yalısı bahçesindeki su kompozisyonu [5]

Su Giderleri-Mazgallar

Su giderleri bahçelerde farklı ölçülerde çeşitli malzemeler kullanılarak üretilmiştir. En basit hali ile demir parmaklık şeklindedir. Kullanılmış olan diğer gider malzemeleri atık su içindeki yabancı maddeleri süzecek biçimde şekillendirilmiş taş ve kurşundur (Şekil 2.92).

Şekil 2.92 Solda Ihlamur Kasrı bahçesindeki taş su gideri, ortada Beylerbeyi Sarayı bahçelerindeki kurşun su gideri, sağda Topkapı Sarayı bahçelerindeki kurşun su gideri

Su Depoları

Su biriktirmek amacıyla hemen hemen her bahçede yer alan su depolarının yer altında ve yer üstünde olan örneklerini görmek mümkündür. Ihlamur Kasrı'nın hemen arkasındaki set bahçesinde büyük bir su deposu bulunmaktadır (Şekil 2.93). Oldukça yüksekte depolanan su yerçekimi vasıtasıyla akmaktadır. Yer altında bulunan su depoları olan sarnıçların toprak seviyesinde kapakları vardır (Şekil 2.93). Bu depolardan su pompalanarak temin edilmektedir.

Şekil 2.93 Solda Ihlamur Kasrı bahçesinde bulunan su deposu, sağda Aynalıkavak Kasrı bahçelerinde bulunan su sarnıcı

2.3.2.5 Aydınlatma Elemanları

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı bahçelerinin belirli yerlerine aydınlatma amacıyla fenerler asılmıştır. Fenerler, Japon bahçelerindeki fenerlere benzemekle beraber, ahşap ve metalden yapılmış kandil ve meşaleli donanımlardır. Kandiller ya saksıların arasında yer almış ya da çardaklara asılmışlardır. Uygun havalarda mum ışığının da bahçelerde kullanımına yer verilmiş, III. Ahmed Dönemi'nde kaplumbağalar üzerine iliştirilen mumlar ile oluşturulan gezer ışıklar "Çırağan" adı verilen şenlikler döneminde ilgi görmüştür. Kandil ve meşaleli donanımlar, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar bahçelerde varlığını korumuştur [5, 170]. Daha sonra bunların yerini elektrikli donanımlar almıştır.

Dolmabahçe Sarayı, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde modern yöntemlerle aydınlatılan ilk mekân olmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nın inşası sırasında yapının modern tarzda aydınlatılmasını sağlamak amacıyla, bugünkü İnönü Stadyumu'nun arka

tarafında inşa edilen hava gazı fabrikası devlet eliyle (Hazine-i Hassa-i Hümayun tarafından) Fransız mühendislerle yaptırılmıştır. Başlangıçta Dolmabahçe Sarayı'nın aydınlatılması için planlandığından "Dolmabahçe Gazhanesi" olarak adlandırılmıştır [171]. Dolmabahçe Sarayı'nın aydınlatılması ve ısıtılması için 1853 yılında kurulan gazhane, sarayın inşasının tamamlandığı tarihte hizmete sokulmuş ve bir süre sonra çevresine de hizmet vermeye başlamıştır.

Bu tarihten itibaren İstanbul'da çeşitli gazhaneler kurularak İstanbul sokaklarının havagazı ile aydınlatılması sağlanmıştır. Bu ayrıcalıktan saray ve kasır bahçeleri ile birlikte hanedana yakın kişiler, özel kurumlar ve kamu kurumları, sefarethaneler yararlanmıştır. Örneğin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden ulaşılan 25 Ekim 1908 tarihli bir belgeden, Naile Sultan Korusu'nda bulunan köşk bahçesinin aydınlatılması için lambalar yerleştirildiği ve gereken gaz tesisatının kurulduğu anlaşılmaktadır [136].

Sultan Abdülhamid Dönemi'nde yabancı şirketlere imtiyazlar verilerek İstanbul'un elektrikle aydınlatılmasına başlanmıştır. Bu süreçte bahçelerde kullanılan fenerler, aydınlatma tekniğindeki değişime göre uyumlu hale getirilmişlerdir. Daha önce havagazı borularının geçtiği pik demirden yapılmış gövdelerinin içinden elektrik kabloları geçirilmiş, fener başlıkları ise elektrik lambalarının takılabilmesi için uygun hale getirilmiştir [149].

Direkli Fenerler

19. yüzyılın ikinci yarısında elektriğin kullanılmaya başlanmasıyla fener ve kandillerin yerini aydınlatma direkleri almıştır. Böylelikle bahçelerin gece kullanımı daha da artmıştır [22]. Ayrıca gelişi güzel değil, gerekli yerlerde kullanılan aydınlatma direkleri özellikle havuzların etrafındaki gezinti yolları ve anayollarda, kayık durak yerlerinde ve eğlence amacıyla kullanılabilecek mekânların etrafında yer almıştır. Bahçe içi aydınlatma elemanları direklerle belirli bir düzen içinde yerleştirilmiş, tarhların dış çizgileri boyunca, kapı girişlerine ve binaların ön kısımlarına konumlandırılmıştır. Bahçelerde kullanılan bu aydınlatma elemanları kaide, gövde ve fener olmak üzere üç kısımdan oluşurlar (Şekil 2.94). Fener başlıkları çeşitlilik göstermektedir. Bahçelerde genellikle tek başlıklı fener kullanımı öne çıkarken çift başlıklı ya da üç kollu örnekler (Şekil 2.94) de mevcuttur.

Şekil 2.94 Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde bulunan tek kollu (solda) ve üç kollu (sağda) direkli fener

Aydınlatma direklerinin parçaları çoğunlukla dökme demirden üretilmiş. Demir dışında bakır da aydınlatma direklerinin üretiminde kullanılmıştır. Bazı örneklerde direklerin kaide kısımları taştır. Kaide ve direk kısmında demirin, fener kısmında ise bakır alaşımlarının kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Yalnız bu uygulamanın zaman içinde bozulan parçaların başka özgün parçalar ile değiştirilmesinin bir sonucu olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Dev boyutlu demir döküm kapılar gibi lamba direkleri de ülkenin ağır sanayi kuruluşları olan Tophane ve Tersane'deki maden döküm ustalığının çok güzel örnekleridir [172].

Aplikler

Aplikler duvara monte edilen lambalardır. Bahçelerde bazı özel köşk ve yapıların girişlerinde, bahçe kapılarının yanında (Şekil 2.95) duvara monte edilen aplikler girişleri aydınlatmak ve vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.

Dökme demirden yapılmış, hafif işlemeli, duvara monte edilen fener tipli, elektrik donanımlı aplikler, duvara monte edilen konsol ve bu konsol üzerinde yükselen fener başlıkları olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır.

Şekil 2.95 Beylerbeyi Sarayı bahçe kapısında bulunan aplikler

Fenerli Babalar

Aydınlatma direkleri ve apliklere ek olarak bahçelerde taş babalar üzerine monte edilmiş fenerler kullanılmıştır. Bunlar taş babalara monte edilmiş demir parmaklıkların etrafını aydınlatmak amacıyla tercih edilmiştir.

Dolmabahçe Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı bahçelerinin denize bakan cephelerinin önünde saraylara paralel olarak uzanan rıhtımı bahçelerden ayıran parmaklıklar taş babalara bağlanmış ve bu babalara birer atlamalı olarak fenerler yerleştirilmiştir (Şekil 2.96). Bu tip aydınlatma elamanlarının fenerleri direkli olanlar ve apliklerde kullanılanlara benzer olarak kare tiptedir. Bu tipten başka Dolmabahçe Sarayı rıhtımı boyunca uzanan duvar üzerinde yer alan fener babaları gibi küresel formda olan örnekler de bulunmaktadır.

Şekil 2.96 Dolmabahçe Sarayı rıhtımında yer alan fenerli babalar

2.3.2.6 Dekoratif Elemanlar

Osmanlı bahçesinde yararlılık ilkesiyle birlikte görsellik de önemli olmuştur. Bahçe keyif veren yerdir ve bu amaçla birçok dekoratif eleman bahçenin algısının geliştirilmesinde kullanılmıştır. Bu elemanlar basit bir toprak saksıdan mermer heykele kadar çeşitlilik göstermiştir.

Heykeller

Figürlü plastik, Orta Asya Türk kültüründe önemli bir yeri olmasına karşın İslamiyet'in kabulünden sonra günah sayılarak yasaklanmıştır. Ancak Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları Dönemlerinde üç boyutlu plastikten uzaklaşmakla birlikte heykel tamamen ortadan kalkmamış, cami, kümbet, kervansaray, han, kale, gibi yapılarla mezar taşları üzerinde alçak ve yüksek kabartmalar şeklinde varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Dönemi'nde ise devletin kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar figürlü plastiğe hiç yer verilmemiştir [173].

Sultan Abdülaziz Dönemi, sanatta Batılılaşma alanında kendisinden önce hazırlanmış olan alt yapı üzerine olumlu gelişmelerin eklenerek, Osmanlı plastik sanatları özellikle de heykel sanatı açısından yeni bir anlayışın temellerinin atıldığı bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisi de resim yapan Sultan Abdülaziz, Osmanlı padişahları içinde kendi heykelini yaptıran ilk ve tek sultandır. Bugün bilinen iki büstü ve at üzerinde bir heykeli bulunmaktadır. Sultan Abdülaziz sadece kendi heykellerini yaptırmakla kalmamış, döneminde İstanbul saray ve bahçelerini süslemek üzere Fransa'dan birçok hayvan figürü getirtmiştir [173].

Sultan Abdülaziz, XIX. yüzyıl Avrupası'nda heykel sanatına damgasını vurmuş olan Romantizm Akımı'na göre biçimlendirilmiş olan hayvan figürleri ile, başta Beylerbeyi Sarayı bahçeleri (Şekil 2.97) olmak üzere İstanbul'un saray ve köşk bahçelerinin Batıdaki kentlerde olduğu gibi süslenmesine özen göstermiştir. Ancak bu heykellerin tasvir yasağı endişesi ile insan figürlerinden değil, dönemin sanat anlayışına uygun hayvan figürlerinden seçilmesine dikkat edilmiştir. Abdülaziz Dönemi'nin yeniliği olan bu eserler, çok uzun süre figürlü plastikten uzak kalmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun sanatta Batıya açılış döneminin ilk heykel örnekleri olması açısından önemlidir [173].

Şekil 2.97 Beylerbeyi Sarayı bahçelerinde bulunan aslan heykelleri

Padişah'ın bu uygulamasına paralel olarak şehrin varlıklı aileleri de malikânelerinin bahçelerini hayvan figürleri ile süslemeye başlamışlardır (Şekil 2.98). XIX. yüzyıl boyunca devlet kademelerinde görev alan azınlıkların saraydaki bu kültür alışverişinde etkili oldukları anlaşılmaktadır.

Şekil 2.98 Solda Göztepe Rıdvan Paşa Köşkü'nde bulunan aslan heykeli [105], sağda Sait Halim Paşa Yalısı'nda bulunan aslan heykelleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batıya açılış döneminin İstanbul'daki ilk heykel örnekleri olması açısından önemli olan bu hayvan figürleri, genellikle küçük orijinallerin büyütülerek çoğaltılması yolu ile yapılmıştır. Heykellerin bazıları bronz döküm, bazıları da mermerdir. Bronz heykellerden bazılarının kaidelerinde sanatçı ve dökümcülerin isimleri yer almaktadır (Şekil 2.99). İnsan heykelleri ise sefarethaneleler gibi yabancı kurumlara ait yapıların bahçelerinde yer almıştır (Şekil 2.100).

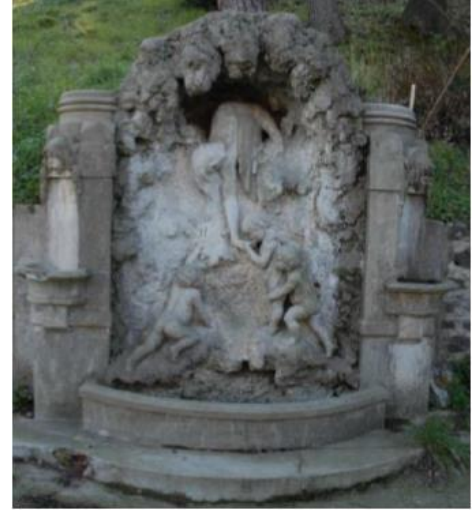

Şekil 2.99 Beylerbeyi Sarayı bahçesinde bulunan, kaidesinde isim yazılı geyik heykeli

Şekil 2.100 Tarabya Alman Sefarethanesi bahçesinde bulunan heykel

Bahçelerde bulunan heykeller malzeme açısından incelendiğinde çoğunlukla taş ve metalin kullanıldığı görülmektedir. Bu örneklerin dışında Huber Köşkü bahçesinde yedi tane köpeğin tasvir edildiği heykel (Şekil 2.101) ile insan figürlü bir çeşme bulunmaktadır (Şekil 2.101). Diğer heykellerden farklı olarak bunların yapımında çimentolu harç kullanılmıştır. Çeşme ve heykel için Art Nouveau üslubun özelliklerini taşıdıkları söylenebilir [110].

Şekil 2.101 Solda Huber Korusu'ndaki köpekli heykeli [109], sağda aynı koruda bulunan insan figürlü çeşme [109]

Vazolar

Bahçe düzenlemesinde kullanılan diğer dekoratif elemanlar metal, taş ve porselen vazolardır (Şekil 2.102). İstanbul'daki saray bahçelerinde örnekleri görülen bronz vazolar Beylerbeyi Sarayı bahçeleri için üretilmiştir. Bronz vazoların yüzeyinde hayvanların dövüş sahnelerinin canlandırıldığı rölyefler bulunmaktadır. Bu vazolarda sanatçının ismi yazmaktadır. Bugün Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan bronz vazoların bir dönem Yıldız Sarayı Şale köşkü bahçelerinde kullanıldığı bilinmektedir. Bronz dışında demir de vazo üretiminde kullanılmıştır.

Şekil 2.102 Dolmabahçe Sarayı bahçesinde bulunan vazolara örnekler. Solda bronz döküm vazo, ortada taş vazo, sağda porselen vazo

Yapay Kaya

19. yüzyılda İngiliz bahçe tasarımına sahip bahçelerde görülen yapay kaya,lar genellikle bahçelerde kot farkı olan alanlarda dekoratif amaçlı kullanılan elemanlardır (Şekil 2.103). Yapay kaya oluşturmak için önce demirler birbirine kaynak ile sabitlenerek yapay kayanın iskeleti hazırlanır ve gerektiğinde iskelet demirleri profil demirlerle desteklenir. Daha sonra iskelet tel ile kaplanır ve sıvama işlemine başlanır. Bu işlem sonrasında hazırlanan şekillendirme harcı püskürtülerek uygulanır. Bu esnada kayaya yüzey dokusunu vermek için özel kalıplar kullanılarak harca şekil verilir ve istenilen kaya formu elde edilmiş olur. Kullanılan harçlar çimento içerir. Toğral [86], arşiv belgelerinde yurtdışından çeşitli çimentoların bu işlemler için getirildiği bilgisinin bulunduğunu belirtmiştir.

Şekil 2.103 Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesinde bulunan yapay kaya

Saksılar

Bahçelerde pişmiş toprak ve taş saksılar havuz ve yol kenarlarına, alçak bir duvarın üstüne koyularak dekoratif elemanlar olarak kullanılmışlardır. Arşiv fotoğrafları incelendiğinde (Şekil 2.104) bazı saksılar için özel taşıyıcı ayakların da oluşturulduğu görülmektedir.

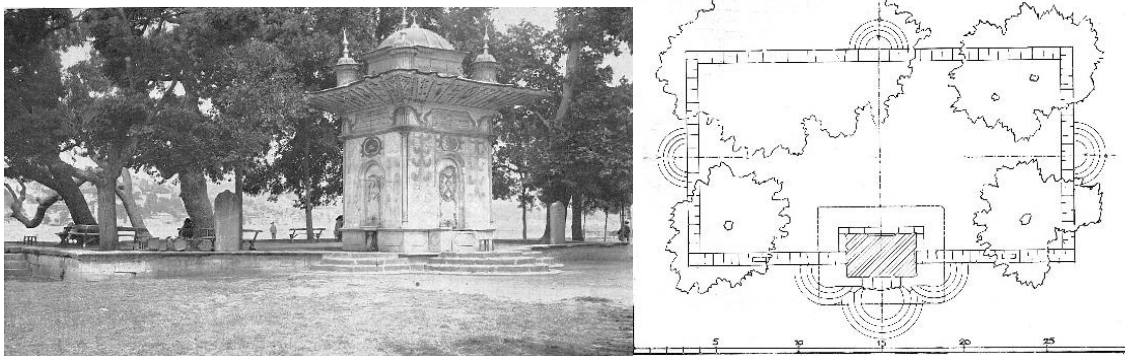

Şekil 2.104 Geçmişte Yıldız Sarayı bahçelerinde bulunan fakat günümüze ulaşamayan taş saksılar [61]

2.3.2.7 Diğer Elemanlar

Namazgâhlar

Namazgâh, açıkta namaz kılmak için alçak bir set üzerinde düzenlenmiş ve kible yönüne doğru bir dikili taşı bulunan yerdir. Namazgâhlar genellikle mesireler, kent çıkışları ve kentler arası yollarda, kervan konaklama yerlerinde kurulmuştur. Yön belirten bir kible taşı ve düzeltilmiş zeminle yetinilen örnekler olduğu gibi, çevresi alçak bir duvarla sınırlandırılmış, zemini taş kaplı, bezemeli mihrap ve minberi olan gelişmiş örnekler de mevcuttur (Şekil 2.105). Namazgâhların yanında yolcuların abdest almaları ve su içmeleri için çeşmeler, kuyular, hayvanlar için yalaklar yapılmış, namaz kılanları güneşten korumak için gölge veren yüksek ağaçlar dikilmiştir [174].

Şekil 2.105 Göksu Çayırı'nda bir namazgâh ve namazgâhın planı [5]

Kuşluk

Kuş yetiştirmek, beslemek için özel olarak tasarlanmış barınaklardır. Dolmabahçe Sarayı'nda Kuşluk Bahçesi'nde yer alan Art Nouveau stilineki Kuşluk Köşkü ve Kuş Hastanesi günümüze ulaşan kuşlukların en büyük örneğidir. Bu yapılar Sultan Reşad Dönemi'nde yapılmışlardır [21]. Bugün eski işlevini sürdürmekte olan bu alanlarda sülün, kaz, tavuk, ördek, tavus kuşu gibi kuş türleri yetiştirilmektedir.

şekil 2.106 Solda Dolmabahçe Sarayı Kuşluk Bahçesi'nde bulunan Kuşluk Köşkü, sağda Yıldız Sarayı dış bahçesinde bulunan kuşluk

ieklikler

Bahçelerde çeşitli malzemelerden üretilmiş çiçeklikler bulunur. Kaskadlarla birlikte oluşturulan ve ağaç kütüğü biçimindeki çiçeklikler yapay taş iekliklerdir. Pergola biçiminde sarmaşık sardırmak için tasarlanan çiçeklikler ise metal iekliklerdir.

şekil 2.107 Yıldız Sarayı dış bahçesinde bulunan çiçeklik

Binek Taşı

Binek taşı at veya arabaya binmek için üstüne çıkılan yüksekçe taştır [155]. Bu işlevsel elemana bazı bahçelerde rastlanabilmektedir.

Baba

Gemi veya iskelede halatın takıldığı yuvarlak başlı iri demir, ağaç veya beton dikmeye baba denmektedir [155]. Deniz kenarında bulunan bahçelere sandallar ile ulaşım esnasında kullanmak amacıyla babalar dikilmiştir.

Nişan Taşları

Nişan taşları okçuluk sporu esnasında atışları hesaplamak, mesafeyi belirlemek için kullanılan elemanlardır (Şekil 108). Nişan taşlarının üzerine kazananlar, atılan mesafeler ve dereceler yazılırdı. Nişan taşları özgün olarak mesire, çayır gibi alanlarda yer almaktadır (örneğin İhlamur Mesiresi'nde bulunan nişan taşları gibi) ancak günümüzde bazı saray ve kasır bahçelerinde de nişan taşları bulunmaktadır. Bu elemanlar özgün konumlarında olmayıp yakın çevreden taşınarak bahçelere eklenmişlerdir.

Şekil 2.108 Solda Topkapı Sarayı bahçelerinde bulunan nişan taşı, sağda Aynalıkavak Kasrı bahçelerinde bulunan nişan taşı

2.4 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Araştırmalar sırasında tarihi bahçelerde farklı kullanım amaçlarına sahip bahçe bölümleri ve bahçelerdeki mimari elemanlar incelenmiştir. Mimari elemanlar oldukça çeşitlilik göstermekte ve bunların malzemeleri ile tasarım özelliklerinde dönemlere

göre değişiklikler olmaktadır. Bahçelerin tasarım özellikleri ve malzeme çeşitliliğini aktarmak, bahçe kompozisyonunda yer alan bölümleri ve mimari elemanların özgünlük durumunu tespit etmek amacıyla sınıflandırılan bahçe bölümleri çizelge haline getirilmiştir. Ayrıca yapılan bu araştırma sırasında incelenen bahçelere ait bölümler ve mimari elemanlarda günümüze kadar gelen süreçte meydana gelen değişiklikler tespit edilmiş ve yapılan tüm tespitler lejant haline getirilerek (Şekil 2.109) hazırlanan çizelgeler üzerinde gösterilmiştir (Çizelge 2.1-2.7). Tespit edilen söz konusu değişiklikler aşağıda sıralanmıştır:

Tarihi bahçelerin bir kısmının bahçe bölümleri ve mimari elemanları özgün konumunu, malzeme özelliklerini ve tasarımını koruyarak günümüze ulaşmıştır fakat bazı bahçelerin belirli bölümleri veya mimari elemanları korunamamıştır. Günümüze ulaşan kalıntılar veya arşiv belgeleri aracılığı ile bu elemanların bahçelerin özgün tasarımında oldukları anlaşılmakta, malzeme ve biçim özelliklerinin tespiti yapılabilmektedir.

Zaman içinde bahçelerin bölümlerinde ve mimari elemanlarında yapılan onarım çalışmaları sonucu bazı mimari elemanların özgün malzeme ve biçim özellikleri korunmuş, ancak bazı elemanlar özgün malzeme ve biçim özelliklerini kaybetmişlerdir.

Bahçelerdeki mimari elemanların konumları değerlendirildiğinde ise aynı bahçe içinde yerleri değişen, farklı bir bahçeye taşınmış ya da farklı bir bahçeden getirilmiş olanların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bahçelere özgün kompozisyonlarında olmayan yeni elemanların eklenmesi de söz konusudur.

Ayrıca yapılan değerlendirmelerde özgün ya da özgüne uygun bir yenileme olup olmadığı anlaşılamayan mimari elemanlar da vardır.

	Malzeme ve biçim özelliklerini koruyarak bahçenin özgün kompozisyonunda var olan mekan veya mimari elemanlar		Bahçe içinde yeri değiştirilen mimari elemanlar
	Günümüze ulaşamayan ama bahçenin özgün kompozisyonunda olduğu bilinen mekan veya mimari elemanlar		Farklı bir bahçeden getirilen mimari elemanlar
	Özgün malzeme ve biçim özellikleri korunarak yenilenmiş mekan ve mimari elemanlar		Başka bir bahçeye taşınan mimari elemanlar
	Bahçenin özgün kompozisyonunda olan ancak onarım esnasında özgün malzeme ve biçim özellikleri değişen mekan veya mimari elemanlar		Yenilenmiş ama özgüne uygun olup olmadığı ya da bahçenin özgün kompozisyonunda olup olmadığı anlaşılamayan mimari elemanlar
			Özgün olmayan mekan veya mimari elemanlar

Şekil 2.109 Bahçelerdeki bölümlerin ve mimari elemanların durumunu gösteren çizelgelerin lejandı

Çizelge 2.1 Saray bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ			SARAY BAHÇELERİ									
TARİHİ BAHÇELERİN TASARIM ÖZELLİKLERİ					Topkapı Sarayı Bahçeleri ¹	Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri	Çırağan Sarayı Bahçeleri	Dolmabahçe Sarayı Bahçeleri	Yıldız Sarayı Bahçeleri			
BAHÇE BÖLÜMLERİ VE MEKÂNLARI	Taşlık											
	Avlu											
	Serdab				2							
	Has Bahçe				3		4	5				
	Setli Bahçe											
	Asma Bahçe											
	Meyve-Sebze Bahçesi				3							
	Koru-Av Alanı						4					
MİMARİ ELEMANLAR	Sınırlayıcı Elemanlar	Duvar										
		Parmaklık										
		Taş Baba										
		Çit										
		Kafes										
		Kapı	Ahşap Kapı									
			Demir Kapı									
	Oturma Mekânları ve Birimleri	Bahçe Köşkü										
		Kameriye	Demir									
			Çimentolu Sıva									
		Limonluk										
		Çardak										
		Pergola										
		Sofa										
		Seyir Terası										
		Bahçe Mobilyası										
		Gezinti Elemanları	Zemin Döşemesi	Sıkıştırılmış Toprak								
	Çakıl Taşı											
	Arnavutkaldırımı											
	Kesme Taş											
	Sıkıştırılmış Moloz											
	Beton											
	Podima											
	Kayrak Taşı											
	Korkuluk		Merdiven									
			Rampa									
			Taş	6					6			
				Metal								
				Çimentolu Sıva								
				Ahşap								
			Köprü	Demir								
				Beton								
				Taş								
				Ahşap								
				Ahşap Asma								

Çizelge 2.1 Saray bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge (devamı)

	Su Elemanları	Havuz	Kare						
			Dikdörtgen						
			Oval/Daire						
			Çokgen						
			Amorf						
			Yapay Göl-Dere						
		Fıskiye	Demir						
			Taş						
			Yapay Kaya						
		Kaskad	Mermer						
			Yapay Kaya						
		Kanal	Su Tahliye Kanalı						
			Dekoratif						
		Çeşme	Anıtsal						
			Küçük						
			Demir						
			Selsebil						
			Çağlayan						
			Grotto						
			Kuyu						
			Su Deposu						
			Su Gideri-Mazgal						
	Aydınlatma Elemanları		Direkli Fener						
			Aplik						
			Fenerli Baba						
	Dekoratif Elemanlar	Heykel	Taş						
			Metal						
			Çimento sıvalı						
		Vazo	Metal						
			Taş						
			Saksı						
			Yapay Kaya						
	Diğer Elemanlar		Namazgâh						
			Kuşluk						
			Çiçeklik						
			Binek Taşı						
			Baba						
			Nişan Taşı						
			Anıt/Kitabe						

¹Eskiden Topkapı Sarayının hasbahçesi olan Gülhane Parkı zaman zaman müdahale görerek özgün elemanlarını ve şeklini kaybetmiştir. Eldeki kaynaklar ile bahçedeki değişimin takibi yapılamadığından çizelge dahilinde değerlendirilmemiştir

²Evyapan [4] III. Selim'in Topkapı Sarayı bahçelerinde "Serdab Bahçesi" olarak anılan bir yeraltı avlusu yaptırdığını söylemektedir. Fakat bu mekânın konumu ve biçim özelliklerine dair bilgilere ulaşılamamıştır.

³Topkapı Sarayı'nın surlarla ayrılmış dış bahçesinin bir kısmı eskiden hasbahçedir. Ayrıca, bir kısmı koru olan bu yerde sebze ve meyve yetiştirilen alanlar yer almıştır. Ancak günümüzde, eskiden hasbahçe olan alan Gülhane Parkı'na dönüşmüştür. Sebze ve meyvelikler ise ortadan kalkmıştır.

⁴Yıldız Parkı geçmişte Çırağan Sarayı'nın hasbahçesidir

⁵Dolmabahçe Sarayı'nın hasbahçesi olan Bayıldım Bahçesi'ne Swiss Otel inşa edilmiştir.

⁶Çırağan Sarayı yangında harap olduktan sonra, sarayın bahçesinde bulunan taş korkuluklar Topkapı Sarayı'nın bahçesine getirilmiştir. Sarayın bahçesinde bulunan aslan heykelleri ise Dolmabahçe Sarayı'na taşınmıştır.

⁷Dolmabahçe Sarayı Mabeyn Bahçesi'nde bulunan havuzun fıskiyesi Yıldız Sarayı'ndan getirilmiştir.

⁸Beylerbeyi Sarayı bahçeleri için sipariş edilen ve bahçelerde kullanılan bronz ve mermer heykellerin bir kısmı günümüzde farklı bahçelerde kullanılmaktadır.

Çizelge 2.2 Kasır bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ			KASIR BAHÇELERİ		Aynalkavak Kasrı Bahçeleri	Maslak Kasırları Bahçeleri ve Maslak Korusu	İhlamur Kasrı Bahçeleri ve İhlamur Mesiresi	Küçüksu Kasrı Bahçesi ve Küçüksu Mesiresi	Beykoz Kasrı Bahçeleri ve Beykoz Çayırı	Ayazağa Kasrı Bahçeleri ve Ayazağa Korusu	
TARİHİ BAHÇELERİN TASARIM ÖZELLİKLERİ											
BAHÇE BÖLÜMLERİ VE MEKÂNLARI			Taşlık								
			Avlu								
			Serdab								
			Has Bahçe								
			Setli Bahçe		1						
			Asma Bahçe								
			Meyve-Sebze Bahçesi								
			Koru-Av Alanı								
MİMARİ ELEMANLAR	Sınırlayıcı Elemanlar	Duvar	Duvar			2					
			Parmaklık								
			Taş Baba								
			Çit								
			Kafes								
		Kapı	Ahşap Kapı								
			Demir Kapı								
	Oturma Mekânları ve Birimleri	Kameriye	Bahçe Köşkü								
			Demir								
			Çimentolu Sıva								
			Limonluk		3						
		Çardak									
		Pergola									
		Sofa									
		Seyir Terası									
		Bahçe Mobilyası									
		Gezinti Elemanları	Zemin Döşemesi	Sıkıştırılmış Toprak							
	Çakıl Taşı										
	Arnavutkaldırımı										
	Kesme Taş										
	Sıkıştırılmış Moloz										
	Beton										
	Podima										
	Kayrak Taşı										
	Mozaik										
	Merdiven				4						
	Rampa										
	Korkuluk		Taş								
			Metal		5						
			Çimentolu Sıva								
Ahşap											
Köprü	Demir										
	Beton										
	Taş										
	Ahşap										

Çizelge 2.3 Yabancı kurumlara ait yapıların bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		Yabancı Kurumlara Ait Bahçeler		Fransız Sarayı Bahçeleri	İsveç Başkonsolosluğu Bahçeleri	Almaya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri	Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri	Alman Hastanesi Bahçeleri	Saint Joseph Fransız Lisesi Bahçeleri		
TARİHİ BAHÇELERİN TASARIM ÖZELLİKLERİ											
BAHÇE BÖLÜMLERİ VE MEKÂNLARI	Taşlık										
	Avlu										
	Serdab										
	Has Bahçe										
	Setli Bahçe										
	Asma Bahçe										
	Meyve-Sebze Bahçesi										
	Koru-Av Alanı										
MİMARİ ELEMANLAR	Sınırlayıcı Elemanlar	Duvar									
		Parmaklık									
		Taş Baba									
		Çit									
		Kapı	Ahşap Kapı								
			Demir Kapı								
	Oturma Mekânları ve Birimleri	Bahçe Köşkü									
		Kameriye	Demir								
			Çimentolu Sıva								
			Limonluk								
		Çardak									
		Pergola									
		Sofa									
		Seyir Terası									
		Bahçe Mobilyası									
	Gezinti Elemanları	Zemin Döşemesi	Sıkıştırılmış Toprak								
			Çakıl Taşı								
			Arnavutkaldırımı								
			Kesme Taş								
			Sıkıştırılmış Moloz								
			Beton								
			Podima								
			Kayrak Taşı								
		Mozaik									
		Merdiven									
		Rampa									
		Korkuluk	Taş								
			Metal								
			Çimentolu Sıva								
			Ahşap								
	Köprü	Demir									
Beton											
Taş											
Ahşap											

Çizelge 2.3 Yabancı kurumlara ait yapıların bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge (devamı)

	Su Elemanları	Havuz	Ahşap Asma						
			Kare						
			Dikdörtgen						
			Oval/Daire						
			Çokgen						
			Amorf						
			Yapay Göl-Dere						
		Fıskiye	Demir						
			Taş						
			Yapay Kaya						
		Kaskad	Mermer						
			Yapay Kaya						
		Kanal	Su Tahliye Kanalı						
			Dekoratif						
		Çeşme	Anıtsal						
			Küçük						
			Demir						
			Selsebil						
			Çağlayan						
			Grotto						
			Kuyu						
			Su Deposu						
			Su Gideri-Mazgal						
	Aydınlatma Elemanları		Direkli Fener						
			Aplik						
			Fenerli Baba						
	Dekoratif Elemanlar	Heykel	Taş						
			Metal						
			Çimento sıvalı						
		Vazo	Metal						
			Taş						
			Saksı						
	Diğer Elemanlar		Yapay Kaya						
			Namazgâh						
			Kuşluk						
			Çiçeklik						
			Binek Taşı						
			Baba						
			Nişan Taşı						
			Anıt						

Çizelge 2.4 Korular içinde yar alan bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		KORULAR		Naile Sultan Korusu	Emirgan Korusu	Abraham Paşa Korusu	Hidiv Korusu	Vahdettin Korusu
TARİHİ BAHÇELERİN TASARIM ÖZELLİKLERİ								
BAHÇE BÖLÜMLERİ VE MEKÂNLARI	Taşlık							
	Avlu							
	Serdab							
	Has Bahçe							
	Setli Bahçe							
	Asma Bahçe							
	Meyve-Sebze Bahçesi							
	Koru-Av Alanı							
MİMARİ ELEMANLAR	Sınırlayıcı Elemanlar	Duvar						
		Parmaklık						
		Taş Baba						
		Çit						
		Kafes						
		Kapı	Ahşap Kapı					
			Demir Kapı					
		Oturma Mekânları ve Birimleri	Bahçe Köşkü					
	Kameriye		Demir					
			Çimentolu Sıva					
	Limonluk							
	Çardak							
	Pergola							
	Sofa							
	Seyir Terası							
	Bahçe Mobilyası							
	Gezinti Elemanları		Zemin Döşemesi	Sıkıştırılmış Toprak				
		Çakıl Taşı						
		Arnavutkaldırımı						
		Kesme Taş						
		Sıkıştırılmış Moloz						
		Beton						
		Podima						
		Kayrak Taşı						
		Mozaik						
		Merdiven						
Rampa								
Korkuluk		Taş						
		Metal						
		Çimentolu Sıva						
		Ahşap						
Köprü		Demir						
		Taş						
		Beton						
	Ahşap							
Ahşap Asma								

Çizelge 2.4 Korular içinde yar alan bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge (devamı)

	Su Elemanları	Havuz	Kare						
			Dikdörtgen						
			Oval/Daire						
			Çokgen						
			Amorf						
			Yapay Göl-Dere						
		Fıskiye	Demir						
			Taş						
			Yapay Kaya						
		Kaskad	Mermer						
			Yapay Kaya						
		Kanal	Su Tahliye Kanalı						
			Dekoratif						1
		Çeşme	Anıtsal						
			Küçük						
			Demir						
	Aydınlatma Elemanları								
	Dekoratif Elemanlar	Heykel	Taş						
			Metal						
			Çimento sıvalı						
		Vazo	Metal						
			Taş						
			Saksı						
	Diğer Elemanlar								

¹ Vahdetin Korusu'nda bulunan özgün elemanların günümüze ulaşıp ulaşmadığı tespit edilememiştir. Çizelgede belirtilen elemanlar 2005 yılında yapılan bir çalışmada [16] tespit edilmiştir.

² Eski den Emirgan Korusu'nu sahildeki yalıya bağlayan köprü yol çalışmaları sırasında yıkılmıştır.

³ Kaynaklarda koruda heykellerin olduğuna dair bilgi vardır fakat heykellerin malzemesi belirtilmemiştir.

Çizelge 2.5 Konut bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		Konut Bahçeleri		Atlı Köşk'ün Bahçesi	Sait Halim Paşa Yalısı Bahçeleri	Rıdvan Paşa Köşkü Bahçesi	Huber Köşkü Bahçeleri		
TARİHİ BAHÇELERİN TASARIM ÖZELLİKLERİ									
BAHÇE BÖLÜMLERİ VE MEKANLARI			Taşlık						
			Avlu						
			Serdab						
			Has Bahçe						
			Setli Bahçe						
			Asma Bahçe						
			Meyve-Sebze Bahçesi						
			Koru-Av Alanı						
MİMARİ ÖĞELER	Sınırlayıcı Öğeler			Duvar					
				Parmaklık					
				Taş Baba					
				Çit					
				Kafes					
		Kapı			Ahşap Kapı				
			Demir Kapı						
	Oturma Mekânları ve Birimleri			Bahçe Köşkü					
		Kameriye			Demir				
					Çimentolu Sıva				
				Limonluk					
				Çardak					
				Pergola					
				Sofa					
				Seyir Terası					
				Bahçe Mobilyası					
	Gezinti Öğeleri	Zemin Döşemesi			Sıkıştırılmış Toprak				
					Çakıl Taşı				
					Arnavut Kaldırımı				
					Kesme Taş				
					Sıkıştırılmış Moloz				
					Beton				
					Podima				
					Kayrak Taşı				
		Korkuluk			Mozaik				
					Merdiven				
					Rampa				
			Köprü				Taş		
		Metal							
		Çimentolu Sıva							
		Ahşap							
					Demir				
					Taş				
			Ahşap						
			Ahşap Asma						

Çizelge 2.5 Konut bahçelerindeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge (devamı)

	Su Öğeleri	Havuz	Kare				
			Dikdörtgen				
			Oval/Daire				
			Çokgen				
			Amorf				
			Yapay Göl-Dere				
		Fıskiye	Demir				
			Taş				
			Yapay Kaya				
		Kaskad	Mermer				
			Yapay Kaya				
		Kanal	Su Tahliye Kanalı				
			Dekoratif				
		Çeşme	Anıtsal				
			Küçük				
			Demir				
			Selsebil				
			Çağlayan				
			Grotto				
			Kuyu				
			Su Deposu				
			Su Gideri-Mazgal				
	Aydınlatma Öğeleri		Direkli Fener				
			Aplik				
			Fenerli Baba				
	Dekoratif Öğeler	Heykel	Taş				
			Metal				
			Çimento sıvalı				
		Vazo	Metal				
			Taş				
			Saksı				
	Diğer Öğeler		Yapay Kaya				
			Namazgâh				
			Kuşluk				
			Çiçeklik				
			Binek Taşı				
			Baba				
			Nişan Taşı				
			Anıt				

¹ Kaynaklarda Huber Köşkü bahçesinde başka heykellerin de olduğunun bilgisi vardır ama heykellerin malzemesinin ne olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Çizelge 2.6 Dini yapılar ve kamu yapılarına ait bahçelerdeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ			DİNİ YAPILAR VE KAMU YAPILARINA AİT BAHÇELER								
TARİHİ BAHÇELERİN TASARIM ÖZELLİKLERİ					Fatih Cami Bahçesi	Şehzade Cami Bahçesi	Bulgar Ekserhanesi Bahçesi	Darülaceze Bahçesi	Şişli Etfal Hastanesi Bahçesi	Bahariye Nezareti Bahçesi	
BAHÇE BÖLÜMLERİ VE MEKÂN LARI	Taşlık										
	Avlu										
	Serdab										
	Has Bahçe										
	Setli Bahçe										
	Asma Bahçe										
	Meyve-Sebze Bahçesi										
	Koru-Av Alanı										
MİMARİ ELEMANLAR	Sınırlayıcı Elemanlar	Duvar									
		Parmaklık									
		Taş Baba									
		Çit									
		Kafes									
		Kapı	Ahşap Kapı								
			Demir Kapı								
	Oturma Mekânları ve Birimleri	Bahçe Köşkü									
		Kameriye	Demir								
			Çimentolu Sıva								
			Limonluk								
		Çardak									
		Pergola									
		Sofa									
		Seyir Terası									
		Bahçe Mobilyası									
	Gezinti Elemanları	Zemin Döşemesi	Sıkıştırılmış Toprak								
			Çakıl Taşı								
			Arnavutkaldırımı								
			Kesme Taş								
			Sıkıştırılmış Moloz								
			Beton								
			Podima								
			Kayrak Taşı								
		Mozaik									
		Merdiven									
		Rampa									
		Korkuluk	Taş								
			Metal								
			Çimentolu Sıva								
Ahşap											
Köprü	Demir										
	Taş										
	Beton										
	Ahşap										
Ahşap Asma											

Çizelge 2.6 Dini yapılar ve kamu yapılarına ait bahçelerdeki bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge (devamı)

Sıra No	Elemanlar	Boyut	Kullanılan Malzeme				Diğer Notlar
			Malzeme	Boyut	Kullanılan	Boyut	
Su Elemanları	Havuz	Kare					
		Dikdörtgen					
		Oval/Daire					
		Çokgen					
		Amorf					
		Yapay Göl-Dere					
	Fiskiye	Demir					
		Taş					
		Yapay Kaya					
	Kaskad	Mermer					
		Yapay Kaya					
	Kanal	Su Tahliye Kanalı					
		Dekoratif					
	Çeşme	Anıtsal					
		Küçük					
		Demir					
	Aydınlatma Elemanlar	Selsebil					
		Çağlayan					
		Grotto					
		Kuyu					
Su Deposu							
Su Gideri-Mazgal							
Direkli Fener							
Aplık							
Fenerli Baba							
Dekoratif Elemanlar		Heykel	Taş				
	Metal						
	Çimento sıvalı						
	Vazo	Metal					
		Taş					
	Saksı						
Diğer Elemanlar	Yapay Kaya						
	Namazgâh						
	Kuşluk						
	Çiçeklik						
	Binek Taşı						
	Baba						
	Nişan Taşı						
	Anıt						

Çizelge 2.7 Mesire ve parklarda yer alan bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge

BAHÇE TÜRLERİ			MESİRE VE PARKLAR		Kâğıthane Mesiresi	Fenerbahçe Parkı	Sultanahmet Parkı	Doğancılar Parkı	Kısıklı Millet Parkı		
TARİHİ BAHÇELERİN TASARIM ÖZELLİKLERİ											
BAHÇE BÖLÜMLERİ VE MEKÂNLARI	Taşlık										
	Avlu										
	Serdab										
	Has Bahçe										
	Setli Bahçe										
	Asma Bahçe										
	Meyve Sebze Bahçesi										
	Koru-Av Alanı										
MİMARİ ELEMANLAR	Sınırlayıcı Elemanlar	Duvar									
		Parmaklık									
		Taş Baba									
		Çit									
		Kafes									
		Kapı	Ahşap Kapı								
	Demir Kapı										
	Oturma Mekânları ve Birimleri	Bahçe Köşkü									
		Kameriye	Demir								
			Çimentolu Sıva								
			Limonluk								
		Çardak									
		Pergola									
		Sofa									
		Seyir Terası									
		Bahçe Mobilyası									
		Gezinti Elemanları	Zemin Döşemesi	Sıkıştırılmış Toprak							
	Çakıl Taşı										
	Arnavut Kaldırımı										
	Kesme Taş										
	Sıkıştırılmış Moloz										
	Beton										
	Podima										
	Kayrak Taşı										
	Mozaik										
	Merdiven										
	Rampa										
	Korkuluk		Taş								
			Metal								
			Çimentolu Sıva								
			Ahşap								
	Köprü		Demir								
			Beton								
			Taş								
			Ahşap								

Çizelge 2.7 Mesire ve parklarda yer alan bölümleri ve mimari elemanların çeşitliliğini gösteren çizelge (devamı)

	Su Elemanları	Havuz	Kare					
			Dikdörtgen					
			Oval/Daire					
			Çokgen					
			Amorf					
			Yapay Göl-Dere					
		Fıskiye	Demir					
			Taş					
			Yapay Kaya					
		Kaskad	Mermer					
			Yapay Kaya					
		Kanal	Su Tahliye Kanalı					
			Dekoratif					
		Çeşme	Anıtsal					
			Küçük					
			Demir					
			Selsebil					
			Çağlayan					
			Grotto					
			Kuyu					
			Su Deposu					
			Su Gideri-Mazgal					
	Aydınlatma Elemanları		Direkli Fener					
			Aplik					
			Fenerli Baba					
	Dekoratif Elemanlar	Heykel	Taş					
			Metal					
			Çimento sıvalı					
		Vazo	Metal					
			Taş					
			Saksı					
	Diğer Elemanlar		Yapay Kaya					
			Namazgah					
			Kuşluk					
			Çiçeklik					
			Binek Taşı					
			Baba					
			Nişan Taşı					
			Anıt					

İSTANBUL'DAKİ TARİHİ BAHÇELERİN KORUMA SORUNLARI

İstanbul'daki tarihi bahçelerin koruma sorunlarını tespit etmek amacıyla literatür araştırması ve arazi incelemesi gerçekleştirilerek seçilen bahçeler üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmalar esnasında bahçelerin kullanım amaçları, ilişkide oldukları tarihi yapılar veya tarihi çevre ile mülkiyet durumlarındaki değişiklikler tespit edilmiş, şehrin gelişmesinin tarihi bahçeler üzerindeki olumsuz etkileri araştırılmıştır. Alan çalışması kapsamında bahçelerde farklı malzeme özelliklerine sahip mimari elemanlar incelenerek malzeme bozulmaları, nedenleri, yer değişiklikleri, geçmiş dönemlerde yapılan uygulamaların uygunluğu değerlendirilmiştir.

3.1 Şehirleşmenin Olumsuz Etkileri

Kadim bir kent olan İstanbul, Sarayburnu ve çevresinde küçük bir yerleşim yeri olarak kurulmuştur. Asya ve Avrupa kıtaları arasındaki konumu, doğal limanları, iklim koşullarının elverişliliği İstanbul'u tarihi boyunca toplumların çekim merkezi yapmıştır. İstanbul'un coğrafi konumu, gelişmesinde önemli bir yeri olan siyasi ve iktisadi faaliyetlerin gerçekleşmesi açısından büyük imkânlar sunmuştur. Şehir öncelikle Boğaz, Haliç ve Marmara kıyıları arasındaki sahaya yerleşmiş, bu yarımada üzerinde uzun müddet varlığını devam ettirmiş ve daha sonra eski şehir etrafa doğru yayılmıştır.

İstanbul'un bulunduğu mevki, hinterlandının genişlemesini ve şehrin her dönemde gündemde kalmasını sağlamış, bu sayede nüfus ve alan bakımından tarihi boyunca sürekli gelişme imkânı bulmuştur. Bu özellikleri itibarıyla İstanbul, tarihinin eski devirlerinden başlayarak sürekli insan akımına sahne olmuş, hemen hemen bütün yüzyıllarda nüfus artışı yaşamıştır. Bugün de İstanbul'un nüfusu artmaya devam

etmektedir. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir şekilde İstanbul'a göç başlamıştır. Bugün Türkiye nüfusunun %20'ye yakınının yaşadığı İstanbul, Türkiye'nin en büyük şehri olmasının yanında dünyanın da önde gelen büyük şehirlerinden biridir. Sanayi, ticaret, turizm ve kültür şehri olarak büyük bir çekim merkezi olan İstanbul'da, kırsal bölgelerden aldığı ve 1950'li yıllardan sonra hızlanan göçün de etkisi ile uzun yıllar Türkiye nüfus artış oranının iki katı nüfus artışı yaşanmıştır [175]. Son yıllarda nüfus artış hızında yavaşlama görülmekle birlikte büyüme devam etmektedir. Artan nüfusun etkisi ile hem şehrin çeperleri hızla gelişmekte, hem de iç kısımlarda yoğunluk artmaktadır. Bu durum; sosyal, ekonomik, idari sorunlarla birlikte çarpık kentleşmenin de olumsuz etkisi ile dünyanın en geniş kültür mirasına sahip kentlerinden biri olan İstanbul'da kültür varlıklarının korunması konusunda sıkıntıların oluşmasına sebep olmaktadır.

İstanbul'da nüfus artışına paralel olarak imar faaliyetlerinde de artış söz konusudur. İstanbul'da plansız yapılaşma, hatalı projelerin uygulanmasının tarihi bahçelerin üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır.

Şehirdeki göç baskının kentin fiziki mekânları üzerindeki etkileri tarihi bahçelerdeki bozulmanın en büyük nedenidir. İstanbul kentinin aldığı göç sonucunda oluşan plansız kentleşme özellikle çayır, mesire alanı, park, koru ve konut bahçeleri üzerinde olumsuz etkisini göstermiştir. Bu süreçte tarihi açık alanların tarihi yapılara kıyasla daha az önemli görülmesi nedeniyle gereken koruma politikaları oluşturulamamış ya da oluşturmakta geç kalınmıştır. Hızlı ve plansız kentleşmenin getirdiği sorunlar karşısında tarihi bahçeler için etkili kararlar alınamaması sonucu bu alanlar korunamamıştır.

Doğru planlama yapılmadan tarihi çevreye giren yeni elemanlar tarihi çevrenin bütünlüğünü, uyumunu ve bulunduğu bölgeye etkisini yitirmesine neden olmaktadır. Şehrin planlanma süreçlerinde yapılan hatalar pek çok tarihi bahçenin zarar görmesine ve işlevini kaybetmesine neden olmuştur. Aşırı yükselen kütlelerle kuşatılan, uyumsuz yapılarla çevrelenen tarihi bahçelerin algılanması güçleşmiş, hatta kimi durumlarda olanaksız hale gelmiştir. Bu şekilde tarihi bahçeler cazibesini de yitirmeye başlamıştır.

Bununla birlikte şehirleşme sonucu artan ihtiyacı karşılamak amacıyla yeni yollar açılmakta, yeni yerleşim birimleri oluşturulmakta ve ihtiyaca göre yol genişletme ile

meydan düzenleme çalışmaları yapılmaktadır. Bu durum tarihi bahçelerin artan trafik için açılan yollarla bölünmesine ve alan kaybına uğramasına, kent planlamasında ihtiyaç duyulan diğer açık alan ihtiyacının buralardan karşılanması sonucu işlevini kaybetmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra konut ihtiyacındaki artış, köşk, konak, yalı gibi İstanbul'a özgü bahçeli sivil mimarinin değişmesine neden olmuştur. Bu tip konutların yıkılmasıyla bahçelerine yapılan çok katlı apartmanlar şehrin silüetinde yerlerini almıştır.

İstanbul'daki tarihi bahçeler içerisinde saray ve kasırlara ait olanlar diğerlerine nazaran daha iyi korunmuş durumdadırlar. Bu durum, bu yapıların önemli imparatorluk yapıları olmaları nedeniyle müze olarak kullanılmaları neticesinde gereken restorasyon projelerinin ve bakımlarının yapılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak yine de bu yapıların bahçeleri şehirleşmeden kaynaklanan problemlerden belirli ölçülerde etkilenmişlerdir.

Şehirleşmeden kaynaklanan problemlerin geçmişi Osmanlı İmparatorluğu'na kadar gitmektedir. İlk olarak 19. yüzyılda Rumeli Demiryolu Hattı'nın inşası sırasında Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinin sahil tarafında bulunan köşkleri ve Batı tarzında inşa edilen bahçeleri kaldırılmıştır [5]. 1890 yılında parkın içinden demiryolu geçmesi nedeniyle bahçelerde ilk bölünme gerçekleşmiş, ana parktan ayrılan ve alan olarak daha küçük olan Sarayburnu kısmı bir köprüyle Gülhane Parkı'na bağlanmıştır. Bu gelişme sonrası Sarayburnu Parkı olarak düzenlenen alanda Türkiye'nin ilk Atatürk heykeli dikilmiş, Atatürk ilk kez Latin harflerini burada tanıtmıştır. Ancak günümüzde park Marmaray projesinin inşası nedeniyle şantiye olarak kullanılmakta olduğundan hizmete kapatılmıştır.

Beylerbeyi Sarayı bahçeleri ise Boğaziçi Köprüsü'nün yapılması sonucu zarar görmüştür. Sarayın set bahçelerinden yedinci set ve sonrasındaki koruluk ile güney arazilerinin bir kısmı istimlak edilmiştir. Köprünün ayaklarının sarayın üçüncü ve dördüncü set bahçelerine yapılması nedeniyle bahçelerde fiziksel hasar meydana gelmiş ve görsel bütünlük bozulmuştur [30]. Geçmişte Geyiklik, Aslanhane ve seraların bulunduğu alanın çevre yollarına katılması ile sarayın tarihi çevresi zarar görmüştür. (Şekil 3.1).

Köprünün üzerinden geçen araçların yaydığı ağır metallere bahçelerdeki bitkiler etkilenebilir, ayrıca köprüden kaynaklı titreşim set bahçelerine zarar vermektedir.

Şekil 3.1 Solda Boğaziçi Köprüsü yapılmadan önce Beylerbeyi Sarayı'nın havadan görünümü [58], sağda sarayın 2017 yılına ait hava fotoğrafı [57]

Dolmabahçe Sarayı'nın Hasbahçesi olan Bayıldım Bahçesi'ne ise Swiss Otel inşa edilmiştir. Bir dönem Taşlık Mesiresi olarak kullanılan alanda otele ait sosyal tesisler inşa edilmiş, otelin yapımı sırasında Cumhuriyet Dönemi ulusal mimarlığının simgelerinden biri sayılan Taşlık Kahvesi 1990 yılında yıkılmış, otel kompleksi içinde yeri değiştirilerek daha küçük oranlarda yeniden inşa edilmiştir [21].

Tersane Bahçesi, tersanenin bu alana doğru genişlemesi ve padişahlar tarafından eskisi kadar ilgi görmeyerek önemini yitirmesi sonucu Aynalıkavak Kasrı hariç sahip olduğu mimari yapılarını kaybetmiş, alansal olarak küçülerek deniz kıyısından uzaklaşmıştır. Tersane Sarayı yapılarından geriye kalan Aynalıkavak Kasrı ve bahçesi günümüzde Hasköy'de yoğun bir yapılaşmanın içerisinde kalmıştır.

Nüfus artışına bağlı olarak İstanbul'da konut tipinde büyük bir değişiklik olmuştur. Avlu ve bahçelere sahip tek katlı konutların, iki, üç katlı köşk, konak, yalı gibi sivil yapıların yerini çok katlı apartmanlar almıştır. Bunlardan bahçeleri bozulmadan günümüze ulaşanların sayısı azdır. Bazı yapıların kendisi vardır fakat bahçeye ait izler kalmamıştır, bazen de bahçeye ait duvar veya bir havuz kalıntısı mevcuttur fakat yapı günümüze ulaşamamıştır [5].

Sait Halim Paşa Yalısı'nda olduğu gibi Boğaz bölgesindeki pek çok yalının bahçeleri yol yapımı sırasında zarar görmüştür. Evlerin arka bahçeleri tahrip olmuş, bazı evleri bahçelere bağlayan köprüler yol çalışması sırasında yıkılmıştır [5].

Boğaziçi'nde sahilde yer alan birkaç katlı ahşap yalılarının ardında yükselen korular topografik yapıya uyumlu olarak yalılarının dış bahçeleri şeklinde düzenlenmiştir. Dış bahçe olarak değerlendirilen korular sadelik, doğallık ilkeleriyle biçimlendirilmiştir. Korular içinde araziye uygun yürüyüş yolları, merdivenler ile gezinti birimleri oluşturulmuş, geniş çim alanlara, çiçek tarhlarına, çardak, kameriye, bahçe köşkü gibi oturma birimlerine, fıskiye, çeşme gibi su elemanlarına yer verilmiştir. Uzun yıllar yerleşim şeklini, bahçe düzenlerini koruyan korular 20. yüzyılın ortalarından itibaren hızlı kentleşme, nüfus artışı, içgöçler, yasal boşluklar, ekonomik ve sosyo-ekonomik yapının etkisiyle özgünlüklerini koruyamamıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda sanayi alanları artmış ve buna bağlı olarak izinsiz yapılaşma Boğaziçi'nde yer almaya başlamıştır. Rant kaygısı ve siyasal politikalar nedeniyle izinsiz yapılaşmalar yasal hale getirilmiş ve Boğaziçi mekânında yeşil alanların yerlerini lüks villalar, siteler ve gecekondular almaya başlamıştır. Boğaziçi mekânı ile beraber Boğaziçi koruları da bu baskılara maruz kalmış ve zarar görmüştür [16].

Yerleşim amaçlı kullanılan ve özel mülkiyet olan Naile Sultan, Halide Hanım, Naciye Sultan, Misbah korularında 2-3 katlı köşk ve villalar, Ayşe Sultan, Arifi Paşa korularında ise köşkların yanı sıra 5-6 katlı apartmanlar yer almıştır. Bu korular yeşil dokularının büyük kısmının sert zemine dönüşmesi nedeniyle koru vasfını yitirmiştir [16].

Cemile Sultan Korusu, Sultan Abdülhamid'in kardeşi Cemile Sultan için Kandilli'de aldığı sahil sarayının arka bahçesidir. Günümüzde sahildeki saray yıkılmış, koru içerisindeki köşklarından biri yanmıştır. İstanbul Ticaret Odası Tesisleri olarak kullanılan koruda bu tesisleri oluşturan yapılar yer almaktadır.

Uzun yıllar bakımsız kalan Vahdettin Korusu 2014 yılında "Başbakanlık Anadolu Çalışma Ofisi" ve yabancı misafirler için devlet konukevi olarak düzenlenmiştir. Alanın 1970, 1982, 2006, 2014 yıllarına ait hava fotoğrafları değerlendirildiğinde koru vasfını kaybettiği anlaşılmaktadır.

Ayazağa Korusu içinde bir kültür merkezi inşa edilmiştir. Ayazağa Kasrı'nın yakın çevresindeki bahçe ile koru alanının bir kısmında kültür merkezine ait yapılar bulunmaktadır.

Hidiv Korusu 1930'lu yıllara kadar Hidiv ailesi tarafından kullanılmış, 1937'de korunun mülkiyeti İstanbul Belediyesi'ne geçmiştir. Ancak uzun yıllar koruya pek bakılmamıştır. Korunun güney yamaçları zamanla satılmış, burası bir kooperatif tarafından inşaat ve yerleşime açılmış, böylece korunun doğal karakteri kaybolmuştur [11].

Karaburun Caddesi'nde yapılan yol düzenleme çalışması neticesinde Abraham Paşa Korusu'nun sahil ile bağlantısı kaybolmuştur. Korunun kıyıdaki bahçesinin Karaburun Caddesi üzerindeki tarihi giriş kapısı ve parmaklıklı çevre duvarları, sahil yolunun genişletilmesi nedeniyle istimlak edilerek sahil yoluna katılmış, sahildeki bahçesi bozulmuştur. Bu bahçe yolun ortasında kalan duvar ve parmaklıkları hariç diğer elemanlarını kaybetmiş ve bahçenin koru ile bağlantısının kopması korunun bütünlüğüne zarar vermiştir (Şekil 3.2).

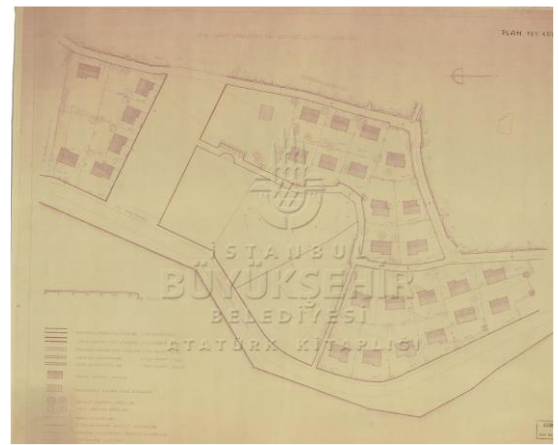
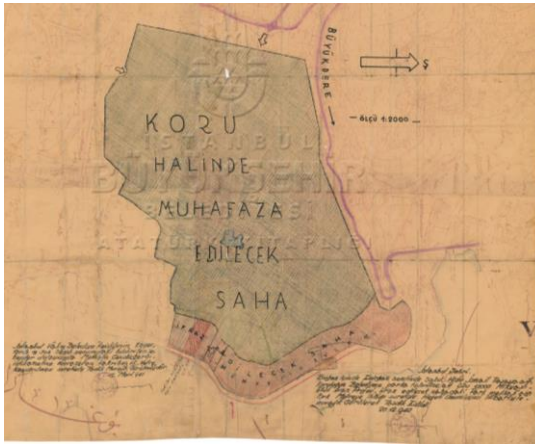

Şekil 3.2 Solda Abraham Paşa Korusu'nun Karaburun Caddesi'nde kalan giriş kapısı ve yol ortasında kalan kıyıdaki bahçeye ait kapısının korunun içinden görünümü, sağda aynı kapının sahil tarafından görünümü

19. yüzyılın ikinci yarısında Mısır Hidivi İsmail Paşa tarafından sahilde yapılan ve bugünkü Emirgan Korusu'na bir köprü ile bağlı olan yalı, 1930'lu yıllarda yıkılmış ve arsası yola katılmıştır (Şekil 3.3). Böylelikle Emirgan Korusu'nun sahildeki yalı ile bağlantısı kopmuştur. Mülkiyeti Satvet Lütfi Tozan'da olan koru İstanbul Belediyesi mülkiyetine geçerken arazinin deniz tarafındaki ve İstinye Koyu'na bakan bölgesindeki değerli kısımları (Şekil 3.4) Satvet Lütfi Tozan'a ait olarak kalmıştır. Bu yerler daha sonra yapılaşmaya açılmış (Şekil 3.4) böylelikle bazı önemli bahçe yapıları kaybolmuştur [13].

Şekil 3.3 Hidiv İsmail Paşa Yalısı ve yalının dış bahçesi olan Emirgan Korusu'nun 1930 yılı öncesindeki hali [13].

Şekil 3.4 Solda Hidiv İsmail Paşa'ya ait korunun belediyece parka dönüştürülmesine ait harita [55], sağda aynı korunun sahile yakın arazisinde yapılaşmaya açılmış alanın planı [55]

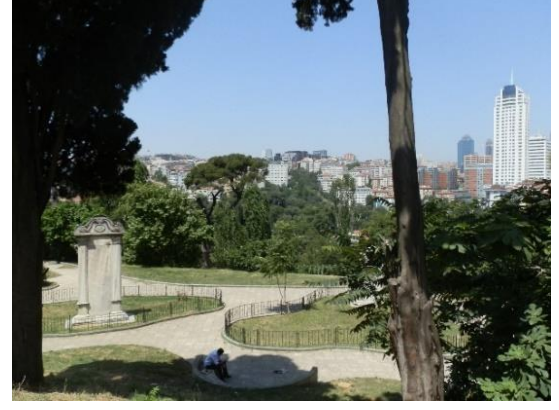
Osmanlı'da Tanzimat'ın ilanı sonrasında İstanbul'da hastane, okul, karakol, kışla, hükümet konağı gibi birçok kamu binası inşa edilmiştir. Çoğunlukla Batılı bir üslupla yapılan bu binaların bazılarında özel bahçeler tasarlanmıştır. Ne var ki gelişen şehrin ihtiyaçları içinde bu kamu yapıları ve bahçeleri tam olarak korunamamıştır. Kamu yapıları işlev değişikliğine uğramış, artan ihtiyaçlar sonucu bahçelerine yeni yapılar eklenmiş ya da yapılar yıkılıp bahçelerle birlikte yeniden inşa edilmiştir. Kullanım süreci içinde yapıların özgün bahçeleri zarar görmüş, ya tamamen yok olmuş ya da belirli kısımları korunabilirmiştir.

Şişli Etfal Hastanesi artan ihtiyaçlar sonucu yapılarında ve yerleşiminde değişiklikler geçirerek özgün tasarımını kaybetmiştir. Planı büyük ölçüde değişen bahçede saat kulesi, çeşme gibi birkaç özgün eleman günümüze ulaşabilmiştir.

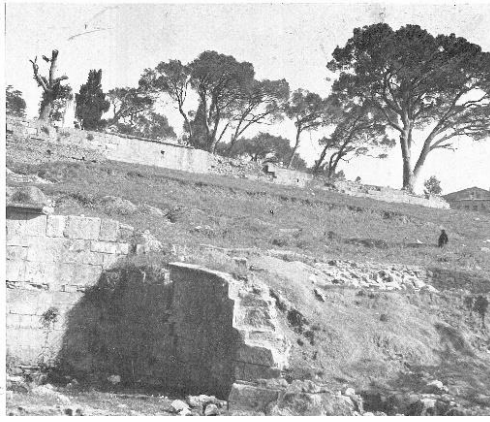
Günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı olarak anılan Bahriye Nezareti Binası uzun yıllar bakımsız kalmıştır ve restorasyona ihtiyaç duymaktadır. Bir çatı ile koruma altına alınan yapının bahçeleri de bakımsızlık nedeniyle tahrip olmuştur. Binanın kuzey tarafındaki geniş bahçesi bitki dokusunu kaybetmiş ve alan asfaltlanarak otopark haline getirilmiştir.

Şehirleşmenin olumsuz etkileri tarihi mekânlar içinde en çok mesire alanları ve parklar üzerinde görülmektedir. Yeni kent imar planlarının yapılması ve uygulanması sürecinde tarihi mesire ve parklar tahrip edici niteliklere sahip bir değişim süreci yaşamıştır. Bazı mesire alanları ve parklar imara açılarak ortadan kaybolmuş ya da alansal daralma yaşamışlardır. Bunların dışında yerel yönetimler tarafından mesire alanları ve parklar için gerekli olan bakımlar gerçekleştirilememesi, mimari ve bitkisel elemanlarının bozulmasına ve bu alanların kentten dışlanmasına yol açmıştır. Böylece tarihi mesire alanları ve parklar kente yönelik işlevini kaybetmiş ve kentle olan bütünlüğü bozulmuş mekânlar haline gelmiştir.

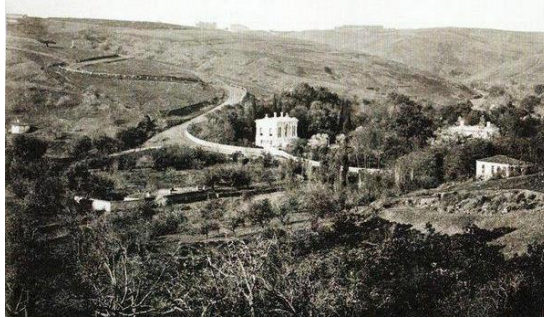
Ihlamur Mesiresi yapılaşmaya açılarak alan kaybına uğramıştır. Mesire alanındaki havuz, çeşme kalıntıları, set bahçelerinin duvar kalıntıları Eldem'in 1976 yılındaki çalışmasında tespit edilmiştir [5]. Ne var ki uzun yıllar bakımsız kalan bu elemanlardan nişan taşları günümüze ulaşmış olup küçük bir duvar ve çeşme kalıntısı dışındakiler kaybolmuştur (Şekil 3.5, 3.6). Mesirenin günümüze ulaşan kısmı ile Ihlamur Kasrı bahçesi, çevrelerindeki yoğun yapılaşma ve açılan yollar arasında sıkışıp kalmış, eski algısını yitirmiştir (Şekil 3.7).

Şekil 3.5 Solda 1950’li yıllarda Ihlamur Mesiresi’ndeki nişan taşlarının bulunduğu bölge ve çevresi [55], sağda aynı yerin günümüz hali

Şekil 3.6 Solda Eldem’in 1976’da yaptığı tespit esnasında Ihlamur Mesiresi’nin durumu (fotoğrafta havuz ve set duvarlarının kalıntıları görülmektedir) [5], sağda Ihlamur Mesiresi’ndeki set duvarlarından günümüze ulaşan kalıntılar görülmektedir

Şekil 3.7 Solda 1865-1875 yılları arasında Ihlamur Kasrı [58], sağda Ihlamur Kasrı ve Ihlamur Mesiresi’nin günümüz durumu

Göksu Mesiresi’nde kaçak yapılaşma ve değişen mülkiyet koşulları sonucu alansal kayıplar gerçekleşmiştir. Küçüksu Mesiresi Boğaziçi Köprüsü’nün yapım sürecinde (1971 ve sonrası) şantiye olarak kullanılmış ve sonrasında bozulmaya uğramıştır [18]. Mesire yer yer yeşil dokusunu kaybetmiştir. Alanın bir kısmı otopark olarak

kullanılmaktadır. Ayrıca geçmişte yeşil bir vadi ile çevrelenen alan doğal güzelliğini vadideki yoğun yapılaşma nedeniyle kaybetmiştir (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 Solda Küçüksu Kasrı ve Göksu Mesiresi'nin 1980 yılındaki görünümü [58], sağda günümüz hali

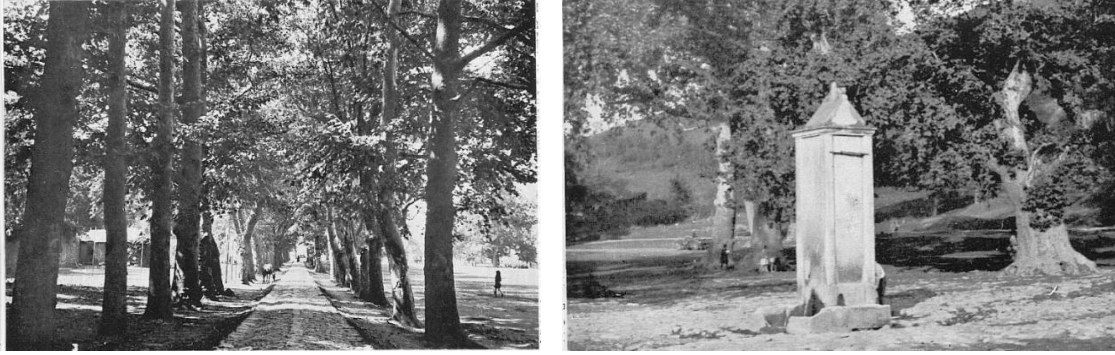
Kâğıthane Vadisi'nde yer alan Kâğıthane Mesiresi 20. yüzyılda sanayinin gelişmesi, nüfus artışının getirdiği yoğun iskân ve gecekondulaşma gibi olumsuzluklar nedeniyle tahrip olmuştur. Vadinin taban kısmına yakın alanlarda sanayi kuruluşları, vadiyi çevreleyen tepelerde ise gecekondu mahalleleri yer almaktadır. Bu yapılaşma neticesinde çevre yollarına bağlantı yollarının da yapılması ile mesire alanının çevresi kalıcı şekilde değiştirmiştir. Bölgeyi kuşatan kentsel gelişmenin tarihi mesire alanına çok yaklaşarak boyutlarını daraltması biçimsel özelliklerinin değişmesine neden olmuştur. Mesire arazisinin içinden geçen viyadük ayakları mesirenin algısını değiştirmiştir (Şekil 3.9) [18].

Şekil 3.9 Solda Kâğıthane Mesiresi'nin 19. yüzyıl sonundaki görünümü [58], sağda günümüz durumu [150]

Sahile yakın bir yerde, büyük kolu Hünkar İskelesi, küçük kolu da Yalı Köyü'ne doğru yayılmakta olan Beykoz Çayırı eskiden sahilden daralarak Tokat Mevkisi'ne kadar ulaşmaktadır. Eldem' 1976 yılındaki çalışmasında [5] Beykoz Çayırı'nın doğal

güzelliklerini büyük ölçüde koruduğundan bahseder. Eldem, çayır içinde ağaçlarla çevrili yolların önemli bir yer tuttuğunu, çayırın ortasında ve derenin etrafında büyük ağaç gruplarının serbest bir şekilde dağıldığını (Şekil 3.10), serbest ağaç gruplarından birinin altında kaldırımlı bir meydanın izlerinin görüldüğünü ve bu meydanın ortasında 1749 tarihli İshak Ağa Çeşmesi olduğunu iletir (Şekil 3.10) [5].

Şekil 3.10 Eldem'in 1976 yılına ait çalışmasında Beykoz Çayırı'nda görüntülediği ağaçlarla çevrili yollar (solda) [5] ile İshak Ağa Çeşmesi ve çevresi (sağda) [5]

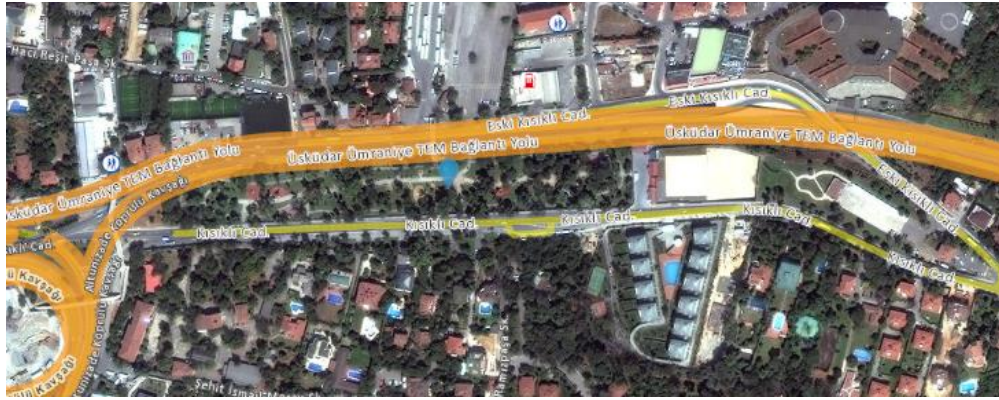
Günümüzde çayır ve mesire yerleri eski güzelliğini ve karakterini kaybetmiş, yoğun yapılaşma ile çayırın bütünlüğü kesintiye uğramıştır. Mesire alanına ait yeşil doku önemli ölçüde kaybolmuş, ağaçlı yollar mahalleler içersinde kalmış, özgün çevre değişmiştir. Eskiden çayır'ın iki tarafında çınarları olan bir yol ile uzandığı Tokat Bahçesi bozulmuş, bulunduğu alanda bu adla anılan bir mahalle kurulmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde sevilen bir mesire yeri olan Fenerbahçe Parkı denize uzanan bir burun olan ve bu dönemde burada inşa edilen deniz fenerinden ötürü Fenerbahçe Burnu olarak adlandırılan bölgede bulunmaktadır. Eski adı Fener Bahçesi (Bahçe-i Fener) olan park yıllar içinde birçok kez düzenlenmiş, yeni projeler için gereken alan ihtiyacını karşılamak amacıyla adanın belirli kısımları doldurularak yüzey alanı genişletilmiş ve ada doğal şeklini kaybetmiştir. Alana marina, restoran, kafe gibi yapılar eklenmiştir. Parkın eski halinden geriye kalan elemanlar deniz feneri ve anıt ağaçlardır.

Kısıklı Millet Parkı ilk yapıldığı dönemde sahip olduğu alansal büyüklüğü korumuştur. Fakat günümüzde park yapılaşma nedeniyle eski ferahlığını kaybetmiş, biri otoyol olan iki yol arasında sıkışmış durumdadır. Park bu durumundan dolayı araç trafiğinden kaynaklı gürültü ve çevre kirliliğinden olumsuz etkilenmektedir (Şekil 3.11, 3.12).

Şekil 3.11 1926 İstanbul-Anadolu Ciheti Haritaları'nda Kısıklı Millet Parkı planı [55]

Şekil 3.12 Kısıklı Millet Parkı'nın 2014 yılına ait hava fotoğrafı [57]

Şehirleşmenin tarihi bahçeleri olumsuz etkileyen bir diğer sonucu artan çevre kirliliğidir. Şehrin genişlemesi, artan nüfusla beraber insanların üretim ve tüketim faaliyetleri sırasında ortaya çıkan kirleticilerin miktarı artmakta, canlı hayatına, doğal ve kültürel çevreye zarar verecek miktar, yoğunluk ve sürede atmosferde bulunmaktadır. Ülkemizde özellikle ısınma amaçlı, düşük kalorili ve kükürt oranı yüksek kömürlerin kullanılması ve yanlış yakma tekniklerinin uygulanması, nüfus artışı ve gelir düzeyinin yükselmesine paralel olarak sayısı hızla artan motorlu taşıtlardan çıkan egzoz gazları hava kirliliğine önemli katkıda bulunmaktadır. Ayrıca sanayi tesislerinin kuruluşunda yanlış yer seçimi, çevre koruması açısından gerekli tedbirlerin alınmaması, uygun teknolojilerin kullanılmaması, enerji üreten yakma ünitelerinde vasıfsız ve yüksek kükürtlü yakıtların kullanılması hava kirliliğini arttıran etkenlerdir.

İstanbul'da hava kirliliği 1980'lerden itibaren Türkiye'nin en önemli çevre sorunlarından biri olmuştur. Şehir 1980 sonlarından itibaren, yoğunlukla evsel ısınma ve endüstriyel amaçlı olarak kullanılan fosil yakıtlardan kaynaklanan önemli miktarda

partikül madde ve SO₂'ye (kükürt dioksit) maruz kalmıştır [176]. İstanbul'da emisyon kaynakları zamanla önemli ölçüde değişmiştir. Yirmi yıl önce emisyonlar çoğunlukla evsel ısınma ve endüstriyel kaynaklı iken günümüzde bunlara eklenen önemli bir emisyon kaynağı da araç trafiğidir [176].

Artan nüfus sonucu şehrin çeperlerinin genişlemesi, iç kısımlarda ise yoğunluğun artması nedeniyle bugün İstanbul'daki tarihi bahçeler yoğun yerleşimin içinde kalmışlardır. Buna bağlı olarak artan hava kirliliği, bahçe içerisinde kullanılan mimari elemanlarda çeşitli malzeme bozulmalarının baş göstermesinde ve bitkilerin zarar görmesinde önemli bir etkindir.

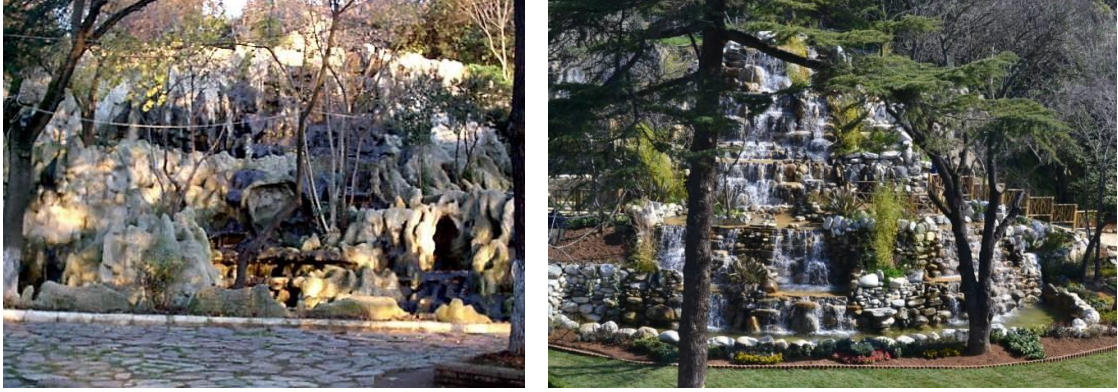
3.2 Hatalı Müdahaleler ve Kullanımdan Kaynaklı Sorunlar

Tarihi bahçelerin korunmasındaki önemli bir zorluk, genellikle çevresel etmenlere duyarlı olan mimari elemanların korunması ve onarımının detaylı inceleme ve uzmanlık gerektirmesidir. Bu elemanların koruma ve onarım çalışmaları yapılmadan önce özgün biçimlerinin, yapım tekniklerinin ve malzeme özelliklerinin tespit edilmesi, uygulamaların ise yeterli teknik bilgi ve beceriye sahip nitelikli korumacılar tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bahçelerin karakterini değiştiren hatalı uygulamalar ortaya çıkmakta ve bahçelerdeki tahribat artmaktadır.

İstanbul'daki tarihi bahçelerde özgün biçim, malzeme özellikleri ve yapım tekniklerine sadık kalınmadan gerçekleştirilen onarım çalışmaları esnasında hatalı müdahaleye uğrayan pek çok su elemanı özgün doku ve görünümünü kaybetmiştir. Bahçeler incelendiğinde özellikle onarım gören kaskad, grotto, yapay kaya gibi elemanların birçoğunun onarım sonrasında değişikliğe uğrayarak ilk tasarlandıkları hallerinden uzaklaştıkları göze çarpmaktadır. Bu durum ekseriyetle geçmişte koru, dış bahçe olarak tasarlanmış, günümüzde ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüklerinin (Avrupa ve Anadolu yakası) sorumluluğunda kent parkı olarak işlevini sürdürmekte olan yerlerde karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin, Fethi Paşa Korusu'nda suyun kademeli olarak aktığı, çimento sıva ile kaya dokusu verilen, iç kısımları sarkıt şeklinde biçimlendirilen büyük grottolu havuz tamamen yenilenmiş, büyük dere taşlarının dizilmesi ile suyun sadece taşların

arasından kademeli olarak aktığı yeni bir düzende inşa edilmiştir (Şekil 3.13). Bu müdahale sonrasında grottolu havuz eski hali ile tamamen ilgisiz bir görünüme bürünmüştür.

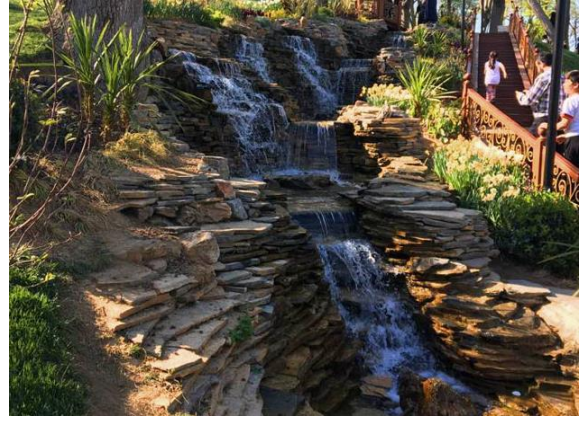
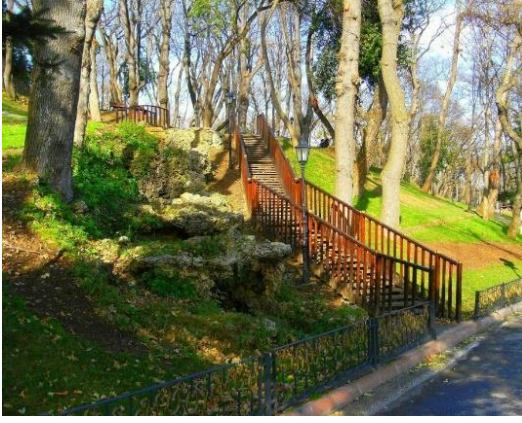
Şekil 3.13 Solda Fethi Paşa Korusu’ndaki grottonun geçmişteki özgün görünümü, sağda yanlış müdahale sonucu özgün görünümü değişen grottonun günümüz hali

Abraham Paşa Korusu’ndaki grotto (Şekil 3.14) da bu duruma örnek teşkil etmektedir. Grotto üzerinden akan suyun biriktiği havuz iri dere taşlarının çimento harç içine gömülmesiyle mozaik dokusunda düzenlenmiştir. Bu tasarım grottonun diğer kısımları ile uyuşmamaktadır.

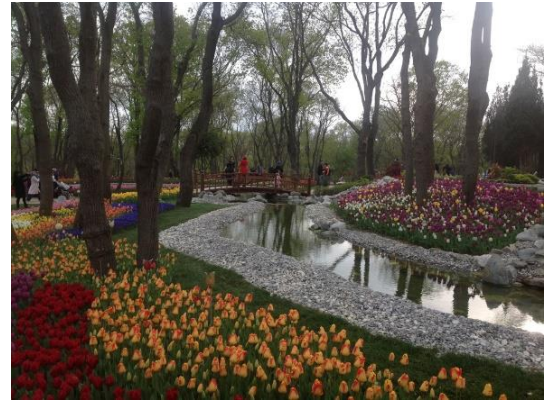

Şekil 3.14 Yanlış müdahale sonucu özgün görünümü değişen Abraham Paşa Korusu’ndaki grotto

Benzer durumun en ağır sonuçlarını Emirgan Korusu’nda görmek mümkündür. Bahçe tasarımında yer alan grotto, kaskad gibi su elemanları ile yapay kaya şeklinde dekoratif elemanlar onarımlar sırasında sökülmüş, yerlerine benzer düzende fakat tamamen farklı malzemeler kullanarak yeni üretimler yapılmıştır (Şekil 3.15, 3.16, 3.17).

Şekil 3.15 Emirgan Korusu'nda içinden suların aktığı yapay kayanın solda onarım öncesi hali, sağda günümüz durumu

Şekil 3.16 Emirgan Korusu'ndaki havuzun çevresini süsleyen taş ve çimento ile yapılan kayaların solda onarım öncesi, sağda günümüz hali

Şekil 3.17 Solda Emirgan Korusu'ndaki büyük göletin çiçek dikim alanı olarak kullanıldığı dönemdeki görünümü, sağda göletin günümüz durumu

Bazen de bahçe içindeki elemanların tamiratı sırasında yeni eklemeler ya da farklı malzemeler kullanılmakta, böylelikle elemanların ilk yapıldığı tasarımına aykırı düşen ve karakterini değiştiren uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Emirgan Korusu'nda bulunan Beyaz Köşk'ün yanındaki klasik formadaki havuz bu tür müdahalelere maruz kalmıştır. Havuzda çeşitli ışık oyunlarına imkân veren bir düzenleme yapılması, durgun suyun eklenen fiskiyeler ile hareketlendirilmesi, ayrıca havuzun çevresinde zeminin organizasyonlara ev sahipliği yapmak için mermer ile kaplanması havuzun özgünlüğünü bozan müdahaleler olmuştur (Şekil 3.18).

Şekil 3.18 Solda Emirgan Korusu'nda Beyaz Köşk'ün yanında bulunan dikdörtgen havuzun geçmişteki görünümü [13], sağda aynı havuz ve çevresinin müdahaleler sonrasındaki günümüz görünümü

İhlamur Kasrı ve Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde yer alan havuzların çevresi de eskiden doğal formda olmasına rağmen günümüzde havuzların kenarları taş döşeme ile çevrelenmiştir.

Benzer bir diğer hatalı uygulama ise peyzaj düzenlemesi ya da bozulan döşemenin onarımı sırasında özgün malzeme yerine farklı malzemeler kullanılmasıdır. Sık karşılaşılan bir uygulama bozulan zemin döşemelerinin yerine asfalt kaplanmasıdır. Abraham Paşa, Emirgan, Çubuklu, Hidiv korularının içerisindeki yolların asfaltlanması neticesinde yolların özgünlüğü kaybolmuştur (Şekil 3.19). Hidiv Korusu'nda asfaltın hasar gördüğü bölgelerde ve iç kısımlardaki müdahale görmemiş alanlarda özgün yol döşemesi olarak moloz taşların kullanıldığı izlenebilmektedir.

Şekil 3.19 Solda Hidiv Korusu’nda asfalt kaplı yürüyüş yolları, sağda korunun iç kısımlarından kısmen korunmuş özgün zemin döşemesi örneği

Abraham Paşa Korusu’nda moloz taşlarının belirli bir düzende sıkıştırılması ile yapılan yer döşemesi yakın bir zamana kadar koru içindeki ara yollarda korunmuş olarak bulunurken, yapılan düzenleme esnasında kaldırılmış ve yerine arnavutkaldırımı döşeme getirilmiştir. Böylece örneğine az rastlanan bir döşeme türü de kaybolmuştur (Şekil 3.20). Bugün birçok tarihi bahçede örneği az bulunan özgün döşemeler bu şekilde farklı malzemeler ile yenilenerek kaybolmuşlardır.

Şekil 3.20 Solda Abraham Paşa Korusu’ndan özgün döşeme örneği, sağda değişen yürüyüş yollarının günümüz hali

Öte yandan saray ve kasır bahçelerinde zemin döşemelerinin onarımında kullanılan bazı özgün olmayan doğal malzemeler özgünlük izlenimi yaratmak suretiyle ziyaretçilerin yanlış bilgilenmesine yol açmaktadır. Örneğin Yıldız Sarayı Şale Köşkü’nün bahçesinde iri agregalı harç ile hazırlanmış yağmur oluklu yer kaplaması özgün tasarımına ait olmayan kayrak taşları kullanılarak yeniden düzenlenmiştir. Eski döşemeye ait iri çakıl taşları ile hazırlanmış yağmur olukları korunmuş fakat kayrak

taşları ile yapılan yeni düzenleme eskisiyle uyumsuz bir görüntü oluşturmuştur (Şekil 3.21, 3.22).

Şekil 3.21 Solda Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçelerindeki iri agregalar ile hazırlanmış yağmur oluklu yer döşemesinin özgün hali [177], sağda aynı yer döşemesinin onarım öncesi durumu [177].

Şekil 3.22 Şekil 3.21’de verilen yer döşemesinin onarım sonrası durumu

Geçmişe ait fotoğraflarda saray ve kasır bahçelerinde bazı yaya yollarının kum ve çakıl karışımı bir döşemeden oluştuğu görülürken günümüzde bu yolların bir kısmının granit taşı ile parke şeklinde kaplanarak değiştiği görülmektedir. Bu durum Dolmabahçe Sarayı, İhlamur Kasrı, Maslak Kasırları, Beylerbeyi Sarayı, Topkapı Sarayı’nda söz konusudur.

Bazı tarihi bahçelerde ise bahçenin özgün kompozisyonunda olmayan yeni elemanlar ile karşılaşılmaktadır. Tarihi bahçe bitkisel ve mimari elemanları ile bir bütün oluşturmakta, döneminde etkin olan bahçe düzenleme sanatını, dönemin zevkini yansıtmaktadır. Bahçeye sonradan eklenen bir eleman bahçenin özgün kompozisyonuna aykırı düşmekte, bahçenin algısını değiştirmektedir.

Günümüzde bu tip uygulamalar ekseriyetle belediye mülkünde olup park haline getirilen tarihi bahçelerde görülmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlükleri (Avrupa ve Anadolu yakası) tarafından bahçelerde yapılan peyzaj düzenleme çalışmaları sırasında heykel, havuz, çeşme ve aydınlatma elemanları bazı tarihi bahçelerin kompozisyonuna eklenmiştir. Eklenen bu elemanlar, tarihi bahçelerin yapıldıkları dönemdeki peyzaj düzenleme sanatına aykırı ve içindeki diğer elemanlarla uyumsuz görüntü oluşturmaktadır. Çubuklu Korusu'ndaki köşkün batı tarafına eklenen büyük havuz bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Suyun kademeli olarak aktığı havuzun çevresi mermer ile kaplanarak yürüyüş yolları, merdiven ve rampalar oluşturulmuş, yine bu alana korunun diğer kısımlarında özgün aydınlatma elemanları ile uyumsuz olan direkli fenerler ve spot lambalar eklenmiştir (Şekil 3.23). Abraham Paşa Korusu'nda ise korunun giriş kısmına üzerinde yunus balıkları olan süs havuzu eklenmiştir. Bu havuz renk ve malzeme bakımından korunun içindeki diğer peyzaj öğeleri ile uyumsuzluk oluşturmaktadır (Şekil 3.23).

Şekil 3.23 Solda Çubuklu Korusu'ndaki köşkün batı tarafına yapılan havuz, sağda Abraham Paşa Korusu'nun girişine yapılan havuz

Yıldız Parkı'nın çeşitli noktalarına, önlerindeki saksılara çiçekler ekilmiş olan çeşitli hayvan ve insan heykelleri eklenmiştir (Şekil 3.24). Bu elemanlar parkın özgün dokusuyla uyuşmamakta ve tezatlık oluşturmaktadır. Ayrıca parkın bazı noktalarında Osmanlı çeşmelerine benzetilen dört yüzlü çeşmeler (Şekil 3.24) inşa edilmiştir. Bu çeşmeler ziyaretçilerde özgün tarihi eleman algısı oluşturmaktadır.

Şekil 3.24 Yıldız Parkı peyzajına eklenen kanguru heykeli (solda), sepetli kız heykeli (ortada) ve dört yüzlü çeşme (sağda)

Bu durumun en aşırı örneklerini Emirgan Korusu'nda görmek mümkündür. Korunun çeşitli yerlerine su elemanları, oturma birimleri, dekoratif elemanlar eklenmiştir (Şekil 3.25).

Şekil 3.25 Emirgan Korusu'nda bahçeye eklenen su elemanları

Bahçelere yeni eklenen elemanlar dışında diğer tarihi bahçelerden heykel, vazo, fıskiye, gibi özgün elemanların da getirildiği ya da bu elemanlarla birlikte çeşme, lamba gibi diğer özgün elemanların bahçe içerisindeki yerlerinin değiştirildiği durumlar da söz konusudur.

Bu tür uygulamaları saray ve kasır bahçelerinde izlemek mümkündür. Örneğin, Yıldız Sarayı bahçesine ait bir kuğulu fıskiye, Dolmabahçe Sarayı Mabeyn Bahçesi'nin onarımı sırasında burada bulunan havuza eklenmiştir. Özgün tasarımında ortasında kayalar olan havuz, bu onarım sonrasında değişikliğe uğramıştır (Şekil 3.26). Eski fotoğraflardan bu

havuza ilk önce harem bahçesinde bulunan bir havuzun fiskiyesinin eklendiği, sonrasında günümüzdeki kuğulu fiskiyenin getirildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 3.26 Solda Mabeyn bahçesinin restorasyon öncesindeki hali [61], sağda aynı bahçenin restorasyon sonrasındaki hali

Bahçe içinde yapılan uygulamalar esnasında Muayede Salonu ön bahçesinde toprakla doldurulmuş olarak bulunan iki havuz ortaya çıkarılmış ve tamir edilerek işler hale getirilmiştir. Bu havuzların fiskiyeleri de bu süreçte yerleştirilmiştir. Mabeyn-i Hümayûn'un deniz tarafındaki bahçesinde yer alan fiskiye ise Beylerbeyi Sarayı'ndaki Mermer Köşk'ten getirtilmiştir [162] (Şekil 3.27).

Şekil 3.27 Solda eskiden Mermer Köşk'ün (Beylerbeyi Sarayı) içerisinde bulunan fiskiye [61], sağda aynı fiskiyenin Mabeyn-i Hümayun'un deniz tarafında bulunan bahçesindeki havuza taşındıktan sonraki hali

Dolmabahçe Sarayı'nın Selamlık Bahçesi'nde yer alan iki adet dişi aslan heykeli, Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Çırağan Sarayı bahçesi için yaptırılmıştır. 19 Ocak 1910 tarihinde yanan sarayın yakınında yer alan jandarma müfrezesi tarafından koruma altına alınan bu heykeller, 17 Temmuz 1911'de alınan bir karar ile Dolmabahçe Sarayı'na gönderilmiştir (Şekil 3.28).

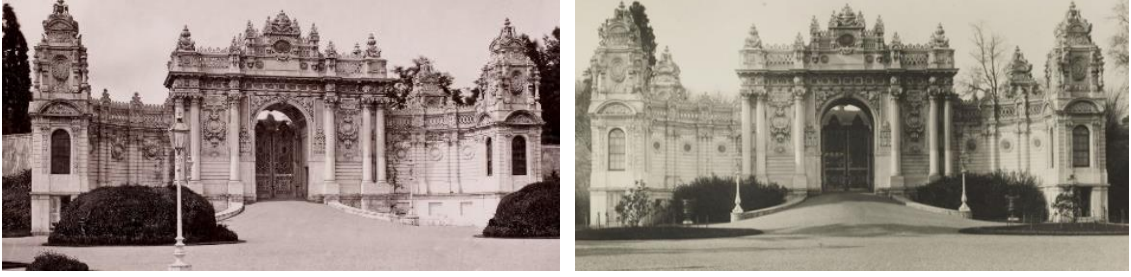
Şekil 3.28 Çırağan Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na getirilen aslan heykelleri

Ayrıca bugün Dolmabahçe Sarayı'nda dördü Muayede Salonu girişinde, ikisi Medhal Salon girişinde ve diğer ikisi Saltanat Kapısı girişinde yer alan bronz vazolar, Sultan Abdülaziz Dönemi'nde (1861- 1876) Fransa'dan Beylerbeyi Sarayı bahçesine koyulmak üzere sipariş edilmiş elemanlardır. Basile Kargopoulo tarafından çekilen fotoğraflardan bunların önceden Beylerbeyi Sarayı'nda Mermer Köşk ile Deniz Köşkü önünde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.29) [162].

Şekil 3.29 Solda Beylerbeyi Sarayı Mermer Köşk ve yanına koyulan bronz vazo [58], sağda Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü ve yanına koyulan bronz vazo [55]

Sultan Reşad Dönemi'nde (1909-1918) imparatorluğun yönetim merkezi olarak Dolmabahçe Sarayı'nın yeniden kullanılmaya başlanması ile sarayın yapılarında ve bahçelerinde yenileme çalışmaları başlamıştır. Bu dönemde bahçelerin bitkisel ve yapısal elemanlarda önemli değişimler gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bunlardan biri, Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu ve Medhal Salon girişleri ile Saltanat Kapısı'nın her iki yanında yer alan fenerlerin yanlarına bronz vazoların yerleştirilmesidir [162] (Şekil 3.30, 3.31).

Şekil 3.30 Sağda Saltanat Kapısı'nın her iki tarafında fenerlerin bulunduğu dönem [61], solda aynı kapının her iki tarafında fenerlerin yanına vazoların yerleştirildiği dönem [61]

Şekil 3.31 Saltanat Kapısı'nın günümüz hali

Bu vazolar gibi, Sultan Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) Beylerbeyi Sarayı bahçesi için Fransa'dan sipariş edilen bronz ve mermer heykeller de sonraki dönemlerde Yıldız Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde kullanılmıştır. Sultan Abdülaziz'den sonra pek çok kez yer değiştiren bu süsleyici elemanlardan bronz vazoların tamamı bugün Dolmabahçe Sarayı'nda bulunmakla beraber bronz ve mermer heykellerin bir kısmı saray bahçelerimizde bulunmamaktadır [162].

Benzer şekilde İhlamur Kasrı'nın peyzajında da bazı değişiklikler söz konusudur. Bugün havuz kenarında görülen aslan heykellerinin yerleri görsel kaynaklardan izlendiğine göre özgün değildir, heykeller buraya sonradan yerleştirilmiştir (Şekil 3.32).

Şekil 3.32 19. yüzyıl sonunda İhlamur Kasrı Merasim Köşkü önündeki bahçe düzeni [55]

Yapılan incelemeler de bazı bahçelere dışarıdan getirilen elemanlarla karşılaşılmıştır. (Şekil 3.33). Bahçelerin çevresinde atıl vaziyette bulunan nişan taşı, çeşme gibi bazı elemanlar koruma amacıyla bahçelerin içine yerleştirilmiştir [84]. Bu tasarruf her ne kadar koruma maksadıyla yapılmış olsa da bu elemanların dışarıdan bahçelere taşındığı bilgisini içeren panoların olmayışı izleyicilere hatta araştırmacılara yanlış fikir verebilmektedir.

Şekil 3.33 Aynalıkavak Kasrı bahçelerine sonradan yerleştirilen nişan taşı

Mimari elemanların dışında tarihi bahçelerin bitkisel peyzajının korunması da önemli bir zorluktur. Mülkiyeti değişen tarihi bahçelerde yeni kullanıcılar tarafından dönem dönem bitkilendirme çalışmaları yapılmıştır. Yapılan aşırı ve sık ağaç dikimleri, yeni çalı ve çiçek türlerinin eklenmesi bahçenin peyzaj kompozisyonunun değişmesi ile sonuçlanmaktadır. Belgelenmeden yapılan bu tür müdahaleler, bahçedeki özgün bitkiler ile yeni eklenen türlerin karışmasına ve yeni dikilen türlerin özgün bitkilerin kök

sistemini veya gölgelerini etkileyerek gelişmemesine ya da ölmesine neden olmaktadır. Örneğin İstanbul Belediyesi Emirgan Korusu'nu satın aldıktan sonra park olarak hizmete açmadan önce çeşitli müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahalelerin başında ağaçlandırma çalışmaları gelmektedir. Çok sıkışık şekilde yapılan ağaçlandırma çalışmaları neticesinde bahçenin karakteri bozulmuştur [13]. Bu müdahaleler ile Emirgan Korusu'nda bir zamanlar var olan çiçek parterlerinin, bağların ve meyve bahçelerinin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır [13]. Benzer durumun görüldüğü Yıldız Sarayı bahçelerine Harp Akademileri himayesindeyken çok sayıda sayıda ağaç dikilmiştir. Özellikle hasbahçeye çok fazla ağaç dikimi yapılmış, böylece bahçe içindeki geniş çim alanlar kaybolmuştur. Bu dönemde bahçeye çitlembik, oya ağacı, manolya, defne, akasya, çınar, ceviz, dişbudak gibi yapraklı türler, sedir, mazi, sarı cam, köknar, fıstık camı, porsuk gibi ibreli türler dikilmiştir [178].

Benzer şekilde Maslak Kasırları'nın Maslak Askeri Prevantoryumu olarak kullanıldığı dönemde bahçeye çok sayıda selvi, çam ve meyve ağaçları dikilmiştir. Yapılan incelemede bahçenin günümüze ulaşan bitki dokusunun kasrın prevantoryum olarak kullanıldığı zamanda oluşturulduğu anlaşılmaktadır [86].

Tarihi bahçeler görülmek, gezilmek, dinlenmek için tasarlanmış olsalar da fiziksel ve kültürel dokularının muhafaza edilebilmesi için onlara erişimin sınırlandırılması gerekmektedir. Tarihi bahçelerde ziyaretler için yapılan bütün düzenlemelerde mekânın ruhunun muhafaza edilmesi öncelikli olmalıdır. Tarihi bahçelerin kendine özgü sessizliğini, doğal görünümünü bozan, onlara zarar veren her türlü etkinlikten kaçınılması gerekmektedir. Aksi takdirde yoğun kullanım ve aşırı ziyaretçi etkisi ile bahçenin tasarımının büyük bir kısmını oluşturan bitkiler ve çevresel etmenler ile yorulmuş olan mimari elemanlarda tahribatlar meydana gelmektedir.

Geçmiş dönemlerde tarihi bahçelere sahip bazı yapılar farklı amaçlarla işlevlendirilmiştir. Beykoz Çocuk Hastanesi olarak kullanılan Beykoz Kasrı, Maslak Askeri Prevantoryumu olarak kullanılan Maslak Kasırları, Harp Akademileri Komutanlığı olarak kullanılan Yıldız Sarayı bunlardan birkaçıdır. Yapılardaki işlev değişikliğinin bahçelerin bakımlarının layığı ile yapılmaması, ihtiyaçlar doğrultusunda bahçelere yeni yapılar ve elemanlar eklenmesi gibi sonuçları olmuştur.

İstanbul'da Osmanlı Dönemi'ne ait, tasarımını belli ölçülerde korumuş, bitki ve mimari eleman bakımından zengin bahçeler saray ve kasır bahçeleridir. Bugün bu bahçeler ve bahçelerin bulunduğu yapılar Milli Saraylar'a ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze statüsündedirler. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre saray ve kasırlar İstanbul'da en fazla ziyaret edilen tarihi mekânlardır. Bununla birlikte bazı kasır ve saray bahçeleri düğün, toplantı gibi organizasyonlara zaman zaman ev sahipliği yapmaktadır. Müze ziyareti ve diğer etkinlikler esnasında aşırı ziyaretçi ile dolan bahçelerde yönlendirmeler vasıtasıyla kullanım yoğunluğunu düşürecek güzergâh seçeneklerinin oluşturulmaması gibi kontrolsüz kullanım bitkilerin zarar görmesine, yaya yolları ve merdivenler gibi mimari elemanlarda çevresel koşulların etkisiyle meydana gelen yıpranmanın artmasına sebep olmaktadır.

İstanbul'da Abrahampaşa, Çubuklu, Fethipaşa, Emirgan, Büyük ve Küçük Çamlıca gibi değerli ağaçların ve bahçe düzenlerinin yer aldığı koruların mülkiyeti kamuya geçmiş, içlerindeki tarihi yapılar restoran olarak, bahçeleri ise park halinde düzenlenerek halka açık rekreasyon alanı konseptinde işlevlendirilmiştir. Bu tür korular, tarihi yapıları ve açık hava müzesi olma potansiyelleri göz ardı edilerek şehir parkı olarak tanımlanmakta, bu tanımlamalar beraberinde uygun olmayan işlevleri gündeme getirmekte, yoğun ve yanlış kullanımlar sonucu koruların doğal ve tarihsel nitelikleri değişime uğramaktadır. İstanbul metropolünün yeşil alan donatılarının yeterli olmaması nedeniyle tarihi koruların şehir parkı olarak kullanılması, bu alanlarda yeni düzenlemeler yapılmasına yol açmaktadır. Aydınlatma elemanları, döşeme malzemeleri, çöp kutuları, oturma bankları gibi eklentilerin doğal ve tarihsel mekânların düzenlenme kriterlerine uygun olmaması tarihi sit ve özgün peyzajların ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Söz konusu müdahaleler tarihi bahçelerin kültürel kimliklerinin bozulmasıyla sonuçlanmaktadır [104].

Bir dönem Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi olan Çırağan Sarayı, 1910'da çıkan bir yangından zarar görmüş ve geriye yapının sadece dış duvarları kalmıştır. Yangın sırasında zarar gören sarayın bahçesi, 1930'da Beşiktaş Jimnastik Kulübü tarafından büyük ağaçları kesilerek Şeref Stadyumu adıyla bir futbol sahası haline getirilmiştir. Saray 1987 yılında restore edilerek otel yapılmak üzere uluslararası bir ihaleye açılmıştır. Çırağan Sarayı'nın kalıntısı otel haline getirilirken bahçesine bir ek bina

yapılmıştır [63]. Çırağan Sarayı'nın bahçesinden günümüze sadece bahçe duvarları ve kapıları ulaşabilmiştir.

Bugün saray ve kasır bahçelerinde, korular içinde yer alan bazı tarihi köşk ve kasırlar, limonluk ve sera gibi bahçe elemanları restoran ya da kafe haline getirilerek kullanılmaktadır. Söz konusu yapıların bu şekilde kullanılması tarihi bahçelerin özgün kimliğine aykırı düşmekte, ayrıca gereken denetim sağlanamadığından çeşitli müdahalelerle yapıların zarar görmesine sebep olmaktadır.

3.3 Bakımsızlık

Tarihi bahçelerdeki bitkilerin büyük bir kısmı sürekli bakım gerektirmektedir. Aksi takdirde budanmayan bitkiler, gelişen bitki kökleri ve yabancı otlar bir yandan mimari elemanlara zarar vermekte, diğer yandan tarihi bahçelerin görünümünü değiştirmektedir. Tarihi bahçelerin korunması için bakım bir zorunluluk olmaktadır ve bahçenin ara ara bitkisel yapısının düzenlenmesi, aralama, seyreltme gibi işlemlerle biyolojik onarımlarının yapılması gereklidir. Düzenli bakım yapılmayan bahçelerde tohumdan ve sürgünden gelişen türlerle beraber bitki örtüsü kapalı, yoğun bir hal almaktadır. Ayrıca gereken bahçıvanlık müdahalesinin olamaması halinde bitkiler zamanla iklim ve çevre koşullarının etkisi ile zarar görmekte, zayıf düşen bitkiler zararlıların saldırısına uğramaktadır.

Dış bahçe şeklinde düzenlenmiş olan Yıldız Parkı ve Emirgan Korusu'nun bazı bölgelerinde görülen bu durum bu şekilde düzenlenmiş diğer tarihi bahçelerde de karşımıza çıkmaktadır. Uzun yıllar bitki bakımı, budama yapılmayan alanlarda özgün peyzaj dokusu kaybolmuş, gelişen bitkiler, yabancı otlar yüzünden sıkışık, ulaşımı zor bir doku oluşmuştur.

Bahçe peyzajını oluşturan bitkilerin dışında diğer mimari elemanların da periyodik bakımlarının yapılması gerekmektedir. Özellikle bu elemanların bitkiler ile aynı ortamda olması onların bozulma süreçlerini tetiklemekte, korunmasında zorluk oluşturmaktadır. Tarihi bahçelerde gelişen bitki kökleri döşeme, merdiven gibi elemanların yerlerinden oynayarak deformasyona uğramasına, hatta parçalanmasına, istinat ya da set

duvarlarında açılmalara, sarmaşık gibi sarıcı bitkilerin kontrolsüz gelişimi ise duvar dokusunun zarar görmesine sebep olmaktadır (Şekil 3.34).

Şekil 3.34 Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde kontrolsüz gelişen bitkiler

Bakımsızlık tarihi bahçelerdeki bazı su elemanlarının da zarar görmesine neden olmaktadır. Suyun temininde kullanılan su yollarının tahrip olması nedeniyle birçok su elemanının susuz kalması, musluk, fıskiye gibi bileşenlerinin de kaybolması sık karşılaşılan bir durumdur (Şekil 3.35).

Şekil 3.35 Solda Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn'in önünde bulunan bahçedeki fıskiyeli havuzun 20. yüzyılın başlarındaki görünümü [61], sağda fıskiyeli havuzun günümüz hali

Benzer bahçe tarzına sahip olan Yıldız Sarayı ve Emirgan Korusu içerisindeki yapay göl, grotto, kaskadlı havuz gibi bazı su elemanlarının tahrip olan su tesisatı sonucu suyu akmamaktadır. Bakımsızlık ve ilerleyen malzeme bozulmaları nedeniyle bu elemanlarda hasar meydana gelmiştir. Bu durum Maslak Kasırları bahçelerindeki su elemanlarında da görülmektedir, yapay göl ve yapay derenin suları kesiktir. Bahçede bulunan grotto ise bakımsızlık nedeniyle kısmen yıkılmıştır. İstanbul'da benzeri olmayan bir su elemanı olan Beykoz Kasrı'nın bahçesinde bulunan grotto da işlevini yitirmiştir (Şekil 3.36).

Şekil 3.36 Beykoz Kasrı bahçesinde harap durumda bulunan grotto ve grottaya ait bakımsız haldeki su yolları

Bakımsızlık nedeniyle bazı tarihi bahçelerde yollar (Şekil 3.37), merdivenler, duvarlar, nişler, süs havuzlarına ait kalıntılar bitkiler ve toprak ile kaplanmıştır.

Şekil 3.37 Solda Yıldız Sarayı Has Ahır'ın çevresindeki bozulmuş yer döşemesi, sağda Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nün bahçesindeki bozulmuş yer döşemesi

Bahçeleri oluşturan bitkilerin hassasiyeti, belirli korunmuşluk durumlarında günümüze ulaşan tarihi bahçelerin gelecek nesillere bozulmadan aktarılmasındaki başlıca zorluklardan biridir. Dayanıklı olmayan türlerin çevresel koşullardan çabuk etkilenerek yaşamını yitirmesi, ömrünü tamamlayanların yerine farklı türlerin dikilmesi, bazılarının ise büyüüp fazlaca gelişmesi, bakımsız kalan ya da bakımı teknik açıdan yetersiz kişilerce yapılan tarihi bahçelerin sürekli değişime ve kayıplara uğramasına yol açmakta, özgün nitelik ve biçimlerinin kaybolmasına sebep olmaktadır.

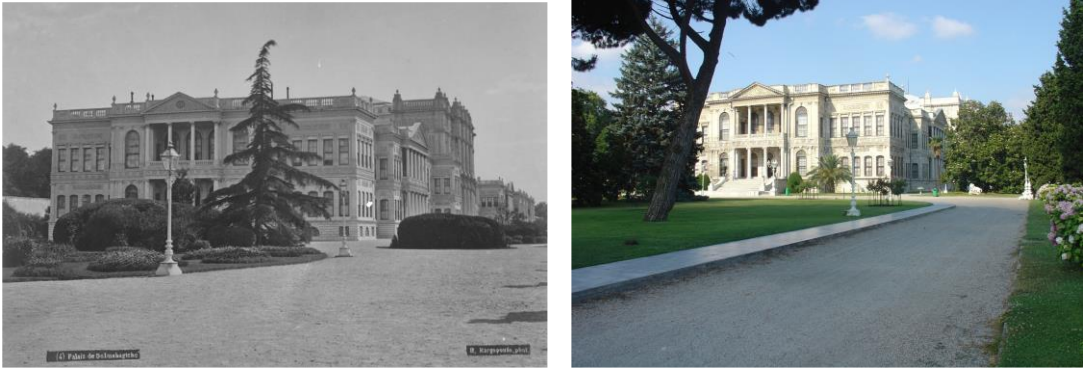
Bitkilerin canlı varlıklar olması, bahçelerdeki bitkisel peyzajın devamlılığının sağlanmasını güçleştirmektedir. Yaşamını yitiren veya bozulan çalıların, çiçeklerin ya da

yer örtücü bitki türlerinin yerine yenisini koymak olanaklıdır. Ancak tarihi bir bahçede yer alan asırlık bir ağacın yerine yenisinin dikilmesi oldukça zordur. Kuruyan bir ağacın yerine bahçenin özgün tasarımının bozulmaması adına aynı türün yetişkin bir bireyinin dikilmesi gereklidir. Örneğin, yaşı 100'ün üstünde olan bir ağacın yerine aynı türün 3-4 yaşındaki ve 1-2 metre boyundaki bir örneğinin dikilmesi bahçenin genel görünümünü etkileyebileceğinden, bu türün en azından 15-20 yaşlarındaki bireylerinin dikilmesi gerekmektedir [22]. Bunun için peyzaj içinde yer alan bitki türlerinin özel olarak yetiştirildikleri alanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde saray ve kasır bahçelerinde bahçe peyzajında kullanılacak bitkilerin yetiştirildiği seralar inşa edilmiş, fidanlıklar oluşturulmuştur. Bu şekilde bahçelerdeki bitki çeşitlerinin devamlılığı sağlanmıştır. Ancak günümüzde bu durum Dolmabahçe ve Yıldız Sarayı seraları ve fidanlıklarında devam etmekte olup diğer bahçeler için de benzer işlemlerin yapıldığı alanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bahçelerin başlıca malzemesi bitkiler olduğundan, bahçenin değişmeyen bir koşulda muhafaza edilmesi olanaksızdır. Tarihi bahçenin görünümü mevsim döngüsü, bitkilerin gelişmesi ve ölmesi sonucu değişmektedir. Bu nedenle korumada ana hedef bahçe kompozisyonun tasarım çizgilerini korumaktır. Bu yüzden bahçe bakımı hem gerektiğinde acil değişimleri, hem de belirli aralıklarla yenilemeye dair uzun vadeli bir programı gerektirmektedir. Bu anlamda değerlendirildiğinde İstanbul'daki tarihi bahçelerde periyodik bakım ve budama çalışmalarının yeteri kadar yapılamadığı, yaşlı ağaçların bakımı ve korunmasının yeterince gerçekleştirilemediği görülmektedir. Tarihi bahçelerde yer alan ağaçlar fırtına, kar, hatalı budamalar, bakımsızlık nedeniyle zarar görmektedir. Bu zararlara zamanında müdahale edilmediğinde ise çürümeler oluşmaktadır. Bu durum ağacın ömrünün kısalmasına neden olmaktadır. Hasar gören ağaçların kovuk ve çürüklerinin tedavi edilmesi, kırılma riski taşıyan ağaçların gövdelerinin bağlanarak sabitlenmesi gibi ağaç restorasyonu kapsamındaki işlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde ağaçlar kurumakta ya da kesilmek zorunda kalmaktadırlar.

Bugün İstanbul'daki birçok tarihi bahçede yaşamını yitiren ağaçların yerleri boş kalmıştır. Ağaçlar dışında tarihi bahçelerdeki çalı, ot ve çiçek türlerinin ise

devamlılığının sağlanamadığı, bitkiler öldükten sonra yerlerinin boş kaldığı ya da yeni türlerin eklendiği görülmektedir (Şekil 3.38, 3.39).

Şekil 3.38 Solda Dolmabahçe Sarayı Mabeyn bahçesinin 20. yüzyıl başındaki görünümü [61], sağda aynı bahçenin günümüz durumu

Şekil 3.39 Solda Ihlamur Kasrı Merasim Köşkü önündeki bahçe düzeni (19. yüzyıl sonu) [58], sağda aynı bahçenin günümüz durumu

3.4 Malzeme Bozulmaları

Tarihi bahçelerde taş, tuğla, harç, metal gibi yapı malzemelerinden imal edilmiş mimari elemanlar hava kirliliği, çözünabilir tuzlar, bitkiler, mikroorganizmalar, donma-erime süreçleri, mekanik etkilerin yarattığı titreşimler gibi çeşitli etmenler ile zarar görmektedir. Bakımsızlıkla beraber bu zararlar artmakta, çatlaklar ileri safhalarda parça kayıpları olarak sonuçlanmakta, bahçe elemanlarının demir donatılarında korozyon meydana gelmektedir. Bozulma türü ve derecesi, bu malzemelerin özelliklerine, boyutuna ve bahçede kullanıldığı yere göre de değişiklik gösterebilmektedir.

3.4.1 Taş, Tuğla, Harç ve Sıvalarda Görülen Bozulmalar

Doğal taşlar peyzaj düzenlemesinde başta döşeme, bordür, kaplama malzemesi, heykel, vazo gibi sanatsal eleman, çeşme, havuz gibi su elemanı yapımı olmak üzere çok geniş kullanıma sahiptirler. Peyzaj mimarlığı çalışmalarında doğal taşların tercih edilmesinde işlevsel, estetik ve dayanıklı olmaları etken olmaktadır. Doğal taşlar kullanışlı ve sağlam olmanın yanı sıra renk ve doku açısından da çeşitlilik sunmaktadır. Doğal taşların peyzaj düzenlemelerinde kullanılmasında taşın fiziksel ve kimyasal özellikleri, iklim koşullarına dayanıklılığı ve maliyeti önemli rol oynar. Ayrıca doğal taşların sertliği, su emme yeteneğini belirleyen gözenekliliği gibi fiziksel özellikleri, onların peyzaj mimarlığı çalışmalarında nerelerde kullanılabileceğini belirleyen etkenlerdir. Taşıyıcı duvar bileşeni olarak kullanılacak bir taş türünde belli ölçüde sertlik, basınç dayanımı, birim ağırlık gibi özellikler önemliyken bir dekoratif elemanın üretiminde kullanılacak taşta kolay işlenebilirlik, renk ve doku, bir kaplama taşında ise aşınma dayanımı gibi özellikler ön plana çıkabilmektedir.

İstanbul'daki tarihi bahçelerde peyzaj mimarlığı çalışmalarında genellikle kullanılan doğal taşlar küfeki taşı, mermerler, kum taşları, granit, traverten, Kandıra taşı, kayrak taşı ve çakıllardır. Söz konusu doğal taşlar genellikle kesilip işlenerek bazen de ocaktan çıktığı şekliyle kullanılmıştır.

İstanbul'daki tarihi bahçelerde harç ve sıvalar, bağlayıcı olarak kireç ve çimento kullanılarak hazırlanmıştır. Kullanılan harca çeşitli özellikler katmak için agrega ve bağlayıcının yanında bazı katkı maddeleri de eklenebilmektedir.

Tarihi bahçelerde kullanılan harçların agregaları taş tozu, tuğla tozu, kum, kırma taş, tuğla kırığı, çakıl gibi çeşitli boyutlardaki malzemelerden oluşmaktadır. Harcın türüne göre bu malzemelerden birkaçı çeşitli oranlarda bir araya getirilmiş olabilir.

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da çimento yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlamıştır. Önceleri yurt dışından getirilen çimento daha sonra yurt içinde kurulan fabrikalarda üretilmiştir [179]. Bu yüzyılda doğal bahçe düzenleme sanatının da etkisi ile bahçede kullanılan çimento içerikli elemanların sayısında artış olmuştur. Çimentolu harçlar yer döşemesi, süs havuzu, yapay gölet, kaskad, grotto, dal şekli verilmiş korkuluk, yapay kaya gibi elemanların üretiminde kullanılmıştır.

3.4.1.1 Çevresel Etkenlerden Kaynaklı Bozulmalar

Tarihi bahçelerde bulunan taş, tuğla, harç ve sıvalar uzun zaman boyunca iklimlere göre değişen çeşitli atmosfer etkilerine maruz kalırlar. Isınma-kuruma, ısınma-soğuma, donma-erime çevrimleri, rüzgâr, yağmur, kar gibi atmosfer etkileri, çözünebilir tuzlar ve hava kirliliği bu malzemelerde çeşitli bozulmalara neden olur.

Açık alanda bulunan bahçe elemanlarının toprak ile temas halinde oluşu, toprağın içerdiği çözünebilir tuzların yağmur veya sulama suyunda çözünerek kapiler yolla (kılcallık) taş, tuğla, harç gibi gözenekli yapı malzemelerinin bünyesine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Sahil kesiminde bulunan bahçe elemanlarını tehdit eden çözünebilir tuzların en önemli kaynağı rüzgârla etrafa savrulan deniz suyudur. Bahçelerde kullanılan gübreler ve kuş dışkıları ise nitrat ve fosfat tuzlarının en önemli kaynaklarıdır. Malzemenin bünyesine ulaşan tuzlar her ısınma-kuruma çevriminde hareketlenmektedir. Genellikle havadaki bağıl nem yüksek, rüzgârın hızı düşük ve dolayısıyla kuruma yavaş olduğunda, malzemenin bünyesindeki tuz kristalleri yüzeyde birikmekte (çiçeklenme) ve yüzey aşınmaları söz konusu olabilmekte, kuruma hızlı olduğunda ise yüzey altında, yüzeye yakın bölgelerde oluşarak çatlaklara, hatta parça kopmasına sebep olabilen gerilimler meydana getirmektedir [180]. Gözenekli yapı malzemelerinin emdiği suyun miktarı, ortamdaki tuzun miktarı ve cinsi de hasarın boyutlarını belirlemektedir. Emilen suyun miktarı, sıvı halden katı hale geçişi sırasında hacim artışından kaynaklanan baskılarla ortaya çıkan don hasarının derecesine de etki eder.

Hava kirliliğinin, bahçe içerisinde kullanılan taş, tuğla, harç ve sıvalardan üretilmiş elemanların bozulmasında önemli etkisi vardır. Kirliliğin verdiği hasarın türü ve derecesi ortamdaki kirliletiçi türü ve miktarına, ayrıca taşın cinsine göre değişir. İstanbul gibi yoğun nüfusun yaşadığı sanayileşmiş bölgelerde en büyük zararı ulaşım, ısınma, enerji üretimi vb. amaçlarla fosil yakıtlarının yanmasıyla açığa çıkan kirlileticiler vermektedir. Bunlardan en büyük hasarı veren kükürt dioksittir. Yanmayla açığa çıkan kükürt dioksit oksitlenerek kükürt trioksit, havadaki nemle veya yağmur suyuyla birleşen kükürt trioksit ise sülfürik aside dönüşür. Ortaya çıkan sülfürik asit mermer, küfeki vb. kireç taşlarının ve kireç bağlayıcılı harçların ana bileşeni olan kalsiyum karbonat ile

tepkimeye girerek kalsiyum sülfat (alçı taşı) tuzunu oluşturur. Keza fosil yakıtlarının yanması sırasında özellikle taşıt egzozlarından açığa çıkan azot dioksit de su veya nemle birleşerek nitrik asit oluşturur. Nitrik asidin kalsiyum karbonat ile tepkimeye girmesiyle kalsiyum nitrat tuzu meydana gelir. Söz konusu kimyasal tepkimelerle ortaya çıkan bu tuzlar ıslanma-kuruma döngüleriyle tekrarlanan çözünme-kristalleşme süreçleri neticesinde taş ve harçların bünyesinde malzeme kaybına yol açan gerilimler oluşturmaktadır.

Fosil yakıtlarının kullanımının bir diğer sonucu, yakılmaları sırasında açığa çıkan yanmamış karbon parçacıklarının malzeme üzerinde koyu renkli birikimlere sebep olmasıdır. Hava kirliliğine bağlı olarak ortaya çıkan bu oluşumlar taş yüzeylerinin yağmur suyu ile yıkanabilen bölümlerinde gri renkli ve süreksiz lekelenmelere, doğrudan yağmur suyu ile yıkanmayan bölümlerinde ise daha yoğun ve genellikle koyu gri-siyah renkli kabuk halindedirler (Şekil 3.40, 3.41).

Şekil 3.40 Solda yüzeyinde kir birikimleri bulunan Beylerbeyi Sarayı bahçesindeki aslan heykeli, sağda belirli noktalarda siyah kabuk şeklinde birikimler olan Ihlamur Kasrı bahçesindeki aslan heykeli

Şekil 3.41 Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde rıhtım boyunca uzanan taş babalı demir parmaklıklar (taş babalar üzerinde kir birikimleri ve siyah kabuk oluşumları görülmektedir)

Bütün bu süreçler taş ve tuğlalarda yüzey erozyonu, kavlanma, oyuklanma, form yumuşaması (Şekil 3.42) veya form kaybı, çatlak, parça kaybı gibi farklı şekil ve derecelerde bozulmalara neden olmaktadır. Benzer süreçler bazı mermer elemanlarda taş yüzeyinin kesme şeker dokusu haline gelmesi şeklinde görülen bir bozulma türünü de ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu etkilerin sonucunda yüzeyi parlatılmış olarak kullanılan mermerin parlaklığı pürüzlü hale gelerek kaybolmaktadır. Bu durumu özellikle Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesinde kullanılan hayvan heykellerinde görmek mümkündür (Şekil 3.28).

Şekil 3.42 Topkapı Sarayı İncirlik Bahçesi'ndeki heykel (heykelde form yumuşaması şeklinde yüzey bozulması görülmektedir)

Oldukça gözenekli malzemeler olan harç ve sıvaların su ve diğer atmosfer etkileri altında bozularak zaman içerisinde özelliklerini kaybetmeleri tarihi bahçelerdeki mimari elemanlarda sık rastlanan bir sorun olmaktadır. Sıcaklık farklılıkları sonucunda oluşan genleşme ve büzölmeler, malzeme bünyesine suyun girmesiyle don etkisi, suda çözünebilir tuzların etkinleşmesi (Şekil 3.43) harç ve sıvalarda fizikomekanik baskılar oluşturarak kavlanma ve dökölmeleri beraberinde getirmektedir.

Şekil 3.43 Beylerbeyi Sarayı birinci set bahçesinin duvarındaki tuz birikimleri

Duvar örgüsünde kullanılan derz harçlarının bozularak duvar örgüsünde kullanılan taşlardan ayrılması, yer yer çeşitli derinliklerde boşluklar meydana gelmesi sık görölen bir durumdur (Şekil 3.44). Harç ve iri taneli taşlardan oluşturulan mozaik benzeri yer döşemelerinde de harçların tutuculuğunu yitirmesi kompozisyonun kaybolmasıyla sonuçlanmaktadır. Merdiven ve gezinti yollarında da harçların parçalanmasıyla benzer durumlar ortaya çıkmaktadır (Şekil 3.45).

Şekil 3.44 Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde yüzey sıvası ve derz harcı bozulmuş bahçe duvarları

Şekil 3.45 Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde ciddi parça kaybına uğramış muhtemelen çimento bağlayıcılı merdiven sıvaları

3.4.1.2 Metal Bileşiklerinden Kaynaklanan Lekelenmeler

Bahçelerdeki taş elemanlarda onları sabitlemede kullanılan kenet, donatı gibi metal bileşenlerden veya taş ve harç elemanların çevrelerindeki parmaklık, kapı, vazo vb. metal elemanlardan kaynaklı lekelenmeler sıkça görülmektedir. En çok karşılaşılan lekeler demir ve bakırın korozyon ürünlerinden kaynaklı lekelerdir. Bu bileşikler genellikle yağmur suyu ile taşın yüzeyine taşınarak gözeneklerinde birirmektedir. Demir bileşiklerinden kaynaklı lekeler kırmızı-kahverengi, bakır bileşiklerinden kaynaklı lekeler ise açık yeşil ile koyu kahve arasında değişir. Şekil 3.46’da yer alan bronz vazonun taş kaidesinde bulunan bakır korozyon ürünlerinin oluşturduğu lekeler görülmektedir. Bu tür lekelerin taş yüzeyine zarar vermeden temizlenmesi güçtür ve uzmanlık gerektirir [180-182].

Şekil 3.46 Dolmabahçe Sarayı’nda Mabeyn-i Hümayun’un önündeki bronz vazo (vazonun kaidesinde bakır bileşiklerinden kaynaklı yeşil renkli lekeler bulunmaktadır)

3.4.1.3 Biyolojik Hasar

Taş, tuğla ve harç içeren bahçe elemanlarının bitkiler ile aynı ortamda bulunması biyolojik kökenli bozulmalara maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Bakımsızlıktan ötürü kontrolsüzce gelişen otsu ve odunsu bitkilerin istilası malzemenin bünyesine nüfuz eden ve gelişen kökleriyle kayba sebep olan parçalanmaları beraberinde getirmektedir. Bahçenin sürekli nemli oluşu ise taşlarda genellikle yosun oluşumunu desteklemektedir (Şekil 3.47). Likenlerin üzerlerine yerleştikleri taşların gözenekleri içerisine giren köksü kısımları (tal) buralarda büyüyerek gözenek çeperlerine basınç uygularlar. Böylelikle malzemede mikro çatlaklar meydana gelir.

Bir başka zarar veren mikroorganizma türü olan mantarlar yaşamlarını sürdürebilmek için organik malzemelere yerleşmeyi tercih ederler. Hayvansal (kuş pisliği, ölü böcek kalıntıları vb.), bitkisel kalıntılar (çürümüş bitkiler), çürümüş mikroorganizma kalıntıları (yosun, alg ve likenler) gibi canlılardan arta kalan maddeler ile bozulmaya uğramış organik konservasyon malzemelerinin yüzeydeki varlığı söz konusu olduğunda bu malzemeler üzerine yerleşen mantarlar taş, tuğla ve harçlarda dolaylı olarak bozulmalara yol açarlar. Mantarlar genellikle taş üzerinde koyu renkli nokta, benek biçimli lekelenme olarak belirirler.

Liken, mantar ve yosunların solunumları sırasında köksü kısımlarından bitki köklerinde olduğu gibi açığa çıkan karbonik asit ve bunların ürettikleri diğer asitler söz konusu malzemelerde kimyasal ayrışma meydana getirirler. Ayrıca yosunların sürekli su tutması, taşın bünyesindeki diğer bozulmaları da arttırmaktadır.

Şekil 3.47 Ihlamur Kasrı bahçesinde bulunan süslü taş eleman (elemanın yüzeyi su yosunları ile kaplıdır)

Sıva ve harçlar üzerinde gelişen yosun, bitki ve benzeri biyolojik oluşumların sıva ve harçlar üzerindeki bozucu etkisi azımsanmayacak kadar fazladır. Bitki köklerinden gelen asit salgılarının malzemeyi ayrıştırmış ve çok daha fazlası köklerin büyüme hareketlerinin oluşturduğu deformasyonlar ve parçalanmalarla ortaya çıkmaktadır. Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde ağaç köklerinin gelişmesi sonucunda taş duvar örgüsünün içerisine girerek örgüyü deformasyona uğratması (Şekil 3.48), hatta istinat duvarlarında geniş çatlak oluşturması (Şekil 3.49), gelişen bitki köklerinin bahçedeki zemin döşemesi ve bordürlerin bazı kısımlarını çatlatması ve yerinden oynatmasına (Şekil 3.49) benzer hasarlar pek çok tarihi bahçede karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.48 Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde ağaç köklerinin zarar verdiği bahçe duvarları

Şekil 3.49 Solda Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde ağaç kökünün gelişmesi sonucu tahribata uğramış bahçe duvarı, sağda aynı bahçede ağaç köklerinin gelişmesi sonucu zarar gören yer döşemesi

3.4.2 Metallerde Görülen Bozulmalar

Bahçelerde yapı malzemesi, yapısal, bütünleyici-destekleyici ya da dekoratif eleman olarak sıklıkla kullanılan metaller demir, kurşun, çinko ve bronz, pirinç gibi bakır alaşımlarıdır. 19. yüzyılda sanayi ürünlerinin yaygınlaşması ile yurt dışından bahçelerde kullanılmak üzere metal elemanlar sipariş edilmiş ve bahçelerde kullanılan metal elemanların sayısında artış olmuştur. Oturma birimleri, su ve süsleme elemanları gibi pek çok peyzaj elemanı metallerden üretilerek peyzaj kompozisyonu içinde yer almıştır. Dökme ve dövme olmak üzere iki şekilde üretilen demir bahçelerde en çok kullanılan metaldir. Duvar örgü sistemi, merdiven, yer döşemesi gibi yürüyüş birimlerinin bağlanması, sabitlenmesi veya desteklenmesi; havuz fıskiyesi, su gideri, korkuluk, parmaklık, bahçe kapısı gibi bütünleyici elemanların, sera, limonluk, kameriye, çeşme, direkli fener ve apliklerin üretimi; grotto gibi süs elemanlarında taşıyıcı iskelet yapımı başta olmak üzere demirin bahçe içinde çok çeşitli kullanımları vardır.

Demirden sonra bahçelerde en çok görülen metal genellikle alaşımları kullanılan bakırdır. Mekanik dayanımı düşük, korozyon direnci yüksek bir metal olan bakırın kalay (tunç/bronz) veya çinko ile alaşımlarının (pirinç) hem mekanik dayanımı yüksektir hem de korozyon direnci daha fazladır. Fener, aplik, çeşme musluğu, vazo, heykel gibi elemanların üretiminde bakır alaşımları tercih edilmiştir. Suyun temininde ve

tahliyesinde ise kurşun, çinko borular ve kurşun gider süzgeçleri bahçelerde yer bulmuştur.

Bahçede bulunan metaller nem, kirleticiler, çözünebilir tuzlar ve diğer metallerle etkileşime girerek korozyona uğrarlar. Korozyon, metallerde oluşan kimyasal ve elektrokimyasal değişimlerdir. Metallerin mineralleşerek tekrar doğada bulundukları şekle dönme çabaları olan korozyon, yüzeysel, bölgesel veya noktasal olabileceği gibi, yüzeyden görünmeyen şekilde iç kısımlarda da gerçekleşebilir [183].

Kuru ortamda havadaki oksijen ile tepkimeye giren demir kırmızı renkli hematit mineralini (Fe_2O_3) oluşturur. Demirin görünümünü değiştiren bu kırmızı pas tabakası epeyce gözenekli olduğundan pek fazla koruma sağlayamaz ve demir suyla temas ettiğinde daha tehlikeli bir korozyon süreci başlayabilir [180]. Islak ortamda gerçekleşen bu süreç elektrokimyasal korozyondur ve demir nesnenin işlevini yitirmesine sebep olabilecek kadar derinlemesine hasar verebilir. Diğer taraftan, demirin korozyon ürünleri demirin hacminin artmasına yol açtığından taş, harç gibi gevrek malzemelerin içinde kullanılan demir donatıların korozyonuyla ortaya çıkan gerilim, bu malzemeler kalın olsa bile onları parçalayacak kadar büyük olur [180].

Hava kirliliği de metal korozyonunu arttıran bir etmendir. Sülfürik ve nitrik asit iyi birer elektrolit olarak hem demirin hem de bakırın korozyonunu destekler. Suda çözünen tuzlar da elektrolit oluşturarak bu sürece katkıda bulunur. Dolayısıyla deniz kenarında bu olumsuz etki daha yoğundur (Şekil 3.50).

Uzun zaman şehir havasına maruz kalan bakır alaşımları çoğunlukla bazik bakır karbonat ve bazik bakır sülfat içeren, genellikle yeşil-mavi renkli bir tabakayla kaplanırlar. Konumu denize yakın olanlarda ise klorür iyonlarından kaynaklı bazik bakır klorürler de bu tabaka içinde yer alabilir [181]. Açık yeşil, hacimli ve pudramsı kristaller halinde beliren bu korozyon ürünlerinin mevcudiyeti, “bronz hastalığı” denilen oldukça tehlikeli bir korozyon türünün varlığının habercisidir (Şekil 3.50) [184]. Koyu siyah ve ince patinalar ise genellikle zararsız olan bakır oksit ve bakır sülfür filmleridir.

Şekil 3.50 Solda Dolmabahçe Sarayı'nda Mabeyn-i Hümayun'un önünde duran üzerinde bakır klorür birikimleri bulunan bronz vazo, sağda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinden üzerinde bakır klorür birikimleri bulunan bronz heykel

Korozyon dışında metaller yorulma, aşınma, aşırı yükleme, yangın, tasarım, detay ve işçilik hataları nedeniyle mekanik bozulmaya uğrarlar [183]. Eğilme, bükülme, kırılma, kopma ve benzeri şekil değişiklikleri metallerde gerçekleşen mekanik bozulma türlerindendir. Malzemede gerçekleşen aşınma metalin formunu yitirmesine neden olurken, yorulma etkisi altında eğilme, bükülme gibi deformasyonlar oluşabilmektedir.

Bahçelerde demirden üretilen direkli aydınlatma elemanları, bahçe korkulukları, parmaklıkları, kapıları ve sera gibi yapılarda çeşitli derecelerde korozyon sıkça görülmektedir (Şekil 3.51). Eski fotoğraflar değerlendirildiğinde ise bahçelerdeki benzer elemanların bazılarının günümüze ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu durum, uzun yıllar bakımsız kalmaktan ötürü ilerlemiş korozyonun ciddi malzeme kaybı ile sonuçlanması neticesinde metal elemanların kullanılamaz hale gelmesinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 3.51 Solda Dolmabahçe Sarayı rıhtımında bulunan paslanmış demir parmaklıklar, ortada Yıldız Sarayı Şale Köşkü bahçesindeki paslanmış demir vazo, sağda Beylerbeyi Sarayı bahçelerinden direkli fener (fenerin kaidesinde yoğun paslanma söz konusudur)

Bahçelerde görülen diğer demir bozulmaları ise grotto ve dalı şeklinde tasarlanmış bahçe korkuluklarıdır. Grottoları taşıyan demir iskeletin paslanmasıyla kesiti genişleyen malzemenin, yüzeydeki harçların koparak düşmesine neden olduğu, korozyon nedeniyle mekanik dayanımı azalan iskeletin grottoyu oluşturan taşların ağırlığı ile deforme olduğu (Şekil 3.52) örneklere rastlanmaktadır. Benzer durum ağaç dalı şeklinde tasarlanmış korkuluklarda da sıklıkla görülmektedir. Dökme demirden imal edilen ana iskeletin paslanması sonucu kesitin genişlemesi, çoğu örnekte çevresel etkenlerle yıpranmış ağaç dalı şeklinde sıvanın dökülmesine neden olmaktadır (Şekil 3.52).

Şekil 3.52 Solda Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri bahçesinde bulunan grotto (grottonun demir iskeleti korozyona uğramış ve parça kayıpları oluşmuştur), sağda aynı bahçede iskeleti korozyona uğrayan ağaç dalı şeklinde bahçe korkuluğu

3.4.3 Ahşaplarda Görülen Bozulmalar

Ahşap, tarihi bahçelerde köprü, çardak, çit, kapı, bahçe köşkü gibi çeşitli elemanların üretiminde kullanılmıştır. Açık hava koşullarına maruz kalan ahşap bazı kimyasal ve fiziksel değişimlere uğramaktadır. Havada bulunan kirletici gazlar, güneş ışığı, yağmur gibi etmenlerle renk kaybı, çatlaklar, yüzey aşınması gibi bozulmalar meydana gelir. Higroskopik bir malzeme olan ahşabın ortamın bağıl nemine göre havadan su buharı alıp vermesi sonucu meydana gelen uzama, şişme ve büzülme ahşabın çalışmasına ve zamanla yüzeyinde çatlakların oluşmasına sebep olmaktadır. Nemin ahşap malzemeye bir başka etkisi ise mikroorganizmaların barınmasını kolaylaştırmasıdır. Nem oranı yüksek ahşap malzeme birçok mantar, böcek ve bakteri türü için ideal bir yaşam ortamı oluşturmaktadır. Bu nedenle, nemli ahşap malzemeler çok kolaylıkla ve kısa sürede mantar, böcek ve bakteriler tarafından tahrip edilebilmektedir. Mantar, bakteri ve böcek varlığı bulunan ahşap malzemeler mekanik etkiler karşısında da daha kolay tahrip olmaktadır. Çünkü biyolojik etkinlik ahşap liflerine etki ederek liflerin yapısal olarak zayıflamasına neden olmaktadır. Benzer şekilde mekanik olarak zarar görmüş bir malzemeye biyolojik tahripçilerin arız olması da kolaylaşmaktadır.

Ahşabın çevresel faktörlerden kolayca etkilenmesi, mantar böcek gibi biyolojik zararlılara karşı dayanıksız oluşu tarihi bahçelerdeki birçok ahşap elemanın günümüze ulaşamamasına neden olmuştur. Günümüze ulaşan örneklerin birçoğu onarımlar esnasında yenilenmiş elemanlardır (Şekil 3.53).

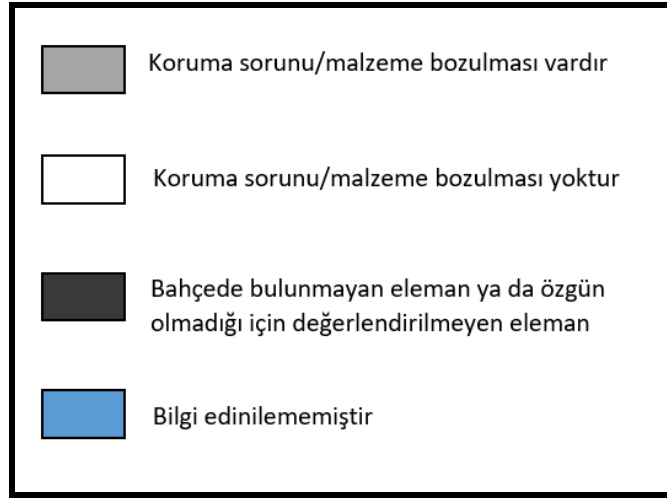

Şekil 3.53 Yıldız Sarayı Ada Köşkü'nün solda restorasyon öncesi [61], sağda günümüz durumu

Günümüze ulaşan sayılı özgün örneklerde ise ahşabın çalışması sonucu burulma, çarpılma gibi form değişikliği, yüzey yıpranması, böcek tahribatı, çürüme, parça kaybı gibi hasarlar görülmektedir.

3.5 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Sınıflandırılan bahçelerde tespit edilen koruma sorunlarının ne düzeyde olduğunu aktarmak amacıyla bölüm sonu çizelgesi oluşturulmuştur. Tespit edilen koruma sorunları çizelge içinde alt ve üst başlıklar şeklinde sınıflandırılarak, çalışılan bahçeler değerlendirilmiştir.

Şekil 3.54 Bahçelerdeki bölümlerin ve mimari elemanların korunmuşluk durumunu gösteren çizelgelerin lejandı

Çizelge 3.1 Saray bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		SARAY BAHÇELERİ				
TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI		Topkapı Sarayı Bahçeleri	Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri	Çırağan Sarayı Bahçeleri	Dolmabahçe Sarayı Bahçeleri	Yıldız Sarayı Bahçeleri
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ	Çevre düzenlemesi nedeniyle bahçede alan kaybı ya da mimari elemanlarda kayıp					
	Bahçenin özgün çevresinin değişmesi					
	Bahçenin bir kısmının imara açılması					
HATALI MÜDAHALE VE KULLANIMIDAN KAYNAKLI SORUNLAR	Bahçenin yanlış işlevlendirilmesi				1	
	Mimari elemanların özgün şeklinin ve malzemesinin değişmesi					
	Bahçenin peyzaj düzeninin (yürüyüş yolları, çim alan vb.) değişmesi					
	Bahçeye yeni üretilen mimari elemanların eklenmesi					
	Bahçeye başka bahçeden tarihi/özgün mimari eleman getirilmesi					
	Bahçe içindeki özgün mimari elemanların yerlerinin değiştirilmesi					
	Bahçenin özgün mimari elemanlarının başka bahçeye taşınması					
	Aşırı ziyaretçi etkisi ile yıpranma					
	Bahçeye yeni bitki türlerinin eklemesi ile özgün bitkisel dokunun değişmesi					
BAKIMSIZLIK	Bahçedeki bitki dokusunun kapalı ve geçirimsiz hale gelmesi					
	Bahçedeki bitkilerin yaşamını yitirmesi sonucu özgün bitki dokusunun bozulması					
	Bahçedeki mimari elemanların kaybolması					
	Bahçedeki gezinti birimlerinin toprak ve bitkiler ile kaplanması					
	Bahçeye ait su yollarının tahrip olması					
YAPI MALZEMELERİNDE BOZULMALAR	Harç, Sıvalar ile Taş ve Tuğlalarda Görülen Bozulmalar	Kaskad, grotto, yapay kaya vb. elemanların sıvalarında dağılma/parça kaybı				
		Demir donatı korozyonu nedeniyle sıvalarda çatlak/parça kopması				
		Sıvalı yüzeylerde kirlenme				
		Duvarların yüzeyinde yosun oluşumu				
		Duvarların yüzeyinde bitki oluşumu				
		Duvarların sıvalarında çiçeklenme				
		Duvarların sıvalarında dökülme				
		Duvarlardaki derz harçlarının bozulması				
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle duvarda çatlak oluşumu/dağılma				

Çizelge 3.1 Saray bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge (devamı)

		Taş veya tuğla elemanlarda kirlenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda siyah kabuk oluşumu					
		Taş veya tuğla elemanlarda çatlak					
		Taş veya tuğla elemanlarda parça kaybı					
		Taş veya tuğla elemanlarda demir donatının korozyonu sebebiyle kırılma/parça kopması					
		Taş veya tuğla elemanlarda demir korozyonu lekesi					
		Taş veya tuğla elemanlarda bakır korozyonu lekesi					
		Taş veya tuğla elemanlarda çiçeklenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda oyuklanma					
		Taş elemanlarda şekerlenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda yüzey erozyonu/form yumuşaması					
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle taban döşemesinin yerinden oynaması/dağılması					
		Taban döşemesi, merdiven gibi gezinti birimlerinde yıpranma					
	Metallerde Görülen Bozulmalar	Demir elemanlarda korozyon					
		Demir taşıyıcı ya da iskelete sahip elemanlarda deformasyon					
		Demir elemanlarda parça kaybı					
		Bakır elemanlarda korozyon					
	Ahşaplarda Görülen Bozulmalar	Yıpranma					
		Çatlak					
		Parça kaybı					
		Deformasyon					

Çizelge 3.2 Kasır bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		KASIR BAHÇELERİ	Aynalkavak Kasrı Bahçeleri	Maslak Kasırları Bahçeleri ve Maslak Korusu	İhlamur Kasrı Bahçeleri ve İhlamur Mesiresi	Küçüksu Kasrı Bahçeleri ve Küçüksu Mesiresi	Beykoz Kasrı Bahçeleri ve Beykoz Çayırı	Ayazağa Kasrı Bahçeleri ve Ayazağa Korusu
TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI								
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ	Çevre düzenlemesi nedeniyle bahçede alan kaybı ya da mimari elemanlarda kayıp							
	Bahçenin özgün çevresinin değişmesi							
	Bahçenin bir kısmının imara açılması							
HATALI MÜDAHALE VE KULLANIMDAN KAYNAKLI SORUNLAR	Bahçenin yanlış işlevlendirilmesi							
	Mimari elemanların özgün şeklinin ve malzemesinin değişmesi							
	Bahçenin peyzaj düzeninin (yürüyüş yolları, çim alan vb.) değişmesi							
	Bahçeye yeni üretilen mimari elemanların eklenmesi							
	Bahçeye başka bahçeden tarihi/özgün mimari eleman getirilmesi							
	Bahçe içindeki özgün mimari elemanların yerlerinin değiştirilmesi							
	Bahçenin özgün mimari elemanlarının başka bahçeye taşınması							
	Aşırı ziyaretçi etkisi ile yıpranma							
	Bahçeye yeni bitki türlerinin eklenmesi ile özgün bitkisel dokunun değişmesi							
BAKIMSIZLIK	Bahçedeki bitki dokusunun kapalı ve geçirimsiz hale gelmesi							
	Bahçedeki bitkilerin yaşamını yitirmesi sonucu özgün bitki dokusunun bozulması							
	Bahçedeki mimari elemanların kaybolması							
	Bahçedeki gezinti birimlerinin toprak ve bitkiler ile kaplanması							
	Bahçeye ait su yollarının tahrip olması							
YAPI MALZEMELERİNDE BOZULMALAR	Harç, Sıvalar ile Taş ve Tuğlalarda Görülen Bozulmalar	Kaskad, grotto, yapay kaya vb. elemanların sıvalarında dağılma/parça kaybı						
		Demir donatı korozyonu nedeniyle sıvalarda çatlak/parça kopması						
		Sıvalı yüzeylerde kirlenme						
		Duvarların yüzeyinde yosun oluşumu						
		Duvarların yüzeyinde bitki oluşumu						
		Duvarların sıvalarında çiçeklenme						
		Duvarların sıvalarında dökülme						
		Duvarlardaki derz harçlarının bozulması						
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle duvarda çatlak oluşumu/dağılma						

Çizelge 3.2 Kasır bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge (devamı)

		Taş veya tuğla elemanlarda kirlenme																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													</
--	--	-------------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	----

Çizelge 3.3 Yabancı kurumlara ait yapıların bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		YABANCI KURUM YAPILARINA AIT BAHÇELER	Fransız Sarayı Bahçeleri	İsveç Başkonsolosluğu Bahçeleri	Almanya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri	Avusturya Büyükelçiliği Yazlık Konutu Bahçeleri ¹	Alman Hastanesi Bahçeleri	Saint Joseph Fransız Lisesi Bahçeleri
TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI								
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ	Çevre düzenlemesi nedeniyle bahçede alan kaybı ya da mimari elemanlarda kayıp							
	Bahçenin özgün çevresinin değişmesi							
	Bahçenin bir kısmının imara açılması							
HATALI MÜDAHALE VE KULLANIMDAN KAYNAKLI SORUNLAR	Bahçenin yanlış işlevlendirilmesi							
	Mimari elemanların özgün şeklinin ve malzemesinin değişmesi							
	Bahçenin peyzaj düzeninin (yürüyüş yolları, çim alan vb.) değişmesi							
	Bahçeye yeni üretilen mimari elemanların eklenmesi							
	Bahçeye başka bahçeden tarihi/özgün mimari eleman getirilmesi							
	Bahçe içindeki özgün mimari elemanların yerlerinin değiştirilmesi							
	Bahçenin özgün mimari elemanlarının başka bahçeye taşınması							
	Aşırı ziyaretçi etkisi ile yıpranma							
	Bahçeye yeni bitki türlerinin eklenmesi ile özgün bitkisel dokunun değişmesi							
BAKIMSIZLIK	Bahçedeki bitki dokusunun kapalı ve geçirimsiz hale gelmesi							
	Bahçedeki bitkilerin yaşamını yitirmesi sonucu özgün bitki dokusunun bozulması							
	Bahçedeki mimari elemanların kaybolması							
	Bahçedeki gezinti birimlerinin toprak ve bitkiler ile kaplanması							
	Bahçeye ait su yollarının tahrip olması							
YAPI MALZEMELERİNDE BOZULMALAR	Harc, Sıvalar ile Taş ve Tuğlalarda Görülen Bozulmalar	Kaskad, grotto, yapay kaya vb. elemanların sıvalarında dağılma/parça kaybı						
		Demir donatı korozyonu nedeniyle sıvalarda çatlak/parça kopması						
		Sıvalı yüzeylerde kirlenme						
		Duvarların yüzeyinde yosun oluşumu						
		Duvarların yüzeyinde bitki oluşumu						
		Duvarların sıvalarında çiçeklenme						
		Duvarların sıvalarında dökülme						
		Duvarlardaki derz harçlarının bozulması						
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle duvarda çatlak oluşumu/dağılma						

Çizelge 3.3 Yabancı kurumlara ait yapıların bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge (devamı)

		Taş veya tuğla elemanlarda kirlenme						
		Taş veya tuğla elemanlarda siyah kabuk oluşumu						
		Taş veya tuğla elemanlarda çatlak						
		Taş veya tuğla elemanlarda parça kaybı						
		Taş veya tuğla elemanlarda demir donatının korozyonu sebebiyle kırılma/parça kopması						
		Taş veya tuğla elemanlarda demir korozyonu lekesi						
		Taş veya tuğla elemanlarda bakır korozyonu lekesi						
		Taş veya tuğla elemanlarda çiçeklenme						
		Taş veya tuğla elemanlarda oyuklanma						
		Taş elemanlarda şekerlenme						
		Taş veya tuğla elemanlarda yüzey erozyonu/form yumuşaması						
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle taban döşemesinin yerinden oynaması/dağılması						
		Taban döşemesi, merdiven gibi gezinti birimlerinde yıpranma						
	Metallerde Görülen Bozulmalar	Demir elemanlarda korozyon						
		Demir taşıyıcı ya da iskelete sahip elemanlarda deformasyon						
		Demir elemanlarda parça kaybı						
		Bakır elemanlarda korozyon						
	Ahşaplarda Görülen Bozulmalar	Yıpranma						
		Çatlak						
		Parça kaybı						
		Deformasyon						

Çizelge 3.4 Korulardaki koruma sorunlarını gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		KORULAR	Naile Sultan Korusu	Emirgan Korusu	Abraham Paşa Korusu	Hidiv Korusu	Vahdettin Korusu
		TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI					
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ	Çevre düzenlemesi nedeniyle bahçede alan kaybı ya da mimari elemanlarda kayıp						
	Bahçenin özgün çevresinin değişmesi						
	Bahçenin bir kısmının imara açılması						
HATALI MÜDAHALE VE KULLANIMDAN KAYNAKLI SORUNLAR	Bahçenin yanlış işlevlendirilmesi						
	Mimari elemanların özgün şeklinin ve malzemesinin değişmesi						
	Bahçenin peyzaj düzeninin (yürüyüş yolları, çim alan vb.) değişmesi						
	Bahçeye yeni üretilen mimari elemanların eklenmesi						
	Bahçeye başka bahçeden tarihi/özgün mimari eleman getirilmesi						
	Bahçe içindeki özgün mimari elemanların yerlerinin değiştirilmesi						
	Bahçenin özgün mimari elemanlarının başka bahçeye taşınması						
	Aşırı ziyaretçi etkisi ile yıpranma						
	Bahçeye yeni bitki türlerinin eklemesi ile özgün bitkisel dokunun değişmesi						
BAKIMSIZLIK	Bahçedeki bitki dokusunun kapalı ve geçirimsiz hale gelmesi						
	Bahçedeki bitkilerin yaşamını yitirmesi sonucu özgün bitki dokusunun bozulması						
	Bahçedeki mimari elemanların kaybolması						
	Bahçedeki gezinti birimlerinin toprak ve bitkiler ile kaplanması						
	Bahçeye ait su yollarının tahrip olması						
YAPI MALZEMELERİNDE BOZULMALAR	Harç, Sıvalar ile Taş ve Tuğlalarda Görülen Bozulmalar	Kaskad, grotto, yapay kaya vb. elemanların sıvalarında dağılma/parça kaybı					
		Demir donatı korozyonu nedeniyle sıvalarda çatlak/parça kopması					
		Sıvalı yüzeylerde kirlenme					
		Duvarların yüzeyinde yosun oluşumu					
		Duvarların yüzeyinde bitki oluşumu					
		Duvarların sıvalarında çiçeklenme					
		Duvarların sıvalarında dökülme					
		Duvarlardaki derz harçlarının bozulması					
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle duvarda çatlak oluşumu/dağılma					

Çizelge 3.4 Korulardaki koruma sorunlarını gösteren çizelge (devamı)

		Taş veya tuğla elemanlarda kirlenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda siyah kabuk oluşumu					
		Taş veya tuğla elemanlarda çatlak					
		Taş veya tuğla elemanlarda parça kaybı					
		Taş veya tuğla elemanlarda demir donatının korozyonu sebebiyle kırılma/parça kopması					
		Taş veya tuğla elemanlarda demir korozyonu lekesi					
		Taş veya tuğla elemanlarda bakır korozyonu lekesi					
		Taş veya tuğla elemanlarda çiçeklenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda oyuklanma					
		Taş elemanlarda şekerlenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda yüzey erozyonu/form yumuşaması					
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle taban döşemesinin yerinden oynaması/dağılması					
		Taban döşemesi, merdiven gibi gezinti birimlerinde yıpranma					
	Metallerde Görülen Bozulmalar	Demir elemanlarda korozyon					
		Demir taşıyıcı ya da iskelete sahip elemanlarda deformasyon					
		Demir elemanlarda parça kaybı					
		Bakır elemanlarda korozyon					
	Ahşaplarda Görülen Bozulmalar	Yıpranma					
		Çatlak					
		Parça kaybı					
		Deformasyon					

Çizelge 3.5 Konut bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		KÖŞK KONAK VE YALI BAHÇELERİ				
TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI			Atlı Köşk'ün Bahçesi	Rıdvan Paşa Köşkü Bahçesi	Sait Halim Paşa Yalısı Bahçeleri	Huber Köşkü Bahçeleri
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ	Çevre düzenlemesi nedeniyle bahçede alan kaybı ya da mimari elemanlarda kayıp					
	Bahçenin özgün çevresinin değişmesi					
	Bahçenin bir kısmının imara açılması					
HATALI MÜDAHALE VE KULLANIMDAN KAYNAKLI SORUNLAR	Bahçenin yanlış işlevlendirilmesi					
	Mimari elemanların özgün şeklinin ve malzemesinin değişmesi					
	Bahçenin peyzaj düzeninin (yürüyüş yolları, çim alan vb.) değişmesi					
	Bahçeye yeni üretilen mimari elemanların eklenmesi					
	Bahçeye başka bahçeden tarihi/özgün mimari eleman getirilmesi					
	Bahçe içindeki özgün mimari elemanların yerlerinin değiştirilmesi					
	Bahçenin özgün mimari elemanlarının başka bahçeye taşınması					
	Aşırı ziyaretçi etkisi ile yıpranma					
	Bahçeye yeni bitki türlerinin eklemesi ile özgün bitkisel dokunun değişmesi					
BAKIMSIZLIK	Bahçedeki bitki dokusunun kapalı ve geçirimsiz hale gelmesi					
	Bahçedeki bitkilerin yaşamını yitirmesi sonucu özgün bitki dokusunun bozulması					
	Bahçedeki mimari elemanların kaybolması					
	Bahçedeki gezinti birimlerinin toprak ve bitkiler ile kaplanması					
	Bahçeye ait su yollarının tahrip olması					
YAPI MALZEMELERİNDE BOZULMALAR	Harç, Sıvalar ile Taş ve Tuğlalarda Görülen Bozulmalar	Kaskad, grotto, yapay kaya vb. elemanların sıvalarında dağılma/parça kaybı				
		Demir donatı korozyonu nedeniyle sıvalarda çatlak/parça kopması				
		Sıvalı yüzeylerde kirlenme				
		Duvarların yüzeyinde yosun oluşumu				
		Duvarların yüzeyinde bitki oluşumu				
		Duvarların sıvalarında çiçeklenme				
		Duvarların sıvalarında dökülme				
		Duvarlardaki derz harçlarının bozulması				
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle duvarda çatlak oluşumu/dağılma				

Çizelge 3.5 Konut bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge (devamı)

		Taş veya tuğla elemanlarda kirlenme				
		Taş veya tuğla elemanlarda siyah kabuk oluşumu				
		Taş veya tuğla elemanlarda çatlak				
		Taş veya tuğla elemanlarda parça kaybı				
		Taş veya tuğla elemanlarda demir donatının korozyonu sebebiyle kırılma/parça kopması				
		Taş veya tuğla elemanlarda demir korozyonu lekesi				
		Taş veya tuğla elemanlarda bakır korozyonu lekesi				
		Taş veya tuğla elemanlarda çiçeklenme				
		Taş veya tuğla elemanlarda oyuklanma				
		Taş elemanlarda şekerlenme				
		Taş veya tuğla elemanlarda yüzey erozyonu/form yumuşaması				
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle taban döşemesinin yerinden oynaması/dağılması				
		Taban döşemesi, merdiven gibi gezinti birimlerinde yıpranma				
	Metallerde Görülen Bozulmalar	Demir elemanlarda korozyon				
		Demir taşıyıcı ya da iskelete sahip elemanlarda deformasyon				
		Demir elemanlarda parça kaybı				
		Bakır elemanlarda korozyon				
	Ahşaplarda Görülen Bozulmalar	Yıpranma				
		Çatlak				
		Parça kaybı				
		Deformasyon				

Çizelge 3.6 Dini yapılar ve kamu yapılarının bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		DİNİ YAPILAR VE KAMU YAPILARINA AİT BAHÇELER	Darülaceze Bahçesi	Şişli Etfal Hastanesi Bahçesi	Bahariye Nezareti Bahçesi	Bulgar Ekserhanesi Bahçesi	Şehzade Cami Bahçesi	Fatih Cami Bahçesi
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ		TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI						
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ	Çevre düzenlemesi nedeniyle bahçede alan kaybı ya da mimari elemanlarda kayıp							
	Bahçenin özgün çevresinin değişmesi							
	Bahçenin bir kısmının imara açılması							
HATALI MÜDAHALE VE KULLANIMDAN KAYNAKLI SORUNLAR	Bahçenin yanlış işlevlendirilmesi							
	Mimari elemanların özgün şeklinin ve malzemesinin değişmesi							
	Bahçenin peyzaj düzeninin (yürüyüş yolları, çim alan vb.) değişmesi							
	Bahçeye yeni üretilen mimari elemanların eklenmesi							
	Bahçeye başka bahçeden tarihi/özgün mimari eleman getirilmesi							
	Bahçe içindeki özgün mimari elemanların yerlerinin değiştirilmesi							
	Bahçenin özgün mimari elemanlarının başka bahçeye taşınması							
	Aşırı ziyaretçi etkisi ile yıpranma							
	Bahçeye yeni bitki türlerinin eklenmesi ile özgün bitkisel dokunun değişmesi							
BAKIMSIZLIK	Bahçedeki bitki dokusunun kapalı ve geçirimsiz hale gelmesi							
	Bahçedeki bitkilerin yaşamanı yitirmesi sonucu özgün bitki dokusunun bozulması							
	Bahçedeki mimari elemanların kaybolması							
	Bahçedeki gezinti birimlerinin toprak ve bitkiler ile kaplanması							
	Bahçeye ait su yollarının tahrip olması							
YAPI MALZEMELERİNDE BOZULMALAR	Harç, Sıvalar ile Taş ve Tuğlalarda Görülen Bozulmalar	Kaskad, grotto, yapay kaya vb. elemanların sıvalarında dağılma/parça kaybı						
		Demir donatı korozyonu nedeniyle sıvalarda çatlak/parça kopması						
		Sıvalı yüzeylerde kirlenme						
		Duvarların yüzeyinde yosun oluşumu						
		Duvarların yüzeyinde bitki oluşumu						
		Duvarların sıvalarında çiçeklenme						
		Duvarların sıvalarında dökülme						
		Duvarlardaki derz harçlarının bozulması						
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle duvarda çatlak oluşumu/dağılma						

Çizelge 3.6 Dini yapılar ve kamu yapılarının bahçelerindeki koruma sorunlarını gösteren çizelge (devamı)

		Taş veya tuğla elemanlarda kirlenme						
		Taş veya tuğla elemanlarda siyah kabuk oluşumu						
		Taş veya tuğla elemanlarda çatlak						
		Taş veya tuğla elemanlarda parça kaybı						
		Taş veya tuğla elemanlarda demir donatının korozyonu sebebiyle kırılma/parça kopması						
		Taş veya tuğla elemanlarda demir korozyonu lekesi						
		Taş veya tuğla elemanlarda bakır korozyonu lekesi						
		Taş veya tuğla elemanlarda çiçeklenme						
		Taş veya tuğla elemanlarda oyuklanma						
		Taş elemanlarda şekerlenme						
		Taş veya tuğla elemanlarda yüzey erozyonu/form yumuşaması						
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle taban döşemesinin yerinden oynaması/dağılması						
		Taban döşemesi, merdiven gibi gezinti birimlerinde yıpranma						
	Metallerde Görülen Bozulmalar	Demir elemanlarda korozyon						
		Demir taşıyıcı ya da iskelete sahip elemanlarda deformasyon						
		Demir elemanlarda parça kaybı						
		Bakır elemanlarda korozyon						
	Ahşaplarda Görülen Bozulmalar	Yıpranma						
		Çatlak						
		Parça kaybı						
		Deformasyon						

Çizelge 3.7 Mesire ve parklardaki koruma sorunlarını gösteren çizelge

BAHÇE TÜRÜ		MESİRE VE PARKLAR					
		TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI	Kâğıthane Mesiresi	Fenerbahçe Parkı	Sultan Ahmet Parkı	Doğancılar Parkı	Kısıklı Millet Parkı
ŞEHİRLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİSİ	Çevre düzenlemesi nedeniyle bahçede alan kaybı ya da mimari elemanlarda kayıp						
	Bahçenin özgün çevresinin değişmesi						
	Bahçenin bir kısmının imara açılması						
HATALI MÜDAHALE VE KULLANIMDAN KAYNAKLI SORUNLAR	Bahçenin yanlış işlevlendirilmesi						
	Mimari elemanların özgün şeklinin ve malzemesinin değişmesi						
	Bahçenin peyzaj düzeninin (yürüyüş yolları, çim alan vb.) değişmesi						
	Bahçeye yeni üretilen mimari elemanların eklenmesi						
	Bahçeye başka bahçeden tarihi/özgün mimari eleman getirilmesi						
	Bahçe içindeki özgün mimari elemanların yerlerinin değiştirilmesi						
	Bahçenin özgün mimari elemanlarının başka bahçeye taşınması						
	Aşırı ziyaretçi etkisi ile yıpranma						
	Bahçeye yeni bitki türlerinin eklemesi ile özgün bitkisel dokunun değişmesi						
BAKIMSIZLIK	Bahçedeki bitki dokusunun kapalı ve geçirimsiz hale gelmesi						
	Bahçedeki bitkilerin yaşamını yitirmesi sonucu özgün bitki dokusunun bozulması						
	Bahçedeki mimari elemanların kaybolması						
	Bahçedeki gezinti birimlerinin toprak ve bitkiler ile kaplanması						
	Bahçeye ait su yollarının tahrip olması						
YAPI MALZEMELERİNDE BOZULMALAR	Harç, Sıvalar ile Taş ve Tuğlalarda Görülen Bozulmalar	Kaskad, grotto, yapay kaya vb. elemanların sıvalarında dağılma/parça kaybı					
		Demir donatı korozyonu nedeniyle sıvalarda çatlak/parça kopması					
		Sıvalı yüzeylerde kirlenme					
		Duvarların yüzeyinde yosun oluşumu					
		Duvarların yüzeyinde bitki oluşumu					
		Duvarların sıvalarında çiçeklenme					
		Duvarların sıvalarında dökülme					
		Duvarlardaki derz harçlarının bozulması					
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle duvarda çatlak oluşumu/dağılma					

Çizelge 3.7 Mesire ve parklardaki koruma sorunlarını gösteren çizelge (devamı)

		Taş veya tuğla elemanlarda kirlenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda siyah kabuk oluşumu					
		Taş veya tuğla elemanlarda çatlak					
		Taş veya tuğla elemanlarda parça kaybı					
		Taş veya tuğla elemanlarda demir donatının korozyonu sebebiyle kırılma/parça kopması					
		Taş veya tuğla elemanlarda demir korozyonu lekesi					
		Taş veya tuğla elemanlarda bakır korozyonu lekesi					
		Taş veya tuğla elemanlarda çiçeklenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda oyuklanma					
		Taş elemanlarda şekerlenme					
		Taş veya tuğla elemanlarda yüzey erozyonu/form yumuşaması					
		Gelişen bitki kökleri nedeniyle taban döşemesinin yerinden oynaması/dağılması					
		Taban döşemesi, merdiven gibi gezinti birimlerinde yıpranma					
	Metallerde Görülen Bozulmalar	Demir elemanlarda korozyon					
		Demir taşıyıcı ya da iskelete sahip elemanlarda deformasyon					
		Demir elemanlarda parça kaybı					
		Bakır elemanlarda korozyon					
	Ahşaplarda Görülen Bozulmalar	Yıpranma					
		Çatlak					
		Parça kaybı					
		Deformasyon					

SONUÇ VE ÖNERİLER

İstanbul’da günümüze ulaşan tarihi bahçelerin çoğu Osmanlı Dönemi’nde tasarlanarak uygulanmış bahçelerdir. Osmanlı bahçelerinin bir kısmının temeli ise Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Bunlar Osmanlı Dönemi’nde gelişen ihtiyaçlar, kullanım amaçları göz önüne alınarak, dönemin etkin olan tasarım özellikleri kullanılarak yeniden düzenlenmiş ve değişikliklere uğramışlardır.

İstanbul’da günümüze ulaşan tarihi bahçelerin tasarımları yapıldıkları dönemlere göre çeşitlilik göstermektedir. Bahçelerin tasarımında, fetih sonrasında İstanbul’da karşılaşılan Bizans bahçe kültürü ile uzun yıllar egemen olan Osmanlı’nın Doğu ve Batı uygarlıklarından esinlenerek oluşturduğu bir bahçe tasarım anlayışı etkili olmuştur. Zamanında bahçelerinin çeşitliliği ve güzelliği ile anılan İstanbul, bu tarihi güzelliklerin korunamaması ya da korunmasında yaşanan sıkıntılardan ötürü günümüzde bu özelliğini yitirmiştir.

Bir tespit çalışması olan bu araştırmada İstanbul’daki bahçe tipleri, bahçelerin mimari elemanları ve genel koruma sorunları belirlenmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak İstanbul’daki tarihi bahçelerin kullanım amaçları ve ilişkide oldukları yapılar dikkate alınarak saray bahçeleri, kasır bahçeleri, köşk, konak ve yalı bahçeleri, kamu kurumlarına ait bahçeler, yabancı kurumlara ait bahçeler, dini yapıların bahçeleri, korular, mesire ve parklar ile diğer bahçeler olmak üzere sınıflandırılması yapılmıştır.

Sınıflandırılan bahçelerden büyük ölçekli olanlar korular ve mesirelerdir. Bu bahçelerde doğa ön planda olup özenle tasarlanmış kısımlar genellikle bahçe içinde bir köşk, bir su elemanının çevresi gibi küçük alanlarla sınırlı kalmış, diğer kısımlar ya doğal hali ile bırakılmış ya da çok az müdahale görmüştür. Mesire ve korular dışında kalan diğer

bahçeler ise daha küçük boyutlu, genellikle içe dönük, ilişkide oldukları yapıyı belirli bir sınır ve düzen içinde kuşatarak estetik ve fonksiyonel bir çevre oluşturan bahçelerdir. Bahsedilen bu bahçe türlerinin tek başına ya da her iki türün bir arada veya birbiri ile ilişkili olacak şekilde tasarlanması da söz konusudur. Örneğin köşk, yalı gibi konutlar çevrelerinde bir iç bahçeye, aynı zamanda koru şeklinde bir de dış bahçeye sahiptirler. İmparatorluk yapıları olan kasırlar koru, mesire veya çayırırlar ile bağlantılı olacak şekilde tasarlanmışlardır. Sarayların yakın çevrelerindeki gezinti ya da av alanı olarak kullanılan korular da dış bahçe niteliğindedir. Benzer durum elçiliklere ait yazlık konutlar, hastane, okul gibi geniş dış bahçelere sahip yabancı kurum yapılarında da görülmektedir.

Halkın kullanımına açık, günümüzün parklarına benzer işleve sahip olarak tasarlanan mesireler ve önceleri halk bahçeleri olarak anılan (örneğin Millet Bahçesi) parkların bazıları padişaha ait bir hasbahçenin kamuya mal edilmesi yoluyla oluşturulmuştur (örneğin Bebek Bahçesi ve Fener Bahçesi). Şehircilik faaliyetleri ile birlikte yapılan meydan düzenlemelerinde de kamuya hizmet etmek üzere bahçeler tasarlanmıştır. Özel mülkiyette olan bahçeler de ayrı bir grubu oluşturmaktadır.

Dini yapılara ait bahçeler değerlendirildiğinde, külliye olarak tasarlanmış camilerin büyük bahçeleri dikkat çekmektedir. Çok yalın bir şekilde tasarlanan bu bahçelerin kompozisyonu ışınsal yollar, sıralı ağaçlar ölçüsünde kalmıştır. Araştırmalar sonucunda yalnızca Fatih Camisi'nde peyzaj düzeninin diğer camilere göre farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. İncelenen eski bir harita ve fotoğraf bahçede şekillendirilmiş çiçek parterlerinin, çim alan içinde kıvrımlı yolların ve fiskiyeli bir süs havuzunun olduğunu göstermiştir. Osmanlı kültüründe çeşme, cami gibi yapılar insanların toplanma, sosyalleşme alanları olarak da işlev görmüşlerdir. Fatih Camisi'nde yapılan düzenlemenin bu amaca hizmet ettiği söylenebilir. Diğer dinlere ait yapıların bahçelerine bakıldığında da basit tasarıma sahip oldukları görülmektedir. Bunların çoğu yeşil alan olarak nitelendirilebilir. Özenle tasarlanmış ve günümüze kadar korunarak ulaşmış bahçesi ile Bulgar Eksarhanesi ise bir istisnadır. Bunda binanın bir sosyal mekân olmasının da etkisi vardır.

Tarihi bahçelerin kompozisyonları ve tasarım özellikleri incelendiğinde bahçelerin çok çeşitli bölümlere ve mimari elemanlara sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle çalışma kapsamında bahçelerde bulunan mekânların ve mimari elemanların tespiti yapılmıştır. Bahçelerde taşlık, avlu, serdab, hasbahçe, asma bahçe, setli bahçe, meyve ve sebze bahçesi, kuru ve av alanı olarak düzenlenmiş mekânlar bulunmaktadır. Bahçelerdeki mimari elemanlar ise sınırlayıcı elemanlar, oturma mekânı ve birimleri, gezinti elemanları, su elemanları, aydınlatma elemanları, dekoratif elemanlar ve diğer elemanlar başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Tespiti yapılan bahçe bölümleri ve mimari elemanların büyük bir kısmı saray bahçelerinde bulunmaktadır. Bu çeşitlilik imparatorluk yapıları olmaları, padişahların bahçeye ilgi duyarak düzenlenmesinde yerli ve yabancı bahçıvanlar ile bizzat ilgilenmesinden kaynaklanmaktadır.

Kasır bahçeleri saltanat yapıları olmakla birlikte saraylara kıyasla bahçe bölümleri ve mimari eleman kullanımı açısından daha mütevazı özellik göstermektedir. Kasırların ilişkide oldukları kuru, çayır ve mesire gibi alanlarda düzenlemeler daha küçük ölçülerdedir ve diğer kısımlar doğal haliyle bırakılmıştır. Kullanılan mimari elemanlar zevk, süs unsuru göz ardı edilerek kullanıcının günlük ihtiyacını karşılamaya yönelik oluşturulmuştur.

Bu yapıların dışında günümüze ulaşan Osmanlı Dönemi'ne ait köşk, konak, yalı gibi sivil konutların bahçelerinde, saray bahçeleri kadar olmasa da, bahçe bölümleri ve mimari elemanlar açısından belli ölçüde çeşitlilik görmek mümkündür. Geçmişte bazı sivil konutlara ait dış bahçe ya da geniş yeşil alan olarak tasarlanan korularda da kapsamlı düzenlemeler görmek mümkündür. Öyle ki bu alanların düzenlemesi yapılırken saray ve kasır gibi imparatorluk yapılarında sıkça karşılaştığımız, yapımı belirli bir işçilik ve maliyet gerektiren sera, grotto, kaskad, kameriye gibi elemanlara yer verilmiş olduğu görülmekte ve bahçe tasarımında uzman bahçıvan ya da yabancı mimarların etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

İncelenen tarihi bahçelerin çoğu tasarım özellikleri, mimari elemanları, bitki çeşitleri, arazi özellikleri, kapladıkları alan bakımından tam anlamıyla korunmuş olarak günümüze ulaşamamış, yıllar içinde çeşitli bozucu etkenlere maruz kalarak zarar

görmüştür. Günümüzde de bu süreç devam etmektedir. Bahçeler en çok şehirleşmenin olumsuz etkisinden kaynaklı olarak zarar görmüşlerdir. İstanbul'un aldığı göç sonucunda oluşan plansız kentleşme, tarihi bahçelerin zarar görmesine neden olan en önemli etkidir. Şehrin mesire, çayır, koru gibi yeşil alanlarında göç baskısı nedeniyle meydana gelen zarar büyük olmuştur. Hızlı ve plansız şehirleşme gerçekleşirken, zamanında etkili kararlar alınamaması nedeniyle tarihi bahçeler korunamamıştır. Artan araç trafiği sonucu yeni yolların açılması, yapılaşmanın bu alanlara doğru kayması, kentsel yapıların düzensiz yerleşimi pek çok tarihi bahçeye zarar vermiştir. Çoğu bahçede alansal kayıplar ve çevredeki yapıların kuşatması ile bahçe algısının değişmesi söz konusudur.

Günümüzde şehirleşmenin olumsuz etkisi sivil konutlara ait bahçelerin zarar görmesine de neden olmuştur. Geleneksel konut tiplerinin değişmesi ile bahçeli köşk, konak gibi yapıların yerlerini apartmanlar almıştır. Bu esnada bahçeler yok olmuş ya da oldukça tahrip olmuş, çoğundan geriye sadece birkaç bahçe elemanı kalmıştır. Günümüze ulaşabilen sayılı sivil konuta ait bahçe ise bakımsız durumdadır. Şehirleşme ile bağlantılı olarak ortaya çıkan çevre kirliliğinin de bahçelerdeki mimari elemanlar ve bitkiler üzerinde ayrı bir zararlı etkisi olmaktadır.

Hatalı uygulamaların İstanbul'daki tarihi bahçeler üzerindeki olumsuz etkisi de büyük olmuştur. Geçmiş dönemlerdeki bazı bilinçsiz restorasyon çalışmaları esnasında yapılan düzenlemelerle bahçelerdeki oturma birimleri, aydınlatma elemanları, heykel ve vazo gibi sanatsal elemanlar ile çeşme gibi su yapıları aynı bahçe içinde özgün konumlarından farklı yerlere yerleştirilmişler ya da başka bahçelere taşınmışlardır. Bahçelerde kaskad, grotto gibi kendine özgü yapım tekniğine sahip süslü mimari elemanların korunması ve onarımı ise başlı başına bir sorun olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bu alanda çalışan gereken donanıma sahip az sayıda teknik elemanın mevcudiyeti sebebiyle ihtiyaç duyulan çalışmalarının gerçekleştirilememesi ya da hatalı uygulamaların yapılması bu narin yapıları elemanlarda bozulma sürecini hızlandırmıştır. İstanbul'daki tarihi bahçelerde restorasyon müdahalesi gören çoğu kaskad, grotto gibi eserlerin özgün biçimi ve malzeme özellikleri değişikliğe uğramıştır. Gereken uzmanlık düzeyinde korumacının azlığı nedeniyle koruma ve onarım çalışması yapılamayan elemanlarda ise malzeme bozulmaları artmaktadır. Bahçedeki süslü mimari

elemanların yanı sıra bahçelerdeki onarım faaliyetleri sonucu yürüyüş yolları da değişikliğe uğramıştır. Bahçede bozulan birçok zemin döşemesinin yerini arnavutkaldırımı almıştır. Bazı yerlerde ise beton ya da asfalt kullanılarak yenilemeler yapılmıştır. Özgün halinde sıkıştırılmış toprak ya da çakıl taşı döşeli yollara da arnavutkaldırımı, beton ya da kesme taş döşenmiştir. Bu uygulamalar ile birçok tarihi bahçedeki nitelikli yer döşemeleri günümüze ulaşamamıştır.

Bitkilerin büyüyen, gelişen ve yaşamını yitiren canlılar olması, yaşlılık ve bakımsızlık nedenleri ile bitki eksilmeleri ve devamlılığın sağlanamaması bahçelerin sürekli bir değişim içerisinde olmasına neden olmaktadır. Bahçelerde bitkisel elemanların restorasyon projeleri aracılığı ile yansıtılmaması, bitki envanteri oluşturulmadan bahçeye yeni bitki eklenmesi tarihi bahçelerin niteliğini değiştiren etkenler olmuştur. Bununla birlikte ölen bitkilerin yerine daha genç bireylerin dikilmesi de tarihi bahçelerin genel karakteristiğine aykırı bir durum teşkil etmiştir.

Tarihi bahçelerde yer verilen mimari elemanların periyodik olarak bakımlarının yapılmaması, bunların üretiminde en çok kullanılan malzemeler olan metal, ahşap, taş, harç ve sıvalarda açık havaya maruz kalmaktan ötürü ortaya çıkan bozulmaların artması sonucunu doğurmaktadır. Metal elemanlarda korozyon ürünleri; taş, harç ve sıvaların yüzeylerinde hava kirliliğinden kaynaklanan yoğun birikimler, çatlak ve parça kayıpları, duvar örgüsünde kullanılan harçların bağlayıcı özelliğini kaybederek dağılması sonucu derz açılmaları, duvar örgüsünde dağılmalar belli başlı malzeme sorunlarıdır.

Tüm bu bozucu etmenler göz önüne alındığında kısmen korunmuş, günümüzde de korunmaya devam eden bahçeler Yıldız ve Çırağan Sarayı dışında kalan saray bahçeleri, TBMM Milli Saraylar Genel Sekreterliği'ne (Milli Saraylar) bağlı kasır bahçeleri ile yabancı elçiliklere ait bahçelerdir. Bu durum söz konusu bahçelerin bağlı oldukları kurumlar tarafından korunması, düzenli bakımlarının yapılması ve dönem dönem ihtiyaç duyulan restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Büyük bir yapı topluluğu olan Yıldız Sarayı ise farklı kurumlar tarafından kullanılmakta, buna bağlı olarak farklı uygulamalara maruz kalmakta ve bütüncül bir yaklaşımla korunamamaktadır. Ayrıca bahçelerinde kaskad, grotto, yapay kaya gibi onarımı özel uzmanlık gerektiren elemanların sayısının ve çeşitliliğinin diğer bahçelere oranla fazla

oluşu bu elemanların korunmasında zorluklara sebep olmaktadır. Çırağan Sarayı ise geçirdiği yangın sonucu harap olarak özgün bahçesini kaybetmiştir. Sarayın otel haline getirilmesi ile bahçesine yeni bir yapı ve otele ait tesisler inşa edilmiş, böylece ilk halinden oldukça uzaklaşmıştır.

Günümüzde şehir parkı olarak kullanılan koruların korunmasında ciddi sıkıntı yaşandığı görülmektedir. Korularda yeni düzenlemelerin yapıldığı, bozulan bir mimari elemanın yenilenirken özgün malzeme ve şekline sadık kalınmadığı görülmüştür. Bozulan yol döşemesinin farklı bir malzeme ile yenilenmesi, incelenen tüm bahçelerde karşılaşılan yanlış bir uygulamadır. İncelenen kamu yapılarının bahçeleri genellikle korunamamıştır. İhtiyaç doğrultusunda yapının yenilenmesi, bahçeye ek binaların inşası, uzun süren bakımsızlık neticesinde bahçeler büyük ölçüde zarar görmüştür. Genellikle eskiye ait küçük bir alan ve sınırlı sayıda mimari eleman korunabilmiştir.

Tarihi bahçelerin koruma ve onarım çalışmalarının gerektiği gibi yapılarak devamlılığının sağlanabilmesi için evrensel koruma ilkeleri ve bu alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların çalışmaları dikkate alınmalıdır. Venedik Tüzüğü'nde Atina Tüzüğü genişletilerek tarihi anıt kavramına yapıyı çevreleyen alanlar da dâhil edilmiştir. Bu gelişmeden sonra ICOMOS ve IFLA'nın oluşturduğu Tarihi Bahçe Komitesi, 1981'de Venedik Tüzüğü'ne ek olarak tarihi bahçelerle ilgili ayrıntıları, korunmaları için kuralları içeren Floransa Tüzüğü'nü hazırlamıştır (Ek A). Tüzük kapsamında tarihi bir bahçenin tanımı, kapsamı ele alınmış, bunların sürdürülmesi, korunması, restorasyonu, yeniden inşası başlıkları altında uyulması gereken ilkeler belirlenmiştir.

Yapılan araştırma göstermiştir ki İstanbul'daki tarihi bahçelerin çoğu dönem dönem müdahaleye uğrayarak özgün tasarım ve biçimlerini, malzeme ve bitki çeşitliliklerini kaybetmişlerdir. Dolayısıyla koruma ve onarım çalışmalarının tarihi bahçenin özgün haline uygun bir şekilde yapılabilmesi için ilk olarak tarihsel araştırma ile kapsamlı belgeleme ve teşhis aşamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmalar esnasında öncelikle bahçelerin tarihçesi, tasarımında etkili olan estetik anlayış ve tasarım ilkeleri belirlenerek ait oldukları döneme özgü özelliklerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca bir tarihi bahçe topografyası, planı, bitkisel ve mimari elemanları ile bir bütün oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırmalar sırasında bahçe bileşenlerinin birbirleri ile

olan ilişkilerinin analizi dikkatlice yapılmalıdır. Tasarımın belirgin özelliklerini oluşturan mimari ve bitkisel elemanların ait oldukları dönemin, etkilendikleri sanat akımlarının, mevcut arazi şeklinin tanınması, zaman içinde yapılan tüm değişikliklerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu amaçla tarihi fotoğraflar, haritalar, planlar, minyatürler, gravürler, yağlıboya resimler, arşiv belgeleri ve önceden yapılmış araştırmalardan yararlanılmalı, aynı dönemde inşa edilmiş benzer bahçeler de incelenerek karşılaştırma yapılmalıdır. Bahçenin farklı dönemlerde geçirmiş olduğu değişimlere ait bulgular var ise bu değişimler arşiv belgelerinden de saptanmaya, doğrulanmaya çalışılmalıdır. Gerektiğinde günümüze ulaşamayan mimari elemanların tespiti için yapılan araştırmalar arkeolojik kazı ile desteklenmelidir. Bahçelerde bulunan mimari elemanlardaki özgün olmayan eklerin, yerleri değiştirilmiş parçaların titizlikle incelenerek belirlenmesi, şüpheye düşüldüğünde malzeme analizleriyle desteklenen tespitler neticesinde karar alınması önem arz etmektedir. Böylece değişen, yok olan bir yer döşemesi, sera, limonluk, çeşme, havuz gibi elemanların kalıntısına ulaşılarak özgün mimari elemanların malzeme ve tasarım özelliklerine dair bilgiler elde edilebilmektedir. Böylelikle tarihi bahçenin tasarım özelliklerini tam olarak tespit ederek, restorasyon ve konservasyon çalışmaları esnasında özgün halini korumak mümkün olabilmektedir.

Belgeleme ve teşhis aşamasının önemli bir diğer basamağı bahçenin günümüz durumunun belgelenmesidir. Bu nedenle koruma ve onarım uygulamalarına başlanmadan önce tarihi bahçenin mevcut hali fotoğraf, video vb. tekniklerle belgelenmeli, ölçekli çizimleri yapılmalı, mimari elemanların malzeme ve bozulma türlerini gösteren analitik rölöveleri hazırlanmalıdır. Bahçenin bitkisel ve mimari elemanlarının envanteri çıkarılmalı, bu süreç içinde bahçelerdeki mimari elemanların konumunda değişim var ise eski fotoğraflardan ve planlardan yararlanılarak özgün konumları belirlenmelidir. Aynı dönemin benzer yapıtlarıyla karşılaştırmalı bir çalışma yürütülmesinde de fayda vardır.

Yapılan belgeleme ve tespit çalışmaları doğrultusunda restorasyon projesi hazırlanmalıdır. Elde edilen veriler doğrultusunda korunması istenen mimari elemanların temizlik, sağlamlaştırma, tamamlama çalışmaları gerçekleştirilmeli, bitkiler için gereken koruma uygulamaları, eğer ihtiyaç varsa bitkilendirme alanları belirlenmelidir.

Koruma ve onarım müdahalelerinin yanı sıra, mimari elemanların düzenli bakımının sağlanması bahçelerin devamlılığını sağlanması açısından önemlidir. Bitkilerin mimari elemanlara zararının önlenmesi için zaman zaman seyreltme çalışmalarının yapılması, gelişen bitki köklerinin duvar, döşeme vb. elemanlara zarar vermemesi için uygun şekilde kesilmesi, bitkilerin duvar örgüsünde açılma gibi sorunlar oluşturduğu durumlarda ileri bozulmaları önlemek amacıyla bitki taşıma işlemlerinin gündeme alınması gerekmektedir.

Bahçelerdeki bitkilerin devamlılığının sağlanması için bitkilerin özel yetiştirme alanlarının tesis edilmesi gerekmektedir. Şimdiye kadar çeşitli nedenlerle yok olmuş ağaç ve çalı türlerinin listeleri çıkarılarak bu türlere dayalı fidanlık ve seralar kurulmalıdır. Bu fidanlık ve seralarda büyük ölçülü, olgun bitkilerin yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Bahçelerdeki mimari elemanların ise belirli aralıklarla bakım altına alınması gerekmektedir. Bronz heykel ve vazoların, demirden üretilmiş limonluk, kameriye, korkuluk gibi yapıların bakımları yapılarak korozyona uğramaları önlenmeli; taş, tuğla, harç ve sıvalarda kir ve tuz temizlikleri yapılarak ileri bozulmaların oluşması engellenmelidir.

Aşırı ziyaretçi etkisinde olan bahçelerde yönlendirmeler vasıtasıyla kullanım yoğunluğunu düşürecek güzergâh seçenekleri oluşturulması gibi yıpranmayı azaltacak ek tedbirlerin de alınması gerekir.

Tarihi bahçenin korunmasının yanı sıra teşhirine yönelik düzenlemeler de yapılmalıdır. Bahçelerin önem ve değerini ziyaretçilere aktarmak için bilgi panoları ile donatılması ve bilgilendirme amaçlı broşürlerin kullanılması, uygun aydınlatma tasarımı projesi hazırlanması teşhir kapsamında yapılabilecek düzenlemelerdir. Bu çalışma kapsamında yapılan incelemeler göstermiştir ki bazı hatalı müdahaleler sonucu bahçenin değişen tasarımı ziyaretçileri, hatta araştırmacıları yanlış bilgilendirmektedir. Dolayısıyla yapılan her koruma ve onarım uygulamasının kayıt altına alınması; bahçeye yeni eklenen, başka bahçelerden gelen ve bahçedeki yeri değişen elemanların bilgilerinin ziyaretçilere aktarılması önem arz etmektedir. Bahçelerin tarihsel ve mimari özelliklerinin yanı sıra, bahçıvanların yaptığı bakımla sürdürülen bitki çeşitliliğinin de

bilgileriyle birlikte ziyaretçilere sunulmasında, bu noktada mevcut ve kaybolmuş tüm bitkileri içeren kapsamlı bir envanter oluşturulmasında fayda vardır.

Bunların dışında hatalı müdahaleler sonucu bahçelerin karakterlerinin değişmesi bahçelerin korunmasındaki en büyük sıkıntıdır. Bu noktada bahçelerde bulunan grotto, kaskad gibi mimari elemanların yapım teknikleri ve malzeme özelliklerinin dikkate alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür mimari elemanların koruma ve onarım çalışmalarını yapabilecek nitelikte uzman sıkıntısı bulunmaktadır. Ayrıca tarihi bahçelerin korunması disiplinler arası çalışmayı gerektirmektedir. Tarihi bahçelerde ileride örnek oluşturabilecek bilimsel projeler doğrultusunda yapılan koruma ve onarım çalışmalarına duyulan ihtiyaç, çeşitli meslek gruplarından uzmanların bir araya gelmesi ile giderilebilecektir.

Tarihi bahçelerde sıkça kullanılan fakat günümüze ulaşamayan elemanların önemli bir kısmını ise çit, çardak, kafes ve bahçe mobilyaları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen arşiv fotoğraflarının, bu elemanların tasarım ve malzeme özellikleri ile ilgili yeterince fikir sağladığı görülmektedir. Günümüze ulaşamayan elemanların tespiti için arşivlerden daha derinlemesine araştırma yapılarak hem malzeme hem de biçim özelliklerine dair bilgiler elde edilebileceği görülmüştür. Bu tür elemanların araştırılması ve aslına uygun olarak yeniden üretilmesi, bahçelerin korunmasında bütüncül bir yaklaşım ortaya koymak açısından fayda sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] Erdoğan, M., (1958). "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", Vakıflar Dergisi, (4):149-182.
- [2] Evyapan, G. A., (1972). Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- [3] Akdoğan, G.,(1972). Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- [4] Evyapan, G. A., (1974). Tarih İçinde Formel Bahçelerin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- [5] Eldem, S. H., (1976). Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- [6] Akdoğan, G., (1995). "Dünden Bugüne Bahçe Kültürümüz", Sanat Dünyamız, (58): 7-14.
- [7] Erdoğan, E., 1997. Tarih İçinde Türk Bahçesi. Çevre ve İnsan Dergisi, Aralık 1997, Sayfa: 24-29, Çevre Bakanlığı Yayını, Ankara.
- [8] Tarhan, B., (1998). Dolmabahçe Sarayı ve Aynalıkavak Kasrı'nın Türk Bahçe Sanatındaki Önemi ve Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [9] Altınoluk, Ü., (1986). "Yıldız Sarayı Seraları ve Limonlukları "Kış Bahçeleri"", İlgi Dergisi, (46): 26-30.
- [10] Altınoluk, Ü., (1985). "Yıldız Sarayı Kameriyeleri", İlgi Dergisi, (46), 27-30.
- [11] Yaltırık, F., Efe, A. ve Uzun A., (1997). Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe ve Koruları Egzotik Ağaç ve Çalıları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İsfalt A.Ş., İstanbul.
- [12] Güloğlu, Ö., (2004). İstanbul Tarihi Saray Bahçelerinin Restorasyon İlkelerinin Saptanması, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [13] Buğdaycıoğlu, K., (2004). İstanbul-Emirgan Korusu Tarihi Köşk Bahçelerinin Restorasyonu Üzerine Araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- [14] Mutlu F., (2006). XIX. Yüzyıl Saray Bahçelerinde Batılılaşmanın Tasarıma Etkilerinin Peyzaj Tasarım İlkeleri Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [15] Wallace, M., (2007). Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe “Ev Bahçesi” Anlayışı Üzerine Araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [16] Eyüpreisoğlu, M., (2007). İstanbul Boğaziçi Korularının Güncel Alan Kullanımı Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [17] Altınar, F., (2008). II. Abdulhamid Dönemi’nde İstanbul Bahçeleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [18] Gürbüz, E., (2009). Tarih İçerisinde İstanbul’daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kağıthane Mesiresi Örneği Üzerinden İrdelenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [19] Kartal, B., (2009). İstanbul’daki Tarihi Saray Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [20] Kaşif B., (2010). Osmanlı Saraylarında Dış Mekân Tasarımı Üzerine Bir Değerlendirme: Dolmabahçe ve Yıldız Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [21] Seçen, E., (2011). Dolmabahçe Sarayı ve Bayıldım Bahçeleri 19. Yüzyıl Tasarım İlkeleri ve Bitkisel Restitüsyonu, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [22] Haytural N., (2012). Yıldız Sarayı Hasbahçesi Örneğinde Tarihi Bahçelerin Restorasyon İlkelerinin Belirlenmesi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- [23] Sürer, İ., (2012). 19. Yüzyıl İstanbul’unda Bahçe Köşkleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [24] Şalikoğlu, B., (2012). Tarihi Peyzaj Restorasyonu: İstanbul’dan 2 Örnek, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [25] Över. R., (2012). Mimar Sinan’ın İstanbul Camilerinde Açık Alanlar ve Sınırlayıcı Öğeler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [26] Çınar. S., Kırca. S., (2010). “Türk Kültüründe Bahçeyi Algılamak” Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University 2010, 60 (2): 59-68
- [27] Ertürk, V., (2013). “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Sultanlarının Bir Eğlenme ve Dinlenme Mekânı Olarak Tersane Bahçesi”, Tarih Okulu Dergisi, (15): 91-125.
- [28] Seçen, E., (2011). “Son Dönem Saray Bahçelerini Süsleyen Heykeller”, Milli Saraylar Kültür-Sanat-Tarih Dergisi, (7): 19-39.

- [29] Acaralp Y., (2011). "Beylerbeyi Sarayı'nın Tarihi Bahçesi", Milli Saraylar Kültür-Sanat-Tarih Dergisi, (7): 41-51.
- [30] Ada E. ve Yener D., (2016). "İstanbul Saray Bahçelerinin Kültürel Peyzaj Olarak Tanınırlığının Sağlanması: Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri", Türkiye Peyzajları (PEMKON) I. Ulusal Konferansı, 23-25 Mayıs 2016, İstanbul, 217-225.
- [31] Khabbazi ve Erdoğan (2016). "Beylerbeyi Sarayı Bahçeleri Restitüsyonu", Türkiye Peyzajları (PEMKON) I. Ulusal Konferansı, 23-25 Mayıs 2016, İstanbul, 225-237.
- [32] Aydın ve Şahin'in (2016) "Batılılaşma ve Sanayi Devriminin Osmanlı Dönemi Türk Bahçelerine Etkileri" , Türkiye Peyzajları (PEMKON) I. Ulusal Konferansı, 23-25 Mayıs 2016, İstanbul, 170-182.
- [33] Günalp, Ö., (2000). "Osmanlı Saray Bahçeleri", Skylife, (200): 74-82.
- [34] Tanrıverdi, F., (1987). Peyzaj Mimarlığı, Bahçe Sanatının Temel İlkeleri ve Uygulama Metodları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- [35] Tanyeli, U., (1996). "Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni", 405-471; Derleyen: Sey, Y., (1996). Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [36] Ayvazoğlu, B., (1995). "Nerde O Eski Bahçeler, O Eski İstanbul", Sanat Dünyamız, (58): 85-101.
- [37] Atasoy, N., (2003). Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek, Aygaz A.Ş., İstanbul.
- [38] Artan, T., (1993). "Bahçeler", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 542-549.
- [39] Akin, N., (2008). "Saray", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 3, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1365.
- [40] Kuban, D., (1993). "Saraylar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 89-91.
- [41] TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, (1989). Dolmabahçe Sarayı, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- [42] İskender, Ö., (1995). Yaşayan Kültür Mirası Olarak Topkapı Sarayı Bahçeleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [43] Evyapan, A.G., (1989). "Türk Bahçesinde Batı Etkileri", Yapı Dergisi, (90):
- [44] Evyapan G. A., (1995). "18. ve 19. Yüzyıllarda Türk Bahçe Sanatında İzlenen Batı Etkileri", Sanat Dünyamız, (58): 15-18.
- [45] Cezar, M., (1985). "Sanatta Batı'ya Açılıştaki Saray Yapıları ve Kültürünün Yeri", TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler, 15-17 Kasım 1984, İstanbul, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul, 46-68.
- [46] Ortaylı, İ., (2008). Osmanlı Sarayında Hayat, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.

- [47] Ortaylı, İ., (2007). Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- [48] Necipoğlu, G., (1991). Architecture, Ceremonial, and Power: The Topkapi Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries, MIT Press, Cambridge, MA and London; Çeviren: Sezer, R. (2007). 15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören ve İktidar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [49] Eyüpoğlu, A. M., (1986). Topkapı Sarayı'nda Gündelik Hayat, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.
- [50] Eldem, S. H., Akozan, F., (1982). Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul.
- [51] Çaçur, I., (1999). İslam Sarayları ve Çevrelerinin Peyzaj Analizi Topkapı Sarayı Üzerine bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [52] Kuban, D., (2007). Osmanlı Mimarisi, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.
- [53] Aktaş, U., (2011). İstanbul'un 100 Bahçesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- [54] Bibliothèque nationale de France, la Bibliothèque numérique de la Bibliothèque nationale de France et de ses partenaires (Gallica), <http://gallica.bnf.fr/>, 7 Kasım 2016.
- [55] Atatürk Kitaplığı İnternet Sitesi, Koleksiyonlarımız, <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/>, 4 Ağustos 2017.
- [56] Dos Pulmas Travel İnternet Sitesi, Classic Tours, İstanbul Tours, İstanbul Tour Maps, <http://www.gotourturkey.com/istanbul-tours/>, 21 Ekim 2017.
- [57] İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Haritası Uygulaması, <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>, 10 Haziran 2017.
- [58] Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, <http://eski.istanbulium.net/>, 21 Ekim 2016.
- [59] Batur, A., (1993). "Beylerbeyi Sarayı", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 206-210.
- [60] Şehsuvaroglu, H. Y., (1986). Boğaziçi'ne Dair, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.
- [61] Milli Saraylar Arşivi.
- [62] Cezar, M., (1985). "Sanatta Batıya Açılışa Saray Yapıları ve Kültürün Yeri", TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler, 15-17 Kasım 1984, İstanbul, TBMM Yayınları, Ankara, 46-68.
- [63] Cezar, M., (2002). Osmanlı Başkenti İstanbul, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı, İstanbul.
- [64] Sözen, M., (1990). Devletin Evi Saray, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul.
- [65] Gülersoy, Ç., (1993). "Çırağan Sarayı", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 503-505.

- [66] Saner, T. (1998). 19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Oryantalizm, Pera Ticaret ve Turizm A.Ş., İstanbul.
- [67] Tuğlacı, P., (1993). Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul.
- [68] Atasoy, N., (2005). 15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- [69] Gülersoy, Ç., (1979). Yıldız Parkı ve Malta Köşkü, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- [70] Turkish Cultural Foundation İnternet Sitesi, Image Archive, Image Archive on Turkish Art, <http://www.turkishculture.com/dia/login.php>, 22 Mayıs 2017.
- [71] Wikipedia the free encyclopedia, Çırağan Palace, www.wikipeia.org, 9 Mart 2016.
- [72] Deniz Müzesi Arşivi.
- [73] Artnet İnternet Sitesi, <http://www.artnet.com/artists/carlo-bossoli/>, 22 Ekim 2017.
- [74] Çırağan Sarayı Kempinski Otel İnternet Sitesi, <https://www.kempinski.com/tr/istanbul/ciragan-palace/>, 22 Ekim 2017.
- [75] Batur, A., (1993). “Yıldız Sarayı”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 520-526.
- [76] Öztuna, Y., (1954). İstanbul Yıldız Sarayı, Hayat Yayınları, İstanbul.
- [77] TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, (1993). Yıldız Sarayı Şale Kasrı Hümayunu, İstanbul.
- [78] Pamay, B., (1982). “Korunması ve Restorasyonu Gereken Tarihi Bahçelerimizden Yıldız Sarayı Bahçeleri”, Çevre Koruma Dergisi (14): 24-27.
- [79] Uğuryol, D., Uğuryol, m., (2017). “Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri Bahçesi’nin Özellikleri ve Korunmuşluk Durumu”, Art-Sanat, No: 8, 261-289.
- [80] Salman, Ö., (1999). İstanbul'da Son Dönem Saray ve Kasırlarında Bahçe Düzenlemeleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [81] İşbecer, A. D., (2004). İstanbul'da TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na Ait Tarihi Saray ve Kasır Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [82] Artan, T., (1993). “Aynalıkavak Kasrı”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 485-486.
- [83] TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, (1994). Aynalıkavak Kasrı, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- [84] Yüksek Mimar Jale Beşkonaklı ile sözlü görüşme, 12.09.2017.

- [85] TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, (1994). Maslak Kasırları, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- [86] Toğral, T., (2011). “Maslak Kasırları Yerleşim Düzeni ve Kullanımı Üzerine İnceleme”, Milli Saraylar Kültür-Sanat-Tarih Dergisi, (7): 131-151
- [87] İstanbul Büyükşehir Belediyesi, (2013). Sultan II. Abdülhamid Devri Harita ve Planlarında İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul.
- [88] TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, (1994). İhlamur Kasrı, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- [89] Yiğit, P., (2006). İhlamur Kasrı'nın Peyzaj Mimarisi Değerlerinin Tarihi Süreç İçinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [90] Taşer, N., (2008). İstanbul'da İhlamur ve Küçüksu Kasırları, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [91] Artan, T., (1993). “İhlamur Kasrı”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 111-112.
- [92] Milli Saraylar İnternet Sitesi, Saray Köşk ve Kasırlar, İhlamur Kasırları, www.millisaraylar.gov.tr, 24 Mart 2014.
- [93] Gülersoy, Ç., (1970). Boğaziçi Koruları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- [94] Artan, T., (1993). “Beykoz Kasrı”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 199-200.
- [95] Artan, T., (1993). “Küçüksu Kasrı”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 162.
- [96] Koçu, R. E., (1993). “Ayazağa Av Kasrı”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 1435-1436
- [97] Koçu, R. E., (1973). “Ayazağa Kasrı”, Türkiyemiz, (9): 39-44.
- [98] milliyet.com.tr İnternet Haber Sitesi, Küllerinden doğacak!, <http://www.milliyet.com.tr/kullerinden-dogacak--gundem-1426097/>, 23 Ekim 2017.
- [99] Gültekin, E., (1991). Bahçe ve Peyzaj Sanat Tarihi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Adana.
- [100] Orlandi L. ve Okta B., (2016). “Atlı Köşk'ten Sabancı Müzesine: Boğaziçi'nde Bir Yalı Bahçesinin Yüzyıllık Dönüşümü”, Türkiye Peyzajları (PEMKON) I. Ulusal Konferansı, 23-25 Mayıs 2016, İstanbul, 426-437.
- [101] Akpınar, İ.Y., (2013). “A Cultural Campus on the Bosphorus the Architectural Features of the Sakıp Sabancı Museum”, 131-156; Derleyen: Anadol, A., (2013). The Bosphorus, Atlı Köşk 10 Years of the Sakıp Sabancı Museum, SSM Yayınları, İstanbul.
- [102] Giz, A., (1994). Bir Zamanlar Kadıköy, İletişim Yayınları, İstanbul.

- [103] Uluengin, N. ve Uluengin, B., (1976). "Rıdvan Paşa Köşkü Müştemilatından Bir Pavyon Rölövesi (Erenköy Kız Lisesi) Nuriye Hanım Pavyonu", *Arkitekt*, 1976-02 (362): 76-78.
- [104] Kolbay, İ., (2010). Rıdvan Paşa Köşkü ve Yapıları: Nuriye Hanım Davet Köşkü, Restorasyon Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [105] <http://lcivelekoglu.blogspot.com.tr>, 20 Ekim 2017.
- [106] Önel, E., (1993). "Sait Halim Paşa Yalısı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 418-419.
- [107] Dökmeci, V. ve Koramaz, T. K., (2008). Yeniköy, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul.
- [108] <http://www.saithalimpasa.com/>, 19 Ekim 2017.
- [109] Eroğlu İ., (2012). Tarabya Huber Köşkü Mimarisi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [110] Batur, A., (1993). "Huber Köşkü", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 520-527.
- [111] Kantarcıoğlu, Z. Ayşe., (2005). "Huber Evi ve Restorasyonu Üzerine", 171-180; Derleyen: Ağır, A., Mazlum, D., Cephaneçigil, G., (2005). Afife Batur'a Armağan: Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları, Literatür Yayınları, İstanbul.
- [112] Demirel, F., (2011). Sultan II. Abdülhamid'in Mirası: İstanbul'da Kamu Binaları, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- [113] Yıldırım, N., (1996). İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi, Darülaceze Vakfı, İstanbul.
- [114] Saner, T. ve Mazlum, D., (1996). "Darülaceze Yapılarının Mimari Özellikleri", 238-282; Derleyen: Yıldırım, N., (1996). İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi, Darülaceze Vakfı, İstanbul.
- [115] Darülaceze Başkanlığı İnternet Sitesi, www.darulaceze.gov.tr, 15 Ekim 2017.
- [116] Bolak, O., (1950). Hastanelerimiz, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- [117] Yıldırım, N., (2010) Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı Halmidiye Etfal Hastanesi, Ajansfa Yayın, İstanbul.
- [118] Batur, A., (1993). "Bahriye Nezareti Binası", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 549-551.
- [119] Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İnternet Sitesi, www.dzkk.tsk.tr, 17 Ekim 2017.
- [120] Selçuk, E. U., (2009). İstanbul'daki Sefarethanelerin Oluşumu, Günümüzdeki Mevcut Durumları, Koruma Sorunları ve Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [121] Altıntaş, Z., (1987). Pera'daki Elçiliklerin Oluşumu ve Mimari Biçimlenmesi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- [122] Tibet, A., (1994). “Fransa Elçiliği Binası”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 331.
- [123] www.tas-istanbul.com/pera/pera-sefaretleri/, 4 Nisan 2017.
- [124] Köprülü, T., (2005). İstanbul’daki Yabancı Saraylar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul.
- [125] <http://www.arkitera.com/galeri/detay/15169/1/Haber/3815>, 10 Nisan 2017.
- [126] İrez, F. ve Aksu, H., (1992). Boğaziçi Sefarethaneleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [127] Batur, A., (1993). “Alman Elçiliği Yazlık Köşkleri”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 210-211.
- [128] Almanya Büyükelçiliği İnternet Sitesi, <http://www.tuerkei.diplo.de/Vertretung/tuerkei/tr/03-themen/6-tarabya/02-der-garten/0-der-garten.html>, 22 Eylül 2017.
- [129] İrepoğlu, Y., (1994). “Avusturya Elçiliği Yazlığı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 342.
- [130] Yıldırım, N., (1993). Alman Hastanesi Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 211-212.
- [131] Ceylan O., (1993). Bulgar Eksarhanesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 12, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 328-329.
- [132] <http://www.panoramio.com/photo/63867121>, 9 Ekim 2017.
- [133] Över, R. A. A., (2012). Mimar Sinan’ın İstanbul Camilerinde Açık Alanlar ve Sınırlayıcı Öğeler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [134] Eyice, S., (1993). “Fatih Külliyesi”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 265-270.
- [135] Fatih Belediyesi İnternet Sitesi, (2015). Fatih Camii Çevre Düzenlemesi Tamamlanıyor, <http://fatih.bel.tr/icerik/11193/fatih-camii-cevre-duzenlemesi-tamamlaniyor/>, 29 Eylül 2017.
- [136] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (D:308 G:193 F:Y..MTV).
- [137] <http://en.besiktas.bel.tr/entry/naciye-sultan-grove/>, 11 Ekim 2017.
- [138] Yaltırık, F., (1993). “İstanbul Koruları”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 71-75.
- [139] Yıldızcı, A., (1993). Abraham Paşa Korusu, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 60.
- [140] Beltur İnternet Sitesi, Köşkler, Hıdiv Kasrı, www.beltur.istanbul/tum-koskler.asp, 1 Ekim 2017.
- [141] www.cemilesultan.com, 8 Ekim 2017.

- [142] Özgen, Z. T., (1993). “Vahideddin Korusu”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 354-356.
- [143] Tanman, B., (1993). “Köçeoğlu Köşkü”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 84-85.
- [144] Sunay, S., (2014). Geçmişe Darbe-Vahdettin Korusu Üzerine Bir Ağıt, <http://www.arkitera.com/gorus/884/gecmise-darbe--vahdettin-korusu-uzerine-bir-agit->, 26 Ekim 2017.
- [145] Cerasi, M. M., (2001), Osmanlı Kenti-Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [146] Bey, A., (2002). Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri; Derleyen: Arısan, K., ve Günay, D. A., (2002). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [147] Arel, A., (1975). On sekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- [148] Arseven, C.E., 1937, Şehircilik, Devlet Basımevi, İstanbul.
- [149] Seçkin, Y. Ç., (2000). XIX. Yüzyıl İstanbul Sarayları ve Dış Mekân Düzenlemeleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [150] Kağıthane Belediyesi İnternet Sitesi, Kağıthane Hakkında, Fotoğraflarla Kağıthane, http://kagithane.istanbul/kagithane_hakkinda/gallery/Fotograflarla-Kagithane/27/297/0, 3 Ağustos 2017.
- [151] Hür, A., (1993). “Fenerbahçe”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 283-285.
- [152] Artan, T., (1993). “Fener Köşkü”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 282-283.
- [153] www.wowturkey.com, 18 Eylül 2017.
- [154] İstanbul Büyükşehir Belediyesi Anadolu Yakası Park ve Bahçeler Müdürlüğü İnternet Sitesi, Alanlarımız, Parklarımız, Kısıklı Parkı, www.anadoluparkbahceler.com, 26 Ekim 2017.
- [155] Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi, Sözlükler, Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, 10 Eylül 2017.
- [156] Ergil, T., (1993). Museums of İstanbul Müzeleri, İstek Vakfı, İstanbul.
- [157] “Avlu”, (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 1, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 165.
- [158] DüNDAR, M., (2008). Beylerbeyi Sarayı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [159] Yıldız, M., (2014). Osmanlı Hasbahçelerinin Sultanı: Sultaniye Hasbahçesi, Belleten, 78 (282): 547-607.

- [160] Kosova, İ., (2012). 19. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Endüstriyel Camın Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [161] Acaralp Y., (2011). “Beylerbeyi Sarayı’nın Tarihi Bahçesi”, Milli Saraylar Kültür-Sanat-Tarih Dergisi, (7): 41-49.
- [162] “Çardak”, (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 1, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 386.
- [163] Tarhan, B., (1998). Dolmabahçe Sarayı’nın ve Aynalıkavak Kasrı’nın Türk Bahçe Sanatındaki Önemi ve Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [164] Evyapan, G., (1991). “Bahçe”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 477-481.
- [165] Evyapan, G. A., (2000). Landscape Design Lectures, Elements in Landscape Design, METU Faculty of Architecture Press, Ankara, 57-110.
- [166] Kayakent, T., (1999). Tarih İçinde Bahçe Olgusu ve Eski Türk Bahçelerinin Günümüz Bahçelerine Dönüşümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [167] Cebeci, L., “Selsebil”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 447-448.
- [168] Tanman, B., (2009). “Selsebil”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 448-451.
- [169] “Kaskad”, (2008). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 965.
- [170] Atasoy, N., (1985). “Dolmabahçe Sarayı’nın Türk Karakteri”, TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler, 15-17 Kasım 1984, İstanbul, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul, 86-88.
- [171] Mazak, M. ve Şen, A., (2007). “İstanbul’da İlk Modern Aydınlatılan Mekân: Dolmabahçe Sarayı ve Dolmabahçe Gazhanesi”, 59-68; Derleyen: Kahraman, K., (2007). 150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler, 23-26 Kasım 2006, İstanbul, Cilt 2, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul
- [172] Küçükerman, Ö., (2007). Sanayi ve Tasarım Yarışında Bir İmparatorluk İki Saray “Topkapı” ve “Dolmabahçe”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [173] Çetintaş, V., (2007). “Türk Heykel Sanatının Gelişim Aşamasında Abdülaziz Dönemi (1861-1876) Etkinlikleri”, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS): Tarih ve Medeniyetler Tarihi, 10-15 Eylül 2007, Ankara, Cilt 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 925-935.
- [174] Ödekan, A.,(2008) “Namazgah”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1334.

- [175] Bayartan, H., (2003). "Geçmişten Günümüze İstanbul'da Nüfus", Coğrafya Dergisi, (11): 5-20.
- [176] İncecik, S., ve İm, U., (2013). Megaşehirlerde Hava Kalitesi ve İstanbul Örneği Hava Kirliliği Araştırmaları Dergisi 2 (4): 133-145.
- [177] İzgi, C., (2011). Yıldız Teknik Üniversitesi Yıldız Kampüsü Dört Şehzade Köşkü Avlusu Analizi ve Restorasyon Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [178] Şen, M., (1993). Yıldız Sarayı Selamlık Bahçesi Has Bahçe-İç Bahçe Tespit ve Envanter Çalışması, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- [179] Yöney, B., (2008). 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başı Yapı Cephelelerinde Kullanılan Yapay Taşların Mimarlık ve Koruma Bilimi Açısından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [180] Torraca, G., (2009). Lectures on Materials Science for Architectural Conservation, Getty Conservation Institute, Los Angeles, CA.
- [181] Honeyborne, D. B., (2006). "Weathering and Decay of Masonry", 153-178; Derleyen: Ashurst, J. ve Dimes, F. G., (2006). Conservation of Building and Decorative Stone (Part 1), Second Edition, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- [182] Ashurst, J., (2006). "Cleaning Masonry Buildings", Derleyen: Ashurst, J. ve Dimes, F. G., (2006). Conservation of Building and Decorative Stone (Part 2), Second Edition, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- [183] Uluengin, M. B., (2005). Mimari Metaller: Özellikleri, Bozulma Nedenleri, Koruma ve Restorasyon Teknikleri, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- [184] Cronyn, J. M., (1990). The Elements of Archaeological Conservation, Routledge, London.

TARİHİ BAHÇELER (FLORANSA TÜZÜĞÜ 1981)

ÖNSÖZ

Floransa’da 21 Mayıs 1981 tarihinde toplanan Tarihi Bahçeler ICOMOS-IFLA Uluslararası Komitesi tarihi bahçelerin korunması hakkında o şehrin adını taşıyacak bir tüzük oluşturmaya karar vermiştir. Şu anki Floransa Tüzüğü taslağı komite tarafından hazırlanmış ve 15 Aralık 1982 tarihinde ilgili belirli alanı kapsayan Venedik Tüzüğü’ne bir ek olarak ICOMOS tarafından kayıt edilmiştir.

TANIMLAR VE AMAÇLAR

Madde 1

“Tarihi bir bahçe, tarihi veya sanatsal bakış açısından kamuya faydalı mimari ve bahçeye ait kompozisyonudur”. Bu sıfatla, bir anıt olarak ele alınmalıdır.

Madde 2

“Tarihi bahçe, bileşenleri öncelikle bitkiseldir ve bu nedenle canlı olan mimari bir kompozisyonudur. Bunun anlamı dayanıksız ve yenilenebilir olmalarıdır.” Böylece görünüşü mevsim döngüsü ve büyüme ile doğanın bozulması ve onun kalıcı olarak değişmeden kalmasını isteyen sanatçı ve zanaatkârların arzusu arasındaki sürekli dengeyi yansıtmaktadır.

Madde 3

Bir anıt olarak, tarihi bahçe Venedik Tüzüğü ruhuyla uyum içinde muhafaza edilmelidir. Ancak, tarihi bahçeler yaşıyan bir anıt olduğundan, korunması mevcut tüzüğün konusu olan belirli kurallarla yönetilmelidir.

Madde 4

Tarihi bahçenin mimari kompozisyonu şunları içermektedir.

- Tarihi bahçenin plan ve topografyası
- Tarihi bahçedeki bitkilerin türleri, oranları, renk şemaları, dizilişlerini, kendi yükseklikleri
- Tarihi bahçenin tarihi ve dekoratif özellikleri
- Tarihi bahçedeki gökyüzünü yansıtan akar ya da durgun su alanları

Madde 5

Medeniyet ve doğa arasındaki doğrudan benzerliğin ifadesi olarak, sessizlik ve derin düşüncelere dalmaya uygun bir yer olarak bahçeler, kusursuz dünya imajı ile kâinata ait anlam kazanmaktadır. Bahçe cennet olarak adlandırılmış, kültür, stil, çağ ve çoğunlukla yaratıcı sanatçının özgünlüğüne tanıklık etmektedir.

Madde 6

“Tarihi bahçe ifadesi hem küçük bahçeler, hem de büyük parklar, hem formel, hem de informal düzenlemeler için uygundur.

Madde 7

Ayrılmaz bir bileşeni olması durumunda bir binayla ilişkili olsun veya olmasın, tarihi bahçe kentsel ya da kırsal, doğal ya da yapay olsun olmasın kendi özel çevresinden soyutlandırılamaz.

Madde 8

Tarihi alanlar unutulmaz olaylarla birleştirilmiş özel peyzajlardır, tarihi bir olaya tanıklık etmesi, iyi bilinen efsaneler, destansı savaşların yaşandığı yerler, ünlü resimlerin konularının geçtiği yerler bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Madde 9

Tarihi bahçelerin korunması onların tanımlanmasına ve listelenmesine bağlıdır. Birkaç eylem türü gerektirirler, bunlar bakım, koruma ve restorasyondur. Belirli durumlarda, yeniden inşa tavsiye edilebilir. Tarihi bahçelerin özgünlüğü çoğunlukla tasarım ve çeşitli bölümlerinin ölçeğe bağlı olduğu kadar bahçenin dekoratif özelliklerine, bitkilerin ve her bir bölüm için adapte edilmiş cansız materyalin seçimine bağlıdır.

BAKIM, KORUMA, RESTORASYON, YENİDEN İNŞA

Madde 10

Tarihi bir bahçenin veya herhangi bir kısmının her sürdürme, koruma, onarım veya yeniden inşa çalışmasında, bileşen özelliklerinin hepsiyle eş zamanlı olarak ilgilenilmelidir. Farklı işlemlerin ayrılması bütünün birliğine zarar verir.

BAKIM VE KORUMA

Madde 11

Tarihi bahçelerin devamlılığının sağlanması, üstün öneme sahiptir. Başlıca malzeme bitkiler olduğundan, bahçenin değişmeyen bir koşulda korunması hem gerektiğinde acil değişimleri, hem de belirli aralıklarla yenilemeye dair uzun vadeli bir programı gerektirmektedir (orman açma ve olgunlaşan örneklerin yerine yeniden dikimi).

Madde 12

Belirli aralıklarla değiştirilecek bu ağaç, çalı, bitki ve çiçek türleri, her bitki bilimi ve bahçıvanlıkla ilgili bölgede oluşturulan ve kabul edilen uygulamaya göre öncelikle yetişen türleri tespit etmek ve onları muhafaza etmek amacıyla seçilmelidir. Belirli

aralıklarla değiştirilecek bu ağaç, çalı, ot ve çiçek türleri, botanik ve bahçıvanlıkla ilgili bölgede oluşturulan kabul edilen uygulamaya göre başlangıçta yetişen türleri saptamak ve bunları korumak koşuluyla seçilmelidir.

Madde 13

Tarihi bahçenin tamamlayıcı bölümlerini oluşturan taşınamaz veya taşınabilir mimari, heykel veya dekoratif özelliklerinin yerleri sadece koruma ve restorasyonu gibi gerekli sebeplerle yerlerinden kaldırılmalı veya yerleri değiştirilmelidir. Bu şekilde tehdit edici unsurların kaldırılması veya onarımı Venedik Tüzüğü prensipleriyle uyumlu olarak yürürlüğe konulmalı ve her değiştirme tarihi belirtilmelidir.

Madde 14

Tarihi bahçe çevresiyle uyum içinde korunmalıdır. Ekolojik dengeyi tehlikeye atacak, fiziksel çevredeki her değişim yasaklanmalıdır. Bu uygulamalar iç ve dış alanlardaki (drenaj çalışmaları, sulama sistemleri, yollar, otoparklar, çitler, bakım imkânları, ziyaretçi hizmetleri vs.) bütün yapılaşmaların tüm yönlerine uygulanabilir.

RESTORASYON VE YENİDEN İNŞA

Madde 15

Tarihi bir bahçede hiçbir restorasyon çalışması ve hepsinden öte, hiçbir yeniden inşa çalışması başlangıç araştırması tamamlanmadan üstlenilmemelidir. Bunun amacı arkeolojik kazılardan çıkan her şeyin, söz konusu bahçe ile benzer bahçelerle ilgili belgelerin toplanmasına kadar birçok aşamayı gerektiren böyle bir çalışmanın bilimsel olarak yürütüldüğünü garanti etmektir. Uygulama çalışması başlamadan önce, bahsedilen araştırma temelinde bir proje, araştırmanın esaslarına göre hazırlanmalı ve ortaklaşa bir sorgulama ve onay için bir uzmanlar grubuna sunulmalıdır.

Madde 16

Restorasyon çalışması, bahçeyle ilgili gelişimin birbirini izleyen aşamalarına saygı duymalıdır. Prensip olarak yalnızca bir periyod diğerlerinden daha fazla önem taşımaz.

Ancak bahçenin belirli bir bölümünü etkileyen, hasar ya da yıkım derecesine göre istisnai durumlar diğer periyotlardan ayrı tutulmalıdır. Böyle durumlarda yeniden inşa ya geri kalan kalıntılar ve o dönemi aydınlatıcı yazılı kaynaklar esas alınarak verilmelidir. Yeniden inşa çalışmaları tasarımda bahçenin önemini ortaya çıkarmak amacıyla, özellikle binaya en yakın bahçe bölümleri için kabul edilmelidir.

Madde 17

Bir bahçe tamamen ortadan kaybolduysa ya da bahçenin birbirini izleyen aşamalarına dair tahmini belgelerden başka bir şey mevcut değilse, yeniden inşa, tarihi bir bahçe için düşünülmemelidir.

KULLANIM

Madde 18

Her tarihi bahçe görülmek ve gezilmek için tasarlanırken, ona erişim, boyutu ve bozulma olasılığı nedeniyle sınırlandırılmalıdır, böylece fiziksel dokusu ve kültürel mesajı korunabilir.

Madde 19

Doğası ve amacı gereği, tarihi bir bahçe insan iletişimine, sessizliğe ve doğanın fark edilmesine sebep olan barışçıl bir mekândır. Bu bahçelerin her gün kullanılması düşüncesi ile bir şenliğe ev sahipliği yapacağı seyrek ve uygun zamanlardaki rolü gelişmektedir. Bu nedenle, bu şekildeki her şenliğin bahçenin görsel etkisini saptırmak veya ona zarar vermek yerine artırmak için hizmet edebileceği amacıyla bir tarihi bahçenin böyle fırsatlara yönelik kullanımı açıkça tanımlanmalıdır.

Madde 20

Tarihi bahçeler günlük olaylar gibi sessiz oyunlar için uygun olabilirken, aktif ve canlı oyun ve sporlar için uygun olan ayrılmış alanlar tarihi bahçeye yakın olarak planlanabilmektedir. Böylece kamu ihtiyaçları peyzaj ve bahçelerin korunmasına zarar vermeden bu noktada karşılanabilir.

Madde 21

Bakım ve koruma çalışması, mevsimlere göre belirlenen zamanlarda gerçekleştirilmeli, bahçenin özgünlüğünü restore etmeye hizmet eden kısa operasyonlar her zaman kamu kullanım ihtiyaçlarından önce gelmelidir. Tarihi bahçelere ziyaretler için bütün düzenlemeler, mekânın ruhunun muhafaza edilmesini sağlayan düzenlemelere konu edilmelidir.

Madde 22

Bir bahçede duvarlar varsa, bahçenin duvarları onun atmosferinde değişikliğe yol açabilecek ve korunmasını etkileyecek bütün olası sonuçlarının esaslı bir sorgulanması olmadan ortadan kaldırılamaz.

YASAL VE İDARİ KORUMA

Madde 23

Nitelikli uzmanların tavsiyeleri doğrultusunda, tarihi bahçelerin tanımlanması, listelenmesi ve korunması için uygun yasal ve idari önlemleri almak, sorumlu yetkililerin görevidir. Bu bahçelerin korunması arazi kullanım planları çerçevesinde sağlanmalı ve bu şart bölgesel ve yerel planlamayla bağlantılı belgelerde tam olarak vurgulanmalıdır. Ayrıca nitelikli uzmanların tavsiyesiyle, tarihi bahçelerin sürdürülmesini, korunmasını, onarımını ve gerektiğinde yeniden yapımını kolaylaştıracak mali önlemleri almak da yetkili otoritelerin görevidir.

Madde 24

Tarihi bahçe, doğası gereği ayakta kalması eğitimli uzmanlar tarafından yoğun ve sürekli bakım gerektiren tarihi miraslardan birisidir. Bu nedenle tarihçi, mimar, peyzaj mimarı, bahçıvan veya botanikçilerden hangisi olursa olsun bu kişilerin eğitimi için uygun tedarik sağlanmalıdır. Bakım veya restorasyon için gerekli olan bitki çeşitlerinin düzenli çoğaltılmasını sağlamak için de özen gösterilmelidir.

Madde 25

Ata mirasının bir parçası olan bu bahçelerin gerçek değerlerini vurgulama ve onlara dair bilgi ve gereken değerin sağlanması amacıyla her çeşit aktivite türüyle harekete geçilmelidir. Bunu gerçekleştirme yolları: bilimsel araştırma desteği; bilginin uluslararası değişimi ve dolaşımı; genel kamu için tasarlanan çalışmalar dâhil olmak üzere yayınlar; uygun kontrol altında kamu erişiminin cesaretlendirilmesi ve doğa ile tarihi miras açısından ihtiyaç duyulan bilinçlendirme için medyanın kullanılmasıdır. Tarihi bahçelerin en seçkinlerinin Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesi için öneri getirilmelidir.

Not: Yukarıdaki tavsiyeler dünyadaki bütün tarihi bahçelere uygulanabilir. Belirli bahçe türlerine uygulanabilir ilave ifadeler, sözü edilen türlerin kısa açıklamalarıyla mevcut tüzüğe daha sonra ilave edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Drağsan UĞURYOL
Doğum Tarihi ve Yeri	12 Haziran 1984 Ankara
Yabancı Dili	İngilizce
E-posta	drahsankaramik@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Kültür Varlıklarını Koruma	Kadir Has Üniversitesi	2011
Lisans	Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım	İstanbul Üniversitesi	2006
Lise		Otakçılar Lisesi	2001

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2009-Devam ediyor	Yıldız Teknik Üniversitesi	Öğretim Görevlisi

YAYINLARI

Makale

1. Uğuryol, D., Can, C., (2018). “Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri Bahçesi’nin Özellikleri ve Korunmuşluk Durumu”, Art-Sanat Dergisi, (8): 261-289
2. Uğuryol, D., Uğuryol, M., (2017). “Beykoz Kasrı Bahçelerinin Tasarım Özellikleri ve Korunmuşluk Durumu ”, Art-Sanat Dergisi, (9): 143-159
3. Uğuryol, D., (2015). “Yıldız Teknik Üniversitesi Bahçesindeki Çeşmelerin Özellikleri ve Koruma Çalışmaları Kapsamında Belgelenmesi” Milli Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi (13),71-89

Bildiri

1. Uğuryol, Mehmet, Draşan Uğuryol, 2015, “Recent Practices for the Conservation of Adobe Ruins of Kültepe”, Proceedings of the 1st Kültepe International Meeting, 19-23 September 2013 Kayseri, ed. Fikri Kulakoğlu ve Cecile Michel, Turnhout: Brepols Publishers, 243-249.
2. Özakin, Rabia, Uğuryol, Draşan, 2013 “Main Preservation Problems Of Istanbul Fountains And Solution Proposals”, Proceedings of the 8th International Symposium On Sinan, 25-26 April 2013, ISBN: 978-975-374-159-0, Trakya Üniversitesi Yayın No:144, 89-94, Edirne/TURKEY
3. Uğuryol, Draşan, “Yıldız Teknik Üniversitesi Yıldız Yerleşkesi Bahçesinde Bulunan Osmanlı Çeşmelerin Belgeleme, Koruma ve Onarım Çalışmaları”, TAYKON 2011: Tarihi Yapıları Koruma ve Onarım Sempozyumu, 26-29 Ekim 2011 İstanbul, İstanbul: Y.T.Ü. Yayınları, 451-462.

Proje

1. Araştırmacı, Eyüp Zal Mahmut Paşa Külliyesi Çevresindeki Çeşmelerin Belgelenmesi Koruma ve Onarım Projesinin Hazırlanması, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yürütücü: Doç. Dr. Rabia Özakin (Y.T.Ü. Milli Saraylar ve Tarihi Yapılar MYO), 2013-2014
2. Araştırmacı, Y.T.Ü. Beşiktaş Yerleşkesi’ndeki Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri Tarihi Bahçesinin Koruma ve Restorasyon Projesi, Yıldız Teknik Üniversitesi BAPK (Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü), Proje No: 2010-15-01-ODAP01, Yürütücü: Prof. Dr. Cengiz Can (Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı), 2010-2013.

3. Araştırmacı, Y.T.Ü. Beşiktaş Yerleşkesi Bahçesi'nde Bulunan Osmanlı Çeşmelerini Koruma Projesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlüğü 100. Yıl Projesi, 2009-2011.